



KRASZNOJARSZK

IRTA: RÓNAI ERNŐ

RÓNAI ERNŐ

KRASZNOJÁRSZK



Előszó



Őszinte leszek; — amikor e könyv szerzője, Rónai Ernő elhozta hozzám a kéziratát és közölte, hogy abban háborús és hadifogságban töltött idejének emlékeit jegyezte fel, nem fogadtam őt a legnagyobb bizalommal A háborús élmények feltárását Barbussetől és Remarquetól kezdve számos hivatott író, a hadifogság-béli gyötrelmeket pedig Kuncz Aladár és Markovits Rodion legalábbis annyira kimerítették műveikben, hogy utánuk méltán merülhetett fel bennem a kérdés, mi mondanivalója lehet túl az ő mondókájukon egy had- és fogságviselt, ma negyvenéves férfinak, aki hozzá még eddig nem is művelte a szépirodalmat?!

Kedvetlenül fogtam a „Krasznojárszk“ az is, hogy Rónai úgy ír, amint hétköznapi alkalmakkor beszélni szoktunk: — nem válogatva a kifejezések közt, pongyolán és kissé fittyet hányva annak a követelménynek, hogy mondatainkat kifogástalanra ötvözzük. (Kisebb mértékben igaz, Markovits Rodion is így cselekedett a „Szibériai Garnizonban.“)

Mondom, bizalmatlan voltam és kedvetlen a „Krasznójárszk“-kal szemben. Annál inkább tudom azonban most, hogy lapról-lapra fokozódott érdeklődéssel, sőt az izgalom lenyűgözöttségével olvastam végig Rónai Ernő emlékiratait, — megbecsülni mindazt, amit az itt következő körkép elébem tárt.

Olyan volt a két est, amelyen át a „Krasznójárszkot“ olvastam, mint egy fantasztikus utazás. Rázós szekéren a világ legfelségesebb tájait utaztam be Rónaival. Félelmetesen komor, ördögien kínzó tájviziók éppúgy elperegtek lelki szemeim előtt, mint a legmegindítóbb emberi jóság és önfeláldozás napsütéses madártávlatai.

Mert ebben a könyvben a megírás technikáját toronymagasan a megfigyelés, a stílus sallangját emberek százainak oly hív, realizisztikus és szuggesztív ábrázolása múlja felül, ami egyik percben megríkat, a másikban hátunkat borzongatja, hogy a továbbiakban derűre hangolódjunk, megszeressünk egy-egy ember-típust.

A legnagyobb kaland regénye ez a könyv, a „regény“ fogalmának minden pretenciója nélkül, mert hiszen vérrel irt oldalain megtörtént, átélt valóságok hiteles mozgóképei kergetik egymást, hogy a szerző visszaemlékezésével karöltve az olvasó lúdbőrözzék* Különös, hogy Rónai Ernő, aki nem hivatásos Íróember, mennyivel életteljesebben, elhíhetőbben büvöli elénk azt a világot, melynek szenvedő hőse volt, mint oly sok rutinos író.

Az élmény beszél e könyvből a gyakorlott és mesterkedő toll helyett. Az élmény veti felszínre a maga bábjait, a feledhetetlen bűbajos lelkű ufai lányokat, eov-egy orosz, vagy kirgiz krisztus-szellemet, másik és talán túlnyomóbb oldalain pedig a Samara-kor mányzó-ságbeli haláltábor és a krasznojarszki parancsnokság minden emberi érzésből kivetkezett hiénáit. A Csernovitz melletti Csardaki magaslat infernójától, hol a 101-ik közös gyalogezred színevirága harapott fűbe a háború közepén, mily hihetetlen útvesztőkön kellett járnia annak át a Jenisszej-sziget feketelilimos fővényén, át Pensán, Omszkon, a Kolcsák forradalmon, vörös poklokon, a menekülés borzasztó lopakodásain, — aki így tudja most, húsz évvel egy lezárt fejezet után elmondani nekünk emberi közösségek soha máskor át nem élt hányattatásait?!

Nem! Kuncz Aladár és Markovits Rodion, Barbusse és Remarque után is új, váratlan, meglepő és megdöbbentő adathalmazt ont elénk e könyv! Némely helyén az írástechnika eleganciájának hiánya mellett is hasonló finom- idegrezdüléseket idéz olvasóiban az emberi vagy asszonyi lélek feltárása közben, mint a „Fekete kolostor“ legmegindítóbb oldalai.

Csakhogy az élet s így a hadifogoly élet ritmusa, tombolása is más volt Szibériában, mint Noirmoutierban. A szigorú, megrendszabályozott francia fogolyélet helyett ott a végtelen keleti szteppék korlátlan lehetőségei, mérhetetlen távlatai mennyivel több kiélést nyújtottak hadifoglyok számára kezdeményezések vak-

merősége, önsorsuk intézése, az élet és halál peremén való szörnyűséges danse macabre terén?!

Az élet, amit holt betűkbe lehelt, az emlékek, melyek húsz év múlva is töretlen frissen kísértének vissza, emeli Rónai Ernő hatalmas emlékiratát a könyvpiac megszokott eseménytelenségéből azzá a szokatlan művé, amely időálló.

Azt hiszem, nem tévedhetek, amikor leszögezem, hogy „Krasznójárszkat“ egyforma odaadással fogják olvasni, akik részesei voltak a világháború vagy hadifogság embertelenségeinek, de azok is, akik ezekről mint utódnemzedék már csak beszélni hallottak. Mert Rónai Ernő emlékirata látomásosan igaz és újszerű.

Nagyvárad, 1938. november 5.

Drága kicsi fiam!

Itt ülök kis házunk verandáján. Szép nyárutói nap van, apró, lomha felhők úsznak az égen. A nap csalóka melege még nyarat mimel, de a kis kert kerítés lécein már fennakadt ökörnnyalat lenget a szél...

Elöttem játszadozik másfél éves kis fiacskám egy pici vízzel telt vödörrel, melybe apró kerti kavicsokat dobál, nagy érdeklődéssel, figyelve a kavicsok cuppanását. Most hirtelen két fehér galagonya lepkét pillant meg, melyek imbolygó bizonytalan repülésükkel magukra vonják kisfiam figyelmét.

Pár pillanatig nézi őket, majd eldobja a vödörcskét és a két lepke után iramodik. Virágról-virágra kergeti őket, közben nagyokat tapsikál örömeiben.

Édes kicsi fiacskám! amint elnézem ártatlan drága kis játékodat, ahogyan gyöngé kis lábaid visznek a lepkék után — önkéntelenül elgondolkozom . . . Mit sem tudsz fiacskám a, kis lepkékkel együtt a téged körülvevő mindenségről, az életről, annak értelméről és céltalanságáról, örömekről és bánatokról, szenvedésekről és sok-sok megpróbáltatásokról, melyekből neked is oly bőven fog kijutni életed folyamán. . .

Szinte ellenálthatatlan vágyat érzek, hogy most elbeszélgessek veled . . . Szeretnék ide magam mellé ültetni és ártatlan kis kék szemedbe nézve úgy elbeszélgetni mindenről, mint ahogyan csak apa beszélgethet a fiával.

Türelmetlen vagyok, miért is vagy még ilyen piciny. Szeretném, hogy valami csoda folytán egyszerre nagy fiúvá váznál, hogy megsérts mindent, amit néked mesélni szeretnék.

Mily boldog volnék, ha átadhatnám néked drágán szerzett élettapasztalataimat, melyekből okulva, sok-sok csalódástól óvhatnád meg . . . Szeretném megértetni veled, hogy mi fontos mi nem, mi szükséges a boldoguláshoz, milyen légy és milyen ne légy. Hogy sem örülni, sem bánkódni nem szabad túlságosan hogy minden örömet és bánatot reális értékére keli lecsökkentened-Hogy hamis jelszavaknak soha jel ne ülj és a nők csalfa mosolya soha meg ne tévesszen téged ! . . .

Hogy tudd meg, hogy senkire sem számíthatsz, ha bajba kerülsz csak saját magadra, és tudd meg, hogy az embernek a legfélelmetesebb fegyvere nem a sok gyilkoló szerszám, hanem a tudása! Szeretném megértetni veled, hogy a nemrég lezajlott világháború a leghitványabb árulása volt az emberi civilizációnak és egész évezredek kultúrárnak!

Elmondanám néked a harctéri kegyetlenségek leírhatatlan rémségeit és a lucskos lövész-árkokban állati sorban tengődő katonák életét ... A fogságbaesés őrjítő pillanatát és elosztalni szeretném azt a tévhitet, hogy a fogság fél életbiztosításnak számított.

Ha elmondhatnám néked szökésemet az orosz fogságból, a végtelen távoli szibériai hómezőkről, hosszú hónapokon tartó viszontagságos kalandjaimat, mik az idők távlatán át szinte-meseszerűen tűnnek fel már magam előtt is.

Tulajdonképpen nem is tudom, miért nem várhatnám meg szépen nyugodtan azt az időt, míg te fel nősz kicsi fiam, mikor is élőszóval mondhatnék el néked mindent. Még csak pesszimista sem vagyok, mert nincs is rá okom, hogy az legyek, hiszen épségben-kerültem ki a harctér és fogság tengernyi veszedelmeiből.

A sok megpróbáltatás inkább fatalistává tett és rendületlenül hiszek a predesztinációban. Vallom én is, hogy semmi sem történik ok nélkül, és minden ami történik elkerülhetetlenül és feltarthatatlanul történik.

De mégis. . .?! Hátha nem adja meg nékem a Gondviselés, hogy mind ezt élőszóval mondhassam el néked. Végtére

is e szörnyű vérzivatar nem múlt el nyom nélkül fejünk felett, azonkívül halandó emberek vagyunk, ki biztosít bennünket arról, hogy megérjük akár a következő napot is . . .

Aztán még valamit, szeretnék egyet-mást elmondani zsenge ifjúságom apró eseményeiből, diákkorom csínytevéseiből, a harctér és fogság átélt szenvedéseiből.

Tudom kis fiam te elnéző leszel s nem fogsz szigorú kritikát gyakorolni írásom stílusbeli fogyatékosága felett.

Mentségemül szolgáljon mindenesetre az a körülmény, hogy hivatalnok ember vagyok, és a rögzös hivatalnoki pálya soha nem engedett időt a jó stílus és irály tökéletesítésére.

Vedd úgy, mintha kézen fognálak és elvezetnélek gyermekkori játszóhelyeimre, s megmutatnám néked csínytevéseim búvóhelyeit. Elvezetnélek abba az ódon iskolaépületbe, ahol hosszú éveken át oly sok fölösleges és cseppet sem reális-élethez szükséges tudományt plántáltak belém.

Elvinnélek azokra a csodás kis állomásokra, ahol ifjúságom legboldogabb napjait töltöttem és megmutatnám néked, hogy játszottunk mi „Vasutas-gyerekek“.

Megmutatnék neked egy hepe-hupás kis váradi uccát, ahol egy kis földszintes házban virágos ablak mögül egy szőke fürtű kis lány integetett jelem.

Keresztül vezetnélek a füstölgő véres lövészárkokon, a végtelen havas szibériai szteppéken, a szomorú hadifogoly táborokon és levett kalappal álnánk meg a nagy néma katonatemetők előtt.

Most még minden élénken, világosan áll emlékezetemben kis diák csínytevéseimtől, a fogságból, hazaérkezésem pillanatáig. Megpróbálom tehát szép sorjában elmondani a történeteket, s ha csak egyetlen egyszer is okulva hasznát veszed soraimnak, úgy érzem, hogy akkor már nem írtam hiába!

1. FEJEZET.

Vonaton ülök. 1915 május 15. A tágas, nyitott ablakú, harmadosztályú vasúti kupéban csak mi magunk vagyunk, az ezredünkhöz berukkoló újdonsült önkéntesek. Lehetünk vagy tíz-tízen ketten, mind jó ismerős, barát, vagy osztálytárs. Vadonatúj csukaszürke egyenruhákba, citromsárga parolival, a K. u. K. Inf. Reg. Nr. 101 legfiatalabb katonái.

A legidősebb közülünk nem lehet több, mint 19 éves. Pár héttel ezelőtt még diákok voltak, most pedig már komoly tényezők . . . katonák!

Alig, hogy elindul a vonat, a fiuk kicsomagolják a sok jó hazait, boros palackok kerülnek elő és hangos, erőltetett mulatozásba kezdenek.

És ahogy így elnézem mulatozás közben fiatal, kipirult arcukat valahogy egészen kívülállónak, nem is közibük valónak érzem magam. Öregesen, anyásan egyenkint must-rálgatni kezdem őket és egyetlen nagy érzés, a szánalom lesz úrrá felettem. Hiába nógatnak a fiuk, én inkább az ablak mellé állok, melyen friss, balzsamos tavaszi levegő áramlik be a kupéba. Mindenütt zöldelő mezők nyújtóznak a tavaszi ébredésben s a kis őrházak előtt már virágba borult gyümölcsfák suhannak el mellettük.

A vonat vágat a végtelen alföldi síkságon, kemény acélkerekei sátáni hangversenyt rendeznek. Megyünk, rohannunk a nagy ismeretlen felé... Mi vár ránk...? Ki tudná megmondani...?

Most a káderhez megyünk Békéscsabára, pár heti kiképzésre, aztán néhány hónapra a tiszti iskola, utána a menetszárad, ki a harctérre.

Olyan furcsa, olyan valószínűtlen minden ... Nemrég, még drukkoló diákok voltunk és most bajba került hazánk mitőlünk vár segítséget.

A ködbevesző végtelen rónák zöld függönyén megjele-

nik előttem egy arc, lehet, hogy az ördög földi helytartója és kérdezni kezd:

— Tudod fiam hová még? Választottál már a harc-
terek közül . . .? Melyiket óhajtod . . .? Az orosz fron-
tot...? ferdeszemű, kiálló pofacsontú, félvad kozákjaival ..?
Vagy a Doberdó szikláin kúszó taliánokat, esetleg a kényel-
mes, villanyárammal telített verduni állásokat...?

Én, mint volt „vasutas gyerek“, kint laktam a pálya-
udvaron, jobban ismertem a valóságot, mint a többi baj-
társaim. Láttam a felvirágzott, katonazenés menetszázadokat
és láttam a sebesült vonatok bepólyált sebesültjeit. Talán én
tudom a legjobbban mindönk között, hogy hová megyünk!
Nyugodtan, férfiasan számot vettem magamban minden
esetőséggel . . .

A haláltól nem félek, az természetes... Egyszer úgyis
elkövetkezik. Csak a körülmények lehetnek nagyon kelle-
metlenek. Egy golyó nem is lehet fájdalmas, de már egy
szurony dőf és, az igen. S ezt most olyan élénken gondo-
lom el, hogy szinte megszédültem. Megfogom az ablakramát
s ordítani szeretnék legszívesebben.

— Nem!.. meghalni még nem akarok, mert még nem
éltem semmit... Hiszen még azt sem tudom mi az élet...
Mi volt még nekem belőle? Csak könyvek és tanulás és az
érettségi bot helyett puska és szurony!.. Még nem volt
asszonyom, még nem volt szeretőm ... Igazságtalanság volna
így meghalni...!

Jobban kihajlok az ablakon, az arcomba csapódó
friss levegő kissé megnyugtat. De az is lehet, gondolom,
hogy elveszti az ember a két szemevilágát. Behunyom a
szemem és pár percig behunyva tartom, sötét tűzkarikák
cikáznak szemem előtt és sötétség, végtelen sötétség ... Nem,
ezt nem lehet kibírni, ennél már jobb lehet a halál. Nem
látni többé senkit, semmit. Sem az anyámat, sem a napvilágot.

És hátha nyomorék lesz az ember? Elveszti kezét,
lábát, mankón járni, csetleni, botlani. Nem! Ennél is jobb
már a halál!

Jöjjön aminek jönnie kell! Megfogadom magamban,
hogy nem gondolok többé ezekre a dolgokra és én is részt
veszek a fiúk bolondozásaiban. S ha megint visszajönnének
rossz gondolataim, elhesegetem őket, mint valami csúf, kel-
lemetlen darazsakat.

2. FEJEZET.

Kiképzésünk a legnagyobb fegyelem és szigor jegyében folyt. Hosszú, fárasztó kirukkolások után, tisztelgő és fegyver gyakorlatokban volt részünk, a vigasztalan, perzselő, meleg kaszárnya udvarán. A szokatlan koszt, a keményre tömött szalmazsák szűrős pokrócaival, a komisz kenyér, a hajnali ébresztők, mértföldkövekkel távolítottak el bennünket a civilélet és kényelem utolsó emlékeitől.

A csabai fekete, poros utakat, nem sokáig taposhattuk, mert pár hét múlva áthelyezték ezredünket Csehországba, Budweiszba. Fogadtatásunk a cseheknél nem volt barátságosnak mondható. Ugyancsak ki kellett tennünk magunkért. A cseh lányok feltűnően elfordították fejüket tőlünk. Iskola-parancsnokunk Mittelpacher százados ukázba adta ki, hogy az önkénteseket mindenütt látni akarja, korzón, kávéházakban, de mindig csinos nők társaságában. Mert amint mondta mindig, a mi sárga parolink rikít, füttyöl, de hódítson mindenütt.

Kapitányunk parancsára az önkéntesek ellepték a nyilvános helyiségeket és rövid pár hét múlva, már alig akadt közülünk valaki, kinek ne lett volna legalább egy nőismerőse a városban.

Én legszívesebben a városi parkban sétálgattam szabadidőmben, mely a város fölött egy lankás domboldalon feküdt. Szépen kiépített szerpentin útjaival, szép kilátóival nagyon tetszett nekem.

Egy vasárnap délután, amint felfelé sétálok a szerpentin úton, egy padon csinos arcú nőt pillantottam meg. Könyv volt a kezében, nagy figyelemmel olvasott. Engedelmet kértem a leülésre és az ilyenkor szokásos formalitások után, megindult közöttünk a társalgás. Elomló szőke haja, kék szeme, derűt és kellemet kölcsönzött arckifejezésének. Hamiskás mosolyai közben, patyolat fehér kis egérfogai villantak elő. Kedves, közvetlen modora volt, és végtelen hálás voltam a sorsnak, hogy elém hozta ezt a kedves kis teremest.

Már előre örültem, hogyan fogok feszíteni vele majd a korzón s már láttam önkéntes társaim, irigykedő, kaján mosolyát és iskolaparancsnokom elismerő tekintetét.

Kellemesen elbeszélgettünk, az idő gyorsan telt... s csak azon vettük észre magunkat, hogy már esteledik. Elérkezett

a hazamenetel ideje. Úgy gondoltam sétálni megyünk egy kicsit és majd hazakísérem a kislányt, hogy kilenc órára beérjek a kaszárnnyába, mert nem volt kimaradási engedélyem. A kislány nem állt fel, hanem búcsúra nyújtva kezét így szólt:

— Ne haragudjon Mőszjő... de nem mehetünk együtt. Szépen menjen csak egyedül... Ne kérdezzen semmit... Pá, a viszontlátásra!

Nem értettem a dolgot és hirtelen keserű lett egyszerre a szájam íze. Gyanakvó és fanyar lettem mint minden férfi szokott lenni hasonló helyzetekben. Kimért udvariasággal köszöntem el és megindultam a sétányon lefelé ...

Már a Radbuza túlsó partján jártam, jó messze tőle, midőn elsőízben visszanéztem, ő még mindig ült a helyén, de úgy látszott mintha készülődne. Kíváncsiságból egy fa mögé bújtam, honnan én őt jól, ellenben ő engem nem láthatott. Látom amint jobbra, balra kémelve, felemelkedik helyéről. Szinte megtántorodtam attól amit láttam. A lány nyomorék volt! Rémes bicegéssel jött az úton lefelé. Nem láttam azóta soha többé.

Egyszer öten-hatan, mind váradí fiúk, elmentünk a városon túl lévő Weiger tóra csolnakázni. Fürdő-nadrágokat vittünk magunkkal és béreltünk egy három pár evezős csolnakot. Bent jártunk már jó távol a parttól, mikor a fiúk arra kérnek, hogy ugorjak egy fejest. Miután szenvedélyes ugró voltam, most sem kérettem magam sokáig, felálltam a csolnak orrára és nagy lendülettel a vízbe vetettem magam. Amikor felbukkantam a víz színére, meglepetve látom, hogy a csolnak ellenkező irányba hajt teljes gőzzel. Átláttam mindjárt, hogy itt rossz tréfa készül, ezek megakarnak engem itatni. Utánuk kiabáltam, de azok ügyet sem vetettek rám. Elkezdtem a csolnak irányába tempózni. Tekintve, hogy a csolnak három pár evezős volt, minden erőfeszitésem dacára, mindjobban távolodni kezdtem tőlük. Lehetett már vagy ötven lépés is közöttünk, mikor hirtelen az villan meg az agyamban, ha most valami bajom történne szépen bele is fulladhatnék itt ebbe a feneketlen tóba. A fiúk még csak hátra sem néztek. Amint ezt így átgondolom, már is úgy éreztem, mintha megbénultak volna a karjaim, nem bírtam úszni többé... Ereztem amint alámerülök... és formálisan már fuldokolni kezdtem... A hideg víz úglátszik jó hatással volt rám, mert

magamhoz tértem, kifújtam az orromba került vizet és újból tempózni kezdtem, de most már a part felé.

Ostoba, durva tréfát űző társaim észre vehettek valamit, mert hallózni kezdtek és teljes gőzzel eveztek felém. Amikor oda értek újból rosszul lettem, és csak nagy ügyvel-bajjal tudtak felhúzni a csolnakba. Ostoba, veszedelmes tréfájukért majdnem az életemmel fizettem.

3. FEJEZET.

Alapos és erős kiképzés után seregszemlét tartottak az önkéntesek között. A fellépés, a megjelenés, a külső, az orgánus, mind egytől-egyig döntő befolyású tényezők voltak. Az így kiválasztottakat aztán tiszti iskolába vezényelték. Így kerültem el én is Pilsenbe a Central-Offizier.s-Schule-ba. Négy közös gyalogezred önkéntesei, összesen 250-en voltunk egy nagy iskola épületében elszállásolva.

A délelőtti nehéz rukkolások és a délutáni iskolák, minden időnkét lefoglalták, úgy, hogy csak az egy vasárnap délután volt kedvünk kimenni a városba. A város lakóinak hangulata nem volt a legbarátságosabb irányunkban. Tudni kell ugyanis, hogy Pilsenben vannak a hatalmas Skoda-művek ágyú és fegyvergyárai, melyek akkor mintegy ötven-ezer munkást foglalkoztattak. Impozáns látvány volt, téli ködös időben reggelenként, amint világító kis kézilámpájukkal a gyárba özönlöttek.

Megszámlálhatatlan sok kéményű Skoda-művek, éjjel-nappal öntötték füstfelhőjüket, úgy, hogy az egész várost állandó gomolygó füstfelhő borította. Gyakori eset volt, különösen szeles időben, hogy szemünkbe apró kis széndarabok kerültek, melyektől igen sokat szenvedtünk.

Fő érdekessége volt a városnak a sok tollascsakójú, széles lampaszú uniformisos személy, kiket, különösen az első időkben, mi is generálisoknak néztünk. Ha a bakáink egy ilyen dísz maskarát láttak, hát inkább átmentek a túlsó oldalra, annyira respektálták őket. Pedig még csak katonák sem voltak, hanem jámbor tisztviselők, postások, bányászok, vasutasok. Teljesen érthetetlen volt előttünk, hogy az osztrák kormány miért kötött kardot e békés foglalkozású emberek oldalára?

Időnként harcászati gyakorlatokat végeztünk a környéken

és ilyenkor hosszú, fárasztó hegymászás és gyaloglás után elcsigázva, pattogó katonazene ütemeire, sárosan, piszkosan vonultunk keresztül a városon.

Egy ilyen nagyobb harcászati gyakorlat alkalmával eljuttunk egy kis fürdőhelyre, hol nem kis feltűnést okozott, amidőn a pihenő alkalmával a 250 önkéntes ellepte a fürdőhely sétányait, vendéglőit.

Iskolaparancsnokunk egy napi táborozást rendelt el és aznap este 11-ig kaptunk kimaradási engedélyt. A szemfülesek és snájdigok, nemsokára már itt-ott hölgy társaságba mutatkoztak. Jó néhány önkéntestársammal egy kis barátságos vendéglőt kerestünk magunknak és pompásnak ígérkező hazai ételeket rendeltünk. Amint megérkeztek a drága rég nem látott finomságok, farkas étvággal láttunk elfogyasztásához. Azon szokásból kiindulva, hogy az ember a jó falatokat mindig a végére tartogatja, még csak a lakmározás elején tartottam, midőn egyszerre csak felharsan az alarm trombita hangja...

A vér megfagyott ereinkben. Először azt hittük, hogy csak rossz tréfáról van szó, de amidőn meghallottuk az inspekciós ordítását, már tudtuk, hogy komoly a dolog. Minden gondolatom és bánatom a friss csirkepaprikás és a friss saláta volt, mert enni tovább nem lehetett. A trombitás csak fújta irgalmatlanul a riadót... A pincér szerzett egy staniclit és egy hirtelen elhatározással bele öntöttem a maradékot...!

Két perc sem telt bele és az önkéntes iskola már masírozott is tovább a fürdőhelyről a fürdővendégek derűs ovációja közepette ...

A fiuk arca mind durcás és haragos volt. Hogyne, mikor az egyik a finom csokoládékávét, a másik pedig a jó ebédet kellett félbeszakítsa... De voltak olyanok is, kiket tánc, vagy kurizálás közben ért a riadó hívó szava. Hány megbeszélt esti randevú vált semmivé ... Szegény kis szöke Gréték milyen bánatosan néztek a fess, sárga parolis önkéntesek után . . .

Heim iskolavezető tisztjelölt szemére húzott sapkája alól gúnyos vigyorgással figyelte az önkénteseket.

— Úgy látom, nem nagyon ízlik az uraknak a masírozás — szólt gúnyosan. — Talán bizony azt méltóztattak hinni, hogy itt fogjuk bevárni a háború végét? M i i i, ez egy menetelés? Ez egy tisztiskola? Ez egy csűrhe banda!

HABT ACHT! RUT! Emelni azokat a patákat. Banda! DEFELIRUNG! — üvöltött most már a hangja. — Ez egy díszmenet? NIEDER!... AUF!... NIEDER!... AUF!... Megtanítom én ezt a bagázst masírozni!...

Az országúton itt is, ott is kisebb-nagyobb tócsák virítottak és Heim szakaszvezető csak ezeket várta. Egymásután fektette bele az önkéntes társaságot...

A szennyes lé arcunkat és ruhánkat teljesen befröcskölte. Miután így alaposan meghempergetett bennünket, Heim szakaszvezető úr kiadta a parancsot:

—Énekelni!

A nótázás sehogyan sem akart megindulni. Hogy is lett volna kedvünk a nótázásra?

De Heim szakaszvezető nem az a fiú volt, aki hagyott volna magával kibabrálni. Harsány hangon kérdezte:

—Lesz nóta, vagy nem lesz nóta?

Egy hang belekezdett itt-ott valamibe, szánalmas erőlködés volt csupán, végül abba kellett hogy hagyják. Elszégyelték magukat. Most már valóban kritikussá kezdett válni a hangulat És Heim ur vezényelt:

— Habt Acht! Kompani! Kehrt Euch! Marschiren Laufschritt! Direkcion a pocsolya. Marsch!... — Amikor a pocsolyához értünk, elhangzott újból a vezényszó: Nieder ... Auf ... Nieder . .. Auf... Mindenünk csupa sár, piszok lett s az én nagy bánatomra vizes lett a kenyérzsákom is s tönkre ment benne a becsomagolt csirkepaprikás.

Eközben ért oda iskolaparancsnokunk. Lassú trappban jött sárga lován, amelyet nagyon szeretett. Amint odaért, Heim azonnal jelentette, hogy kénytelen volt büntető gyakorlatokat végeztetni mivel az önkéntes-iskola indolens és fegyelmezetlen. Valósággal civilek módjára viselkednek ...

Kapitányunk, ki szigorú és snájdig katona volt, látható bosszúsággal hallgatta végig a jelentést. Nagy súlyt helyezett mindig az önkéntesek ruházatára s ragaszkodott a kesztyűviselethez még a legnagyobb kánikulában is. Tekintete hirtelen elkomorodott, mikor meglátta a csuronvíz, bepiszkolt ruhájú önkéntes abteilungot.

— Nagyon sajnálom, hogy ilyen haszontalanságok miatt büntető gyakorlatokat kellett alkalmazni — kezdte beszédét kapitányunk — főleg nem méltó intelligens emberekhez. Jól tudom, hogy nem tetszik az Önök közül sokaknak, hogy

ezt a hosszúra jelzett táborozást hirtelen félbeszakítottam. Egy percig se tévesszék szem elől, hogy Önök most katonák, leendő tisztek, akik hivatva lesznek a legénység irányítására és vezetésére. Gondoljanak arra, hogy elvégre most háború van és kint a fronton a megpróbáltatások egész sora várja a katonákat... Fegyelem nélkül nincs hadviselés és hogyan kívánhatnak majd Önök fegyelmet az alantasaiktól, mikor saját maguk is vétenek ellene... Szívleljék meg szavaimat és hozzák rendbe öltözetüket Abtréten! Tíz perc. Rast!

Kapitányunk békéltető szavai mindenesetre jótékonyan hatottak. Letelepedett mellénk a fűre. Hálásak voltunk neki és elénekeltük mindjárt a kedvenc nótáját halkán, szépen, pianinon, ahogy mindig kérte:

Lehullott a rezgő nyárfa ezüstszinű levele ... Láthatólag elérékenyült kapitányunk kedvenc nótája hallatára. Előbb csak végighallgatta, aztán megismételtette és velünk együtt énekelte csendben, alig hallhatóan. Ki tudja, milyen emlékek fűzték ehhez a szép magyar nótához ...?

A pihenő véget ért és mi strammul kilépve, pattogó nótaszóval meneteltünk hazafelé ...

A következő héten nagy harcászati gyakorlatunk volt az osztrák Landwehr tiszti iskolával. A gyakorlat a mi döntő győzelmünkkel végződött kapitányunk nagy meglepedésére.

4. FEJEZET.

Tiszti iskolánk már a befejezéshez közeledett midőn egy hideg szeles decemberi napon az a hír érkezett, hogy meghalt a császár, első Ferenc József. Még az nap parancsba jött, hogy reggel kivonul az egész helyőrség letenni az esküt IV. Károly királyra. Kora reggel sűrű ködben dermesztő hidegben indultunk a gyakorlótérre. Az egész helyőrség kint volt: gyalogság, lovasság, tüzérség. Négyszögbe álltunk fel és vártuk a rettenetes hidegben az ünnepélyes aktusra a hadtest parancsnokot. Komisz felőkig ható hideg szél fujt keresztül a gyakorlótéren s hol füleinket hol ujjainkat dörzsöltgettük a megfagyás ellen. Reggel nyolctól féltizenkettőig dideregtünk a egyhelyben topogva félig már megfagyva, míg végre felharsant a kürtjel. Megérkezett a hadtestparancsnok kétlovas kocsiján.

Az esküt gépiesen mondtuk egy tiszt után. Alig vártuk a végét s minden gondolatunk a hazamenetelre! meg egy jó meleg szobára összpontosult. Alaposan átfázhattam, mert napokig nem bírtam fölmelegedni és negyednapra már szűrő fájdalmat éreztem a torkomban. Minden tagomban különös fáradságot éreztem, éjjel pedig szakadatlan vérzett az orrom. Reggel maródi vizitre jelentkeztem. Már szép számmal voltak rajtam kívül betegek, önkéntesek bakák vegyesen. Mire rám került a sor már félig alétan 40 fokos lázban feküdtem egy fapadon. Az ezredorvos súlyos diftériát állapított meg és azonnal kórházba utalt.

Ha ridegek és barátságtalanok a kaszárnyaépületek, úgy ez akkor fokozottabb mértékben áll a katonakórházakra, azzal a külömséggel, hogy ezekben az épületekben, melyek át vannak itatva karból és éterszaggal, valami fojtó lélekbe-markoló szomorúság honol. . .

Az önkéntes szobába kerültem, ahol már legnagyobb csodálkozásomra négyen voltak ugyancsak diftériások. Egy jószágos tekintetű feketeruhás apáca vett ápolás alá bennünket. A tiszta fehér ágy s a csöndes kórházi szoba még jól is esett volna, csak ne lett volna az az állandó kínzó fájás a torkomban. A lázam 39.5 foknál állandósulni látszott, sem lejjebb sem feljebb nem ment. Az ápoló nővér minden két órában forró pakolást tett a nyakamra, megmérte a lázam s azt pontosan följegyezte. Az ételt azonban teljesen érintetlenül hagytam, egyetlen falat, egy korty folyadék le nem ment a torkomon.

Önkéntes társaim kiknek gyöngye lefolyású volt a betegségük szemelláthatólag javultak. Élénkek voltak, jól ettek, kártyáztak vagy dominóztak. Én órákhosszat mozdulatlanul feküdve irigykedve néztem őket . . .

Az orvos mikor viziteket tartott engem mindig alaposan megvizsgált Furcsán gyanakvoan csóválta a fejét s úgy adta ki utasításait, hogy valahogy én meg ne értem.

Egyízben egy másik ismeretlen orvos társaságában jött vizitre. Tisztán hallottam, amint az idegen orvos így szólt:
— Csodálatos ilyen súlyos eset minden száz évben csak egyszer szokott előfordulni. . .

A nyakam egyre dagadt, már majdnem olyan vastag volt mint a fejem. Beszélni egyáltalán nem tudtam már s bejövetelem óta semmiféle táplálékot nem vettem magam-

hoz. Önkéntes társaim már mind felgyógyultak és elhagyták a kórházat s én egyedül maradtam a nagy betegszobában. Most már mesterséges táplálásra fogtak. Nem egyszer levegő után kapkodva fuldokolni kezdtem. Egymás után kaptam a Behring oltásokat s kezelő orvosom már egy gégemetszést helyezett kilátásba.

Szüleimet a kórház időnként értesítette hogylétem felől, de egyben közölte azt is, hogy meglátogatásomra ne is gondoljanak, mivel én az infekciós pavillonban fekszem, hova semmi szín alatt sem engednek be látogatókat.

Hazuról kapott leveleimet a kedves nővér olvasta fel, ki egy szót nem tudott magyarul. Tartalmukat mégis megértettem, dacára a szavak rettenetes kiejtésének. Lelki szemem előtt láttam anyámat vörösre kisírt szemmel, sóhajtván álmatlan éjszakákon, megfosztva még annak lehetőségétől is, hogy meglátogathassa beteg fiát..

Hónapok teltek el, őrzítő, fájdalmas egyformaságban, anélkül hogy állapotomban csak a legcsekélyebb javulás is beállott volna. Mindössze annyi változás történt, hogy átvittek egy másik infekciós pavillonba, hol rajtam kívül még két beteg feküdt. Egy cigány katona fekete, ázsiai himlőben, meg egy cseh katona kiütéses tifuszban. Az áthelyezés azért történt meg, mert a harctérről egy nagyobb sebesült-szállítmány érkezett, így minden helyre szükség volt a kórházban.

Állandó magas lázam miatt sohasem tudtam tisztán érzékelni a történő dolgokat s az állandó téli félhomályban még azt sem igen tudtam, hogy a napnak milyen szakai lehetnek. Ha néha el is szunnyadtam egy-egy rövid időre, az inspekciós kedvesnővér csendes, de mégis zajt ütő érkezése riasztott fel. Ébrenlétem alatt apatikusan bámultam az éjjeliszekrényen állandóan égő kis mécses lángját s a kísérletes csöndben még szinte jól esett ha egyik vagy másik beteg szobatársam jajgatott, néha fájdalmában vagy éppen félrebeszélte lázalmában.

Egyik éjjel azonban valósággal üvöltött a feketehimlős cigány, rettenetes volt nézni kinlódását. S hogy kevésbbé halljam, fejem mélyen a párnáim alá dugtam. Közben elaludtam és azt álmodtam, hogy megszöktem a kórházból, hogy hazautazhassak, de eltévesztettem az utat és valami meleg, fojtó levegőjű pincébe jutottam. A pince koromsötét volt és nem tudtam tájékozódni benne, nem találtam meg

sem a ki-, sem a bejáratot többé... Ablakai sem voltak s úgy éreztem, hogy meg fogok fulladni benne levegő híjján Tisztán hallottam milyen vésszesen szól minden egyes lélekzetvételem.

Fogalmam sincs arról meddig tarthatott ez a fêmes álom. Arra ébredtem fel, mikor a kedvesnővér gyengén rázogatni kezdett.

— Mi történt magával — szólott hozzám szemrehányóan, — hogy került a feje a párna alá? Tudja, hogy milyen könnyen megfulladhatott volna?

Miután beszélni egyáltalán nem tudtam, kezemmel a cigány ágya felé mutattam s igyekeztem megmagyarázni a cigány éjjeli haláltusáját.

Szegény már nem fog többé zavarni, szólott halkán a kedvesnővér. Reggel ki is vittük a szobából. Most aztán muszály egy kis tejet inni, mert különben maga is meg fog halni és akkor ki fog majd hazamenni a kedves mamához szabadságra. Pedig ha megerősödne egy kicsit haza is szállítanánk Váradra éppen ma mondta a főorvos úr.

Annyi szeretet és finom érzés áradt törekeny lényéből, hogy minden örömet megfeszítve megpróbáltam felülni. A pohár reszketett a kezemben és az első korty azon mód, ahogy lenyelni próbáltam kispriccelt az orromból.

Minden örömöm és vigasztalóm e sivár napokba egyedül a kedvesnővér volt. Odaült gyakran ágyamhoz, szere' tetteljesen mindig a családom felől érdeklődött. Majd máskor mikor végleg elvesztettem minden reményemet, bátorított, biztatott. Erős akarattal mindent el lehet érni és ha megerősíteném magam és táplálkoznék, meg is erősödnék mondotta gyakran. A kedvesnővér jósága ismét visszaadta önbizalmamat.

Most már meg próbáltam bármily kinnal is valami táplálékot magamhoz venni. A csoda megtörtént és lassanként kezdtem egy kis erőre kapni, nem sokára egy pár lépésre is el merészkedtem az ágyamtól a kedvesnővér támogatásával. Pár heti szívós gyakorlat után jártányi erőre tettem szert, úgy, hogy át tettek a rekonvaleszcentabteilungba.

Elbúcsúztam a kedvestestvérektől, ezektől a légies finom emberektől kik önfeláldozó és fáradságos munkájukért meg csak köszönetet sem akartak elfogadni. Csak mosolyogtak és elhárítottak maguktól minden hálálkodást.

— Ez a mi hivatásunk, ez a mi kötelességünk, beteg embertársainkon segíteni... És ha már minden áron jól akarok tenni, ígérem meg nekik, hogy segíteni fogok minden esetben bajba jutott embertársaimon. Búcsúzóul kezet akartam nekik csókolni, de ijedten elkapták kezüket és gyorsan eltűntek a szomszédos betegszobában.

A lábadozó osztályba jutásom az életbe való visszatérést felentette számomra. Az önkéntes szobába ahova én is bekerültem hangos, zajos élet járta. Cseh önkéntesek és tisztjelöltek hazafias dalokat énekeltek. Az ápolónői tisztséget itt már nem kedvesnővérek, hanem selyem harisnyás rövid szoknyás, parfümös dámák végezték, kik úgy a nótázásban, ivásban mint a dohányzásban semmivel sem maradtak a gondjaikra bízott katonák mögött.

Én a csendes infekciós pavillon után nehezen tudtam ezt a zajos életet megszokni. Minden vágyam az volt, hogy innen megszabaduljak. Szüleim arról értesítettek, hogy haza transzportálásom ügye a legjobb úton halad, noha nem megy a dolog a legsimábban. Megjött végre a távirat, az ezredorvos személyesen hozta fel nekem. A táviratot a nagyváradi csapatkórház küldte, azzal a kéréssel, hogy engem, ha utazóképes vagyok azonnal indítsanak útnak. Most azonban kérdőleg nézett rám az ezredorvos.

— Nos barátom, hogy engedhetem én magát ilyen nagy útra kísérő nélkül, miután kísérőt nem áll módunkban rendelkezésére bocsájtani

—Elég erősnek érzem már magam ezredorvos úr, hogy az utat minden kísérő nélkül is megtehessem, szóltam sugárzó arccal.

—Rendben van. akkor csomagoljon.

Szerencsés utat kívánt, kezet szorítva elbúcsúzott tőlem. Az állomásra mentőkocsi vitt ki, melynek ablakából boldogan búcsúztam el ettől a várostól, mely csak szenvedést, de semmi örömet nem szerzett nekem. Ahogy a gyönyörű pilseni állomáson magamra maradtam, éreztem, hogy nagyon gyengén állok a lábamon. A vonatra egy hordár segítségével tudtam csak felszállni, ahol ezredbeli tisztekkel találkoztam, kik mindenben segítségemre voltak az úton.

Másfél napi, de egy örökkévalóságnak tűnő utazás után végre megérkeztem a váradi állomásra. Noha érkezésem előre megsürgönyöztem, senki sem várt. Mint később megtudtam

a sürgönyt nem kapták meg. Támolygó léptekkel indultam a lakásunk felé.

A nemvárt boldog viszontlátás könnyekig meghatott mindannyiunkat. Édesanyám aggódó tekintetét csak akkor értettem meg igazán, mikor először bepillantottam a nagy falitükörbe. Mintha a sírból jöttem volna elő, egy ónszerű borostás arc, egy valóságos csontváz, egy teljesen idegen, soha nemlátott arc meredt felém. Hosszú időbe telt míg az élet színe újból visszatért külsőmbé.

A gyógyulás folyamata nagyon lassú volt, mert a diftéria után utóbetegség is fellépett. Kéz- és lábbénulást kaptam, mit csak villanyozással tudtak kezelőorvosaim nagy nehezen rendbe hozni.

Villanyozásra az állomásépületben berendezett vöröskeresztes kórházba jártam le, hol ismét a kedvesnővérek jószágos ápolásában volt részem. Hiába szenvedtem végig a difteritisz minden fájalmát, a katonakórházak minden sivárságát, ismerőseim, kikkel naponta találkoztam, nem egyszer tapintatlanul éreztették velem, hogy nem harctéri sebesült vagyok, hanem csak amolyan itthoni beteg. De ezek a megjegyzések csak ártatlan csipkelődések voltak a frontokról szabadságra érkezett katonatársaim gúnyos megjegyzéseikhez képest.

—Szervusz öregem, szólított meg egy ezredtársam. „No mi baj, hol sebesültél meg pajtás?” Nem vagyok sebesült, hanem hűdésem van mindkét lábamban, utóbetegség diftéria után, válaszoltam szegyezősen.

—„Ahá, értem öregem, szóval dekkolsz!” „Csak aztán arra vigyázz, hogy hamar meg ne gyógyulj pajtás”...

Hihetetlen módon bántottak ezek az ostoba megjegyzések, de sajnos nem tehettem ellenük semmit. Türelmetlenül vártam már teljes felgyógyulásom, mert már ott tartottam, hogy nem mertem kimenni az uccára sem ...

Még most is sok-sok év múltán, ha eszembe jutnak ezek a napok, világosan emlékszem mennyire szégyeltem akkor magam. Valósággal kerültem az embereket, mert nem sebesült voltam, hanem beteg és még hozzá nem is harctéri beteg ...

Formálisan betege lettem a dolognak, mert magam is úgy láttam, hogy tényleg úgy fest a dolog mintha kibújtam volna a harctéri szolgálat alól!

Édesanyám viszont nem győzött eleget hálálkodni a Sorsnak éppen azért mert megóvott a harctér borzalmaitól. Biztosra vette, hogy mire teljesen rendbejövök akkorára úgyis vége lesz a háborúnak... Most már megvallhatom, akkor nem mertem volna megmondani az anyámnak, hogy igenis magam jelentkeztem orvosi felülvizsgálatra. Ez a hír annál jobban lesújtotta családomat, mert kétségtelen, hogy ha kedvem lett volna hozzá, játszva kihúzhattam volna még akár egy félévet is itthon.

Bevonultam hát ezredemhez Neuhausba Csehországba. A tiszti-vizsgát soronkívül tettem le sikeresen s mindjárt be is osztottak a legelső menetszázadba.

Hazuról szemrehányó és egyben biztató leveleket kaptam s a nagy előkészületben azon vettem észre magam, hogy elérkezett az indulás napja. . .

Virágosán, zeneszóval mentünk ki az állomásra, hol a kedves neuhausi lányok kis csomagokkal és pár szál virággal vettek érzékeny bucsut lovagjaiktól.

Nekem az idő rövidege folytán nem voltak ismerőseim, így aztán nyugodtabban vehettem szemügyre a lejátszódó búcsúzkodásokat.

Két diáklány állt a perron egyik oszlopánál kezükben egy-egy kis virág csokorral. S ahogy álltam nem messze tőlük,, észre vettem hogy minduntalan felém néznek, sőt mintha szóltak is volna valamit. Közelebb mentem hozzájuk és az egyik kissé elpirulva felém nyújtotta kis virágcsokrát.

—„Bitté! Wir wünschen Ihnen viel Glück... Kommen Sie gesund zurück“

Csak most, hogy szemtől-szemben álltam velők, most kezdtek nekem is ismerősök lenni. Gyakran láttam őket könyvekkel a kezükben az uccán elmenni mellettem, hol az egyik kis szökével jól szembe is néztem. Emlékszem egyszer utánuk is iramodtam, de aztán mégis meggondoltam magam és lemondtam az uccai ismerkedésről. Egyrészt mert ketten voltak, másrészt kimondott úrlányoknak néztek ki és nem akartam kitenni magam egy esetleges visszautasításnak.

—Nagyon köszönöm a szép virágokat, szóltam, most már legalább nekem is van virágom mint a többieknek... Kérdezhetek valamit kedves hölgyeim, de nem szabad megsértődjenek ... !

—Tessék csak kérdezni — mondták egyszerre.

—Mondják meg őszintén kinek szánták ezt a virágot tulajdonképpen?

—Hát kinek másnak, mint magának — szólta a kis szőke. — Azért jöttünk ilyen későn mert mi az iskola ablakából láttuk, hogy maguk az állomásra jönnek ki. Már attól féltünk, hogy el is késtük, aztán meg sehol sem találtuk itt magát. Őszintén szólva borzasztóan kíváncsi voltam arra — folytatta a kis szőke — látni akartam, hogy kikíséri-e valaki magát?

—Persze akkor nem kaptam volna meg a virágot? — vettem közbe.

—Na természetesen, hogy nem.

A vonat jelt adott az indulásra!

—Nagyon, nagyon köszönöm, hogy kifáradtak, s most gyorsan adják meg címüket, hogy írjak néha egy pár sort....

Kis illatos névjegyet húztak ki táskájukból, pontos címmel ellátva, előre elkészítve. Megszoritottam és megcsókoltam a kezét mind a két diáklánynak, s felugrottam a már mozgásban lévő vonatra.

Sokáig integettünk egymásnak, míg csak el nem tűntek, végleg szemeim elől...

5. FEJEZET.

A vonat prűszkölve száguldott velünk, vitt bennünket új sorsunk felé... Nem mondom, kissé el voltam fogódva. A családom jutott hirtelen eszembe, fájt, hogy nem vehettem.. tőlük búcsút. Szegény anyám megint megnyit fog sírni miattam, Vájjon mikor fogom őket újból látni? Hiszen az is lehetséges hogy többé soha... Nem az lehetetlen, az nem lehet, hogy én ne lássam többé az anyámat! Pedig bizony az könnyen megeshetik, nagy harcok vannak most az orosz fronton. A mi menetszázadunk is előbb indult el mint az jelezve volt. Hány éves is vagyok én mindössze? Tizenkilenc! Lehetséges volna már befejezettek venni az életemet...? Hiszen eddig még csak gyermek voltam, az élet igazi nagy örömeit még nem is ismerem...!

Elővettem egy újságot és megakadt a szemem egy vastag betűs Hófer jelentésen: „A kárpátokban újból megindultak a hadműveletek. Az oroszok több helyen frontáttörést kísé-

reltek meg, azonban minden kísérletük hiábavalónak bizonyult vitéz katonáink bátor ellenállásán, stb.“ Szóval szép kilátásaim vannak, bele kerülni egy offenzíva kellős közepébe. Dacára annak, hogy számtalan sok leírását és elbeszélését hallottam már egy-egy ütközetnek, mégsem tudtam igazán elképzelni azt magamnak.

Arról is hallottam, hogy az orosz puszkagolyók igen humánusak, oly hegyesek, hogy a sebesülés nem is fáj, ha nemesebb szerveket nem talál.

A gyalogsági fegyvergolyóval már kezdtem megbarátkozni, de ott vannak a géppuskák, azok elől nincs menekvés. A gránátok, meg a srapsnek, a minek, a lángszórók, a gáztámadások, na meg a kozákok 2 méteres pikája, ezek mind rettentő sebeket ejtenek. Mennyi szörnyű sebet láttam a kórházakban, mennyi nyomorékot! A haláltól úgy gondoltam nincs mit félni, mert egy halálos sebesülésnél nincs idő a ráeszmélésre. Rövid másodpercekig tarthat az egész, de ha tovább is tart, úgyis öntudatlan az átmenet. De nem úgy az olyan sebesüléseknél, melyeket átél az ember és nyomorék marad utána egész életére. Mennyi kéz,- láb,- és szemnélküli sebesültet láttam már, kiknek meglátása mindig oly leverő hatással volt rám. Nem, ez ellen fellázadt egész lényem. Százszor inkább a halált, mint nyomorékká sebesülni. Mindjárt megszilárdult is bennem az elhatározás, arra az esetre, ha olyan sebesülést kapnék, melyből kifolyólag nyomorék maradnék. Még a kórházi ágyon föbe lőném magam.

A túlságosan fűtött vasúti kupénk, fülledt nehéz levegője, és a vonat egyenletes mozgása, lassan álomba ringatott.

Már Wien közelében jártunk, mikor felébredtem. A rossz üléstől megfájdult a nyakam és a kocsi melegétől meg fejfájás kínozott. Kinyitottam az ablakot. Egyszeriben mintha kicseréltek volna. A vonat amerre csak elhaladt mindenütt kendőket lobogtató emberek integettek felénk. Sok ház tetejéről pedig magyar nemzeti zászlókat lengetett a szél.

Vonatunk Bécs teherpályaudvarán állott meg és a két órás várakozási időt egypáran a vasúti restiben töltöttük el. Lapokat írtunk. Én is küldtem a két kis neuhausi diáklánynak. Este tíz óra felé értünk Pestre és úgy terveztem, hogy ha lesz egy pár óránk, úgy fölkeresem pesti rokonaimat. Számításom füstbe ment mert vonatunk Rákosrendezőre futott be és egy félórai tartózkodás után útnak indítottak. Hadvezető-

ségünknek nyilván nem a legjobb véleménye lehetett a fővárosba érkező katonavonatokról.

Útirányunk Szatmár, Nagykaroly, Máramarossziget volt. Önkéntesek, kadétok, zászlósok mind egy kupéban utaztunk. A mi fülkénkben volt egy Szolimán nevű zászlós, ki egy hónappal ezelőtt érkezett haza mint önkéntes szakaszvezető rongyosan, nagy szakállal szerb hadifogságból. Az ezrednél nyomban kinevezték zászlósnak, kapott nagyezüstöt. Nagy bozontos szakállát leborotváltatta és haza engedték egy hónapi szabadságra. Két nap előtt érkezett vissza szabadságáról és mindjárt be is osztották az indulásra kész menetszázadba. Kedves, deresedő fejű öreg fiú volt Szolimán zászlós, aki tenger sok szenvedés után is megtudta tartani jó kedélyét és egészséges humorát.

Mesélt nekünk a szerb komitácsi bandák kegyetlenségéről, a szerb nők csodálatos hősiességéről és a fogságból történt viszontagságos szökéséről. Mi tapasztalatlan zöld fülűek, kik még nem szagoltunk igazi puskaport, valósággal csüngtünk minden szaván és szomjas kíváncsisággal hallgattuk érdekes elbeszéléseit.

Szolimán mindjárt a háború elején a sabáci harcoknál került szerb fogságba és a megpróbáltatások és szenvedések egész sorozatán ment át hadifogsága idején. Korareggeltől késő estig lövészárkokat ásattak velük, éjjel pedig zsúfolt fekvőhelyeiken nem voltak képesek a férgektől aludni. A legkülönbözőbb betegségektől úgy hullottak a foglyok, mint ősszel a legyek. Nem is hitte egyikőjük sem, hogy valaha is haza kerül onnan.

Fogságból való kalandos menekülését így mesélte el:

— Egy éjjel bejöttek az örök barakkunkba és vagy ötvenünket kivettek lövészárkokat ásni és javítani. Rajtam kívül egy Szamet nevű önkéntes volt még ebben a munkás csoportban. Szökésünket tulajdonképpen már régen kiterveztük, de igazán alkalmas idő annak végrehajtására nem adódott. Aztán meg nagyon is vigyáznunk kellett, mert a szökésben lévő hadi foglyokat minden teketória nélkül agyonlőtték.

Vigyük magunkkal a holminkat, szóltam önkéntes-társamnak, ma úgyis esős idő van hátha sikerül majd meglőgni a sötétben. Holmink oly kevés volt, hogy egy kis zsákba könnyen el tudtuk rejteni köpenyünk alá. Bakkancsunkból lábujjaink kikandikáltak. Fehérneműnknek pedig

csak maradványai voltak meg agyonfoltozott állapotban. Korom sötét éjszaka volt az eső csak úgy ömlött fejünk felett. Az örök kijelölték mindenkinek azt a részt mit el kellett végeznie. Ők pedig behúzódtak egy kalyibába, hol tűz mellé kuporodva pipázgattak. Mi ketten úgy csináltuk a dolgot, hogy a csapat legszélére kerüljünk, hogy kikémlelhessük magunknak az utat amerre a szökést meg lehetne kísérelni. Lélegzetünket visszatartva egy alkalmas pillanatban kimásztunk a földhányás peremére, leereszkedtünk a lankás domboldalon, honnan futva igyekeztünk a közeli erdők felé.

Napokig bolyongtunk az erdőben anélkül, hogy tudtuk volna merre vegyük utunkat. Végre kiderült az idő és az első holdvilágos estén jó szolgálatot tettek nekünk az utak mentén felállított jelzőtáblák, melyeken fel voltak tüntetve a legközelebbi helységek nevei.

Az úton sertéskupecekkel találkoztunk, kik nagy kinnal egy nagy csorda sertést hajtottak. Egyszerű disznópásztorok voltak, kik szívesen elfogadták felajánlott segítségünket a renitens sertések összetételére.

Katonaruháink maradványait zsákunkba gyömöszölve hátunkra kötöttük, s mezítlábosan, hajdonfővel, a pásztoroktól kapott nagy botokkal tereltük mi is a sertéseket. A pásztorok megosztották velünk ennivalójukat, s mi boldogan végeztük disznópásztori teendőinket.

A disznókat Belgrádba kellett hajtani a katonai parancsnokságnak. Útközben katonai járőrök az iratokat meg sem vizsgálva tovább engedtek bennünket.

Ez időben kezdték meg a németek gyors előnyomulásukat, melyről sikerült nekünk is még idejében értesülnünk. Otthagytuk hát pásztorainkat sertéseikkel együtt s egy hegyoldali sziklaüregben húzódtunk meg.

Már jól hallatszott ide az ágyúdörgés. Az úton szakadatlanul vonult vissza a trén meg a gyalogság. A következő nap reggelén már sisakos német lovasokat pillantottunk meg. Meg voltunk mentve! Az út további része már nem érdekes. Belgrádba kerültünk, egy gyűjtő táborba, onnan szállítottak valamennyiünket ezredeinkhez.

— Hanem annak örüljeteek fiuk, hogy nem kerültetek a szerb harctérre. Mert valóban a poklok pokla volt. Az orosz front ehhez képest tánciskola lesz.“

Szegény drága jó Szuli, ahogy őt mindenki becézte,

akkor még nem gondolta, hogy most teszi meg élete utolsó útját, s hogy megmenekülve a poklok poklából a tánciskolának nevezett orosz fronton egy buta muszka golyó fogja kioltani fiatal életét.

6. FEJEZET.

A többnapos egyfolytában való utazás elzsibbasztotta tagjainkat, és már sehogyan sem éreztük jól magunkat a kényelmes puha bőrüléssel vasúti fülkében. Már Kőrösmező táján jártunk, s itt ott drótakadály futott a vasúti sínek mentén. Konzervdobozok, földhányások, fakeresztel ellátott kis sírdombok jelezték, hogy itt nem is olyan régen hadszíntér lehetett . . .

— Na látjátok fiúk itt már muszkák jártak — szólt Szuli mosolyogva — s ha csendben maradtok már hallani is fogjátok a távoli ágyúdörejét.

Leeresztettük az ablakokat. Tisztán lehetett hallani valami zúgó morajlást, mely inkább távoli mennydörgésnek, közeledő vihar morajlásának tetszett.

Bent jártunk már a Kárpátok gyönyörű vidékén s a vonat zakatolását sokszorosán verték vissza a hatalmas fenyvesekkel borított hegyóriások.

Sebesültekkel és orosz foglyokkal telt vonatok száguldtak el mellettünk. Az országúton végeláthatatlan trén kolonnák vonultak, vagy álldogáltak a leeresztett vasúti sorompók mentén.

A következő nap hajnalán Kőrösmezőre értünk. Ez volt az utolsó vasúti állomásunk. A város már két ízben volt az oroszok kezén. Leégett, üszkös házak, lövészárkok, drótakadályok jelezték a közelmúlt harcok színhelyét.

Itt most eleven, nyüzsgő élet volt. Végeláthatatlan hosszú trénoszlopok jöttek-mentek az országút két oldalán. Az állomásépület mögött vöröskeresztes barakkok álltak, melyekbe állandóan hozták az új sebesülteket a közeli frontról, míg a régebbieket az érkező kórházvonatokra rakták fel.

Miránk egy ezredünkbeli szépen dekorált altiszt várt, aki elvezetett bennünket egy hegyi ösvényen keresztül a Tatárszorosnál húzódó ezred állásainkba. A vidék elragadóan szép volt, körös-körül különös, groteszk formájú óriás

hegykúpok, melyek fenyvesekkel borított hegyhátaí valami misztikus kék fényben tündököltek.

— Ez itt a Summárem, — szolt az altiszt egy cukor-süveg formájú hegyre mutatva — az meg, az a kakasfej alakú, az a Kikiriki... Ezeken már muszkák vannak, s jó lesz, ha nem zajong úgy a *társaság*, mert majd még közibünk sóznak, osztán lesz ne mulass ...!

Erősen alkonyodott már, mire a zezugos hegyiösvényről a rendes szerpentin útra értünk. Jó magasan járhattunk már, mert amint lenéztünk a völgybe, az állomásépület mint valami játékházikó, a füstölgő vonatok mint fekete hernyók látszottak a völgykatlanban... Ködszerű pára ereszkedett a hegytetőkről lefele s a hűvös esti szél, meg talán a muszkák túlközelsége megborzongtatott mindannyiunkat.

—Hirtelen, minden átmenet nélkül sötétedett be. Mi kettesével az út két szélén szótlanul meneteltünk, tenyereinkkel letompítva a fegyverek és kulacsok zörgését.

—Pik-pak-bum-bum... — hallatszott a Sumárem felől, pontosan úgy, mintha kugliztak volna odafenn... Itt-ott reszkető fénysáv jelent meg az égbolton, mintha csak azért gyulladt volna fel, hogy nyomban el is tűnjön.

Közel húsz esztendő telt el e menetelés óta, de ha behunom a szemem, újra ott érzem magam a régi bajtársaim mellett, valami szorongó, fojtó érzéssel a torkomban ...

Késő éjjel lehetett, mikorra egy nagy, lapostetejű, zöld gályákkal befedett barakképülethez értünk, mely deszka falával valósággal világított a sötét hegyoldalban. A barakkban köröskörül deszka-priccsek voltak beépítve, friss szalmával telehintve, melyek hívogatóan édes pihenéssel kecsgették a fáradt bakatársaságot. Ezek a barakkok a tartalék részére épültek a hegyoldalba kivájt mélyedésekbe.

A bakatársaság hamarosan elhelyezkedett a jó puha fekvőhelyeken, s pár perc múlva már hortyogva aludták az igazak álmát...

Egy hadapród társammal kimentünk a barakk elé s a falának dülve nagy kíváncsisággal szemléltük a vidéket. A balzsamos hegyilevegő, no meg a szokatlan hegy-mászás minket is elálmosított s mi is álomra hajtottuk fejünket a barakk egyik kis különszobájában.

A kuglizás azonban egyre csak tartott odafönt, sőt

mintha még erősödött volna. Álom csak nem akar a szememre jönni, noha olyan fáradtnak érzem magam, hogy mozdulni is alig bírok. A ruha meg a bakkancs már nagyon lekíváncoznak rólunk, nem is csoda, hisz már egy hete is elmúlt, hogy levetettük magunkról utoljára. Noha szigorú parancs van rá, hogy levetkőzni nem szabad, mégis megoldom a bakkancs szíját, hogy rendbe hozzam kissé lábbelimet. Ez volna hát a tűzvonal, itt fölöttünk gondolom magamban félálomban, s láttam lelki szemeim előtt otthon családomat nyugodt alvásban. Láttam az állomásépületét, a jövő menő vonatokat, a vasutasgyerekeket külön-külön sorra-véve őket. Nem tudom mennyit alhattam, vagy egyáltalában aiudtam-e is valamit, mert egyszer csak irtózatosszerű döngés, ropogás, valóságos földrengés-szerű robaj hallatszott.

— AUF! — ordítja be az inspekciós, de akkorára mindenki már talpon is van.

— Támadás! — ordítják egymásnak a bakák, de a hangjuk elvész az irtóztató döngő zajban. Ta-ta-ta-ta-ta-ta, tyiu bumm! hallatszik tisztán a géppuskák kattogása és a srapszelek robbanása. . .

Futólépésben szaladunk fel a szerpentinon, s alig pár percnyi menetelés után egy keskeny futóárokban találjuk magunkat, melyből egy szélesebb jól kiépített árokba jutotunk. Szakaszonként helyezkedünk el a mellvédek előtt és beállítjuk fegyvereinket lövésre készen

Az oroszok ágyútüze pergőtűzzé változott, a nehéz lövedékek hol előttünk, hol mögöttünk csapódtak le irtóztatós robajjal. Az égbolt egész világos volt a sok rakétától, melyek imbolygó fénysávot rajzoltak fejünk fölé. Most már a mi tüzéségünk is viszonzni kezdte a muszka ágyútüzet, s a lövedékek úgy süvítettek el fejünk fölött, hogy azt hittük mindjárt leskalpol bennünket. Egy nagyobb robbanásra ösztönszerűleg összekuporodtam. Egész testemben furcsa, kellemetlen remegés lett úrrá . . . Megszólaltak a géppuskák és mi is parancsot kaptunk a tüzelésre. Látcsövemmel próbáltam kémlelni előttünk a terepet, de sűrű, gomolygó fekete ködnél egyebet nem láttam. Az ágyútüz hirtelen alábbhagyott, s az iménti döngő fülsüketítő zsvajt egyszerre kísérteties csönd váltotta föl, s kihallatszott már jó messziről az avizó:

— Feuer einstellen! Bajonett auf!

Elnémultak a gyalogsági fegyverek is és lélekzetvi-
szoftva, pattanásig feszülő idegekkel várjuk a következő
pillanatokat . . . Örökké felejthetetlen kínos várakozásban
telnek a percek. S egyre csak nem történik semmi . . .

— Nem lesz mán ebbü támadás — szólal meg mellet-
tem egy öreg baka, ki régi lakója lehetett már a lövészárók-
nak. — így szokott ez a fene muszka ránkijeszteni, hogy az
a nehézséges nyavaja ott enné meg ükét. Mindig így ilyen
hajnaltájt mozgolódnak, mikor az ember legjobban tudna
alunni. . . Alighanem szibériai lövészek gyűttek a tennap
ide, mer azok olyan kutyák, hogy nem nyughatnak.

A köd kezdett felszállni, és a hajnali szürkület láthatóvá
tette az előttünk elterülő hatalmas völgykatlant, melyben egy
pár égő ház üszkös gerendái meredtek az ég felé...

Ahogy világosodni kezdett láttam csak meg a magyarzó
öreg bakát. Nagy mokus bajusz borzolódott az orra alatt,
kiálló pofacsontjai dudorodtak ki barna kicszerzett bőre alatt.

— Mióta van idekint kelmed? — kezdtem kérdezni az
öreg harcost.

— Hát bizon mán esetendeje múltott, hogy idekinn
vagyok ... Vót osztán sok csúnya napunk is ezen idő alatt.
Sokszor próbákozott a muszka támadni, de nem sikerült
neki egy lépést sem előre gyünni. Legtöbbször ilyen nagy
ricsajt csinál, de sokszor meg égiszen csöndbe támad, az
még rosszabb, mer jobban meglepi az embert... Mán pa-
rancunk is vót rá, hogy ne lőjünk rájuk, csak mán mikor
jól látni ükét. De ijenkor osztán jól bélijük sóztunk, úgy
szaladnak vissza az állásokba. Megszokják majd ezt a
kadét úrék is, csak persze üdő kell hozzá...! Hej, csak a
menázi lenne jobb, meg az a gyatra kukorica kenyér ne
vóna mán. Ez igazán nem embernek való. . .

Így beszélt az öreg alföldi magyarom a Tatárszoros,
egy elrejtett, piciny zugában ...

Lassan megvirradt. A nap vörös korongja előbújt a
Summárem keleti szélén, bearanyozva sugaraival a kéklő
hegyóriásokat, a foszladozó ködfátyolos völgykatlant, a leégett
üszkös gerendájú, nyomorult csues házaival...

Mi szakaszonkint vonultunk be a fedezékekbe, hol a
meglehetősen nyirkos, hideg levegő dacára, hamarosan mély
álomba merültünk. Nem tudom hány óra lehetett, mikor a
századordonánc költögetni kezdett. Csak azt éreztem, hogy

jó volna még egy kicsit szunyókálni.

— A századparancsnok úr hivatja a kadét urat. Meg is várom, mert a kadét úr bizonyosan nem ismeri még ki magát itt, ezekben a futóárkokban.

Hamarosan rendbehoztam magam és megindultam az ordonánc után. Gyönyörű, ragyogó napsütés volt, csak úgy vibrált a szemem a sziporkázó világosságtól.

Szépen kiépített lövészárkokon haladtunk előre. A lőrések előtt minden tízlépésnyi távolságra egy acélsisakos poszt állott. Nem bírtam megállni, hogy ki ne nézzek az egyik üresen álló lőrésen. Valóságos panoráma tárult a szemem elé... Köröskörül kéklő hegylánc, alattunk óriási völgykatlan, teletűzdelve sötétzöld fenyvesekkel. A völgy két oldalán színes vadvirágos rét pompázott, melynek közepén kis zúgó hegyipatak igyekezett lefelé... A patakon primitív hidacska vezetett keresztül s itt-ott egy pár szegényes rutén ház látszott, melyeket a csodálatos véletlen megkímélt ezideig a pusztulástól... Olyan békés, olyan nyugodt volt minden, hogy az ember önkéntelenül kereste a legelésző, csilingelő kecskenyáját a pásztorok mélabús furulyázásával...

Fejünk fölött két saját repülőgép keringett, melyek fényes testükkel mint valami vakító kis fehér felhők úsztak a levegőtengerben.

Úgy a tizedik travers után letértünk egy futóárkba mely hirtelen kiszélesedett. Itt volt a századparancsnok fedezéke, vastag fenyőgerendákból épült kis ház, beépítve a hegyoldalba. A ház előtt két kis virággrupp virított, úgy, hogy inkább egy kedves kis erdei lak benyomását keltette, mint egy gránátbiztos harctéri fedezékét.

Szabályszerűen lejelentkezem, mire a századparancsnokom kezetszorítva hellyel kínál meg.

— Azért hivattalak kérlek, hogy közöljem veled az itteni beosztásodat. Miután úgyis létszámfeletti vagy most jelenleg, úgy gondoltam legjobb lesz, ha te átveszed a tisztipatru vezetőjét. Ennek kettős haszna van. Egyrészt megismered alaposan a terepet, s az ellenséges állásokat, másrészt alkalmas nyílik gyors és szép előmenetelre, ha valami jó fogást csinálsz majd. Ugyanis kérlek az oroszoknál szintén megvan ez az állások közötti felderítő járőr szolgálat. Indulás minden este, miután besötétedett, visszatérés hajnal előtt. Visztek magatokkal propaganda újságokat meg röpcédulákat az orosz

drótakadályokhoz. Viszont amit ott találok azt meg elhoz-
zátok. Egyúttal természetesen ellenőrzöd a Feldwachékat
meg az előretolt posztokat. A jelszót megkapod minden nap
indulás előtt. Csak arra vigyázz kérlek, hogy le ne fülelje-
nek az oroszok. Azok rendszerint többen vannak. Na szer-
vusz öregem! Sok szerencsét! Ma még nem mégy ki, aludd
csak jól ki magadat, meg tanulmányozd egy kissé a terepet.

Esteledett már. Nagy beszélgetésben voltam az én
alföldi magyarommal, mikor megpillantottam a századordo-
nánct, ki egyenesen felém tartott.

— Kadét úrnak alásan jelentem a százados úr paran-
csára már ma este tetszik megkezdeni a járőr szolgálatot,
mert hát a muszkák igen gyanúsán viselkednek. A járőr
már készen is áll az indulásra, hat ember meg egy olyan
altiszt, aki már többször volt kint járőrben.

Nem mondom kissé kellemetlenül érintett a dolog, de
aztán mindjárt meg is nyugtattam magam. Oly mindegy, ma
vagy holnap, sorsát úgy sem kerüli el az ember. Hogy is-
mondta csak reggel a századparancsnokom. Kérlek a járőr
szolgálat alkalmat ad a gyors előhaladásra. Amint látom na-
gyon is szíven viseli az én előmenetelem. Vagy ki tudja...?

Magamra vettem a karabinerem, egy kézigránátot, egy
gázmaszkot. A patrul ezalatt készen állva várt rám az egyik
traverz mögött. Az ordonánc átadott egy köteg újságot meg:
röpcédulát, ezeket kellett kivinnünk az orosz állásokhoz.

Egy keskeny futóárkon libasorba jutottunk ki az előre-
tolt állásokig. Kint voltunk a mi drótakadályainknál, mely-
nek volt egy kis kijárata az úgynevezett spanyol lovasok,
miket széthúztak előttünk, majd újból összehúzták, miután
óvatosan lépdelve áthaladtunk köztük. Ahogy becsukódtak
mögöttünk a drótakadály spanyol lovacskaí, a szívem olyan
hangosan kezdett dobogni, hogy a fülemben is jól hallottam.
Elvégre nem kis dolog két ellenséges front drótakadályá
között járórbe menni, egy általam sohasem járt, ismeretlen
terepen. Hallani lehetett mögöttünk a mi állásainkban, amint
avizálták egymásnak a bakák. A patrul kiment, a patrul ki-
ment, majd egyre távolodva és halkulva, a patrul kiment...

Csak most tudtam különbséget tenni és átérezni iga-
zában a járőrszolgálat veszélyes voltát. Úgy éreztem mintha
az ellenség minden szeme rajtunk volna most, és irigykedve
gondoltam bajtársaimra, kik jól kiépített állásokban bizton-

ságban vannak. Teljesen védtelennek, teljesen kiszolgáltatottnak éreztem magunkat.

—Ne menjünk nagyon meszire kadét úr, szolt az egyik öreg bakám, mert ha valami baj lönne, nem tunnánk visszaszaladni. A mukkor is evitték a mi patrujunkat, csak a kiabálást hallottuk, meg a lövődözést, máig se tuggyuk mi lett velük.

—Nem lehet emberek — szoltam erőltetett nyugalommal — a parancsot végre kell hajtani, akár mi is fog velünk történni.

—A mútkor se mentünk tovább annál a hajlásnál ni, azelőtt meg bent vótunk a Feldwachénál az őrmester úrral, az vót kint velünk, szolt csendesesen egy másik.

—Az nem az én dolgom, ami ezelőtt volt — feleltem határozottan — vigyük csak ki az újságokat előbb, aztán mi is bemegyünk a Feldvachéhoz.

Az idő későre járhatott, be volt borulva, sőt mintha szitálni is kezdett volna az eső. Kísérteties sötétség, síri csönd mindenfelé. Elöl ment a káplár, a bakák két oldalt, kézben tartott fegyverrel Óvatosan egyik cserjétől a másikig futottunk, lehetőleg lefogva minden zörgő felszerelésünket. Hosszas bugdácsolás után leértünk a völgybe, kerestük a pallót, mely a kis patakon vezetett át a muszka állások felé. Ezt a kis hidat csodálatosképen épségben hagyták az oroszok is, mi is, talán épen a járőrökre való tekintettel.

Alig érünk át a kis deszkapallón, felkapaszkodva a kavicsos, vízmosásos parton, s lepihenünk az egyik kis csues ház tövében, valami zajra leszünk figyelmesek. Távoli füttyszót hallottunk.

— Jön a muszka patrol — súgják nekem a bakák. Lehasalunk a kerítés mellett a magas fübe és lélegzetvisszafojtva várunk, fegyvereinket magunk elé lövésre készen tartva. A fütty mindegyre erősbödött, melybe belevegyült sok láb járásának ismert dübörgése.

A kis meredek ösvényen jönnek lefelé, nyugodt, egyenletes tempóba. Már az egyes alakokat is kilehet venni, amint az út két szélén libasorban haladnak. Kis rövid füttyjelek hallatszottak, melyek nyilván az összeköttetés fenntartására szolgáltak.

Hatalmas szál emberek, nagy bozontos kucsmákban lépkednek el kívül a kerítésen, alig tíz lépésre előttünk. Ők

is a híd felé tartottak, s ha pár percet késünk, épen szembe talákoztunk volna velük. Egy percre mintha megálltak volna figyelni a terepet, majd egyenként átszaladnak a keskeny pallón. Huszonnyolc embert tudtam összeszámlálni közülök, de nincs kizárva, hogy voltak többen is.

Csak miután teljesen eltűntek a szemeink elől, bújtunk elő mi is rejtkehelyeinkről s megindultunk azon a hegyi úton felfelé, amelyen a muszka járőr jött le. Jó húsz percig kapaszkodtunk a hegyoldalra felfelé, midőn már hallani lehetett némi zajt az orosz állások felől. Nyávogás, ugatás, kukorékolás hallatszott, majd utánuk öblös nevetés. Nyilván valamelyikőjük produkálta magát közülök a többiek nagy elismerésére. Távolról harmonika hangját hozta felénk a szél, melyet egy szép, bánatos hangú férfihang kísért.

Milyen békés, ártatlan szórakozások ezek, gondolom magamban és egy pillanatra el is felejttem, hogy a harctéren, az ellenséges állások dróttakadályai előtt fekszem ... Embereim, kik már jól ismerik ezt a terepet, behúzódnak egy kis árokba s intenek nekem is, hogy kövessem én is őket. A káplár egy emberrel tovább kúszik hasoncsúszva az újságokkal fel egész a dróttakadályokig. Tíz percbe is beletelik, míg visszaérkeznek hozzánk egy csomaggal, melybe orosz újságok vannak.

Ugyanazon az úton megindulunk most már lefelé.. . Alig teszünk meg egy pár lépést, az egyik baka valamibe megbotlik s nagy csörömpöléssel elvágódik az úton. Csak annyi időnk van, hogy mindnyájan lehasaljunk s meg se moccanjunk. S máris a következő pillanatban robbannak a fejünk fölött a világító rakéták, megvilágítva teljesen az egész domboldalt. Elég sokáig tart, míg végül is abba hagyják a rakétázást s mi most már gyorsabb tempóban igyekszünk lefelé.

Megkönnyebbülve érezzük magunkat, mikor áthaladva a kis fapallón, a mi oldalunkon igyekszünk felfelé... Letérünk az útról s a káplárom után menve, egy kis hegyi-ösvényen folytatjuk utunkat. Egy félórai út után elérkezünk az egyik előretolt tábori őrsünkhöz. Oly tökéletesen vannak elmaszkírozva zöld gályákkal, hogy tíz lépésnyire sem lehet meglátni őket. Az előretolt tábori őrsők a dróttakadálytól mintegy két-háromszáz lépésre vannak felállítva. Létszámuk 8 ember és egy altiszt Szolgálatuk 24 óráig, éjféltől éjfélig tart

Ez a táboriőrs egy pár törpe és lucfenyő cserje között másfélméter mély, földbeépült fedezék volt. Lőrészekkel ellátott, félkoralakú építmény, honnan jól átlehet tekinteni a hirtelen meredekké vált völgykatlan nagyrészét. Az őrstől egy hatvan-hetven centiméter mélységű kis futóárok vezet a főállásainkhoz, melyeken keresztül történnek a váltások.

Amint közel érünk, hirtelen kemény Halt! szóra leszünk figyelmesek.

— Feldruf? — kérdezi a poszt s csak miután pontosan bemondjuk, — félrehúz két bokornagságú bozótot, — mely voltaképen talpra állított, zöld gályákkal elmaszkírozott két szöges drót spanyollosas volt. A keskeny szabad nyílason csak egyenkint juthatunk be a fedezékbe.

Szűk, kormos kis fedezék. A váltás úgylátszik nemrég lehetett, mert mindenki fent van még. Piciny olajmécses ég egy üres konzervdobozban, gyéren megvilágítva a nyomorult kis lyukat.

A bakák épen menázsiznak. Az őrsparancsnok meg levélírással van elfoglalva.

—Hát milyen a szolgálat idekinn az őrsön — kérdezem az egyik bakát?

—Éjjel csak megvónánk, lehet egy kicsit levegőzni, nem lát ide a muszka, de nappal mozdulni sem lehet. Itt köll feküdni egész nap, míg csak be nem esteledik! A múltkor is csak a latrinára ment ki egy emberünk s még két lépést sem tett, mikor egy muszka golyó pont a fején találta szegényt. Ott is maradt mindjárt.

Egy nagybajuszos, kérges tenyerű baka levélpapírt meg ceruzát szorongat a kezébe. A kis ceruza elvész roppant tenyerében. Látom mondani akar valamit, de röstelkedik vele, hát segítek neki.

—No mi baj öregem? Tán levelet kéne írni az aszszonyoknak, oszt nehezen megy a betűvetés?

—Hát olyanformán vagyunk kadét úr, mer szokni köll ám az íráshoz is. Belekezttem én má ebbe az írásba, de nehezen készülődök el véle.

Nagy bütykös ujjai közt egyre szorongatja a plajbászt, meg is nyalazza időnként, hogy könnyebben csússzon a levélpapíron.

— Segítek neki megírni a levelet. Mindjárt magammal is viszem mondom, egy nappal így hamarabb kapják majd

meg, mintha maga vinné be holnap. Olvasom a címzést, alig olvasható, nagy szarkalásos betűk.

Kovács Andrásnénak, szül. Czobor Teréznek, Kisjenő.

Bihar megye.

„Édes egy párom írom ezen pár sor írásom a svárom-léniából kívánom hogy jó egészségbe tanájon Beneteket a jószágnak fíjam mindig eni agy de vizük is legyen nekik ebe a meleg időbe. A kukoricát megint csak ritkijátok meg mer különben mind hitvány lesz. Péterkének mond meg hogy viszek neki majd egy szép finyes muszka sravnert ha szabadságra haza mének. Tisztelek és csokolak beneteket Kovács András infanterista.

Eddig szól Kovács András közkatoná levele, ki a fronton sem feledkezik meg sem a kis családról, sem pedig a jószágról, vetésről. Hogyan is feledkezhetne meg róluk, mikor azok mind az ő életének egyformán fontos kiegészítő részei.

Hajnali derengés reszket a Summárem felől, s enyhe szél zörgeti a spanyol lovakra tüzdelt faágak száraz leveleit. Felkészülünk mi is s hamarosan beérünk minden báj nélkül az állásokba. Pihenőre térünk boldogan, fáradtan, friss illatos szénával behintett fekvőhelyeinkre.

Ahogy mindent, úgy a patrul szolgálatot is kezdem lassan megszokni. Tanulva a látott és hallott dolgokon, vigyázunk arra, hogy az orosz járőrrel lehetőleg össze ne találkozzunk. Percnyi pontossággal valamivel éjfél után ereszkedik le az orosz járőr. Mindig azon az úton, s halad a patak mentén a jó Ég tudja merre. Visszafelé azonban nem erre jönnek, elkanyarodnak a tőlünk jobbra lévő császár-vadászok felé. Most már mindig biztos helyről bevárjuk míg lejönnek, s csak mikor jó messze vagyunk tőlük folytatjuk utunkat rendszerint tovább.

Az újságainkat elvisszük pontosan az orosz drótakadályokhoz, ha találunk ott valamit, azt magunkkal hozzuk. Egy alkalommal nagy köteg újságot hozunk haza, mely egy karóra volt feltűzve az orosz drótok előtt. Miután átolvastam azokat, egy pár példányt elteszek magamnak belőlük, hogy legyen emlékem odahaza a Tatárszoros patrulszolgálataimból. Dehogyan is gondoltam volna akkor, hogy micsoda veszedelmet rejt ez magába, s csak hajszálon múlt, hogy az életemmel nem fizettem érte nem sokkal később Szibériában.

Nem egyszer azonban járőrszolgálat közben igen kellemetlen helyzetekben is jutunk. Egy ízben mikor hajnal felé bőrig ázva a szakadó esőben, beakarunk jutni a drótakadályainkon, legnagyobb meglepetésünkre a poszttól azt a választ kapjuk, hogy a patrul már régen bejött. Így hát mi nem innen valósiak vagyunk.

Azt hittem, hogy be van rúgva ez a poszt, nem akarom vitatkozni, vele, ami különben nem is volt tanácsos ilyen helyzetben. Elindultunk mit volt mit tenni, megkeresni a másik átjárót. Helyzetünk most már kritikussá kezd válni, mert a másik bejárónál ugyan azt a választ kapjuk, sőt muszka kémeknek néznek bennünket, miután koromsötét van s közel sem engedtek magukhoz. Úgy látszik a hangunk sem volt ismerős nekik.

Ennek fele sem tréfa, gondolom magamban, s most már erőlesen követelem, hogy küldjék ki azonnal a szolgálatos őrmestert vagy a tiszthelyettest. Az egyik poszt egy ijesztő lövést ad le ijedtében, mire olyan lövöldözés támad a fejünk felett, hogy isteni csoda, hogy innen ép bőrrrel megmenekülhettünk. A lövöldözésbe a muszkák is kezdtek beleszólni, s ha meg nem érkezik az inspekciós altiszt, egyőnk sem menekül onnan élve.

Kiderült később, hogy tévesen a patrul kimenetelét a patrul bejövetelének avizálták. Ilyen és ehhez hasonló baklövések nem tartoztak épen a legnagyobb ritkaságok közé. Előfordultak bizony a háború folyamán olyan súlyos és végzetes esetek is midőn saját ezredeink ütköztek meg egymással s mire kiderült a szörnyű tévedés, már rengeteg halott és sebesült feküdt a helyszínen. Persze az ilyen esetekről aztán szigorúan tilos volt még csak beszélni is. Szigorú vizsgálat indult ilyenkor, melynek eredménye számunkra továbbra is titok maradt...

7. FEJEZET.

1917 júniusának vége felé az oroszok állásaiban különös idegesség volt észlelhető. Minden különösebb ok nélkül éktelen lövöldözést rendeztek, majd minden átmenet nélkül abbahagyták, hogy kevéssel aztán újra kezdhessék... A mi hadvezetőségünk azonban pontosan értesült a különös nyugtalanság okairól. Egy napon parancsba jött, hogy kettős

örséget kell állítani mindenhova. Erősítéseket fogunk kapni. a szolgálatot fokozott elővigyázatossággal kell ellátni. Végül pedig minden gyanús jelenséget azonnal jelenteni kell. Kémeink jelentéséből az tűnik ki, hogy az oroszok nagyszabású frontáttörést és általános offenzívát akarnak indítani.

Minden intézkedés megtörtént nálunk és teljesen felkészülve vártuk a támadást. Június 26-án este, tőlünk jobbra Kirlibaba felől tompa morajlást kezdünk hallani... Az ágyúdörgés, mely először valami földalatti morajhoz hasonlít, egyre erősbödni kezd. Az éj sötétjében a felvillanó fényszallagok és az azt kísérő állandó dörgések egy távol tomboló viharhoz hasonlítanak. És minél jobban fokozódik messze tőlünk az ágyúdörgés zaja, annál gyanúsabb a teljes nyugalom és csönd a velünk szemközti orosz állásokban. S míg jobbra tőlünk irtózatosan dübörög a föld, hol a gránátok és srapnelek kicsapódó lángnyelvei félelmetes tűzijátékhoz hasonlítanak, mi teljes csöndben, pattanásig feszült idegekkel várjuk az elkövetkezendő eseményeket.

Két nap, két éjjel tart ez az idegeket felőrlő várakozás, míg megkapjuk mi is a parancsot az előnyomulásra...

Ez volt ugyanis az oroszok úgynevezett Kerenszki offenzívája, melyet Kirlibaba és Dornavatra között indítottak meg s amelyre a mi hadvezetőségünk ellen offenzívát rendelt el 150 km. hosszú fronton. Mielőtt megkezdték volna az előnyomulást, századonként egy-egy járőrt küldünk ki az esetleges meglepetések elkerülése végett.

A mi századunkat én biztosítom és elindulok járőrömmel a már jól ismert utunkon a muszka állások felé...

Közel járunk már az orosz drótakadályokhoz, bármennyire is figyelünk, semmi zajt nem hallunk.

Nagy drótvágó ollóinkkal pillanatok alatt felvágjuk a dróthuzalokat s akadály nélkül bejutunk az orosz fedezékekbe. Túlzott óvatosságunk fölöslegesnek bizonyult, miután egyetlen élő lélekkel nem találkozunk.

Az oroszok még az éj folyamán üríthették ki az állásokat. Mi az állások peremére állva, puskáinkra tűzött sapkáinkkal adunk jelt az előnyomulásra.

Sajnos, nem sok időnk jut az orosz fedezékek átkutatására. Itt-ott kialudt tűzhelyek, kormos fazekak, teafőző csajnikok, üres konzervdobozok láthatók.

Benézek az egyik elhagyott tisztí fedezékbe... Egy óriási üveget látok, lehet vagy ötven literes. Bizonyára spirítusz vagy petróleum — gondolom — de kíváncsiságból mégis megnézem. Leveszem a dugóját... Kellemes kölnivíz szag árad ki az üvegből...

— Te jó Isten, ekkora üveg kölnivizet sem láttam még! Hát most mi az ördögöt csináljak vele? Ha már el nem vihetjük magunkkal, legalább megmosakszom benne.

Szólok az egyik bakának, hogy öntsön a kezemre belőle ... Ömlik a drága sok kölni, a kezemre, a hajamra, mindenféle... Rettenetesen csípi a szemem, alig bírom Kinyitni...

— Önts már a ruhámra is — mondom a bakának s tartom a hátam felé. A bakák is mind utánam csinálják ... Mind olyan szagosak vagyunk, mintha bálba készülődnének.

A nagy locsolódás közben kiejti az egyik baka az üveget s szerte ömlik a földön a rengeteg kölnivíz ... Engem sokáig kölnivizes kadétnak neveztek ... A legérdekesebb azonban az volt, hogy a kölni illata sohasem ment ki többé a ruhámból. Amíg csak viseltem, érezni lehetett rajta a kölni illatát...

A fedezékek mögötti hatalmas fenyőfákon gépfegyver megfigyelő állások voltak építve, melyek messziről mint valami madárfészkek sötétlettek...

Erőltetett menetelésben, hegyre föl, hegyről le vonulunk előre. Az utakon keresztbe fektetett kidöntött telefonpóznák, égő csues házak... A szakadékokban dögölt lovak tetemei és felfordult trénszekerek jelezik a muszkák visszavonulásának útját.

Estére már az oroszok nyomában vagyunk, kik erős puskatüzzel lepnek meg bennünket. Egy hegy peremén mi is beássuk magunkat, de mire jóformán készen lettünk az árkokkal már újabb parancs jön az előrenyomulásra...

A nappalok állandó erőltetett menetelésekben, az éjjelek pedig beásásokkal, fedezék készítésekkal telnek el.

Az oroszok visszavonulása erős hátvédek fedezete mellett történik, melyek nem egyszer kellemetlen meglepetéseket okoznak nekünk

Az ezredünkben mindennap más-más zászlóalj tartja fenn az összeköttetést a visszavonuló csapatokkal. A zászlóaljok mindig más-más századot, a századok szakaszokat, a

szakaszok meg rajokat küldenek mindig előre ...

Így történt meg az a számomra nem mindennapi eset, hogy egy napon én vagyok ezredünk legelői járó katonája, közvetlen a visszavonuló csapatok mögött... Néha egészen jól látom, amint egy-egy faluból vagy majorból futva igyekeznek az orosz hátvéd emberei.

Vagy két hétig tart ez az áldatlan, erőltetett előnyomulásunk, mignem Komarest—Slobozia vonalon, még a régi 1914-es jól kiépített, beton állásaikban várnak,be bennünket az oroszok.

Teljesen váratlanul ér minket az oroszok komoly ellenállása s a váratlan, erőteljes tüzelésre beásuk magunkat egy kukoricásba. A beásás nagyon lassan halad előre, mert a vastag kukoricaszárak nagyon megnehezítik az ásást. A magas, sűrű kukoricásba észre sem vesszük, hogy túlközel vagyunk az orosz állásokhoz, honnan egészen alacsonyan tempírozott kartácstűzet zúdítanak ránk.

A kartácstűznek rettenetes a hatása. A szó szoros értelmében leborotválja az egész kukoricást. Úgy fekszünk ott, mint a kiöntött ürgék ... Most már könnyű prédái vagyunk az orosz géppuskáknak, melyek olyan pusztítást végeznek sorainkban, hogy az rettenetes volt.

A nap sugarai merőlegesen kibírhatalan forrósággal tűznek le ránk. Moccanni sem merünk a helyünkről úgy, hogy étel vagy ital szerzésről még csak szó sem lehet.

A fáradtságtól, kimerültségtől, a rekkenő hőségtől kimondhatatlan szomjúság gyötör. Félig ájultan fekszünk alacsony, hevenyében ásott kis árkaikban. Sebesülteink, halotvaink ott fekszenek, anélkül, hogy segítségükre mehetne valaki a rettenetes kartácstűzben ...

Egy Kovács nevű zászlóst hét gépfegyvergolyó talál s csak nagysokára egy pokrócra fektetve hason csúszva vonszolják hátra a kötőzhelyre...

A meleg és a szomjúság oly elviselhetetlen, hogy kinnomban a kukorica szárát, annak leveleit, majd pedig a gyökereit rágcsgálom. Nedvesnek látszó homokot veszek a számba anélkül, hogy rettentő kínzó szomjúságomon bármit is enyhítene.

A tehetetlenül vergődő és hörgő sebesültek, a szűnni nem akaró kartácstűz, a gyötető szomjúság egyszeribe megismertetnek a harctér minden borzalmával. Azt hiszem, hogy

innen egyikőnk sem fog élve megmenekülni. Szinte várjuk a szenvedéseinket megváltó golyót. A késő délutáni órákban felhangzik az avizó:

— Bajonett auf! ... Rohamra készen állni!.. ..

S most csodálatos, felejthetetlen élménynek lettem a tanúja ... a bakák szinte önkívületben tűzik fel szuronyaikat s az általános rohamra kiadott parancsot meg sem várva, „Hurrá! kiáltással rohanni kezdenek az orosz állások felé

A kartács tűz gyöngülni kezd, ellenben megszólalnak a gépfegyverek. Pillanatok alatt egész sorokat kaszál le katonáinkból ez a gyalázatos gyilkoló szerszám, de a 101-esek rohamát megállítani nem lehet.

És most, másfél évtizeddel az események után tisztán visszaemlékszem arra, hogy én nem hurrát kiáltottam, hanem egyszerűen úgy üvöltöttem, mint egy megvadult állat.

Az orosz főcsapat már pár órával előbb visszavonult, s az állásokban csak géppuskások, meg kis svarm-ágyúk tüzei maradtak. Minden képzeletet felülmúl az emberi botorság, mert az orosz géppuskások meg sem kísérlik a menekülést ... Utolsó pillanatig tüzelnek rohamozó katonáinkra ...

Egy hatalmas termetű standbeli szakaszvezető ugrik elsőnek mögéjük s puskatussal teljes erejéből vágja fejbe az egyik géppuskást... A másikat pusztá kézzel ragadja meg, s miután a földre teperte, lábával a nyakára hágott... Felkapja a földről bajonettjét és döfni kezdi hol az egyik, hol a másik szerencsétlen orosz testébe...

Nem bírom nézni ezt a tajtékozó kegyetlenkedést... Elfordítom a fejem, hogy ne lássam...

Az állásokat elfoglaltuk. Ezzel a frontáttörésünkkel megtört az oroszok feltartóztatási kísérlete s meg sem próbálkoztak vele újból, míg Csernovitz külső erődéihez nem értek.

Rövid pihenőt tartunk bent az állásokban, míg újból összeterelednek a bakák. Jól jön nagyon ez a kis pihenő, mert a napsütéstől, az izgalmaktól, meg a kínzó szomjúságtól úgy éreztem, hogy nemsokára összeesem ... Halántékom úgy feszül, mintha szét akarna pattanni. A nyelvem kicserespedve a szájpaddásomhoz ragadt. A torkomban kínzó fájdalmat érzék, a szívem úgy kalapált, mintha a számon akarna kiugrani.

Az állásokat elhagyva, az országúton menetelünk to-

vább. Egyszer csak az út szélén menetelő bakák vad iramodásnak erednek s pár pillanat múlva már hasalnak is az átmenti árokban. Egy félig kiszáradt pocsolya bűzlik ott, melynek felületét vastag, zöld békanyál borítja.

Sosem fogom ezt a *jelenetet* elfelejteni... Mint a bar-mok, úgy taposták egymást a bakák s fejüket a pocsolyába lógatva, kutyamódra habzsolni kezdik a mocskos, zöld színű, poshadt vizet... Egy pillanatig én is megtántorodom a víz láttára, odaadom a kulacsom a legényemnek, hogy megtöltse ... Nagy üggyel-bajjal sikerül is neki félig megtölteni és ahelyett, hogy nekem átadná, a szájához emeli és inni kezdi. A dühtől reszketve ráordítottam. Nem használ semmit ... Ráfogom a revolveremet:

— Adod ide bitang, vagy azonnal keresztüllőlek ...! Csak néz rám bambán, kifejezéstelen szemével s nagyokat nyögve issza a kulacs tartalmát...

Oh, dehogya bántanálak ... Szegény, agyonkínzott emberek vagytok ti is, velem együtt s végtelen szájalom tölt el mindezek láttára... Leülök az út szélére s megvárom, míg legényem odafurakodik újból, hogy megtöltse a kulacsomat.

Túláságos reményeket nem tápláltam a zöld békanyálás pocsolyavíz iránt, de olyan förtelmes ízű valamit még eddig nem ízelt a szám. Nem is tudnám pontosan meghatározni annak a szutykos lének az ízét, melyből halálos szomjúságom dacára mindössze pár korty ment le a torkomon. Valami kesernyés nyúlós íze volt és enyv-szaga, de az is lehet, hogy inkább romlott moslék szagot éreztem.

Teljesen letörve, csalódottan sorakoztattuk újból a bakákat és cipeltük kínzó szomjunkat tovább a poros országúton.

De egészen mégsem feledkezett meg a jó Isten rólunk, mert nem sokkal arrébb a hegyoldal sziklás részén zúgó kristályvizű hegyipatak nagy zajjal habosan fűgően igyekezett lefelé. Meg voltunk mentve...! Megértettem egyszeribe az őspogányok tűz, víz és nap imádatát. Vallásos áhítattal néztem, mint valami csodát és azóta tudom csak igazán megérteni, mit jelent egy elgyötört, szomjas embernek az üdítő friss ivó víz.

Megkezdődött újból a *vad* hajsza a visszavonuló orosz csapatok után. Mindenütt égő falvak, felrobbantott hidak, kidöntött telefonpóznák jelzik az oroszok visszavonulási útját... A megpróbáltatások végnélküli sorozata köszönt ismét

ránk. Még a természet is mintha ellenünk szegődött volna mert a kanyargós Pruth és Dnyeszter folyók minduntalan elálják utunkat, melyeken nehéz és veszélyes átkeléseket kell végeznünk. Kikeressük az átkelésre legalkalmasabb helyeket és fegyvereinket magasra tartva gázolunk át lábón a folyókon.

Azt hiszem a világ legkanyargósabb folyója a Pruth előfordult, hogy négyszer-ötször is átkellett keljünk egy és ugyanazon ágon. Hidakat csak nagy ritkán találunk, de mind felrobbantott, hasznavehetetlen állapotban. És ahogy nyakig vizesen kikecmeregtünk a folyók vizéből, a túloldalon nyomban hozzákezdünk a beásáshoz. Az oroszok is gyakori pihenőket tartanak és ilyenkor gépfegyver tüzet zúdítanak ránk. Az éjszakák hidegek voltak és mi csurom vizesen didergünk frissen ásott primitív árkaikban. Várva várjuk a reggelt, hogy a felkelő nap áldásos melegénél megmelegíthessük elgémberedett, reszkető tagjainkat.

Előnyomulásunk egyre tart. Földszíneig lerombolt, felégetett falvakon, kis városkákön visz az utunk keresztül. Szomorú rongyos emberek *ácsorognak* üszkös házaik előtt, két kezüket koldulásra felénk nyújtva!

Egyik este egy kis rutén faluba érünk, mely közvetlen egy égő búzatábla mögött terül el. Az égő búzaföld ropogva lángol és messziről vörösre festi az égboltot. Pihenőt tartunk a kis falunál. Nyomorult kis házai némán, alázatosan bújnak meg az óriás hegyoldalak tövében. Az egész falu teljesen kihaltnak látszik, sehol egyetlen teremtett lélek...

Feltűnik azonban nekem egy dombhajlásban lévő ház, melynek ajtaja be van szögezve, ablakai szalmával, ronggyal betömve. Istállója, ólja üres... Sehol még nyoma sincs élő lénynek. De a háztetőn vékony füstszallag száll felfele... Elfog a kíváncsiság és gondolom már megnézem kik vannak odabenn. Elkezdem döngetni az ajtót. Semmi válasz. Oda-intem az egyik bakát, ki aztán puskája boldogabbik végével kezdi verni az ajtót. Erre már némi mozgolódás és beszéd hangok hallatszanak belülről. Egyszer csak kinyílik a szalmával betömött ablak Lassan, óvatosan és egy kéz körvonalai látszanak a félig kinyitott ablakban.

— Nyuma nyetu, nyima nyetu, Zábráli muszkáli..! — vinyogja vékony síri hangon valaki belülről. A bakám nem hagyta abba az ajtó adjusztálását s a hatalmas ütések alatt az ajtó recsegni kezdett. Bentről kiabálás hallatszik,

majd alig észrevehetően nyilni kezd az ajtó.

Belépünk a házba. Avas, undok túróság csapja meg az orrunkat, mely sok más elviselhetetlen bűzös szaggal van fűszerezve. Egyik sarokban pokrócokkal betakart kecske mekeg, s árasztja orrfacsaró illatát.

Egyetlen nagy szobából áll a lakás, benne egy hatalmas nagy emeletes priccs ágygal. Az ágy alsó részén vastag színes dunyhák alatt két nagyon öreg ember szuszog. Mintha a sírból kaparták volna ki őket valóságos élő csontvázak voltak. Arcuk viaszsárga s apró vércseszemükben a rémület fénye tükröződött. Az ágy felső részén vagy hatan, *nyolcan* lehettek apróbb és nagyobb gyermekek, serdültebb fiatal lányok meg egy középkorú asszony.

A gyerekek sivalkodni kezdenek látásunkra, a nagyobb lányok meg ravasz szemhunyorgatásokkal invitálnak fel magukhoz. Még nyomorúságos helyzetükben, szutykos fekhelyeiken is a hódítás fegyveréhez folyamodnak. Hajukat kezdik rendbehozni, s ingvállaikat széthúzgálva mellüket egész fedetlenül hagyják. Egyik csinosabb arcú lányon még egy kis pirosító nyomai is látszanak, csalhatatlan jelül annak, hogy muszka elődeinket is szolgálták kegyeikkel...

— Dáj mii kleba, dáj mii kleba, adjatok kenyeret — kiabálják kórusban, s egyenként kezdenek leereszkedni az ágyról. Ott sürgölnének már mind körülöttem mind kenyeret meg dohányt kérve. A bűz most már elviselhetetlenné kezd válni számomra, s hozzá még a nyitott tűzhelyről kiáradó füst is eszi a szememet. Igyekszem mielőbb kikerülni innét. Megígérem nekik, hogy küldök egy kis kenyeret, mire egy köcsög aludttejet nyomnak a velem lévő baka kezébe. Miután meggyőződtek barátságos szándékomról, távozóban még valami savanyú tejspuliszkával is megkínálnak. Majd megsértődnek, hogy nem fogadok el belőle.

Az itt járt muszkákról szerettem volna egyetmást meg tudni, de nem értek meg egyetlen szót abból amit beszélnek.

Úgy volt először, hogy az éjjelt a faluban fogjuk tölteni, s még jóformán be sem esteledett, mikor panasz jön az indulásra. Jól kiépített országúton haladunk kettesével az út két árkában. Alig hagyjuk még magunk mögött a falut, egy nagy kukoricás felől heves puskatűz fogad bennünket Levágódunk nyomban az útszéli árkokba, melyek jó fedezékül szolgálnak a váratlan támadás elől.

Kezdjük beásni magunkat és felállítjuk a kukoricás elején a táboriőröket. Később aztán patrult küldünk ki a táboriőrök ellenőrzésére, melynek vezetője egy békéscsabai kis önkéntes Szabó Feri, a 17 éves hatodikos gimnazista. A patrul kimegy, de a meghatározott időre nem jön vissza. Rosszat sejtve, századparancsnokunk engem biz meg a patrul megkeresésével és egyúttal a kukoricás átkutatásával.

Aránylag csend van mindenütt, csak néha itt-ott dördül el egy-egy lövés. A hold az úszó bárányszemek közül ki-kikandikál s fehéren átvilágítja a nagy kukoricást. Szél suhan át az embermagasságú kukoricaszárak között, melyek kísértetiesen zizegnek és hajlongnak körülöttünk ...

Széles, nyitott rajvonalba, óvatos léptekkel haladunk előre, vigyázva arra, hogy a széthúzott, letaposott kukoricaszárak túlságos zajt ne üssenek.

A távolból el-elhalló kutyaugatás hallatszik, sőt egyszer mintha lépések zaját hozná felénk a szél .. Megállunk és lélegzetvisszafojtva hallgatózunk ... Valóban emberi lépések s miután a szél felénk fúj, megvan az az előnyünk, hogy mi halljuk meg előbb a zajt, így nem érhet bennünket teljesen váratlanul egy esetleges összetalálkozás.

Embereimet közelebb intem egymáshoz és térdreereszkedve, lövésre készen tartott puskákkal várunk. Nem tudom, mihez hasonlíthatnám azt a feszülő várakozást, mely eltelik az alatt a pár perc alatt, míg a lépések egészen közel érnek hozzánk. Hirtelen szétnyílik előttünk a kukoricás... S mit látnak szemeim... Saját embereink állnak előttünk. Egy járőr a tőlünk jobbra lévő császárvadászoktól. Pár pillanatig szinte megbénulva állunk egymással szemközt s csak isteni csoda, hogy nem lettünk saját embereink gyilkosai.

Elvállunk tőlük s mi is, ők is folytatjuk felderítő járőrszolgálatunkat. A kukoricás egy kis tisztására érünk, ahol még hunyókáló paraszat találunk, mi kétséget kizáróan a muszkák ittlétének volt bizonyítéka.

Már pitymaladni kezd s a messzeségben megint nagy tüzek vörös fénye festi vörösre a még sötét égboltot. Mire visszatérünk, századunk már menetkészen áll az indulásra. S mire a nap első sugarai megjelennek a kukoricás mögött, már első pihenőnkert tartjuk az országút árkában. A trén is utolér bennünket s a forró fekete jól megmelegíti átfázott bensőnkert!

Nagyon sajnáljuk szegény Szabó Ferit, fiatal, mindig jókedélyű önkéntestársunkat. Komolyan aggódni kezdünk a sorsáért. Arra is gondolunk azonban, hogy eltévedtek s majd egyszer csak előkerülnek, mint ahogy ez járőrökkel nem egyszer fordult már elő.

Szótlanul menetelünk tovább az országúton s egyszer csak valami sötét foltot pillantunk meg jó messzire az út közepén.

— Kutya lesz, vagy valami muszka köpeny, — találgatják egymásközt a bakák. Ahogy azonban közelebb érünk hozzá, a jobb szemüek a mi katonaruhánkat vélik látni benne.

Igazuk volt a bakáknak. A sötét folt nem volt más, mint a mi eltűnt önkéntes társunk, Szabó Feri...

De hát hogyan kerül ide, s mi történhetett vele? Pontosan az út közepére van fektetve, fején hatalmas seb tátong, melyből még mindig szivárog a vér.

Úgy néz ki mintha még volna benne élet, de mire elő kerülnek a szanitészek már halott volt. Ha pár perccel előbb találunk rá, meglehetősen volna menteni, mondta az ezredorvos, így egyszerűen elvérzett.

—Gyalázat! — hördül fel mindenki, hisz ezt a gázságot csak: most nemrég követhették el a muszkák. Megölni egy védtelen foglyot, s keresztbe fektetni az út porába.

—Na megálj kutya muszka ezt megkeserülöd! — ordítják a bakák kórusban. Hol lehet az öreg Bálint, ki vele együtt ment ki járőrbe? Biztosan túl mentek szegények a mi őrsinken, s egyenesen besétáltak a muszkák közé. Lehet majd az öregot is megtaláljuk valahol arrébb.

Ökölbe szorított kézzel menetelünk tovább az úton. Szinte várjuk az első alkalmat, hogy megtorolhassuk ezt a gálád eljárást! S a népítéletet meghozzák a bakák. Nincs több muszka fogoly! Amelyik kezünkbe kerül kivégezzük!

Távoli harangzúgásra leszünk figyelmesek. A harangzúgás időnkint megismétlődik, majd végleg megszűnik,

Csiu-u bumm! — vág le egy gránát közelünkben. Csiu-u bumm! — ismét egy, aztán kettő egymás után. Szerencsére mindegyik kissé távolabb a szántóföldeken robban. Ennek fele sem tréfa. Itt a közelben, valamelyik majorban lehet elrejtve a muszka tüzérség. Azonnal rajvonalba fejlődve az útszéli árokba ássuk be magunkat.

Távol az úton a mi lovas járőrünk tűnik fel. Amint

közelebb érnek hozzánk látjuk, hogy kísérnek valakit. Mikor egész közel érnek látjuk, hogy egy nagy körhajú, szakállas, reverendás rutén pópa.

—Hát ezt meg hun fogtátok testvér — szól oda az egyik baka a lovasnak.

—A templom tornyából hoztuk le épp amint adta le a harang-jelzéseket a muszkáknak.

—A lovasnak igaza lehet, s csak most kezdek összefüggést találni az iménti pár gránát, s az azt megelőző harangzúgás között.

—No ezért lakolsz pópa! S mindenütt magasra emelkednek az izmos katona öklök. A pópa halálsápadtan, rogygyant térdekkel előrebillent fejjel, alig vonszolja magát. Reszkető karjait magasra tartva fohászkodik.

—Isten tégy csodát! Én ártatlan vagyok! Ne hagyj elvesznem!

Amerre elmennek, a bakák mindenütt gúnyos megjegyzésekkel és szitkokkal áraszák el, sőt egyik még arra is vetemedik, hogy kiugorjon a sorból és megtépje szakállát.

Most letérnek az útról, egy nagy fához viszik, ott van ugyanis a zászlóalj-parancsnokság. Mi éppen rasztolunk, jól látunk mindent. Összeül a haditörvényszék, egy pár tiszt és a zászlóalj-parancsnok. Kihallgatják a járőr vezetőjét.

—Őrnagy úrnak aláson jelentem, éppen akkor fogtuk meg, amikor a harangjelzéseket adta le a toronyból — jelenti fennhangon a lovasjárőr vezető.

Két percig sem tart a megbeszélés, s máris kimondják a halálos ítéletet. Kötéláltali halál!

A pópa jajveszékelt, majd torkaszakadtából üvöltetni kezd.

—Gott am Himmel! Ich bi-in un-schul-dig! Ich biin un-schul-dig!

Mi parancsot kapunk az indulásra. Még halljuk a pópa jajgatásait és látjuk amint izmos alföldi bakák megkötözik kezét, lábát és kendővel bekötik a szemét.

Jól látjuk amint a hurkot kötik a nyakára, egy szempillantás és már húzzák is fel a fára...! Az egész zászlóalj ott vonul el a fa mellett és a bakák közömbösen nézik a pópa haláltusáját.

Csernovitz előtt mégegyszer próbálja megvetni a lábát a muszka, de egynapi szívós harc után kénytelen kiüríteni régi állásait. Elsőnek a mi ezredünk vonul be a városba,

de mi csak keresztül vonulunk rajta, mindenütt az oroszok nyomában kell, hogy legyünk. Az oroszok egészen a hármashatárig vonulnak vissza, a régi még az 1914-es jól kiépített állásokba. A hármashatárnál, Oroszország-Bukovina-Besszarábia közös határánál megáll a front.

Mi is parancsot kapunk a beásásra, sőt mi több pionírajaink megkezdik a téli fedezékek elkészítését. Az offenzívánk nyilván véget ért, mert azóta nálunk egyetlen puskalövés el nem dördült. Csupán balra tőlünk hallunk éjjelenként egy kis lövöldözést.

Titokban azt hisszük, hogy most már vége lesz a háborúnak. Hónapok óta újból rendesen tisztálkodhatunk, leborotválhatjuk bozontos, nagy szakállunkat, mely kivett már egészen emberi formánkból.

Egy napon kezdik összeírni a szabadságra menőket és javában folynak a felterjesztések az előléptetésekre és kitüntetésekre. Megjön a rég nem látott, várva várt posta, újságok, levelek, csomagok. Mindennek külön tudunk örülni. Versenyt eszünk és alszunk egymással. Ügy érezzük magunkat, mint ahogyan csak katonák érezhetik egy becsülettel megvívott s győzelmesen befejezett háború után.

Esténként, mikor összegyűlünk valamelyik tisztifedezékben, kipirult arccal, ezerszeresen kiszínezve beszéljük meg a közeli győzelmes hazatérést virágosóba, büszkén, boldogan. Már dalolni és kezdünk örömben, de mindjárt abba is hagyjuk, mert eszünkbe jutnak elesett bajtársaink, kik nem érhatték meg velünk együtt ezeket az örömnapokat, kik távol hazájuktól, idegen földben maradnak az idők végtelenségéig. S beszélgetni kezdünk róluk ... Szegény jó öreg Szüli, Markovics Fuli, Szabó Feri, Villim Tibor, ha most mind élnének...

Megbeszéljük azt is, ki fogja megvinni a halálhírt elesett bajtársaink családjának. Szépen összecsomagoljuk ittmaradt holmijaikat. Gondosan eltettük azokat, hogy annak idején hiánytalanul átadhassuk hozzátartozóinknak.

A kitüntetések és előléptetések kezdenek megérkezni, de a szabadságolások még mindig nem akarnak megkezdődni. Azok az éjjeli lövöldözések tőlünk balra nyugtalanítóan makacsul minden éjjel megismétlődnek.

Megjön nekem is a zászlósi kinevezésem, de az ezzel járó felszerelési pénzt valamilyen hiba folytán még nem folyó-

sítják. Egy számvivő altisztnak adok 10 koronát, hogy hozzon nekem Csernovitzból arany stráfot a galléromra.

A Tatár szorosban végzett felderítő szolgálataimért megkaptam a bronz vitézségi érmet és az offenzíva alatt tanúsított magatartásunkért valamennyiünket tisztjelölteket nagyezüstre, hadnagytól fölfelé pedig Signum Laudisra terjesztettek fel parancsnokságunkhoz. Mint minden jól végzett munka után az ember megelégedett szokott lenni, úgy mi is boldogok voltunk. Fölkeressük a többi századokat, gratulálunk egymásnak s a Csernovicból hozott borocskákból koccintunk egymás egészségére.

Akkor még csak nem is sejtettük, hogy gondtalan, rövid életű örömeinkért, oly rettenetes árat fogunk hamarosan fizetni... Hogy ünneplőbe öltözött, kitüntetésekkel telerakott, asszonyaikhoz szabadságra készülődő alföldi bakáink 24 óra múlva szép sorjában, kettős rendekben fognak feküdni, átlőtt szívvel, véres fejjel a Csardaki hegy lábánál és ott fogják bevárni a nagy Feltámadást.

Akkor még nem sejtettük, hogy ezredünk harctéri szereplésének leggyászosabb napjai következnek most ránk és hogy ezek a napok fekete betűkkel lesznek beírva ezredünk történetében. Szeptember 3, 4, 5 feledhetetlen szomorú emlékü napok a 101-ik gyalogezred minden volt katonájának, melyeket most is minden esztendőben megünnepelnek. Gyászistentiszteletet tartanak Békéscsabán az elesettek lelki üdvéért, mely ünnepségekre az ezred minden volt katonája hivatalos és amelyen József főherceg is mint volt ezredtulajdonos megszokott jelenni.

Elmondom hát szép sorjában, mi is történt ott velünk tulajdonképen. Szeptember másodika volt, szép verőfényes őszi nap. Kint sütkéreztünk a fedezékek mögött. Épen postakiosztás után voltunk. Én is kaptam levelet hazulról. Anyám írta:

„ ... Minden nap hálát adok az én jó Istenemnek, hogy meghallgatta az imámat és megőrizött Téged épségben annyi sok veszedelem közepette... Igaz, édes Fiam, Te mindig csak azt írod, hogy csak tartalékban vagytok a front mögött, de én tudtam, hogy ez nem lehet. Tudom, hogy csak az én megnyugtatómra írtad. De hogy milyen nagy veszedelemben lehettél, azt megérezte az én anyai szívem. Különben is, az újságok is megírtak mindent az offenzíva-

ról, miket ugyan Apa gondosan elrejtett előlem, de hát nem tudtam én más újságot hozatni Barabással?...”

„Itt mellékelek egy újságcikket, mit tegnap a Pesti Hírlapból vágtam ki... Olvasd el Te is Fiam, mit irnak rólatok...”

Az a kis újságcikk, amely a csodával határos módon még most is meg van, így szól:

„A vezérkar jelentése. Kiadatott 1917 augusztus 3-án délben. Keleti harctér. Csernovitz ma reggel harmadszor szabadult fel az orosz iga alól. Az ellenség csak elkeseredett harcok után adta fel a várost. Komanestinél Kövess tábornok csapatai tegnap fényes támadásban vissza szorították az orosz vonalat. A támadásnál a 101. gyalogezrednek — Békéscsaba — újból különös alkalmá nyílt arra, hogy harcias rátermettségét bizonyítsa. Egyidejűleg a Pruth és Dnyeszter mentén az oroszok kénytelenek voltak a német és osztrák-magyar szuronyok nyomásának engedni és a határ felé visszavonulni, A vezérkar főnöke. S. K.“

Mondom, épen posta után voltunk, midőn a századordonánc jelentette, hogy öt órára minden tiszt és tisztjelölt jelenjen meg tisztí gyűlésen a századparancsnok fedezékébe.

Csodálatosképen mintha valami balsejtelem szállt volna meg egyszerre bennünket. Úgy látszik, ember is, állat is megérzi néha a közelgő veszedelmet... A megbeszélrt időben mindnyájan pontosan megjelenünk. Századparancsnokunk fakó arccal fogad bennünket. Röviden, határozottan, pattogó“ szavakkal beszél:

—Uraim, még nem fejeztük be a háborút. Frontkiigazítást kell végrehajtanunk és erre a szép és nemes feladat keresztülvitelére a hadvezetőség az offenzíva alatt magát oly sokszor kitüntetett 101-es ezredünket jelölte ki.

—Arról van ugyanis szó, hogy felfogjuk váltani a tölünk balra, 6 km.-re levő aradi 33-asokat és egy hatalmas tüzérségi pergőtűz után, el kell foglalnunk az oroszok által megszállt „Csardaki“ magaslatot. Ez azért vált szükségessé, mert az oroszok e magaslatról uralják az egész terepet s állandóan veszélyeztetik a három útról idetorkolló trén utánpótlást.

—E nehéz feladat elvégzésével, mint mondtam már, a mi ezredünket tüntették ki, mely a közelmúlt offenzíva folyamán oly hősiesen küzdött s nem egyszer bravúrosan

végrehajtott frontáttöréseivel megtörte az oroszok ellenállását. Hadvezetőségünk felfigyelt ránk, kitüntetésnek kell venni, hogy ránk bízta ezt a nehéz, frontkiigazítást. Azt hiszem, hogy Isten segédelmével sikeresen fogjuk elvégezni a ránk bízott feladatot.

Abmarsch holnap este ó-kor. Tartalék a troppai 2-es gyalogezred lesz.

Mint a derült égből jött villámcsapás, úgy ér a hír bennünket. Szóftanul egymásra nézve távoznak századparancsnokunk fedezékéből.

—Kérem uraim — szól utánunk a kapitányunk.

—Az altiszteket és a legénységet kíméletesen értesítsék a dologról s azt kell mondani, hogy csak kisebb vállalkozásról van csak szó. Parancsba adtam, hogy úgy ma, mint holnap dupla adag menázsit osszanak ki, dupla adag rummal!

Tudtuk, hogy nehéz, meleg nap következik számunkra. Nem sejtettük még, hogy a szerb harcteret megjárt, s a háború eleje óta küzdő ezredünk itt a Csardaki-nál fog megsemmisülni, s hogy veszteségünk tisztekben és legénységben túl fogja haladni az összes eddigi veszteségeinket.

8. FEJEZET.

Aki háborúban részt vett, jól tudhatja, milyen különös teremtvénye volt a jó Istennek a bakatársaság. A veszedelem megközelítően sem érdekelte annyira őket, mint a menázsit. Ezt a gyengéjüket a hadvezetőségünk kitűnően ki is tudta használni. Nagyobb ütközetek előtt, természetesen ha csak lehetséges volt, olyan traktában volt része a bakatársaságnak, hogy odahaza csak lakodalmakkor volt ilyenekben részük.

Úgy volt ez most is. Fejedelmi menázsit kaptak a bakák. Volt sertés sült, ki mennyit akart, tészta, feketekávé, szivar, cigaretta, bor, rum vagy pálinka. Mit bánták ők a veszélyes vállalkozást, ha ilyen menázsit ehttek. Pláne ha még egy kis bor is van bennük.

Nekem rossz sejtelveim voltak. Egyetlen falatot sem ettem. Megfogadtam ugyanis egy orvos barátom tanácsát és ütközetek előtt soha semmit nem ettem, hogy a haslövéses sebesülések könnyében kiheverhetők legyenek. Az üres belek ugyanis hamar behegednek, míg az étellel tele bél általános szepszist idézhet elő.

Másnap szeptember 3-án pontosan 6 óra 20 perckor, teljesen felszerelve indultunk útnak a tőlünk 6 km-re lévő 33.-as állások felé. A hazairt leveleket egy külön erre a célra felállított ládába dobtuk bele.

Tudtuk jól, hogy Csardakit eltudjuk majd foglalni, különösen mikor hallottuk, hogy a támadásra 300 ágyú van összpontosítva, köztük 30 és felesek és nehéz német minek. Tudtuk viszont azt is, hogy megtartani nem fogjuk tudni a magaslatot, mert az oroszoknak is eminens érdeke, hogy ezt a magaslati pontot újból birtokába vegye. Különösen most módjában lesz annyi tüzéséget és gyalogságot ide koncentrálni, amennyit csak akar, miután a többi frontokon úgyszólván szünetelnek a harcok.

Alig másfélórai menetelés után elérjük a 33-asok állásait. A felváltás a legnagyobb csendben történik. A két és fél kilométeres frontszakasz, amit elfoglaltunk, mintegy száz lépéssel az országút felett, egy lankás domboldalon húzódik mely sűrűn be van növe vörös- meg lucfenyővel.

Alig helyezkedünk el, mintegy jeladásra megkezdődik a tüzéségi pergőtűz. Ilyen földrengésszerű, őrlítő, fülsüketítő detonációt, még soha eddig nem hallottunk, és el sem tudtuk képzelni, hogy ilyesmi egyáltalában lehetséges.

Az első percben olyan erős légnyomást érzünk, mintha valami forgószelel akarna valamennyiünket a levegőbe röpíteni. Meg kellett fogódnunk, de kezünk, lábunk egyaránt vitus táncot jár. A rettentő zajban nem halljuk egymás hangját, s csak jelekkel tudunk egymással valahogy értekezni.

Körülbelül tíz percnyi várakozás után, kapjuk a jelt a gyalogsági támadásra. Sűrű rajvonalba, félkör alakban fejlődünk fel. Ekkor már megszólalnak az oroszok ágyúi is, melyek eddig érthetelen módon hallgattak. Az iszonyatos zaj, mit a, gránátok és a srapszelek robbanásai okoznak, az erdők viszhangjai még sokszorososan fokoznak. Ebbe az örült szinfoniába belevegyülnek az eltalált és kettéhasított hatalmas fenyőfák recsegései is.

Az orosz lövedékek egyre sűrűbben jönnek, s már a felvonulás első perceiben számos halottunk és sebesültünk van. Én főleg a kapott irány pontos betartásával és a szakaszom le-le maradó jobbszárnyának egyenesbe hozásával vagyok elfoglalva. Egyik fatörzstől a másikig ugrálva, védelmet keresek a lecsapódó gránátszilánkok elől. Az orosz

gyújtógránátok már itt ott felgyújtották, a röpködő fadara-
bok, a hulló pernye, s az ágyúk szakadatlan bömbölése
valóságos pokollá változtatják az erdőt. Szinte azt várom,
hogy mikor fog megnyílni a lábunk alatt a föld, hogy el-
nyeljen valamenyiünket! Örjögő vijjogás tölti be a leve-
gőt, mit az erdő fái sokszorosan viszhangzanak. Mintha
a poklok minden ördöge ránk szabadult volna, úgy tombol
a megvadult elem fejeink fölött . . .

Gépiesen egyik gránát lyukból a másikba bújva igyek-
szem fölfelé a hegyoldalon. Minden ízemben reszketve, s tor-
komszakadtából ordítva biztatom embereimet!

Amint ott guggolok egy még füstölgő gránátlyukban
verejtékezve, állati ösztönömmel a földhöz lapulva, egy-
szerre valami különös nesz üti meg fületem... Énekszót
hallok, pattogó indulót, tisztán kivehetőn . . .

Azt hittem először halucinálok, vagy talán megőrültem!?
Hisz ez teljes lehetetlenség. . . Ezt biztosan csak én egye-
dül hallom, más senki. . . Énekszót ebben az iszonyú halál-
táncban !?

De a nótaszó folyton erősödik. Tisztán hallok öblös
férfi hangokat, előbb egy-kettőt, aztán több hangon egyszerre.
Erőm teljesen elhagy, térdre rogyok és görcsösen kapaszkodom
egy kiálló fa gyökerébe. Tudom érzem, hogy ez lehet
az örület hallucinációja . . . Jobbra balra tölem szegény baj-
társaim gubbasztanak egy-egy facsonk mögött, némelyek
meg hanyatfekve, dermesztő mozdulatlanságban . . .

Fel kellene kelni és megnézni mi van ezzel a szegény
káplárral, integet felém, meglehet súlyosan megsebesült. Meg-
próbálok felállni, nem megy... Erőm teljesen elhagyott.

Az ének csak egyre erősödik, már a szövegét is tisztán
hallom: Fel, fel vitézek a csatára...

Önkéntelenül hátra fordulok, s mit látnak szemeim,
a „Sturm Abteilung“ érkezett meg, Müller hadnagy vezetésé-
vel. Zárt sorokban nótaszóval menetelnek a gyorsan betelje-
sedett szomorú sorsuk felé.

Csodálatos, jótékony hatással volt ránk a roham-osztag
bátor magatartása és magával, előre lendítette az egész meg-
bénult raj vonalat.

Amint kieriünk az erdőből, csodálkozva látom, hogy
a Csardaki magaslat, formálisan eltűnt a rettentő ágyútűzben.
Az orosz állásokban, semmi ellenállásra nem találunk. Úgy-

látszik megneszelhették a dolgot, s még idejében kiüríthették az állásokat. Csupán egy pár félőrült muszka futkos — az átélt izgalmaktól — pontosan úgy, mint az egerfogóba került egerek. Az árkok üresek voltak, nem találunk bennük semmit . . .

Sötétedni kezd már, mire az elfoglalt állásokban elhelyezkedünk. Megfordítjuk a lőréseket, azonban sehogyan sem jó a kilövésünk az előttünk lévő kisebb nagyobb emelkedések miatt. A kiálló és letört fatörzsek még jobban zavarják a kilátásunkat. Akárhogy is próbálkozunk vele, a hely nem alkalmas a védelemre. Végül is otthagyjuk a jól kiépített állásokat, előre megyünk egészen a domb széléig. Ott kezdjük beásni magunkat.

Eközben elhallgatnak úgy az orosz, mint a mi ütegeink. Egyetlen lövés nem dördül el. Kékes szürkés kód ereszkedik ránk s a szerteszét heverő, kiálló facsonkok hirtelen furcsa, groteszk emberi figurákká változnak . . .

A beásást lehetőleg csendben végezzük, fegyvereinket minden eshetőségre készen tartva, felkészülve egy ellentáradásra, melyről tudjuk jól, hogy elfog következni.

Az árok már úgy félméter mély lehet, hol itt, hol ott biztatom a bakákat egy kicsit szaporább munkára... A géppuskás őrmesterrel beszélgetek, épen állítjuk össze a veszteséglistát, mikor különös beszélgetésre leszünk figyelmesek. Különös a dologban az, hogy a hangok nem előlről, hanem a hátunkmögül hallatszanak.

Előttünk különben is jó pár méter magas, meredek domboldal van, hol anélkül, hogy észre ne vegyük, nem közeledhet senki emberfia! A furcsa beszélgetést újból halljuk, de most már mintha közvetlen mögöttünk hallatszana. A bakáknak nem szólok, mert nem akarom kitenni őket újabb izgalmaknak.

A beszélgetés időnként el-el halkul, majd újra erőre kap, mint valami kutya morgás, úgy hallatszik. Ez csak orosz beszéd lehet, szól az őrmester, ki csabri tót lévén, konyított valamit az orosz beszédhez. Előkerítünk három ügyes bakát s megindulunk a hang irányába ... Alig teszünk vagy húsz lépést a régi állások felé, újra halljuk a beszélgetést, de mintha a föld alól jönne most már a hang.

Épen jó helyen járunk még a sűrű ködben is kiveszem

egy kis földbeépített kunyhó körvonalát, melynek kissé ferde teteje fenyőgallyakkal van befedve.

Meg vagytok hát jómadarak. Ezek minden bizonnyal muszkák lesznek, kik ide bújtak és csodálatosan megmenekültek a támadás alatt. Egyik baka felrántja az ajtót, én meg bevilágítok zseblámpámmal a gödörbe, 6 darab muszka kuporodik benne és sapkájukat lobogtatva, siránkozó hangon bújnak elő.

Mit csináljak én ezekkel a muszkákkal most, mikor minden percben várjuk az ellentámadást. A bakák azt ajánlják, hogy küldjük őket mindjárt a másvilágra, mert még bajt hozhatnak a fejünkre. Gondolkozni kezdek. Nem! azt nem tehetjük meg akárhogy is haragszunk rájuk, ezek is olyan emberek mint mi és éppen úgy nem felelősek azokért amik történnek, mint mi. Sorba állítom hát őket, megírok gyorsan egy jelentést és két katonával leküldöm őket a parancsnokságra. A muszka foglyok hálásan, tele alázattal pislognak rám, tudják jól, hogy kezembe van letéve életük.

Alig hogy visszatérek szakaszomhoz, jelentik, hogy letről gyanús mozgolódást észlelnek a posztok! Este 9 óta lehetett, már a köd is mintha ritkulni kezdett volna. Csupa szem és fül vagyunk, figyelünk és hallgatózunk.

Valóban sűrű barna tömeget látok felénk közeledni. A kulacsok zörgése is egyre hallhatóbbá válik. Nyilvánvaló lett, hogy jön az orosz ellentámadás.

Sem az oroszok sem mi nem adunk le egyetlen lövést sem. Hagyjuk őket egészen a domb aljáig közeledni. Csak akkor kezdjük a kézigránátokat dobálni rájuk.

— Hurri! Hurri! — ordítják a muszkák, de kiabálásukba már nagyon sok jajgatás is vegyül. A mi árkaink tele vannak kis kézigránátokkal, úgynevezett tojásgránátokkal, így hát nem kell spórolni velük. Hatásuk irtózatossá lehetett, mert az egész támadás nem tart negyedóránál tovább. Miután belátják az oroszok tehetetlenségüket, ismét visszavonulnak. Magukkal vitték halottaikat és sebesültjeiket. Mi tudjuk nagyon jól, hogy a muszkáknak ez a próbálkozása csak a kezdet kezdete volt.

Pontosan 11 órakor kezdődik a második ellentámadás, szinte az elsőhöz hasonlóan. A különbség mindössze csak annyi, hogy most valamivel sikerült előbbre jutniuk, de ekkor megszólalnak a gépfegyvereink, melyek gyilkos tüzét

azonban már nem bírják sokáig. Sűrű köd ereszkedik alá, melynek leple alatt másodízben is visszavonulnak.

Az óramű pontosságával, ismét két óra múlva, tehát éjjél után egy órakeresztben hirtelen újból éktelen ordítás veri fel a Csardaki csöndjét. Ezúttal már megszólalnak az orosz nehéz ütegek is, amiből arra következtetünk, hogy most az eddigieknél nagyobb támadás kezdődik. A mi parancsunk most is ugyanaz, mint eddig, bevárni míg egészen közel-érnek állásainkhoz, s akkor teljes gőzzel dobálni rájuk a kézi-gránátokat, működtetni a Schwarm ágyúkat, géppuskákat és kézfegyvereket.

Korom sötét van. Csak a kilőtt világitó rakéták rövid ideig tartó fellobbanó fényénél látjuk, hogy dacára gyilkos tüzelésünknek, az oroszok egyre jobban közelednek állásaink felé. Hasoncsúsza, folyton beásva magukat, sűrű rajokban közelednek lépésről lépésre előbbre. Nagyon zavarólag hatnak ránk a nehéz orosz gránátok lecsapódásai, melyekből ha nem is voltak gyakran telitalálatok, de a felcsapódó földtömeg sokszor betemeti gépfegyverállásainkat. Főleg ezekre vadásznak.

A nagy sötétségben csak vaktában lövöldözünk, s úgy látszik lövéseink túl nagy veszteséget nem okozhatnak, mert egyszer csak azon vesszük magunkat észre, hogy már közvetlen alattunk vannak. Majomügyességgel kúsznak az elég meredek domboldalon fölfelé. A fegyvertüzet azonnal beszüntetjük, s megkezdjük a kézigránátok dobálását.

Helyzetünk, mely már ugyancsak kritikusnak látszott, kezd ismét kedvezően alakulni, mert a felfelé kúszó muszkák igen jó célpontul szolgálnak.

Az eredmény nem marad el ismét, s a hurri-zás mindinkább gyengülni látszik, Inkább jajgatás és hörgés hallható mindenfelé ...

Így hát megtört a harmadik ellentámadásuk is, noha most már nekünk is komolyabb veszteségeink vannak.

Körülbelül hajnali három óra lehet, mikor ismét gyanús mozgolódásra leszünk figyelmesek, majd hirtelen egy hatalmas gránát csapódik le alig pár méterrel hátunk mögött! Erezzük, hogy most következik az utolsó nagy leszámolás! Úgy látszik ennyi idő kellett a muszkáknak, míg megérkeztek az újabb erősítések.

A köd nagyrészt már felszállt. Furcsa párás szürkület

van, olyan átmenet az éjszaka és a reggel között. Csak pár perccel előbb érkeztem vissza századparancsnokunktól, ki a vonal mögött egy régi fedezékbe volt. Leadtam a jelentést a harmadik támadásról és átadtam az újabb veszteség kimutatást.

Az első gránátot rövidesen egy második, majd pergőtűzszerű tüzelés követi. Csak most a szürkületben látjuk, hogy milyen jó célpont vagyunk az orosz tüzérségnek, a dombtető legszélén, alig egy méteres kis árkainkban, ahogyan azt az este a nagy ködben találomra megcsináltuk! Az éjjeli izgalmaktól legénységünk láthatóan ki van merülve, s most már az volt az érzésem, hogy nem fogjuk tudni megtartani pozíciónkat. A sűrűn lecsapódó gránátok egyre nagyobb pusztítást visznek véghez primitív árkainkban, úgy hogy már jóformán teljesen védtelenül fekszünk összelőtt állásaink mögött . . .

Körülbelül egy órai tüzérségi előkészítés után indult meg a gyalogsági támadás. Már szabadszeggel kilehetett venni az oroszok nyolcszoros rajvonalát. Az árkaink már semmi védelmet sem nyújtanak. A nagyszámú sebesültekre való tekintettel már azon a ponton voltam, hogy elrendelem a visszavonulást saját felelősségemre is, midőn egy küldönc érkezik azzal a paranccsal, hogy ki kell tartani föltétlen, mert az erősítések azonnal megérkeznek.

Igen ám, csakhogy az orosz tüzérség zárótüzet kezdett, mellyel megakadályozta úgy a tartalék felfejlődését, valamint a mi visszavonulási lehetőségünket.

Egy srapel pont a fejem fölött explodál s hallom tisztán azt a félelmetes, zenélő bugást, amit a szertehulló szilánkok szoktak okozni. Háton fekszem épen egy gránát mélyedésben s még annyi időm sincs, hogy megforduljak, midőn egy hüvelykujnyi vasdarab vészesen zizegve a derékszíjamban vasára vágódik. A szilánk, mely mondom, hüvelykujnyi nagyságú volt, egyik oldalán tükörfényes, a másikon pedig fekete, kormos, csipkézett szélű meleg vasdarab volt, isteni csoda, hogy halálos sebet nem ejtett rajtam...

Az orosz rajvonal egyre közeledik . . . Avizáltattam a szakaszom jobbszárnyán elhelyezett géppuskás őrmesternek, hogy jöjjenek azonnal ide fel a géppuskával, mert itt nagyon meggritkáltak az embereim. Nemsokára visszaavizálják, hogy az őrmester már nincs a helyén, ellógott hátra. Én ugyanis

a szakaszom egy részével a dombtetőn voltam, míg a szakasz többi része a lejtős domboldalon volt beásva, így tisztán láthattam azt, hogy az oroszok már a lenti jobbszárnyunk közvetlen közelében vannak.

Irtózatossá hurrá reszketteti meg a levegőt s már látom is, hogyan ugrálnak be az oroszok árkaikba. Látom azt is, hogy szegény agyonfáradt embereim jóformán alig védekeznek. Az oroszok állati kegyetlenséggel ütik őket fejbe puskatussal és szúrják keresztül a védekezni próbálókat... Eldobjuk a kezünkügyében lévő kézigránátokat s kiadom a parancsot a visszavonulásra. A felrobbant kézigránátok nagy füstje egerutat nyújt nekünk a menekülésre, mikor váratlanul megszólalnak az eddig csendben levő saját ütegeink is. Nehéz gránáttal és srappal löni kezdik a mi állásainkat ...

Először azt hittük, hogy egy szerencsétlen téves belövés történt, minek ellenkezőjéről hamarosan meggyőződhetünk, mert nemcsak a mi állásainkat lövik, hanem a mögöttünk levő terepet is zárótűz alá vették, úgy, hogy lehetlenné tették számunkra a visszavonulást, ilyen kétségbeejtő helyzetet még elképzelni sem tudtam volna soha. ..

Csak jóval később, már orosz fogságban tudtam meg tüzeinkről, hogy az az előírásuk volt, hogy abban az esetben, ha az ellenség már betört állásainkba, tekintet nélkül arra, hogy a mieink is ott vannak, tűz alá veszik az állásokat ... Felsőbb érdekből egyszerűen feláldozzák azokat, kiknek nem sikerült kimenekülni onnan.

— Meneküljön mindenki amerre tud, — ordítom torokszakadtából. Inkább futás közben, mint egy helyben várjuk meg a biztos halált.

Folyton bukdácsolva a gyilkos ágyútűz dacára igyekszem hátrafelé. Hol előttem, hol mögöttem, hol meg jobbra vagy balra fűrődnek visítva földbe a nehéz lövedékek, magasra fölhányva mindenütt a fekete földet. Még ma sem értem, hogyan volt az lehetséges, hogy sértetlenül értem el a régi jól kiépített állásokig, hol boldogan megkönnyebbülten lélekzettem fel. Azt hittem megmenekültem.

Bent voltam már a fedezékben, hol előttem szalad egy Vincze nevű szakaszombeli tizedes, ki épen kapaszkodik fel az egyik travers oldalán. És mit látnak szemeim ... A töltés tetején már ott vannak az oroszok!

A szerencsétlen ember pont az oroszok karjaiba fut bele. Amint meglátják ordítózva rohannak feléje. Az egyik orosz katona fejen vágja puskatussal, hogy úgy álló helyzetből, hanyattvágodva zuhan vissza a futóárokba, pont elébem. Most már látom, hogy el vagyunk veszve, be vagyunk teljesen kerítve . . .

Mai napig sem tudok tiszta képet alkotni magamnak frontunk akkori helyzetéről.

Azért mégis megróbálok menekülni, a csapdába került állat kétségbeesett életösztonéval ... Ellenkező irányban egy másik futóárkon át próbálok menekülni ... Fölszaladok egy helyen a töltésre, hogy némileg orientálódjam. Látom a mieinket vagy kétszáz lépésnyire tőlem, amint kettesével valamelyik futóárokából előbújva futólépésbe igyekeznek be a közeli erdőbe . . .

Mint mikor a gyermek elvesztnék hitt anyját megtalálja, olyasféle érzés fogott el a mieink láttára. Ez ad erőt hogy futni próbáljak én is abba az irányba, mikor egyszer csak ... oh nagy Isten . . . beszakad alattam a föld ... A rámszuhant törmelékek majdnem megfullasztottak . . . Csak pár pillanatig tart mindez, míg átlátom szörnyű helyzetemet!

Egy megfigyelő állás tetejére léphettem, mely megrongálódhatott a harcok folyamán, s ahogy ráléptem beszakadt alattam . . .

Nem sok időm van a töprengésre, mert abban a percben az oroszok már fent vannak a töltésen vad ordítózással... Engem megláthattak, mert az egyik felém mutatva, ökleivel megfenyeget, előttem érthetetlen nyelven nyilván szitkokkal áraszt el... Egyre többen gyűlnek köréje. Ijesztő külsejű, torzonborz kinézésű emberek... Szemükben s gyűlölet és kegyetlenség lángja lobog...

Ekkor az egyik mongol képű kirántja övéből a kézi-gránátját, elrántja a kanócat, a többiek el ugranak tőle, hasra vágódva védett helyet keresnek maguknak ... S a füstölgő gránátot magasra emelve teljes erejéből hozzám vágja. Eltelik egy iszonyatos perc... A gránát, Isteni csoda! nem robban fel.

Ezalatt mind többen és többen gyűlnek a töltésre... A nagyszájú gránátdobó látva kudarcát, fogja magát és leugrik hozzám a gödörbe. Előre ledobott fegyverét magasra emeli és annak agyával felém sújt. Én mindkét kezemet fejem elé tartom és jobb kezemben lévő töröm markolatával valamenny-

nyíre mérsékelem az ütést. Az ütéstől elszédültem, térdre rogyok, de eszméletemet nem vesztetem el, de az bizonyos, hogy valami önkívületi állapotban lehettem. Furcsa meleg, tapadós verejték folyik végig arcomon, melynek különös sós ízét érzem amint a számba is beszivárog belőle.

A mi tüzéségünk most már egészen alacsonyan temperózott srapnellal kezd löni, úgy hogy az oroszok is mind behúzódnak a futóárkokba. Mindegyik a saját életével törődik, engem pillanatnyilag sorsomra hagynak. Láthatták különben is, hogy teljesen erőtlén vagyok, mert minden lábra állási kísérletem hiábavalónak bizonyult.

Eközben az én támadóim előbbre nyomulnak, helyet adva a folytonosan érkező újabb rajvonalaknak. Kimondhatatlan bágyadság, álmodás vesz rajtam erőt, de arra még most is tisztán emlékszem, hogy mily jól esett feküdnöm ott a földön.

Nem tudom mennyi idő telhetett el míg elveszítve az idő és tér fogalmát ebben a helyzetben a beszakadt fedezék alján hevertem. Csak arra emlékszem, hogy két muszka rángatni kezdi köpönyegem, nyilván azt akarva, hogy keljek fel . . . Galléron ragadva vonszolni kezdenek egyik futóárok-ból a másikba. Én négykézláb járással igyekszem munkájukat megkönnyíteni az alacsony futóárkokban, de oly erővel szorítják köpenyem gallérját, hogy képtelen vagyok velük lépést tartani. Az út legnagyobb részén két térdemen vonszolnak . . .

Egyik traverz keresztezésnél egy vérző súlyosan sebesült muszkat találunk. Körtét evett nyöszörögve, melyből egy kis véres darabot jóakaratólag felém nyújt . . . Síró elhaló hangon szól kísérőimnek, hogy más irányba vigyenek, mert erre cseh légionárusok vannak, s azok nem fognak nekem kegyelmezni . . . Elkanyarodunk egy más irányba, s mire leérünk az orosz állásokba a két tenyerem és két térdem merő vér lett!

Egy kis patak folyik az orosz vonal mögött, melybe úgy ahogy vagyok ruhástól beletenyerelek. Arcomat is beledugva szürcsölöm a megváltó, új életet adó vizet. Úgy fekszem ott, mint valami beteg megbezett állat. . . Talán egész nap ott feküdtem volna a vízben, ha rám nem kiált valaki mögöttem. Egy orosz szanitéc katona volt, ki egy borzasztóan összeroncsolt orosz tisztet visz az ölében. Jelekkel adja

tudomásomra, hogy azt akarja, hogy segítsek neki vinni a sebesültet. Nagy nehezen feltápáskodom, kezeinket szék formára fonjuk össze, arra ültetjük a haldokló tisztet.

Rettenő erőfeszítembe kerül vinni a szegény sebesültet, hiszen alig van nekem is jártányi erőm. Szerencsémre nem sokáig tart az egész, mert alig teszünk egy pár lépést, a feje lehanyatlik, karjai, melyekkel nyakunkat átfogta le hullanak, egyetlen jajszó nélkül meghal.

Egy közeli vöröskeresztes barakkba visszük, hol nagy meglepetésemre és örömömbre több ezredtársammal találkozom. Ott vannak Korcsok és Katona zászlósok, Dudás hadapródörmester, Soltész önkéntes szakaszvezető, Vincze tizedes, s vagy 8—10 közlegény. Mindegyiknek kötés van kezén vagy lábán. De van közöttük nem egy súlyosan sebesült is.

Kellemes arcú fiatal orvos van a kötözőhelyen, ki meglátva vérző homlokomat, kimossa a sebet és kötéssel látja el. Emberséges hozzánk, ami kétszeresen jólesik nehéz helyzetünkben. Valami keveset tud németül, s nagy nehezen megérteti velünk, hogy milyen szerencsések vagyunk, hogy egy ilyen ütközetből élve megmenekültünk.

A nap már magasan jár az égen, éltető sugarait éppoly bőkezűen szórja széjjel mint máskor. A kötözőhely előtt a fűben heverészünk. Úgy eltűnődtem magambam, van-e valami felsőbb „Hatalom“ ami irányítja a Mindenséget. Hogy nem zúdít most valami ménköves tűzesőt mireánk állapotberekre, hogy ilyen mérsárlást követünk el egymás ellen minden ok nélkül!

Az ágyútűz még mindig szüntelenül tart, egy percre sem csöndesedik halált okádó szörnyű torkuk. Néha még üvöltő „hurra“ hangfoszlányokat hoz felénk a szél.

Bennünket foglyokat összegyűjtenek, s erős fedezettel az orosz parancsnokságra kísérnek. Szigorúan meg van tiltva beszélünk egymással, mi ellen ha vét valamelyőnk nem a leggyengédebben, puskatussal figyelmeztetnek öreink.

Végig az úton amíg a szemünk ellát zárt sorokban vonul fel az orosz tartalék gyalogság, kozákság és nehéz-tüzérség. Amint meglátnak minket ökleiket magasra emelve, vagy kancsukájukkal felénk sújtva, szitkozódva haladnak el mellettünk. Nem tudjuk sehogyan sem megérteni, miért tanúsítanak ily ellenséges magatartást és rosszindulatot velünk szemben az orosz katonák, amerre csak megyünk.

Nemsokára aztán erre is világosság derült.

Az orosz parancsnokság egy hosszú földszintes barakk-épületben volt. Egyenként két szuronyos őr kísért bennünket a parancsnok elé. A parancsnok egy alacsony zömök kis ember. Szúrós tekintettel mér végig tetőtől talpig, s kemény parancsoló hangon adja fel egymásután kérdéseit . . . Tökéletes németséggel kérdez.

—Ki a századparancsnok, ki az ezredparancsnok, vannak-e most itt német tüzérek, majd elém teszi a terep katonai térképét, s felszólít, hogy mutassam meg hol van a tüzérség, a tartalék, az ezredparancsnokság?

—Engedje meg parancsnok úr ~ mondtam — hogy ne válaszoljak kérdéseire, egyrészt mert nem is tudnék, másrészt mert katonai esküm köt a titoktartásra.

—Rendben van — szól bosszúsan — Ön nem köteles felelni a feladott kérdéseimre, ha nem akar . . . Megnyugtatom Önt nekünk mindenről pontos értesüléseink vannak arról, ami odaát történik . . . hála kitűnő kémszervezetünknek. — Megmondta az ezredparancsnok nevét, hol és mennyi német Minenwerfer van nálunk, elmondta kinek jutott eszébe a front kiigazítás, sőt olyan dolgokról is hallottam, amikről halvány fogalmam sem volt eddig.

Egyszerre csak elkomorodik és így szól: Önök megszegették a genfi és hágai egyezményeket, Komarestirél elfogott katonáink közül sokat agyonlőttek! Erre való tekintettel mi még nem határoztunk az önök sorsa felől . . . !

—Bocsánat parancsnok úr, ez tévedés lehet, erről nekem nincsen tudomásom!

—Sajnálom, bizonyítékaink vannak erre vonatkozólag — és int az őreimnek, hogy vihetnek. Amint kifelé menteni, döböntem rá, hogy valóban történhettek esetek, azután amikor megtaláltuk szegény önkéntes társunkat frissen föbelőve és keresztbe fektetve a komarestii országúton, Ezt bosszulahatták meg katonáink. Elképesztő, hát ezek mindent tudnak rólunk...?

Nem tudom minek köszönhattük, de megmenekültünk! Igaz ugyan, hogy alaposan megkínóztak bennünket, mivel minden Komandónál azt mondták, hogy nem lesz kegyelem számunkra.

Épen a divízió parancsnokság barakképülete előtt állunk, mikor odajön hozzánk egy magasrangú orosz tiszt. Azt

hiszem ezredes lehetett és zamatos, tiszta magyarsággal köszönt minket:

— Jó napot uraim! Mit üzennek Budapestre, mert én most odakészülök. Na ne nézzenek olyan furcsán rám. Én kém vagyok, különben vezérkari ezredes. Már többször voltam a háború alatt Pesten. Nagyon kedves, szép hely, sok szép nőt látni az utcákon. Voltam legutóbb a Nagy Endre kabaréban, kitűnő műsor volt. Nagyon jól mulattam ...!

Az ámulattól nem tudtunk hová lenni

—Ha nem haragszik meg ezredes úr, volna Öntől egy kérésem. Legyen szíves értesíteni szüleimet arról, hogy egészségesen orosz fogságba estem. Megadnám a címüket.

—Nagyon szívesen megteszem. Van Önöknél saját tábori lap?

—Igen, van.

—Tessék most mindjárt megírni, holnap már postára is teszem őket.

Megírtuk nyomban a lapokat, átvette tőlünk. Mindjárt el is köszönt aztán.

A lapomat megkapták a kiállított dátum után két héttel, minden bélyegző nélkül. Ez volt az *első* értesítés, amit tőlem kaptak odahaza.

Vájjon miért késtek oly soká tábori lapjaink? Vájjon él-e még az orosz ezredes, ki ilyen jót tett az édesanyámnak? Most ezúton is hálás köszönetet mondok neki.

Lovas kozákok érkeznek eközben szekerekkel, felültetnek rá bennünket és megindulunk a misztikus, ismeretlen nagy Oroszbirodalom belseje felé...

9. FEJEZET.

Tűző napsütésben az izgalmaktól kimerülve, szótlánul ülünk egymás mellett a zörgő parasztszekeren. Előttünk, mögöttünk lovas, nagy fekete kucsmás kozákok lovagolnak.

Lázam lehet mert rettentő szomjúság gyötör, homlokom is fájdalmasan lüktet. Megtapogatom és érzem, hogy jókora daganat képződött az ütés helyén. Legalább egy vizes zsebkendőm lenne, ami kissé enyhítené a lüktető tűzességet. Legjobb volna aludni egyet, de oly kemény a deszka ülés, akárhogy is akarom, álom csak nem jön szemeimre. Valami furcsa kábulatban lehetek, mert úgy összefolyik előttem

minden valami érthetetlen egyveleggé, a zörgő parasztszekér, a vágató Kozákok, a közelmúlt rémségei, a sajgó tüzes homlokom...

A szomjúság egyre jobban kínoz. Úgy vágyom egy csepp víz után. Érzem nem bírom tovább. Felemelkedem, helyemről s megrázom muszkaocsisunk köpenyét. Jelekkel próbálom megértetni magam. Minden hiába... Csak bámul rám a muszka azokkal a kifejezéstelen nagy szemével. Rázza a fejét, még mond is valamit egy előttem ismeretlen madárnyelven, melyből kukkot sem értek.

De nem tágitok. Egyre rángatom köpönyegét. Végül is odaszól az egyik kísérő lovas kozáknak. Az előbbre lova-gol, vad szikrázó szemekkel mér végig, durva káromkodásba kezd, sőt nem átalja hogy felém sújtson kancsukájával. Az ütés-szerencsére nem talál, csak a suhintás szelét érzem, az ütés a koci saroglyát találja.

Beláttam jobb nem szólni ezekhez a félvad emberek-hez, csak fölöslegesen felingerlem őket. Kihúszom az ingem ujját, megnyálazom, s azt nyomom az égő homlokomra. Már ez is hoz rá némi kis enyhülést. Közben kicsit el is szundítottam csak egy-egy nagyobb zökkenőnél riadok újra fel. Már az a kis alvás is áldás nekem, ha rövid időre is, de mentésit kínzó gondolataimtól, mik úgy rajzanak agyamban, mint a vízparton kergetődő szúnyograjok.

Olyan valószínűtlen, olyan álomszerű az egész előttem... Hogy én most szekerén utazom egy ismeretlen ország földjén, fegyveres kísérettel mint hadifogoly... Egyszerre eszembe jutnak bajtársaim, kik azt hiszik minden bizonnal, hogy elestem az ütközetben s halálhírem talán már ezalatt eljutott haza szüleimhez is.

Már látom is az anyámat, amint remegő kézzel bontja fel a hivatalos levelet. Látom, hogy fehéredik el egyszerre az arca. Hallom a sikoltását. Kiejti kezéből a levelet, s ájul-tan terül el a szoba padlóján..

Aztán látom mint rohannak oda hűgaim halálra rémült arccal, s mint tör fel belőlük a zokogás... Anyámat fölfek-tetik a sezlona s ecetes ruhát tartanak orra elé... Mikor újra magához tér, titkolódnai kezdenek előtte ... Mert ó már semmire sem emlékszik ... Apám is megérkezik, leül anyám mellé és simogatja gyengéden az arcát, kezét... Nem sír, nem beszél, csak néz mereven maga elé, de látni, hogy vi-

harzik benne valami, a béklyókba vert fájdalom ...

Lázás vízióimból furcsa kürtszó térít magamhoz. Lovas kozákság vonul el mellettünk végeláthatatlan hosszú sorban Utána gyalogság tömött oszlopokban. Úgylátszik még mindig tombol ott fönt a harc, még mindig szükség van erősítésekre..? Az ágyúörgés még mindig hallatszik, de egyre gyöngébben, amint távolodunk.

Öreg este lett már, mire beérünk egy kis városkába. Kocsinkat egy vendéglő udvarára viszik. Nagy erőlködésbe kerül, míg elgémberedett lábaimra fel bírok állni, s leszállni a szekérről. Jóságos tekintetű, meleghangú emberek a vendéglősök. Tipikus orosz zsidók, kiket már régóta ismerek Dosztojevskij regényeiből.

Részvételt vesznek bennünket körül és beinvitálnak egy tágas, rossz levegőjű korcsmaszobába A korcsmárosné zömök, tömzsi, jóságos arcú zsidóasszony, kinek minden szavából részvét árad felénk. Úgy beszél velünk mintha saját gyermekei lennének, nem pedig a gyűlölt ellenség katonái.

A tarka abroszos asztalt pillanatok alatt megrakja enni és innivalókkal. Párolgó tea, fehér kalács, füstölt libacomb kerül elénk. De öreinkről sem feledkeznek meg, nekik egy másik asztalnál terítenek. Cigaretta és ennivalót raknak elébük és csodálatos tiszta orosz kiejtéssel beszédbe elegyednek velük — Felőlünk kérdezhetnek, mert hol ránk, hol tájuk néznek beszédközben s szörnyülködve hallgatják a most folyó harcokat, melynek poklából csöppentünk mi is ide..

Amíg mohó étvággyal fogyasztjuk az isteni eledelt addig csak az öreinkkel beszélgetnek s csak miután befejeztük az étkezést, kezdenek bennünket is kérdezgetni... Németül beszélnek s mindent akarnak tudni rólunk. Kik vagyunk, mik vagyunk, hová valósiak. Vannak-e szüleink, testvéreink? Minden kapott válaszunkat jóságos érdeklődéssel hallgatnak. Meglehetően tájékozottak voltak hazai viszonyaink felől.

Megtudtuk öreinktől, hogy ott töltjük az éjszakát, A korcsmárosok szívesen meghívtak volna bennünket, de nincs vendégszobájuk, mondották csinálnak azért jó fekvőhelyet mindönk részére.

Nagy szőnyegetek, kendőket terítenek le a korcsmaszoba padlójára, arra ágyneműket raknak s mindnégyönk

részére olyan kényelmes, puha fekvőhelyet csinálnak, hogy muszka őreink is megirigylik tőlünk.

Másnap egész nap ismét szekeren ülünk. Az éhség* szomjúság most nem bánt bennünket, mert a jószívű korcsmárosok gondoskodtak egész napra való elemózsiáról. Oly végtelenül jólesett nekünk a jóság és szeretet ilyen önzetlen megnyilatkozása, hogy szívünkbe a csüggedést a remény biztató sugara váltja fel egyszerűbe.

Késő délután érünk be az első nagy orosz határ városba, Oknicára. A város elején leszállítanak bennünket a szekérről s most már gyalogosan kísérek keresztül a városon.

Sohasem fogom elfelejteni azt a jelenetet, midőn a város főuccáján haladunk keresztül. Elegáns, sétáló orosz nők tekintenek felénk nagy, kérdő, kíváncsi szemekkel, kis selyemzsebkendőjüket orruk elé tartva... Lehet, hogy kellemetlen, izzadt szagot árasztunk magunkból, mit nyomban megérezhettek érzékeny, kis fitos orrocskáikkal.

Hangosan kezd kalimpálni a szívem, midőn az oknicai vasútállomásra érünk és beszállítanak egy furcsa formájú vasúti kupéba. Egyszerre elevenednek fel bennem botdog gyermekkorom ezernyi fájó emlékei...

— Érdekes, gondolom magamban, a kis vasúti állomások ügylátszik mindenütt egyformák a világon. Kedvesek, egyszerűek és titokzatosak. Csak épen az állomásépület építészeti stílusa más és más, meg a vasutasok egyenruhája. De a vasutasok tekintete egyforma mindenütt. Komor és méltóságteljes, fáradt, kimerült. Szinte vágyat érzek beszédbe elegyedni ezekkel a komoly, fekete zubbonyos emberekkel, kikérdezni őket mindenről. Sajnos, úgysem értenék meg egymást, így hát meg kell elégednem pusztá nézésükkel. Örömmel állapítom meg, hogy ezek is csak olyan kormos, olajos kezű emberek, mint a mi szegény vasutasaink odahaza.

Szemügyre veszem a vasúti kocsikat és mozdonyokat is. A legfeltűnőbb az bennük, hogy jóval szélesebbek a mieinknél. A kupék belseje is tágasabb, minden utasnak egy fekvőhely jár, a hosszú utazásokra és a nagy távolságokra való tekintettel.

Vonatunk megindult. Míg társaim kényelembe helyezik magukat, én az ablakhoz állok és érdeklődéssel figyelem az eddig előttem ismeretlen orosz tájakat. A vidék külön-

ben elég egyhangú, végeláthatatlan nagy síkságok, széles, poros országutak, furcsa egyfogatú szekerekkel váltakoznak.

Hosszúnak tűnő kétnapi utazás után feltűnnek Kiew gyönyörű orosz templomainak ragyogó, aranyszínű kupolái. Vonatunk, Darnicára egy kisebb állomásra fut be és ideig' lenesen mi is a darnicai gyűjtő és elosztó hadifogoly táborban nyerünk elhelyezést.

Itt már nagyon sok hadifogoly van rajtunk kívül, meg lehetőszen összezsúfolva, kiket a legutóbbi harcokban ejtettek foglyul. Csak most látjuk igazán, hogy az osztrák-magyar ármádiában mennyiféle náció volt együtt. Voltak itt magyar huszárok, tiroli császár vadászok, osztrák Landwehrek, barnaképu bosnyákok, azonkívül voltak még piros fezes törökök, meg tányérsapkás bolgárok.

A tábor felügyeletét a csehek látják el, kik már akkor az orosz hadseregben légiókat alakítottak. Sokkalta keményebben és szigorúbban bánnak velünk, mint az oroszok. A tábor irodájában jelentkezésünkön nem kis csodálkozásunkra egy papirkosarat pillantottunk meg az egyik sarokban I. F. J. tisztí rózsákból összerakva.

A nappalok valahogy csak eltelnek földiek, ezredtársak keresésével. De az éjszakák nagyon komiszak. Szeptember közepe van, az idő hűvösebbre fordult már. Elképzzelhető, milyen alvás eshetik egy nyirkos barakképületben, a pusztá földön, minden fekvöhely, párna és takaró nélkül...

Hát még a rengeteg bolha, tetű és más élősdiek, melyekkel úgy telítve vannak a barakkok, hogy egy percnyi nyugodt alvásról sem lehet szó egész éjjel.

Nem túlzás cseppet sem, ha azt mondjuk, hogy formálisan feketélt a föld a sok bolhától, mik úgy ellepték elgyöngült testünket, hogy állandó vakaródzásunkkal valószággal véresre martuk magunkat. S ha az álom mégis úrrá lett fáradt tagjainkon, képtelenek voltunk védekezni, megadással kellett túrnunk a megszámlálhatatlan sok élősdí ocsmány támadását...

Két hétig tartottak ezek a kínszenvedések. Akkorra lettek készen a hadifoglyok szortírozásával. Bevaggonírozták a foglyokat s a vonatok a szélrózsa minden irányába szét- röpítették e szegény hadsereg lerongyolt katonáit...

Hosszú unalmas utazás után érkezünk meg a Volga

melletti nagy gyűjtőtáborba, Pensába. Itt újabb alapos vizsgálatoknak és osztályozásoknak vetették alá a foglyokat. A pensai tábor már határozott javulást hozott számunkra.

Noha itt is több ezren lehetünk, mégis jut mindenkinek egy deszka priccs fekvőhely némi szalma alátéttel. Éjjelenként a szalmát magunkra hányva könnyebben elviseljük a takarók hiányát.

Hálával kell megemlékeznem a penzai zsidó hitközség humánus és figyelmes eljárásáról, melyet velünk szemben tanúsítottak. Odaérkezésünk után egy pár nappal, elegáns feketeruhás cilinderes urak jelentek meg a tábor udvarán. Amint aztán később megtudtuk, ezek az urak azért jöttek, hogy engedélyt kérjenek a táborparancsnokságtól arra, hogy a közelgő nagy zsidó ünnepekre a hitközség vendégül láthassa a zsidó vallású katonákat.

A zsidó vallású katonákat vendégül hívták meg az ünnepekre és ellátták őket minden jóval. Amit már nem tudtak megenni a katonák, azt ízléses, fehér csomagokba kötötték ezek a kedves, vidéki orosz leányok, azzal a kéréssel, hogy adják át szíves üdvözetük kíséretében a másvallású bajtársaiknak, jóbarátaiknak.

10. FEJEZET.

Még mindig álom nélkül hánykolódom a kemény deszkafekvőhelyemen éjjelenként . . . Alig várom, hogy megviradjon, hogy eltűnjenek beteg fantáziám rémes víziói. . . De a nappalok sem hoznak megnyugvást. Órák hosszat el-el ülök a priccs szélén, apatikusan magam elé bámulva. Sehogy sem bírom beleélni magam változott új helyzetembe. Körülöttem nyüzsgő, zajong a fogolytábor, de én mindentől és mindenkitől elhúzódva, kikapcsolódva környezetemből, csupán csak saját gondolataimmal bibelődöm.

S ha már tűrhetetlenek találok a hangos zsvivajgást körülöttem, kimegyek a tágas udvar valamelyik elhagyott részébe, s a tábor körülvevő fakerítés résein kibámulok ennek a szépnek éppen nem mondható orosz városnak az uccájára. Az előttem eddig ismeretlen orosz ucca képe némileg le tudja kötni figyelmemet. Eltűnődöm azon, hogy minden amit itt csak lát és hall az ember, minden más mint odahaza nálunk. Az uccák kétszer de talán háromszor is

olyan szélesek mint nálunk, más a beosztásuk, más a kőre-
zésük. A házak túlnyomó része fából van, még a legelő-
kelőbbek is, furcsa díszítésekkel ellátva. A kocsik formája,
a lovak fogatolása is eltérő a mieinktől. Itt csak egyes, vagy
hármast fogatolást lehet látni, kettőst nem.

Az orosz férfiak hatalmas szép szál emberek, a nők
ellenben aprók, még kissebbek, mint a mi nőink. A ruha-
zatuk majdnem teljesen egyforma, úgynevezett rubácska van
mindenkin, csak egyiken finomabb anyagból szebben kivárva,
a másikon olcsóbb anyag egyszerűbben kiállítva. A beszédjük
az aztán valami érthetetlen madár nyelv. Olyan gyorsan



Speciális orosz fogatolás. Hármast és egyes.

tudnak beszélni, hogy füllel sem vagyok képes követni őket
Úgy érzem magam mintha a földgolyó egy eddig ismeretlen
részére vagy valami idegény bolygóra kerültem volna.

Az idő és a sok-sok ezer fogolytársam közös sorsa,
némi enyhülést hoznak felzaklatott lelkiállapotomra. Úgy
érezem magam mintha valami nagy betegségen estem volna
keresztül és most lennék a lábadozás stádiumában. Néha
már fölfigyelek társaim évődéseire és mókázásaira, mert sokan
vannak kik megőrizték jó kedélyüket és humorukat a fog-
ságban is. Persze ezek elenyésző kis számban vannak. A
foglyok túlnyomó része szomorú, összetört. Néha magamban
még irigyelem is ezeket az embereket és bámulom gyors,
alkalmazkodó természetüket. Egész nap hangosak, füttyölnek

vagy énekelnek, mókáznak vagy veszekednek, kártyáznak vagy alusznak, de valahogy nagyon megvannak elégedve helyzetükkel.

Én meg mint egy beteg járok-kelek közöttük, nem találva sehol helyemet. Egyedül a drága simogató őszi nap-sütésnek tudok örülni, ez az egyetlen valami ami olyan itt is mint odahaza. Az orosz nap is jóságosan, bőségesen ontja meleg sugarait, örülünk is neki, mert köpenyege alig van közülünk valakinek.

Egy napon több férfiből és nőből álló dán vöröske-resztes bizottság érkezik a táborba. Tüzetesen megvizsgálják mindent. Beszélni nem igen lehet velük, mert állandóan orosz tisztek kísérik őket, de arcukról megállapíthatjuk, hogy egyáltalán nem találják kielégítőnek a hadifoglyok ilyen primitív elszállásolását.

Midőn már mindent láttak, magukhoz kéretik a tábor legidősebb tisztjeit és közlik velük, hogy legyünk türelemmel, mert ez csak egy gyűjtőtábor egy ideiglenes szétosztó állomás. Rövidesen útnak indítanak bennünket különböző városokba, hol már a háború óta rendszeren felszerelt tiszti táborok vannak. Egyébként ígéretet kaptunk az oroszoktól, hogy pontosan be fogják tartani a hadifoglyokra vonatkozó hágai nemzetközi egyezményt. Fogunk kapni ruhákat, takarókat, rendes tiszta fekvőhelyet, s minden tiszt, hadapródtól kapitányig 50 Rubel havi fizetést.

Leültek aztán egy nagy asztalhoz, fehér ívpapírokat vesznek elő, s mi egyenként ráírjuk a pontos személyi adatainkat. Ezek alapján értesítéseket fog küldeni a dán vörös-kereszt ezredeinknek és családjainknak.

Mérhetetlen nagy öröm volt számunkra már az a pusztá tény is, hogy nem vagyunk teljesen magunkra hagyatva,, vannak kik érdeklődnek sorsunk iránt és ellenőrzik, hogy az oroszok mennyiben tartják be a nemzetközi egyezményeket. Ez már kétségtelen a haladás, ez már a civilizáció eredménye. Hogy az ellenség köteles a foglyait emberi elbánásban részesíteni és a vállalt kötelezettségeket betartani.

Száz évvel ezelőtt rabszolgasorba hurcoltak volna el bennünket, s nem lett volna senki sem, ki felemelhette volna, szavát mellettünk. Bizonyára valamelyik szibériai ólombányába kerültünk volna, vagy gályarabnak valamelyik tengeri hajóra,

honnan csak a megváltó halál hozhatott volna valaha is szabadulást...

S hogy ezeket mind így átgondolom, valami biztonságérzet és egy kis derűlátás vesz rajtam erőt. Arra gondolok, hogy a dán vöröskereszt útján most már biztosan értesülni fognak hozzátartozóink arról, hogy fogságba vagyunk és élünk. Az a lidércnyomás mi megüli lelkemet, fogságba esésem első percétől fogva, mindjobban szünni kezd.

Most hirtelen eszembe jut az az orosz vezérkari tiszt, ki elvitte magával a megírt tábori lapjainkat. Lehet, hogy már megkapták, persze az nem biztos, mert az a tiszt kém volt s a kémeket ha elfogják bizony nincs kegyelem. Ez mégis csak biztosabb, ezt az értesítést nem tartják fel sehol, ezt a vöröskeresztes bizottság intézi. Csak már hallanék valami hírt hazulról, csak már legalább ne gyötörné többé a kétség szegény anyámat sorsom felől.

Hiszen ezen az úton — most jut eszembe — hazulról is fogunk majd kapai értesítéseket. Persze ahhoz egy állandó lakóhely lesz majd szükséges. Most már türelmetlenül várom a tovább indulás idejét.

Öt napig száguld velünk a vonat ismeretlen tájakon keresztül, míg egy szép napsütéses délután befut velünk a vonat egy különös stílusban épült, lapos tetejű nagy állomásra Ufába. Kíváncsian tekintünk szét az állomás nyüzsgő zsvijában s könnyű szívvel mondunk búcsút a hosszú út után kemény fekvőhelyeinknek. Kísérő őreinkkel a hosszú út alatt apró ajándékok árán meglehetősen összebarátkoztunk s most szívesen tesznek eleget kérésünknek és fogadnak két kocsit, melyekre csomagjainkat felrakhatjuk.

Míg a felrakodás a kocsikra tart, az állomás előtti nagy térségen egyre nagyobb kíváncsi embergyűrű vesz bennünket körül. Ferde szemű, kiálló pofacsontú szakállas ufai tatárok. Hangosan beszélve, folyton gesztikulálva, roppant érdeklődést mutatnak irányunkban. A báméskodók közé most már egy pár copfos, ugató beszédű kínai is vegyül, kik állandóan vigyorgó pofával tolakodnak a holmikkal megrakott kocsiaink közelébe.

Egy csomó gyerekekkel körülöttünk megindultunk a széles, poros uccán felfelé. Az ucca mindkét oldalán földszintes, csak el-el véve egy-egy emeletes faház áll. Furcsa fel-

írásu boltok ajtajaiból aszott arcú szakállas tatárok bámész-kodnak mindenfelől felénk.

Zeg-zúgos uccákon haladunk keresztül, és körülbelül két órai gyaloglás után kiérünk egy irdatlan nagy térségre, melynek egyetlen faházában van a lakóhely kijelölve számunkra. Ez az épület, mely különleges beosztásánál fogva épen megfelel nekünk, valamikor — ezt az őreinktől tudtuk meg — örömtanya volt. Az emeleti rész, mert csak ez volt a miénk, áll egy nagy szobából — ez volt hajdan a szalon — egy hosszú folyosóból, mely végig szeli az egész emeletet. A folyosóról jobbról is balról is kisebb nagyobb szobák nyílnak. A szobák nagysága szerint aztán kettesével, négyesével helyezkedünk bennük el.

Én a kettes számú szobába kerülök egy deres szakállú öreg népfelkelő tőhadnaggal. Krisztián Jánosnak hívják, valamelyik temesvári közös gyalogezredből. Összetört, szomorú ember, kit a harctér szenvedései és a hosszú utazás ugyancsak megviseltek. Az első napokban alig beszélt az öreg, szótlan, zárkózott volt, csak később kezdett velem összebarátkozni. Beszélni kezd családjáról és tárcája belső rekeszből egy repedezett, kopott fényképet húz elő.

Kerti felvétel volt, nyári délután készülhetett a kép. Fa alatt kényelmes kerti székekben ültek, az öreg akkor még fiatalos külsővel, acélos tekintettel. Mellette 35 évi körüli kellemes külsejű kis molett asszony, jobbról egy 12 éves fiú, balról meg egy 13 évesnek látszó bájos kislány, órákig el-elnezegeti a kopott fényképet, miközben egy-egy könnycseppet töröl ki lopva szeme szögletéből, vigyázva arra, nehogy én észrevegyem érzékenyülését.

Éjjelente hangos beszélgetéseire leszek figyelmes. Álmában szólogatja feleségét, gyermekeit, s nem egyszer hangos zokogásra ébredek föl. Ilyenkor felkeltem. Nagyon röstell magát, s szégyenkezve kér tőlem bocsánatot, hogy megzavarta éjjeli nyugalmaomat.

Szívből sajnálom az öreget, s látom mennyivel könnyebb az én helyzetem mint az övé. És hogy ezt az összehasonlítást teszem, kezdek inkább megbarátkozni én is szomorú helyzetemmel.

A nagyszobát meghagyjuk mi is közös társalgónak, hol estenkent összejöveteleket tartunk. Összesen harmincan vagyunk, mindnyájan magyarok, de majd mind más és más

ezredből. Elmondjuk egymásnak fogságba jutásunk történetét, egy-egy nevezetesebb harctéri élményünket. Hetek múltával már mindent tudunk egymásról. Egyre szótlanabban leszünk. Mindnyájunkat egy nagy, közös vágy emészt, a honvágy... a családjunk után, kiktől oly nagyon messzire kerültünk ...

Tudvalévő dolog, hogy a fogság első időszaka a legnehezebben elviselhető. Később már beletörődik jobban az ember a megváltoztathatatlanba.

Az őrség a ház földszintjén van elhelyezve. Napközben nem igen zavarnak bennünket. Csak este végzi az őrpapancsnok a rendes ellenőrzést, mit oroszul poverkának hívnak. Minden este nyolckor jelenik meg a papancsnok a folyosón s öblös hangján elkiáltja magát:

— Pove ... er ... ka!

A szobák ajtajai egymás után kinyílnak s megjelenünk mindannyian a folyosón. Névsor olvasás következik. Furcsán, idegenül pattognak a tisztek nevei... Július Csánki, Desider Lippter, Joan Krisztián. Rudolf Feis, Béla Korcsok, Ernest Ronoj... stb.

Poverka után az inspekciós sztsarsit beinvitáljuk a szalomba egy kis csajára, meg egy kis mahorkára...

Nem emlékszem, hogy a sok változó őrségünk között egyetlen rossz ember is lett volna. Mind velünk éreztek \$ tőlük telhetőleg mindenben segítségünkre voltak. Hozatunk velük levélpapírt, tintát, bélyeget, akiknek meg pénzük van, finom mézes tatárcsemegét a közeli tatár lafkából.

Előfordul az is néha. hogy a sok rumos tea a sztsarsi fejébe száll. Ilyenkor vidám nótázásba kezd, hamiskásan odakacsint egyik-másik fiatal tiszt felé, sűg nekik valamit, tölcsért csinálva a szája elé, hogy az idősebbek meg ne hallják .. A fiúk megértik a dolgot s mennek kifele a sztsarsi után. Pár perc múlva már újra itt a sztsarsi, három katonaköponyeggel meg három nagy, bozontos, fekete kuszával. A fiúk egykettőre belebűjnek a katonamundérokba. Valódi muszkáknak néznek ki s óvatosan kiosonnak a sztsarsi után az egyik mellékkijáraton ...

Könnyűvérű muszka lányokhoz viszi őket, fegyver nélkül, kedvesen a fiukba karolva a hosszú sötét úton. A lányok szívesen fogadják a kis társaságot. Hamar rájönnek a csalásra. Roppant módon tetszik nekik a dolog. De túl nagy

bizalmuk még sincs a hadifoglyokhoz, mert előre kérik a szórákoztatási pénzt...

— Dáváj gyengi golubcsiki... Gyerünk a pénzzel Galambocskáim !...

A sztarsi, ki ismerős a házban, diszkrétén félrevonul egy sarokba és egy kis mahorka meg szamagonka mellett türelmesen várakozik a fiúkra ...

Másnap aztán a fiuk részletes beszámolót tartanak az esti kiruccanásról, mit az idősebbek is szívesen meghallgatnak ... Ezek a kiruccanások egyébként csak ritkán fordulnak elő, mikre csak pár vérmesebb fiatal vállalkozik. Különböben szomorú egyhangúságban telnek napjaink. Posta csak nagyritkán jön s ha valakinek a kezében látunk egy hazai levelet, szomorú irigységgel tölti el szívünket... Miért kap más és miért nem én? Hát igazság ez? Hogy egyes kiválasztottja a sorsnak ilyen örömben részesüljön?...

Az őrséget kezdik gyakrabban váltani, s a mi derék sztarsink helyett, komisz vad kinézésű kozák őrséget kapunk. A kijárások megszűnnek, úgy hogy minden szórákozásunk a délutáni séta fegyveres őrséggel, a ház körül

A mi házunk közelébe egy kozák kaszánya van, s megcsodáljuk sétáink alkalmával a kozákok lovasmutatványait, melyek legegyszerűbbje is fölér nálunk odahaza egy cirkuszi mutatvánnyal. A nagy térség vakítóan fehérlik a friss hótól, melyen keresztül-kasul csengős szánok suhannak át hogy aztán eltűnjenek a tér túlsó oldalán valamelyik mellékucában koppant vágyunk ki a városba, de szigorúan meg van tiltva a kimenetel még kísérő őrséggel is. Enyhülést csak az éjjelek hoznak, mikor is otthon járunk álmainkban ... Az ébredés ilyenkor aztán még szörnyűbb. A sivár valóság belénk nyilai, hogy mi tulajdonképpen most száműzetésben élő, szomorú foglyok vagyunk, sok-sok ezer kilométerre attól, ami nekünk ismerős és kedves volt valamikor. . .

Egy napon a starsi azzal állít be parancsnokunkhoz, hogy készítsünk még egy helyet, mert holnap új tiszt érkezik, még pedig a helybeli bolnicából, a bolondokházából. A hely megválasztása meglehetősen gond parancsnokságunknak, ami érthető is, mert senki sem akar együtt lakni egy bolondokházából szabadult tiszttel. Hiszen mindannyian rossz bőrben vagyunk, megrongált idegekkel a sok átélt izgalmaktól

A parancsnokságunk pont a mi szobánkat jelöli ki az érkező bajtárs helyéül, minek magyarázata az öreg főhadnagy lakótársam tehetetlensége. Érthető izgalommai várom a másnapot, melytől jobban félek mint a fronton egy ütközetből.

Alighogy felkelünk másnap, megjelenik az új lakótársunk. Én egy kiabáló örültet vártam és egy jó megjelenésű, 30 év körüli fiatalember érkezik.

— Csehi kadét vagyok, mutatkozik be csendes, nyugodt hangon. Tudom nem nagyon örülnek nekem az urak, hisz a bolondokházából jövök, de azért nem vagyok bolond... Csupán a sok izgalom, amit átéltem ... Nem bírták az idegeim, de most már jól vagyok!

Határozottan jó benyomást keltett a fekete hajú, fekete szemű, karcsú, sovány középtermetű fiú. Fekete papi ruhában van lovaglónadrágban, magas, hosszúszerű orosz csizmákban. Hamarosan összebarátkozom vele. Fekete szemeiből az értelem fénye csillog, hangja férfiasan érces, behízelt. Modora kifogástalan. Egésznap ki sem mozdul a szobából... Elbeszélgetünk a késő éjjeli órákig, miközben elmeséli egész élete történetét.

— Papnövendék voltam mikor a háború kitört. Önként jelentkeztem frontszolgálatra. A harctéren sokat szenvedtem, nélkülöztem, mert nemcsak saját, hanem a mások szenvedései is nagy hatással voltak rám. Mire fogságba kerültem az idegeim felmondták a szolgálatot...

Nagyon érdekes és egyben nagyon szomorú dolgokat beszél az orosz elmeegógyintézetekről, melynek ő is közel két esztendeje volt lakója. Cigaretára gyújt, egy kicsit elhallgat, majd csendes, nyugodt hangon folytatja elbeszélését.

— Fiatalságom győzedelmeskedett s aránylag rövid idő alatt teljesen rendbe is jöttem. Egy pár hónap múlva már kijöhettek volna, ha meg nem ismerkedem egy orosz orvos feleségével, ki különben gyógyszerésznő volt benn a kórházban. Gyönyörűen berendezett lakása volt a kórházépületben és miután férje a harctéren volt, az asszony fiatal és ragyogóan szép, megérthetik az urak, hogy nem soká haboztam, midőn választanom kellett a sivár hadifogoly tábor és a kellemesen pazarul berendezett lakás között. Így hát egyszerűen odaköltöztem az asszonyhoz.

— Mond kérlek, — vettem közbe — nem féltél attól, hogy a férj bármelyik percben hazaérkezhetik és akkor a

botrány elkerülhetetlen lett volna és annak csak te ihattad volna meg a levét.

— Ugyan — legyintett kezével — te bizonyára újonc vagy még Oroszországban, különben tudnod kellene, hogy itt egészen mások az erkölcsök mint nálunk odahaza. Itt ha az asszony nem szereti a férjét azt meg is mondja neki; nézze Iván Ivanovics én magát már nem szeretem, hanem Alexander Alexandrovicsot

—Szóval itt a szerelemben sokkal őszintébbek az emberek mint nálunk — szólok közbe.

—Igen ez különben meg van nálunk is, csak míg nálunk az ilyesmi titokban történik, addig itt minden nyíltan.

—Amint mondom Oroszországban ez nem nagy eset — folytatja barátunk — s csakis így történhetett meg az a különösnek látszó dolog, hogy az asszony férje már három ízben is itthon volt szabadságon s a legjobb barátságban és egyetértésben voltunk Surával az asszony férjével. Egész egyszerűen hárman laktunk együtt. ..

Én azonban elakartam költözni — tudod nekem mégis roppant zsenánt volt — de az asszony hallani s:m akart róla. Nem engedett!

—Most jut eszembe — szólok közbe — hiszen te papi ember vagy, furcsán hangzik egy kissé a dolog, nem gondolod?

—Úgy van belátom én is — folytatja elbeszélését — mondhatom neked kérlek, nekem is egészen álomszerűen tűnt fel az egész. Úgy látszik a sors kárpótolni akarta fiatal éveim önmegtartóztató sanyargatásaim... Különben is elhatároztam, hogy végleg szakítok a papi pályával, mert itt a bolnicában jöttem rá, hogy nem lehet élni szerelem és nő nélkül.. . Hiába mosolyogsz kedves barátom, ez így van! Én e nélkül a szerelem nélkül sohasem lettem volna újra ember. Ez adott értelmet életemnek, ez mutatta meg az utat a boldogság felé. S csak most ismertem meg az élet tulajdonképeni fenségeit! Áldom a sorsot, hogy minden így történt, s hogy én is átélhettem egy ilyen nagy, kimondhatatlanul szép mindent átfogó szerelmet.. ,

—De hát ha így áll a dolog, — vetem közbe most már én türelmetlenül — miért hagytad most mégis ott az asszonyt? ...

—Nagyon nehezen ... De nem tehettem másként...

S szinte önmagának mondva halkán folytatja: Sohasem hittem volna, hogy egy nőt ilyen örültül meglehessen szeretni, mint ahogy én ezt az asszonyt szerettem ... Jelenleg pedig a helyzet az, hogy a férje az asszonynak végleg hazajött s én, mint kultúrember, belátom, hogy így nem maradhatunk mégsem együtt Végül is nem neki, hanem nekem kell elmennem onnét... Meggyőződtem arról is, hogy Sura nagyon kétszínű ember s miután ő is halálosan szereti az asszonyt, még képes lenne engem megmérgezni valamivel, hogy megszabaduljon tőlem. Az utóbbi időben különben folyton arról beszél, hogy a városban mindenki nevet rajta, a jósága meg a tehetetlensége miatt. Ügy határozotunk az asszonnyal, hogy míg a városban megfelelő lakást találunk, addig bejövök a tisztitáborba.

11. FEJEZET.

Mondanom sem kell, eseményszámba ment a tábor egyhangú életében Csehi kadét bevonulása és elbeszélése... Mindenesetre napi téma lett. Akadtak olyanok, kik mindent fenntartással vettek tudomásul, sőt olyanok is, kik egy bolond fantazmagóriájának tulajdonítottak mindent. Azonban menynyire megváltozott a véleményük nekik is, midőn naponként szán csilingelés zaja verte fel a kietlen tér némaságát és a muszka ör — ki busásan meg volt fizetve — beszólt a kadétért, hogy készülődjön, mert a Goszpozsa lennt várja. A fagyott ablaktáblákon keresztül mindent jól megfigyelhattunk.

Pár perc múlva a kadétunk már bennt ül a szánkóban, nagy farkasprém bundába burkolózva, a kis szerelmes orosz asszony mellett... A hatalmas, fekete orosz trapper mint valami játékszert röpíti a szánkót az egymást átölelő szerelmesekkel együtt a város, egy barátságos meleg szoba ... a csók felé ...

És mi ilyenkor egymáselött szégyenkezve, valami fájó, dörömbölő irigységet érzünk s ilyenkor még nehezebb lett a fogság nyomasztó magánya.

12. FEJEZET.

Az ólomlábon járó idő lassan kullog előre... Közeledek a szent karácsony ünnepe... A nagy orosz tél teljes pompájában bontakozik ki. Kétméteres hó borít mindent s

a mi házunk, mint valami kis hajó feketélik a fehér hótengerben...

Épen karácsonyesti vacsorára készülődünk, midőn Csehi barátunk beállít a társalgóba és ünnepélyes hangon megszólal:

— Kérem uraim, ha Önöknek nincs kifogásuk ellene, úgy Önagsága és a húga a mi körünkben szeretnék tölteni a karácsonyestét . . .

A tisztok nevében Csánky főhadnagy válaszol azonnal s magyaros vendégszeretettel ünnepélyesen meghívja a hölgyeket a Szentestére. Kivétel nélkül mindnyájan örülünk a női vendégeknek, hisz titkos vágyunk volt már úgysis egyszer szemtől-szembe látni azt a titokzatos, szép orosz asszonyt. Úgy készülődünk mindannyian, mintha valami bálba igyekeznénk. Rendbe hozzuk szegényes ruháinkat, amennyire csak lehet.

A szánkócsilingelés most már mindnyájunk szívét megdobogtatja. Úgy érezzük, hogy ez az asszony ma hozzánk tartozik, mindnyájunké. Az asszony minden tekintetben várakozáson felüli volt. Elragadóan szép fekete ruhájában, kedves és közvetlen. Folyékonyan beszél németül és franciául.

Mindjárt azzal kezdi, hogy ne ítéljük el azért, hogy most itt van köztünk, de már alig várta, hogy alkalma legyen megismerni Juszip bajtársait. És miután a karácsony a szeretet ünnepe, így hát azok között akar ma lenni, akiket szeret. Mert az oroszokat nem szereti. Minden kertelés nélkül bevallotta, hogy ő most életében először és örökre halálosan szerelmes lett. Kedves, meghitt beszélgetésben reggelig voltunk így együtt miután a sztarsink a sok enni és innivalótól már régen aludt a folyosó fapadján.

Ezen az estén a kis orosz nőbe mindannyian szerelmesek lettünk. Sohasem hittem, hogy egy nő annyi jóságot, annyi szeretetet tudjon magából kisugározni.

Sohasem hittem eddig egy mindent átfogó nagy, halálos szerelemben, most azonban, hogy ilyen közről láttam és éreztem, magam is megittasultam tőle. Mohón, kíváncsian figyeltem minden legapróbb megnyilvánulását és mondhatom gyönyörű ajándéka ez az Istennek a szegény halandó, csetlő-botló ember számára.

Látatok már szerelmes embereket, kiket valami földöntúli boldogság sugároz be mit szóval elmondani nem lehet?

Milyen ünnepélyesek. A lélek kiül az arcra, és boldogságuk valósággal megszeépíti őket.

Mint Csehi kadét szobatársa és bizalmas barátja az a megtiszteltetés ér engem, hogy az asszony jobbján ülhetek karácsonyestén. Hagytam, hogy mindenkivel elbeszélgessem csak miután az idősebbek aludni tértek, kezdtem én is vele foglalkozni. Kértem meséljen valamit az életéről, mert engem roppant érdekel az orosz nők élete. Sokat olvastam orosz íróktól róluk.

— Ó, nagyon szívesen — mondja kedves csicsergő hangján — csakhogy az én életemben nincsen semmi rendkívüli, azaz talán mégis van... és boldog pillantással végig simogatja szerelmesét.

—Hát várjon csak, hol is kezdjem ... Hát igen, én is születtem, mint minden rendes nő a világon ... A Kaukázusban, Bakuban születtem ezelőtt 24 évvel. Az apám katonatiszt volt, kapitány. A bakauai helyőrségnél tett szolgálatot. Az elsők között volt, kik a háború kitörésekor a frontra mentek, úgyszintén elsők között volt, kik elestek a kárpáti ütközetekben. Én nagyon szerettem az apámat, kimondhatatlanul sajnálom, hogy elvesztettük őt., De meg kell mondanom, nem igen értettük meg egymást... Tudja, én már nagy lány voltam s ő még aránylag fiatalember. Én mindent láttam és mindent tudtam, előbb és többet, mint szegény anyám ...

—Nem tetszett nekem a tiszték könnyű élete. Folyton csak dorbézoltak és ittak, mindig csak ittak... Az apám szerette volna, ha én is velük tartok, de nem bírt rávenni egyetlen egyszer sem... Tudja, szinte rösteltem, olyan fiatal volt még az apám ... Sokszor olyan furcsának találtam, hogy ilyen nagy lánya van... Hogy én vagyok az ő lánya...

—Mondja asszonyom, csak nem volt szerelmes az édesapjába? — kérdeztem — mert már előfordultak ilyen esetek nem egyszer...

Egy pillanatra mintha elgondolkozott volna, aztán folytatta:

— Ó, nem... Erről szó sincs... De nem mondom, kissé féltékeny voltam rá s főleg sajnáltam szegény anyámat, ki sokat szenvedett a házasságában. Én tanulni akartam, az apám mindenáron férjhez szeretett volna adni. Nem tudom, talán az ezredeséhez, egy száraz öregemberhez... De én

nem álltam kötélnek, hanem fogtam magam és elmentem Moszkvába. Beiratkoztam az egyetemre. Először medika voltam, de az első boncolásnál rosszul lettem. Így átiratkoztam a gyógyszerészeti fakultásra. Közben kitört a háború és én mint gyógyszerész, bekerültem az egyik moszkvai nagy kórházba. A férjemmel itt ismerkedtem össze. Udvarolni kezdett nekem és én szívesen vettem. Rendes, józan embernek ismertem. Azt hiszem, akkor az is volt... Szerelmes nem voltam belé, úgy gondoltam, lehet szerelem nélkül is élni... Nagyon egyedül voltam. Elhagyottnak éreztem magam ... S a Sura felesége lettem ...

—Mit mondjak! nem sikerült nekem sem a házasságom ... Rájöttem, hogy a férjem megcsalt már az első hetekben ... Minden ápolónővel viszonya volt a kórházban. Egy évvel ezelőtt pályázatot hirdetnek az ufai bolnica főorvosi állására s miután a férjem ideggyógyász volt, rávettem, hogy pályázza meg az állást, így kerültünk ide, ebbe a tatár városba. Azt reméltem, hogy itt idegenben a férjem rendesebben viseli majd magát, de tévedtem. Itt meg kártyázni kezdett s még hozzá mindig vesztett s bánatában még ivott is hozzá. Nem tudta egyszer rendezni nagyobb kártyaadósságát. Mindenáron pénzt hajszolt s végül is sikkasztott a bolnica pénzeiből. .. Kitudódott a dolog. Büntetésből azonnal kiküldték a frontra.

—Elképzelheti, miken mentem közben én keresztül.. A tavasszal érkezett Juszip a bolnicára. Nagyon kedves, nagyműveltségű ember, de a legérdekesebb volt benne, hogy pap volt... Sokat voltunk együtt. Kedves, előzékeny, jómódom volt, nem brutális, mint nálunk általában a férfiak.. . megszerettük egymást... A többit már tudja... És most itt ülök maguk között és nagyon, de nagyon boldog vagyok.

Behunyta szemét s két kezébe temette arcát... Sírt... Csendesen, hangtalanul, csak néha rándult meg idegesen remekbe szabott, hófehér válla ...

—Bocsásson meg nekem, — szóltam bátortalanul, — én igazán nem akartam megrikatni ..

—Nem baj az Ernesto, mondta kedvesen. Mi asszonyok tudunk mindig sírni... Boldogságunkban épp úgy, mint boldogtalanságunkban...

Szegény kicsi orosz asszony... Még akkor nem sejtette, mi vár rájuk... Hogy nemsokára milyen rettenetes

arat fizetnek majd a sorsnak rövid, tiszavirágéletű szerelmükért ...!?

Még most is tisztán látom magam előtt azt a karácsonyestét és soha, soha el nem feledem azt. Hogyan készülődtünk, hogyan díszítettük azt a hiányosan és szegényesen berendezett társalgót. Az a két orosz nő, ki ott ült köztünk, milyen széppé tudta varázsolni a különben szomorú karácsonyesténket... Azt hiszem, ilyen meghitt, ünnepi hangulatba azóta sem éreztem magam sehol...

Talán két hét sem telt el a felejthetetlen karácsonyest után, mikor egy napon Csehi kadét ismét találkozára megy a városba. Ezegyszer gyalog és egyedül. Másnap egy orosz katona jön hozzánk egy levéllel. A levelet a dán vöröskereszt kórház főorvosa írta, melyben ez állott:

„Csehi kadét bent fekszik a kórházban, haldoklik. Számos szúrt seb és törés van a testén. Ha beszélni akarnak vele, siessenek, hogy még életben találják.

Dr. Jörgen főorvos. “

Meg voltunk döbbenve a hír hallatára. Nyomban felöltözködtünk egy páran s rohantunk ki a kórházba. Külön szobában feküdt. Mikor bementünk, csak az asszony volt bent nála, vörösre kisírt szemekkel. Fehér ápolónői ruhájában egy madonnához hasonlított.

Csehi kadét félig ült az ágyban. Az egész emberből csak a két fekete és lila véraláfutásos szem látszott. Semmi egyéb, minden fásli alatt, arc, száj, fej, kezek... Az asszony el nem mozdult mellőle. Éjjel-nappal mellette volt.

Csehi kadét nem halt meg, az asszony imádkozott érte ... Felépülése hosszú hónapokig tartott. Végzetes kalandját különben így beszélte el nekem hetek múlva:

—Tudod, azon az estén, mikor gyalog mentem ki a városba ... Alig múlt nyolc óra és máris egész éjjel volt. Minden csendesnek, kihaltnak látszott... A nagy téren keresztül haladva, egyetlen emberrel sem találkoztam. Igaz, hogy komisz északi szél fújt, s hozzá még havazott is A szél az arcomba meg a szemembe vágta a havat, úgy, hogy az út nagy részét háttal fordulva szél ellen tettem meg.

—Különös, — mondta fátyolos, kissé erőltetett hangsúlyozással — az ember előre megérzi, ha valamilyen veszély fenyegeti. Amikor a téren átmentem, a nagy hófúvásban

eltévesztettem az utat, — hol itt, hol ott süppedtem bele a félméteres hóba. — Azon tűnődtem magamban, hogyha most megbotlanék itt valamibe, elesnék és nem bírnék újból lábra állni, hát szépen megfagyhatnék . . . Sehol egy teremtet lélek ...

— Csak lassan, folyton bukdácsolva tettem meg a tér háromnegyedrészét, hova már ellátszottak az Uszpenszkája ulica sarokházainak kivilágított ablakocskái.

— Jóleső érzéssel állapítottam meg, hogy mennyire bennünk van az emberi közösség utáni vágy érzése, hogy milyen gyámoltalanok leszünk mindjárt ha elveszítjük a kontaktust akár rövid időre is a nagy közösséggel. Hasonló érzésem volt első ízben kint a tengeren s bizonyára a pilóták is ezt érezhetik a levegőben . .

Örömöm még csak tetéződik, mikor embereket látok felém közeledni. Még azt is megállapítottam, hogy van két nő köztük, a többi férfi volt... Azt hiszem, hatan lehetek összesen. Mikor egészen közel érek hozzájuk, hangos állati röhögéssel elállják az utamat... Látom, hogy mind részegek. Ki akarok térni előlük, de az egyik elkapja hátulról a köpönyegem s valami nehéz tárggyal fejbe üt. Most már teljesen körülállnak s torkuk szakadtából üvöltenek felém:

— Tudjuk hova akartál menni...! a szeretődhöz ...! m-ii.. ? és miért jöttél ilyen soká? Már régen vártunk rád!

Most már egészen körül fognak — soha ezt a pillanatot el nem felejttem. Most is látom minden emberiségük-ből kivetkőzött eltorzult, vigyorgó, förtelmes arcukat. Ütni kezdtek öklökkel és botokkal arcomba, szemembe, fejembe, ahol csak értek. Szörnyű helyzetemben pillanatok alatt megértettem mindent, különösen mikor az egyik támadóban a bolnica egyik ápolóját ismerem fel.

Még van annyi lélekjelenet bennem, hogy rájuk ordítsak.

Úgy! Most már tudom mit akartok tőlem ... felbéreltek benneteket, hogy engem megverjetek..! Nem szégyenlítek magatokat, hatan egy ellen ... Nem tudtam beszélni tovább, mert, a két kezem már lefógták, s egy irtózatos ütést kaptam a számra. Rettenetes volt, részeg, vigyorgó állati külsejük, amint rikoltoztak felém.

— Ne félj, nem lesz semmi baj — ordították — csak egy kicsit elcsúfítottunk, hogy többé ne tetszedjél orosz aszszonyoknak..!

Ekkor az egyik nő, ki eddig a legdühösebben ütlegett, letérdel előttem, egy kis zsákot tesz le aóra, melyből mindenféle lakatosszerszámot húz elő. Ráspolyt, fűrót, harapófogót, kis kalapácsot.

Kétségbeesetten próbálok menekülni, de mintha vasöklök tartanának, moccanni sem bírok.

— Pamagitye!.. Pamagitye!.. Segítség!.. ordítottam torkomszakadtából, de egy élő lélek sem látszott sehhol a környéken. Arra még tisztán emlékszem, mikor az egyik ráspolyt, azt a hideg vasat a számba tették, s keresztül hasították vele az arcomat. Egy másik ugyanakkor az ujjaimat kezdte tördelni, s valami hegyes fűrőfélével átszúrta. Aztán csak arra emlékszem, hogy jóleső hideget éreztem — nyilván már a havon feküdhettem — s egymás után ütéseket, puffanásokat hallottam. Igen hallottam és nem éreztem semmi fájdalmat...

Nem tudom meddig feküdhettem ott eszméletlen, míg egyszer csak magamhoz tértem. Rövid tünődés után minden erőmet összeszedve, térdencsúszva, ösztönösen a világosság felé vonszoltam magam, de valami retentő kínzó fájdalmat éreztem fejemen, arcomon nyakamon, kezeimen. Leírhatatlan kínlódásomba került, míg eljutottam az első házig, hol beakartam zörgetni az ablakon, de nem volt erőm hozzá, hogy felálljak. Végre vagy a tizedik próbálkozásnál sikerült a könnyökömmel megütni az ablakot. Újból elvesztettem eszméletemet. Amire magamhoz tértem benne voltam már a szobába. Iszonyú fájdalmat éreztem minden tagomban, s láttam hogyan spriccel ki a vér a nyakamból, arcomból fel egész a plafonig. Szegény ijedt muszkák rongydarabokkal valahogy bekötötték sebeimet. Szánt kerítették és behoztak ide a dán vöröskereszt kórházba. Ez volt ugyanis a legközelebb. Azonnal megoperáltak, mindenki lemondott az életéről, jó magam is.

Minden képzeletet felülmúlt azoknak az állatoknak a kegyetlenkedése — beszélt lassan s hangja el-el csuklott. — Képzeld csak, azzal a ráspollyal felhasították mindkét arcomat, a számtól majdnem a fülemig. Az orromat keresztül szúrták és eltörték, fejemet többhelyen betörték. Nyakam, füleim felhasították, kezemfejét átszúrták s majd minden újjamat kitörték. Csodálatos módon a két szemem épségben maradt.

—Különben a főorvos azt mondta, hogy annak köszönhettem az életbenmaradásom, — ha ugyan van mit köszönni rajta egyáltalán — hogy a nagy hidegben befagytak a sebeim s így nem véreztem el. S hogy mindezt kibírtam, az egyenesen a csodával határos.

—Hát mond barátom! — s könnyek borították el két szomorú szemét — Van-e nálamnál szerencsétlenebb ember a földön?... Hogy ilyen árat kellett fizessek az első asszony csókjaiért?...

Zsebkendőmmel töröltem ki szemeiből a szétmorzsoltsot lehulló könnycseppeket.

Gyakran meglátogattuk. Az én látogatásaimnak mindig különösebben örült. Az asszony állandóan mellette volt... Úgy ápolta, úgy becézte, mint egy anya a beteg gyermekét. Nem engedett be más ápolónőt hozzá. Ápolta és vigasztalta, etette és csókolgatta. Ott térdelt az ágya előtt, mintha mindig imádkozna... Bennt erősnek mutatta magát, néha még mosolyt is erőltetett magára. Csak ha kikísért, engem, akkor tört ki belőle a zokogás. Ilyenkor alig bírtam megvigasztalni ...

Ha a tökéletes, igazi ápolónő szobrát felállítanák valahol, ez az asszony méltó lenne rá, hogy róla mintázzák meg azt.

Már napsütéses, virágos nyár volt, mikor Csehi, a kispap kadét elhagyhatta a kórházat. Gipszbetett, felkötött karjaival, rettentő sebhelyeivel arcán, nyakán, eltorzult szájával nem akart emberek előtt mutatkozni. A dán konzul keresz-tülvitte, hogy sőrönkívül, mint invalidust kicseréljék. A konzul futárja és az asszony kísérték Pétervárra. Szegény kicsi szerelmes muszka asszony, hogy tönkrement a sok izgalomba és odaadó ápolásban. Már csak az árnyéka volt önmagának.

Elutazásuk előtti napon kint voltam náluk. A kispap beszélt jövő terveiről.

—Csak azért megyek haza, mert az özvegy édesanyámat látni akarom. Először is Bécsbe megyek és ott valamelyik sebészspeciálistával újból megoperáltatom magam. Ott mégiscsak fejlettebb a sebészet, mint Oroszországban ... De ha ott sem tudnák visszaadni emberi formámat, hát golyót röpítek a koponyámba...

—Mi lesz az asszonnal? — kérdeztem.

Az arca elborult s tekintete szomorúbb lett: —Ezt még mindig nem tudom... Attól a gyáva kutyától elválik. Engem elkísér egészen a határig s aztán haza fog menni Kaukázusba szüleihez... A hazáját nem akarja elhagyni, azt szeretné, ha én is ittmaradnék... Talán csak egy szavamba kerülne s jönne velem Magyarországra is... De én nem akarom ... Ha rendbe tudnak hozni, akkor visszajövök Natasáért. Mit is kezdhetnék ilyen nyomorékon egy fiatalasszonnyal., Hiszen még csókolni sem tudok többé... — mondta szomorú rezignációval.

13. FEJEZET.

A hosszú, nagy orosz tél elmúltával a mi tábor-életünkben is változások álltak be. Amint kisütött az első tavaszi napsugár, jó hír érkezik hozzánk. Az orosz hadsereg még tartotta magát s újabb korosztályokat hívtak be. Szűknek bizonyultak a kozák kaszárnnyak s megérkezett az ukáz. Ki kell ürítsük a mi házunkat, át kell adni a bevonulók részére. Az ufai dán és svéd konzulok vették kezükbe a mi ügyünket és béreltek a városban részünkre két földszintes házat egymás mellett, az Uszpenszkája ulicán. Ez a váratlan örömhír kimondhatatlan boldogsággal tölt el bennünket. Olyan örömben vagyunk, mintha ütött volna legalábbis a szabadulás órája ...

A parancsot hamarosan végre kell hajtani. Egy enyhe tavaszi napon aztán felpakkoljuk cókmókunkat két tatár bricskára és búcsút mondunk téli üdülőhelyünknek a soha viszontnemlátásra! Az új lakásunk a város szívében van. Az egyik ház az Uszpenszkája és Gogolevszkája sarkán, a másik pedig mellette, az Uszpenszkája ulicán. A sarokházba mi rangban és korban fiatalabb tisztnek kerülünk, a másikba az idősebbek, Így aztán elválok Krisztián bácsitól, kivel már úgy összeszoktunk, hogy komolyan sajnálom az öreget.

Az új lakásunkban egy teljesen új élet kezdődik számunkra. Szabadabb, változatosabb élet mely kárpótolni lát-szótt minket az eddigi nélkülözéseinkért. Oroszországban akkoriban nagy átalakulások történtek. Az új Kerenszki-kormány sokkal liberálisabban gondolkodott, mely szabadabb felfogás a hadifoglyokkal való bánásmódnál is érezette hatását. Az első napokban csak egyetlen őr állt a kapualatti

kijáratnál. Ezt bármilyen csekélységgel le lehetett kenyerezni., úgy, hogy jóformán akkor mentünk ki a városba, amikor nekünk tetszett. Egy pár hét múlva megjelent egy magasrangú tiszt nálunk. Parancsnokunk azonnal tiszt gyűlést hívott egybe, melyen a következőket közölte velünk:

Uraim, az ezredes úr azért jött hozzánk, hogy tolmácsolja az orosz katonai parancsnokság együttérzését a hadifogoly tisztekkel. S hogy bizonyítékát adják lovagias gondolkodásuknak, hajlandók az őrseget eltávolítani házainkból, azzal a feltétellel, hogyha minden tiszt becsületszavára megfogadja., hogy a várost el nem hagyja és semmiféle kísérletet nem tesz a hazaszökésre.

A feltételeket egyhangúlag örömmel elfogadtuk. Az ezredes mindenkiel kezefogott, amellyel kiakarta hangsúlyozni az aktus ünnepélyességét.

Szabadok lettünk! Felejthetetlen, felemelő érzés ... végig sétálni a városon kísérő konvojok nélkül ... Nézelődni, gusztálni üzleteket, házakat, nőket...

Ezentúl mindennaposak lettünk a déli és esti korzón a Bolsája széles asztfaltján, hol idegen uniformisunk nem kis feltűnést keltett a járókelők között. Beültünk néha egy-egy molocsmájába, ami a cukrászda és kávéház keveréke volt. Bájos kacér kis diáklányok ültek kerek asztaloknál. Feketét ittak cigarettázva, hangos nevetgéléssel és fixírozni kezdtek bennünket meglehetősen feltűnően. Az orosz diáklányok szabad életéről sokat olvastunk az orosz regényekben s most valóssággal úgy tűntek fel nekünk, mintha egyenesen azokból a regényekből léptek volna ki az alakok s mozogtak volna körülöttünk.

Egyik nap benn ülök a molocsmájában egyik zászlós társammal. Alig hogy helyet foglalunk, belép két diáklány. Kis furácska van a fejükön, orosz diáksapka, könyv a hónuk alatt. Szétnéznek egy pillanatra, amint észrevesznek minket elmosolyodnak, beszélnek egymással valamit. Leülnek pont velünk szemben egy kis asztalhoz. Nagyon hercig pofák állapítjuk meg mind a ketten. Az egyik kreol arcú, csillogó feketeszemű nevető arcú kislány, lehet vagy 17 éves. A másik szőke, féltej jel magasabb, már sokkal komolyabb, finom arcélű bájos termetű, lehet 18 éves. Bátran, merészen szembenéznek hosszam kitaróan állják a tekintetünket.

Felkönyöklőnek az asztalra, nem törődve azzal, hogy

feltűnést keltenek, magukhoz intik a pincért. Névjegyet vesznek elő írnak rá valamit. Átküldik hozzánk, nem tudjuk elolvasni, a pincér megmagyarázza: A hölgyek szívesen látják, az urakat az asztaluknál. Átme gyünk hozzájuk, bemutatkozunk. Kedvesen mosolyogva hellyel kínálnak bennünket.. Kellemetlen a dologban csak az, hogy már sokan figyelnek bennünket. Finom hosszú szopókás cigarettákkal kínálnak, közbe folyton csicseregnek nekünk, de abból egy szót sem értünk. Csak oroszul meg tatárul beszélnek. Nagy kár, de mit csináljunk. Így aztán csak nézzük egymást, ők oroszul mi meg magyarul beszélünk, s egyikőnk sem ért egy mukkot sem belőle.

A nevüket már tudjuk, a kis feketét Zolyácskának, a szőkét Ludmilának hívják. Nekünk különben tetszik a dolog, kitűnően érezzük magunkat. Egyszer csak az órájukra néznek a lányok, hirtelen elkomolyodnak. Szomorúan a könyveikre mutatnak. Elbúcsúznak mennek az iskolába.

Most már ismerőseink is vannak, Zolyácska meg Ludmilla, legalább lesz kit keresni ezután az esti korzón. Kezdünk, divatba jönni a városba. A fiatalabb tiszték mind nőekkel járkálnak már, sőt az idősebbek is. Amerre me gyünk mindenütt kíváncsi merész női tekintetekkel találkozunk.

Van egy kislány, már napok óta nem hagy békén.. Nem elégszik meg már a szemezéssel, minduntalan hangos megjegyzéseket tesz, mikor elmegyek mellette. Több ízben visszafordul és biztatóan mosolyog. De én nem szeretem ezt a feltűnő viselkedést. Nem tudom ki lehet, s már csak azért sem akarok megismerkedni vele, mert ennél már többre becsülöm a Ludmiláék barátságát.

A kislány nem tagit. Úgy látszik most már azért is megmakacsolja magát, s amint újból elmegy mellettünk, egy levelet csúsztat ügyesen a kezembe. Ez a kis levél még most is megvan emlékalbumomban. Megőriztem viszontagságoshazautazásom közepette is.

Remélem, hogy Verácska — mert úgy hívták ezt a macacs szerelmes kislányt — meg fog nekem bocsájtani azért a kis indiszkrécióért, hogy itt most nyilvánosságra hozom és szóserint leközlöm a kis levél tartalmát, melyre különben az elmúlt évek hosszú sora, s a köztünk lévő sok ezer kilométeres távolság is némileg feljogosít.

Ha él még Verácska, mit tiszta szívből kívánok neki,

bizonyára már többszörös boldog családanya valahol ott az Ural hegység lábánál. S az is lehet, hogy talán éppen o is most mesél a kislányának...

Tudod kislányom a nagy háború idején harminc magyar hadifogoly tiszt érkezett egyszer városunkba...

De ha még tudomást is szerez róla, sem fog megharagudni érte, hiszen ők már akkor teljesen emancipált életet éltek, aminőről a mi szegény kis nőink még csak álmodni sem mertek volna. A levélben különben ez állott:

Miért kínoz? Miért nem akar már megismerkedni velem? Biztosan nem tetszem Magának. Pedig én sokkalta jobban szeretem Magát mint Ludmila, ki különben sem lehet a magáé, mert már vőlegénye van neki egy podporucsik, ki nagyon féltékeny rá és nagy kellemetlenséget csinálhat magának. Ez oroszul volt írva, alatta meg ez állt németül: Ich will mit Euch spacieren. Ich bin frei Sonnabend vom 8—10“

Természetesen, hogy megismerkedtem Verácskával, az én kis őrangyalommal. S hogy meggyőződjem arról, hogy nem valami jött-ment lánnyal van dolgom, elkísértem egészen hazáig.

—Na látja ez a mi házunk, s rámutatott egy gyönyörű parkkal szegélyezett házra.

—A kapun fekete tábla állt, melyen aranybetűkkel ez a felírás: Dr. Varsenko Nikolaj Pavel, advocat.

Verával a társalgás is könnyében megy, mert valamit gagyog németül. Melegen érdeklődik hogylétünk felől és mindjárt meghív hozzájuk gosztyiba vasárnapra. De mindjárt hozzáteszi, hogy hozzak mennél több barátot magammal, mert sok csinos barátnője van. Csak azt kötötte ki, hogy én senki mással mint vele ne foglalkozzam.

Azonnali seregszemlét tartottam barátaim között s hetet mindjárt az ő megkérdezésük nélkül bejelentettem. Veracska tapsol örömeiben, s látszott, hogy nagyon meg van elégedve a mai nap eredményével.

Miután az idő későre jár, nekem is sietnem kell haza, mert az orosz parancsnokság nem nézte jó szemmel ha este is mutatkoztunk az uccán. Elbúcsúzok Verácskától a vasárnapi viszontlátásig. Alig várom, hogy hazaérjek a jó hírrel Tudom, hogy a fiúk örülni fognak a dolognak, de a kitörő öröm ilyen spontán megnyilatkozására még sem voltam el-

készülve. Felkapnak a vállaikra, körülhordoznak egy párszor az összes szobákon rémes ordítás közepette. Valóságos indián táncot járnak körülöttem. Ledobnak az ágyra s hozzáam vagdosnak minden kezökügyébe eső holmit, párnákat, papucsokat. Majd pedig ezekből kifogyva alaposan ellenekéinek. Ott feküdtem ünnepelten olyan alaposan összeverve, hogy mozdulni is alig bírtam. Fájt minden porcikám.

A fiuk olyan komolyan készülnek a gosztyira (vendégségre), hogy már vasárnap délben nem is ebédelnek. Helyet akarnak hagyni, amint mondták, a jobb falatoknak a délutáni zsúron.

Nyomban ebéd után hozzákezdünk az öltözködéshez. Kölcsön kérjük a legjobb zubbonyokat, frissen megborotválkozunk. S mikor a nagy katedrális órája elütötte az ötöt, abban a pillanatban nyomom meg a csengőt Veráék házának kapuján.

Azt hittük, hogy a cselédség fog ajtót nyitni, s bevezetnek majd egy fogadószobába, hol majd Vera szüleivel kell megismerkedjünk. Már jóelőre összebeszéltünk ki fog a mamával, ki fog a papával, vagy esetleges tantikkal foglalkozni.

Kellemes meglepetésünkre azonban Vera nyitott ajtót. Cselédeknek, mamának, papának színét sem láttuk. A nagy vizitszobába — mely zsúfolva volt csodás perzsákkal festményekkel, antik bútorokkal — Vera hat kis barátnője konyakozott és cigarettázott. Egyik csinosabb volt mint a másik. Szőkék, barnák, feketék vegyesen. A hatszobás gyönyörű lakás teljesen ki volt világítva. Egyik szoba volt a büffé, nagy asztalok megrakva enni- és innivalókkal.

— Hol vannak a szülei? Kérdeztem Verácskát,

Nagy kérdő szemeket meresztett rám.

— Hát mi keresni valójuk volna nekik most itt? Elküldtem őket gosztyiba.

A gosztyi szó az oroszoknál látogatást, vizitet, vendégséget jelent. Ha haza is jönnek majd, ide úgy sem jönnek be, tudják mi az illendőség ...

A lányok hamarosan összebarátkoztak velünk, az előre elfogyasztott alkohol hatása alatt, úgy hogy tízperc múlva már mindegyik csókolódozott.

A muri a késő éjjeli órákban ér véget kitűnő hangulatban. Hogy a fiuk zavartalanabban kísérhessék haza kiválasztottaikat, Verának kitűnő ötlete támad. Kinyitja édes-

apja ruhásszekrényét, melyből mindannyiunknak jut egy-egy orosz szabású köpenyeg, meg civilkalap. Volt nevetés, mikor az egyik kövér zászlós felvette a papa ferencjósáját.

Így minden baj nélkül mind hazakerülnek a fiuk. Reggel még ágyban voltunk, mikor egy kocsi áll meg a házunk előtt. Megérkeznek a katona köpenyegeink és sapkáink. Egy szolga hozta és vitte vissza a civil gúnyákat. Egy kis levél is volt mellékelve, amelyen csak ennyi állt:

„Ne haragudjatok fiuk, hogy zavartalak benneteket, de apu szeretne kimenni a városba, és nem maradt itthon egyetlen kalapja sem. Nincs mit felvegyen.

14. FEJEZET.

A váratlanul ránk szakadt szabadság, a városban való szabad mozgás lényegesen enyhítette, sőt elfeledtette legalább is egy időre a fogság különben elég keserű kenyerét. Mi amennyire csak lehetett igyekeztünk kihasználni a javult helyzetet és ma itt, holnap ott, szórakoztunk bájos kis muszka meg tatár lányok búfelejtő társaságában.

A mi lakásunkkal szemben lévő sarokházban lakik egy orvos a családjával. Pontosan a mi szobánkkal szemben lévő ablakban a nap különböző óráiban megjelenik egy feltűnően szép fekete hajú lány. Fekete simára fésült haja csak úgy fénylik a tavaszi napsütésben. Kikönyököl az ablakon s csak úgy egészen felületesen át-át néz hozzánk, minden különösebb érdeklődés nélkül, amihez a nők oly kitűnően értenek mindenütt.

Ez így megy pár napig. Most már egy kis filigrán szőke nő is megjelenik ilyenkor vele együtt az ablakban. Most már, hogy ketten vannak bátrabban nézegetnek bennünket, hosszan, feltűnően. Az hogy mi vagy tízen is vagyunk az ablakban, csöppet sem zavarja őket, sőt még fokozhatja az érdeklődésüket, mert egyszer csak egy gukkert vesznek elő s szép sorjában mustrálgatni kezdenek minket. Előbb a fekete, majd a kis szőke. Ezután a jelenet után eltűnnek az ablakból. Mi még az ablaknál vagyunk, várjuk a fejleményeket, úgy látjuk nem hiába, mert egy kis cselédlány jön ki a házból, egyenesen a mi ablakunk felé tart. Levelet ad át, melyben franciául volt írva a következő:

„Szívesen látjuk az urakat egy csésze teára, egy kis

ismerkedésre“ S utána németül ez állott: „Der strenger blonder Deutscher mit grauen Augen soll auch mitkommen.,,

A fiuk kisütötték, hogy a szigorú szöke német az csak én lehetek. Így aztán Szépe Gyurka zászlós társammal ketten át is mentünk. Kopogtatásunkra „Entré més Monsieurs“ hallatszik bentről. Máris nyílik az ajtó, a két lány már jön is felénk s mint két régi kedves ösmerőst úgy fogadnak minket. Mindaketten folyékonyan beszélnek németül s franciául. A társalgás kitűnően, minden zökkenő nélkül folyik.

—Ugyebár különösnek tűnik fel Önök előtt, — szolt a fekete lány, kit Nellynek hívtak — hogy mi ismeretlenül meghívtuk Önöket, túltéve magunkat a szokásos társadalmi konvenciókon ... De itt meg kell szokják, hogy a nő nálunk Oroszországban sokkal emancipáltabb életet él, sokkal őszintébbek az életmegnyilvánulásaik, mint Önöknél nyugaton. Lássák, a magyar nőket szívemből sajnálom, mert hozzánk képest valóságos rabszolga életet élnek szegények... Ismerem jól őket, olvastam sokat róluk, egy ízben át is utaztunk Budapesten, mikor Parisban jártunk. Látják kérem, pedig a nők a világon mindenütt egyformák ... Csakhogy mi nyíltak vagyunk, előítéletektől mentesek s mindent, amit teszünk nyíltan, emelt fővel tesszük. Maguknál pedig — s itt egy kicsit összehúzta a szemét — titokban csinálnak mindent... A különbség csak ez közöttünk ..

—Dehát miért nem ülnek le az urak? Bocsássanak meg, de olyan szórakozott vagyok és olyan nevetlen háziasszony . . . Remélem, cigarettáznak? Kérem, milyen likőrt isznak, édeset, vagy keserűt?

Hosszúszopókás cigarettákra gyújtunk és koccintunk háromszor egymásután valami furcsa, diólikőrből.

—Mondják, kedves uraim, megvannak Önök elégedve ezzel a női emancipációval itt Oroszországban? . . . És ha szabad érdeklődnöm, hogy tetszenek az orosz nők úgy általában? . . .

—Tetszenek, minden nagyon tetszik itt nekünk - mondtuk szinte egyszerre Gyurkával. — Én különösen hálás vagyok a sorsnak, hogy megismerhettem az orosz nőket közelebről. Én ugyanis nagy nőbarát vagyok — mondtam kissé csipkelődően.

—Hát még az asszonyoknak mennyivel rosszabb a helyzetük ott maguknál, mint minálunk — folytatta nagy-

komolyan Nelly. — Ha maguknál egy asszony nem szereti az urát, hát szenved és úgy éli le az egész életét... Nálunk az asszony ezt meg meri mondani az urának! Nincs sírás és nincs jelenet s a dolog ezzel el van intézve!

— Apropó — szólal meg a szőke Éva — tudnak az urak csókolózni?...

Micsoda kérdés, hát persze hogy tudunk — feleltük sértődötten.

— No, az majd mindjárt elvállik, — nevetett a kis szőke. Hát legyenek szívesek és bizonyítsák is be állításaikat...

Ittunk még egy stampedli likórt, s bemutattuk a tudományunkat a két muszka kislánynak... .

— Hát ha azt hiszik, hogy tudnak csókolózni, hát nagyon is tévednek... Majd mi megtanítjuk magukat. Rendezünk egy csókakadémiát... .

Sok mindentről elbeszélgettünk. Mindenre talpraesett feleleteket adtak. Meglepően otthonosak voltak a nyugati irodalomban. Teljesen felfrissülve szellemileg, késő este jöttünk el tőlük. Megígértették velünk, hogy máskor is átme gyünk hozzájuk egy kis tereferére.

Egy verőfényes napon összebarangoljuk a várost. Javába róttuk az uccákat egyik barátommal, amint egy nőt pillantunk meg magunk előtt pár lépésnyire a lábán piros csizmákkal.

— Nézd csak ezt a nőt itt előttünk, úgy néz ki, mint egy kis medve ezekben a csizmákban — szólok meglehetősen hangosan a barátomnak. — Az uccán általában elég hangosan beszéltünk, egyrészt tüntetni akartunk idegen magyar beszédünkkel, mit úgy sem értett meg senki, másrészt már eltanultuk az oroszoktól az uccán való hangos beszédet.

Alighogy ezt a megjegyzést teszem, a nő visszafordul, s jól megnéz bennünket. Mi az ördög kérdem csak nem értette meg, amit mondtam most?

— Ugyan hova gondolsz — szól megnyugtatta barátom, — hogy éppen most néz vissza, az csak a véletlen játéka.

Alig megyünk tovább egy pár lépést, magyar legénységű hadifoglyok jönnek szembe velünk, félig osztrák-magyar, félig orosz öltözetekben. Amint az előttünk lépkedő nő elé érnek kalapjaikat tiszteletteljesen megemelve, oda-köszönnek: Kezeit csókolom nagyságos asszony ...!

— Jó napot Benedek, jó napot Halász bácsi, köszön vissza tiszta magyarsággal. Megáll velük, kezét fog mindkettővel.

Örülök, hogy már fenn látom magukat. Hál Istennek van egy kis arcszínük is Na csak sétálgassanak tovább ebben a szép napos időben, biztosan jót fog tenni maguknak. Na Isten velük. Sietek mert vár rám az uram. Délután megint beküldök egy kis kávé a kórházba. Na Isten velük.

Egy magánkocsi áll a járda mellett. Beül őnagysága, ránk többé ügyet sem vetve elhajtat.

— Halló földi! — szólok a tovamenő bakák után. Várjanak csak egy kicsit. Mondják már ki volt az a nő, aki vel az imént beszéltek. Honnan tud az ilyen tisztán magyarul, vagy csak tán nem egy magyar nő volt?

— Bizon az az volt zászlós úr kérem, nagyon egy finom kedves nagysága. Úgy beszélnek, hogy aradi születésű, valami táncosnő volt s itt férjhezment volna egy igen gazdag muszka gyároshoz.

— Az egy biztos — szólal meg az öreg harcos — áldott jó szíve van neki, beszokott gyűnni a spitájba és mindétig hoz nekünk valami faintos ennivalót. Csudálom, hogy még a tiszt urak nem ismerik, de biztos vagyok benne, hogy megfognak ismerkedni hamarosan.

— Hát köszönjük a felvilágosításukat földik és tovább megyünk a már egyre népesedő korzón.

Na ehhez szólj aztán pajtás — mondom barátomnak. Hát már az ember egy tatár városban sem lehet biztonságban s ügyelni kelljen arra, hogy mit beszél az ember. Ki az ördög gondolta volna, hogy itt is élnek magyarok rajtunk kívül.

Alig várjuk, hogy hazaérjünk és beszámoljunk a fiuknak a nagy újságról. Nosza lett erre nagy öröm odahaza, mindenki a korzóra akar szaladni, hogy saját szemével lássa az egyetlen magyar nőt ebben az idegen nagy tatárvárosban. Végül is úgy határozunk, az azonnal összehívott tisztgyűlésen, hogy két rangidős tiszt megy ki a városba. Kinyomozzák a címét a magyar asszonynak, kinél aztán egy tiszti kiküldött tisztelgő látogatást fog tenni.

Mindjárt ebéd után mentek ki a városba és késő estére járt az idő mire visszatértek. Széles mosolygó arccal jönnek, miből mindjárt tudjuk, hogy az út nem volt eredménytelen.

— Nehéz volt az igaz ez a felderítő szolgálat — kezdte beszámolóját Józsa hadnagy — de mégis kinyomoztuk önagysága címét és megbízásunknak teljes mértékben eleget tettünk. Az Ufimszkája-utca 97. alatt laknak, pompásan berendezett saját házukban. A nőt Margitnak hívják, aradi születésű. Még háború előtt jött ki Oroszországba. Mint táncosnő. Moszkvában volt szerződése, majd később Szentpétervárra került, ott ismerkedett meg egy orosz földbirtokossal, kinek többek között cipőgyára is volt itt Ufában. Beleszeretett a szép magyar „Vengerkába“ és feleségül vette. Elhozta ide Ufába, hol gyönyörű lakást rendeztek be maguknak. A férjét Szergej Ivanovics Szmokolovnak hívják, szimpatikus, kellemes külsejű öreg úr, vagy harminc évvel lehet idősebb mint a felesége.

Önagysága nagyon kedvesen fogadott bennünket — folytatta Józsa hadnagy — és boldog volt amint mondta, hogy újra együtt lehet honfitársaival. Egyébként már ő is hallott a mi ittlétünkről s éppen készült is felkeresni bennünket. Most pedig idefigyelni Uraim! mondta örömtől sugárzó arccal. Vasárnapra mindnyájan megvagyunk hiva hozzájuk teára. Egy olyan ismerkedési estély feléle.

Én félelemmel vegyes örömmel vártam a vasárnapot. Mint a kisdíák, ki valami rossz fát tett a tűzre és fél a kikapástól.

Elérkezett a vasárnap és én furcsán feszélyezve léptem be annak az asszonynak a házába, kit akaratom ellenére, még ismerkedésünk előtt alaposan megsértettem. Lehattünk vagy tizenötén, kik elmentünk — az öregek nem jöttek el — s a fiatalok közül is többnek más programja volt. Mikor belépünk a szobába, látszott rajta, hogy keres valakit a szemével. Mikor rám kerül a sor a bemutatkozásnál látom, hogy felismert.

— Mi már ismerjük egymást ugyebár — szól nevetve s mindjárt hozzátette — ha akarja tudni, kicsit haragszom is magára. Na de azért még jóbarátok lehetünk, nem igaz?

Tréfásan, viccesen intézte el a dolgot, de éreztem, hogy komolyan haragszik rám. Ezt a baklövéssem sohasem is bocsájtotta meg nekem.

Egy napon furcsa látogatóink jöttek. Egy csapat kínai vándor fogásznő. Éktelen lármával rontottak be hozzánk. Miután beszélni nem tudtunk velük, hát kézzelfoghatóan

kezdtek magyarázni nekünk jövetelük célját. Kipakkolták zsákjaikból mocskos szerszámaikat és erőnek erejével megakarták nézni fogainkat. Undorral ráztuk le magunkról ezeket a tolakodó csúf némbereket, kiknél förtelmesebbeket soha életünkben nem láttunk. Mind apró termetű duzzadt arcú, nagyfejű teremtmények voltak, viaszsárga bőrrel, kiálló nagy sárga lófogakkal. Ott tipegtek, topogtak facipőikben elnyomorított lábaikon, dacára a meleg nyári időnek, vate-linnel bélelt nadrágokban.

Szemérmetlen, hallatlan erőszakoskodásukat leírni nem lehet. Minden sikertelen kísérlet után újból és újból nekünk rontottak és ott rángattak és fogdostak minket, ahol csak értek. Váltig mutogatták, hogy nem kell fizetni nekik semmit a fogjavításért csak egy pár „csókot“ adjunk nekik ... Állattá aljasult szemérmetlenségükben odáig mentek, hogy ágyainkra másztak fel és nyomban vetkőzni kezdtek. Szándékaik félreérthetetlenek voltak ...

Legtöbbet egy budapesti Feiszt Rudolf nevű hadnagy szenvedett, kiért ezek a varangyos békák valósággal majd megőrültek.

Úgy kellett őket erőszakkal kidobálni, ami cseppet sem volt könnyű dolog, mert kézzel-lábbal rugdalóztak, karmoltak és harapdáltak. Soha az erőszakoskodásnak ilyen formáját még elképzelni sem tudtam. Mindenesetre sokat vesztett a szememben a női nem iránti tiszteletem.

15. FEJEZET.

Nelli és Éva barátságát mindig sokra tartottam, mégis egy jelentéktelen kis ügy miatt teljesen elhidegült köztünk a barátság. Már az is nagy baj volt, hogy én Nelinek tetszettem, nekem pedig a kis Éva tetszett. Arra persze nagyon vigyáztam, hogy ezt túlságosan ki ne mutassam, amit azonban Nelli a nők ösztönös szimatjával mégis megérezett. De barátságunkat nem ez, hanem egészen más valami rontotta el. Milyen kár volt pedig ezt az értékes barátságot megszakítani! Sem azelőtt, sem azután nem volt olyan emelkedett, eszmecsereikben részem, jóllehet, akkoriban éppenséggel nem volt hiány szórakozásokban.

Házigazdánk háza mögött gyönyörű parkírozott udvar terült el. Az udvaron naponta láttuk a házigazda kis fekete

mongolszemű lányát egyik barátnőjével krocketet játszani. Volt két tiszt fia is a házigazdának, mindkettő otthon lakott. Az egyik sebesülten, a másik szabadságon. Mindkettő határozottan ellenséges magatartást tanúsított irányunkban. Feltevésünket az a körülmény is igazolni látszott, hogy senkivel közlünk szóba nem álltak s kis húgunknak és barátnőjének is szigorúan eltiltották a velünk való megismerkedést. A lányok éppenséggel nem lehettek bátyjukkal egyvéleményen, mi abból is világosan látszott, hogyha egyedül voltak a kertben, gyakran átnézegettek hozzánk. Ilyenkor köszönésünket is elfogadták, de ha a fiuk is ott voltak, ügyet sem vetettek ránk.

De egyszer mégis mintha csoda történt volna! Nyilik a nagy rácsos kertajtó és az öreg tatár szolga lép ki rajta, Az öreg egyenesen felém tart, szemével hamiskásan hunyorítva megszólal.

— A kisasszonykák kérdezik a Goszpogyint és a Pupszikot — s rámutat a kövér patikus zászlósrá, — volna-e az uraknak kedvük játszani egy kis krocketet?

Nagyot néztünk, vajjon mi történt ezekkel, hogy áthívnak bennünket?

— Szkazsitye igyom szi csasz!.. . Mindjárt megyünk öregem, mondja meg — s beszaladtam, hogy feltegyem az ünnepi öltözékemet jelentő egyetlen fehér galléromat.

A házigazdáék a nagy nyitott verandán ültek uzsonnánál. Kitüntető kedvességgel fogadnak. A két orosz tiszt is, mintha kicserélték volna őket, felugrálnak, összeütve sarkantyús csizmájukat, bemutatkoznak. Hellyel, cigarettával kínálnak minket.

A lányok már öntik is a csaját részünkre. Zsemmet kalácsot, pirozsnnyikot raknak elének. Megtudjuk a lányok neveit is, a háziúr lányát Ljubának, a barátnőjét Jelenának hívják.

A két tiszt érdeklődik hogylétünk felől. Harctéri élményeikről beszélnek s a háború szörnyű esztelenségéről... Pár nap múlva együtt megy vissza a két testvér a frontra, a szabadságos is, meg a felgyógyult sebesült. A kis Ljuba egyideig hallgatja diskurálásunkat, majd megunja a dolgot, felugrik, helyéről egyet toppant a lábával és odaszól a bátyjainak:

— Kérlek benneteket, ne foglaljátok le az urakat. Iga-

zán nem a ti szórakoztatásotokra hívtam át Ernesztet, meg Pupszikot.

Meglepett, hogy ilyen jól tudta a neveinket.

—Engedjétek őket velünk játszani egy párti krocketet, A két tiszt mindent megért. Felállnak az asztaltól, szeretettel megcsókolják húgocskájukat, tőlünk is szívélyesen elköszönnek és magunkra hagynak bennünket.

—De drága kis Ljubácska, nekünk halvány sejtelmünk sincs a krocketjátékról, azt sem tudjuk, mi fán terem.

Rám néz kérdőn nagy kék szemeivel, egy huncutot kacsint s legyint a kezével:

—Ah, nicevo Ernest! Nem tesz az semmit! Majd megtanítjuk magukat, különben is, nagyon egyszerű játék. Látják, itt vannak ezek a kis kapuk, ezek alatt kell a fagolyókat átütni, ezekkel a fakalapácsokkal... Így ni!

És ütött egyet a fagolyóra, mely engedelmesen átgurult a parabola formájú kis kapun.

—Na. most próbálják meg szépen maguk is, — s azzal kezünkbe nyomja a fakalapácsokat.

Jelena egészen közel odaáll mellém, mindkét kezemet a fakalapácsra szorítja s így összefogóva futunk előre a guruló fagolyók után. Régen nem érzett kellemes melegség önt el a drága szőke gyermek közelségétől. S mint a villamos áram, úgy fut rajtam végig két kezének meleg lükte-tése. Ahogy ott mellettem lehajolva a golyókat ütögeti, megvillan blúza alatt hófehér két kis gömbölyű melle. Valami gyenge friss kölni-illat árad belőle, mit oly mohón szívok be magamba, hogy szinte megrészegülök tőle ...

Még jó darabon futunk egymás mellett, mindenütt a kis guruló golyók nyomában. De most már én fogom a kis Jelena kezét, mit roppant erővel szorítok a faütőhöz. Egy pillanatra megállunk s az imént még nevető kék szemei most szomorúan, fátyolosan tekintenek rám...

—Miért nem jöttek egyszer sem át hozzánk? — szól szemrehányóan. — Jól tudhatták, hogy mi szívesen látjuk magukat. De maguk inkább Nelliékhez járnak! Úgyis tudok mindent... Nelli mindent elmondott az iskolában . . .

—Nézze drága kis Jelena — szedem össze minden orosz tudományom, mit a hosszú tél alatt még kint a kozákkaszárnyában, egy árva kis Schidloffból tanultam. — Való igaz, hogy járunk Nelliékhez, még pedig azért, mert

meghívtak bennünket. Maguk viszont egyszer sem hívtak, S itt voltak a Ljuba bátyjai, kik orosz tisztok. Mindig ellenséges szemmel néztek minket.

—De most már többé nem: — vetette közbe egész kipirulva. — Megígérték Ljubának is, nekem is, hogy nagyon udvariasak lesznek magukhoz. Remélem, most megvolt elégedve velük? Ernest znaetye Vü, sto ja vasz ljublu . . . dávno ... Tudja Ernő, hogy én magát már régen szeretem?

—Én is szeretem, drága kicsi Jelena magát — szólok s valósággal frappírozva voltam ennek a kedves gyermeknek nem várt, őszinte vallomásától.

Legszívesebben magamhoz szoritottam és összecsókoltam volna a kis piros száját, ha nem lettünk volna ennyire szem előtt. . A biztonság kedvéért jól körülnézek. A teraszon Ljuba mamája vacsorához térít s kiszól a lányoknak, hogy üljünk mindannyian vacsorához. Előkerül Ljuba is a patikus zászlóssal. Felkísérjük a lányokat a terraszig, aztán illedelmesen távozni készülünk. Erről persze szó sem lehet. A lányok formálisan belénkcsimpaszkodnak. Nekünk semmi kedvünk sincs családi vacsorán való részvételhez és komolyan elakarunk menni... De a muszka lányokkal nem lehet ám packázni. Segítségül hívják a bátyjukat, kik a hívó szóra meg is jelennek a verandára nyíló szoba ajtajában.

Erőltetett udvariassággal invitálni kezdenek ők is bennünket és megmagyarázzák nekünk, hogy nincs nagyobb sértés mint visszautasítani az oroszoknál a meghívást egy vendéglátó családnál. Székeket tolnak elénk s míg a lányok a terítésnél segédkeznek, a két orosz tiszt újból beszélgetésbe kezd velünk. Megkérdezik mióta vagyunk fogságban s megtudjuk, hogy ők is részt vettek a Kerenszki ellenoffenzívában, hol a fiatalabbik meg is sebesült.

—Mondja kérem — kérdezi a volt sebesült tiszt — miért használtak Önök dum-dum lövedékeket, hiszen az szigorúan tiltva volt a hágai egyezmény értelmében.?

—Azt igazán nem tudom — feleltem — de azt tudom, hogy Önök nem tartották be a nemzetközi egyezményeket; mert az Önök repülői a segélyhelyeket is bombázták, melyeket a nagy vöröskeresztek miatt, fel nem ismerni teljes lehetetlenség volt. Nem is beszélve a Halálfejes légionáriusokról, kik minden kezükbe került foglyot lemészároltak...

— De azt alig hiszem — vetette közbe az idősebbik főhadnagy — hogy maguknál a foglyok így szabadon járnak-
kelnek, mint itt nálunk.

— Nem tudhatom hogyan élnek minálunk az orosz hadifoglyok — feleltem — de azt már sokaktól hallottam, hogy nálunk Magyarországon nagyon emberségesen bánnak velük.

Nem folytathattuk tovább a diskurzust, mert a kis Ljuba kérő hangon emlékeztette bátyját ígéretére. Hogy nem fognak velünk semmiféle katonai dolgokról beszélgetni.

— Igazad van Hugocskám, betartjuk ígéretünket s több szó nem fog esni katonai dolgokról.

Látszott rajtuk, hogy nem nagyon tetszett nekik a figyelmeztetés. Felkeltek az asztaltól és további jó mulatást kívánva eltávoztak.

Alighogy imigyen magunkra maradtunk, mert az öregek már előbb lementek a kertbe, Gyurka barátom hallózva kiált felém a kerítés mellől:

— Halló Ernő! Légy szíves egy pillanatra!

Odamegyek a kapuhoz, Gyurka kezében egy papírlapot pillantok meg. Olvasd csak mondja, épp most küldték a Nelliék.

A kitépelt irkalapon ez állt:

„Ha kedvünk és idejük megengedi, úgy szívesen látjuk az urakat egy csésze teára. P. S. Kellemes kis társaság van most együtt nálunk, csak Maguk hiányoznak. Viszontlátásig üdv. Nelli.“

— Igazán kedvesek, de nézd Gyurka én most semmi szín alatt sem mehetek át, ellenben te most mindenesetre eredj, vigyél valakit magaddal, én legfeljebb majd későbben átjövök.

— Azt már nem, mondja Gyurka. Ha te nem jössz akkor én sem megyek.

Így aztán nem maradt más háti a, mint irtunk egy pár sort. Sajnálkozásunkat fejeztük ki, hogy más elfoglaltságunk miatt, kénytelenek vagyunk ma este kellemes társaságukat nélkülözni.

Levelünkre nyomban válasz érkezett. Annak hátlapjára vegyesen, német, francia és orosz nyelven:

„Bocsánat! Nem tudtuk, hogy az Urak olyannyira elfoglalt emberek, különben nem merésztük volna hábor-

gatni az Urakat. Jó mulatást kívánunk. Nelli“.

—Na most ezek alaposan megsértődtek ránk — mondom Gyurkának — de hát mi az ördögöt csináljon az ember?

—Nu sto eto takoj? Mi az? Kérdi a kis Jelena mellettem és se szó se beszéd, benyúl a zsebembe és kihúzza belőle a levelet. Pillanat alatt elolvassa és többször egymásután kiáltja felém:

—Hitri..! Ernest hitri..! hitri..! csalfa. Ah szmatitye pazsalszta, nézze csak — s a Nelliék házára mutat.

Nelli és Éva a nyitott ablakból kukkereznek minket, mintha csak színházban volnának. Az *sem zavarja*, őket, hogy itt mindenki észre veszi őket. A két lány egy pillanatra farkasszemet néz egymással. Azt mindenesetre elérték, hogy elrontották a jó hangulatot. Most már sehogy sem tudjuk megtalálni azt a hangot, mi még pár perc előtt megvolt közöttünk.

Nelliékkel többé nem beszélünk, ezzel végeszakadt mindörökre a barátságunk, mit őszintén és komolyan sajnáltam. Az ablakok nem nyíltak ki többé számunka. Többé nem mutatkoztak. Valósággal elrejtőztek, kerültek bennünket. Az uccán ha véletlenül nagy ritkán találkoztunk, hüvösen, kimérten éppencsak, hogy fogadták köszönésünket.

Hát hiába, a nők csak egyformák mindenhol a világon. Hogy is mondja a francia mondás: Les femmes sont partout les memes.

Kapóra jött másnap a Verával való találkozásom. A korzón találkoztunk össze vele.

—Jó hogy látom magát — kezdi barátságos mosollyal — éppen izenni akartam magukhoz. Vasárnap ugyanis pikniket akarunk rendezni. Csónakon átmegyünk a Bialáján és kimegyünk a dácsánkra (nyaralónkra). Lesz öt leány, maguk is öten legyenek. Enni, innivalóról gondoskodunk. Találkozás vasárnap reggel hétkor a kompnál, a tatárnál.

Alig vártuk a vasárnapot. Csónakázni nem voltunk még és a túlsó part is érdekelte fantáziánkat. Az a buja növényzet valami paradicsomfélének tűnt fel nekünk a ködös távolon át.

Vasárnap reggel még alig pitymallott öten már talpon voltunk. Úgy gondoltuk szétnézünk egy kicsit a Biala partján míg megérkeznek a lányok. Óvatosan, lassan ereszkedtünk le a meredek sziklás parton, egészen a folyóig. Közvetlen a

folyó partján, mely a Tiszához hasonlít, állt a parti révész fa-kunyhója. Öreg, napbarnított, ráncosképű tatár a révész kinél egy kis mahorka mindjárt megteszi a hatást. Barátságos közlékeny lesz hozzánk. Én mindjárt meg interjuvolom az öreget.

Egyedül él nincs senkije, a csónakok bérbeadásával meg halászzattal foglalkozik. Huszonöt éve él itt, ebben a vízparti kalyibában. A városba csak nagy ritkán megy fel. Az apja, sőt a nagyapja is itt élt a vízparton, rakodó munkások voltak. Szabadidejükbe meg halászgattak . . . Szidja a vörösöket, szidja a fehéreket, és odasúgja nekem:

—Jobb volt, mikor az Atyuska volt!

Keresztet vet, majd a nyomaték kedvéért köp egy nagyot hozzá.

— Da-da-da ranse bül harasó á tyiper nyet! Régen jó világ volt, de most nem! Ti galambom nem is tudjátok, milyen jó világ volt itt régen ... egy kopek volt a kenyér, — finom fehér bulki — három kopek a hús fontja, öt kopek a cukor ... volt bőven minden ... Nem úgy, mint most...

Ezalatt a túlsó parton kezd megélnékülni az élet. Szekérzörgés, állatbögés, falusiak lármája, zshivaja hallatszik át... Piacra jövő tatárok, kirgizek, a közeli falvakból, csirkekével, libákkal, zöldséggel felpakolva igyekeznek az ufái hetivásárra. Egy nagy színes, mozgó, tarka kép, amint rakodnak fel a kompra.

A nagy nézelődésbe észre sem veszem a lányokat, kik óvatosan a hátam mögé kerülnek s egy gyors mozdulattal befogják a szememet...

Frissek, üdék, vidámak, mint öt kis színes pillangó .. . Vera, Lola, Olga, Zolya, Zima, mind más-más arc, de egyformán kedves, csicsergő kis teremtések. Már választanak is csónakot, egy kékrefestett „Fecskefarkot“. Gyorsan megy az alku az öreg tatárral. Már ugranak is be egymásután a csónakba. A láncot eloldják úgy, hogy nekünk ugyancsak iparkodnunk kell a beszállással.

Azt rögtön látom ,hogy a csónak nem tíz, csak leg^ feljebb hatszemélyes. Legutolsónak közülünk a százkilós patikus zászlós száll be. Arcán látni, hogy a legszívesebben mindjárt vissza is fordulna. A lányok ezt rögtön észreveszik s vásott gyerekeket megszégyenítő hancúrozásba kezdenek a csónakon, úgy, hogy alaposan kezd billenni jobbra-

balra ... Én is aggodalommal látom, hogy a csónak pereme alig egy újnyira áll csak ki a víz szintjétől és nem egyszer víz loccsan be a csónak oldalán. De minden csodálatom ezeké a bátor kis muszka lányoké. Önkéntelenül is összehasonlítást teszek köztük és a mi nőink között. Minden eshetőséggel számolva, levetem a kabátom, hogy felborulás esetén úszni tudjak. Az mindenesetre megnyugtató, hogy a lányok mind jó úszók s ha borulunk, nem lesz gondom rájuk...

Szerencsésen mégis partot érünk s mind a tízen öszszefogózva, nótaszóval megindulunk Veráék szőlője felé ... A lányok szépen tercelve énekelnek.

Volga, Volga m'aty radnája
Volga ruszkaja rjéka
Nye vidala
Ti podorka a donskávo kozaka ...

Ez az oroszok szent dala, minden alkalommal éneklük. Szomorú melódiája mindenütt hallható, ahol már két orosz van együtt.

A nóta szövege az, hogy egy kozák, részegségében beledobja kedvesét a Volgába, mikor kijózanodik, ott kesereg a parton s kéri vissza kedvesét a folyótól...

Jó félórai gyaloglás után, egy kis píröstetejű házat mutat Vera a lankás domb oldalán. Itt vagyunk, ez a mi házunk. A kis nyaraló két szobából és verandából áll egy kis gyümölcsös kert közepén. A veranda előtt ápolt virágágyak díszelnek. Jobbról is balról is kavicsos sétány vezet fel a domboldalra. Imitt-amott fehérre meszelt padocskák terpeszkednek hívogatón. A kerítés mögött embermagasságú uráli páfrány zöldéi, mely oly sűrű, hogy nem lehet átlátni rajta. Míg mi fiuk a ház körül nézelődünk, a lányok a reggelihez készülődnek.

—Halló Pubszik, Sura, Ernest! SzedjeteK száraz gelyeket a kertben és itt a veranda mellett gyűjtséteK össze! — pattognak a kis kommandók Vera szájából.

—Csak nem fogunk malacot sütni? — kérdezem, mert nem tudom mire vélni a sok rözsegyűjtést.

—Ó nem, egészen másvalamire| kell — nevet a kis Zolyácska. Majd meg fogjátok látni. Különbén meg is mond-

hatom, ez egy orosz játékhoz kell, amit csak naplemente után szabad játszani.

Jó csomó rózsét szedünk össze s utána farkasétvágygal látunk a bőséges reggelihez. Reggeli után előkerül egy remek patefon s mindnyájunk csodálkozására az első lemez egy ismert ropogós magyar csárdás. „Ritka árpa, ritka búza, ritka rozs ...“ A lányok egymásután ugrálnak fel helyeikről, kiki táncra invitálja párját.

Most aztán olyan felsülés következik, mire még most is szégyenkezve gondolok vissza. Mi természetesen csárdást kezdünk táncolni, de a lányok úgy néznek bennünket, mint valami csodabogarakat.

Sto eto takoj — kérdezik nevetve — hát nem tudjátok táncolni a Vengerkát?

Azzal faképnél hagyva bennünket, felállnak szépen párosával és kezdik járni a szép magyar palotást, olyan tűzzel és annyi bájjal, hogy a szánk majd tátva marad a csodálkozástól.

— Szudnó!.. Szudnó!.. Szégyeljétek magatokat! Nem tudjátok saját nemzeti táncotokat eltáncolni! S mi oroszok kell erre megtanítsunk benneteket.

Mi tagadás, bizony szégyeltük is magunkat, mert véletlenül köztünk képviselve volt egész Magyarország. Fehérvár, Debrecen, Nagyvárad, Nyíregyháza. Sehogysem akarták megérteni a lányok, hogy mi erre a zenére otthon csárdást szoktunk táncolni, nem pedig palotást.

Megtudtuk tőlük, hogy az oroszoknál, úgy a táncisko lákban, mint minden táncmulatságon a Vengerka „Magyarka“, éppen úgy kötelező tánc, mint akár a francia négyes, vagy a keringő. Így tanultunk mi meg magyar palotást táncolni az Úr 1917-ik esztendejében, Ufa városában, a Veráék dácsáján.

A nap eközben ontotta felénk perzselő tűzkévéit és, a rettentő júliusi napon már a lombsátrak sem nyújtottak üdülést számunkra.

— Pá igyom katatszja, pá igyom katatszja. Gyerünk fürödni az Ufimkájába — indítványozzák a lányok. Itt van a folyó nem messze a domb alatt.

Az eszme kitűnő — állapítjuk meg. — De mibe fogunk mi fürödni?

Tudni kell ugyanis, hogy fehérnemű dolgában, akkor

mi nagyon gyengén álltunk. Legtöbbünknek csak egy pár fehérneműje volt, mit sokszor magunk mostunk s ha elszakadt, foltoztuk is.

A lányok már jó elől szaladnak s mi tanácstalanul, hol megállva, hol megindulva követjük őket.

—Sto eto takoj! Zacsem nye prigyotye? Miért nem jöttök? Kiált vissza Zolyácska. Majd gyanút fogva visszafele kezd szaladni felénk.

—Nézd Zolyácska, nekünk itt nincs fürdőnadrágunk, nem számítottunk arra, hogy fürödni is fogunk.

Valóban volt mindönknek otthon valami fürdőnadrág-féléje. Legtöbbjének egy levágott alsónadrág. Az enyém két nagy katonazsebkendőből volt összevarva. Magam csináltam, még gummit is fűztem bele.

— Oh, ti duráki! bolondok vagytok! Hát minek ide fürdőruha? Tudjátok meg, hogy itt csak a beteg férfiak használnak fürdőnadrágot. Remélem ti nem vagytok azok?

Kacsintott huncutul nevető fekete szemével.

— Különben megnyugtathatlak benneteket, mi is ruha nélkül szoktunk fürödni.

Na de ez már több volt amit beteg, civilizált agyunk képes volt felfogni!

A lányok már el is tűnnek a vízparti sűrű fűz és mogyoróbokrok között és vetkőzni kezdenek. Szempillantás alatt ledobálják ruháikat és már benn lubickolnak az Ufimka hűs hullámaiban.

Mi még mindig, tanakodunk, nem tudjuk mitévők legyünk. A lányok oda úsznak közelünkbe és alaposan lelocsolnak bennünket. Legtöbb bajunk a kövér patikussal van. Az Istennek sem hajlandó ruha nélkül fürödni, pedig a komisz lányok éppen őrá a legkíváncsibbak!

— Ti szégyellős nyúlfiak — kiáltják karban — látjátok ott jó messzire azt a sűrű cserjést. Ott nem lát meg benneteket senki, mi meg nem fogunk odanézni, nyugodttak lehettek.

Erre aztán olyan spriccelésbe kezdenek, hogy már úgy nézünk ki mint az öntött ürgék.

Mint a zavarba hozott kamasz kölykök, nyugati civilizációnkkal és prüdségünkkel terheltlen bandukolunk a távoli cserjés felé. Lázás gyorsasággal dobáljuk le magunkról a ruhákat és szégyen ide, szégyen oda, alsónadrágjainkban ugrálunk be

a vízbe. A lányok ezen olyan jót mulatnak, hogy hangos nevetésüktől csak úgy visszhangzik a csendes és elhagyatott folyópartja.

Ha valaki azt hinné, hogy a lányok akár egy pillanatig is mutogatták meztelenségüket, hát nagyon téved! Mint valami vízi sellők úszkálnak, locsolódnak a vízben. Víz alá buknak, majd újra felbukkannak. De közel hozzájuk teljes lehetetlenség jutni, mert olyan víztömeget zúdítanak felénk, hogy egyikőnknek sincs kedve őket megostromolni.

Mikor pedig jól kihancúrozták és fürödtek magukat, ismét elküldtek bennünket jó messzire. S ahogyan a vízbe mentek, éppen úgy szempillantás alatt kint vannak belőle. Mire oda nézünk már fel is öltözködtek. Énekelve egymást kergetve futnak a dácsa felé, tapintatosan magunkra hagyva minket kínos nadrágszárítási műveleteinkkel.

Miután így magunkra maradunk, megvitatjuk a fürdésnek ezt a módját, összehasonlítást téve a mi otthoni szokásainkkal. Nincs ezekben a muszka nőkben semmi szemérem, szól Wekerle zászlós, sosem tudnék itt megszokni. Hiába, minket egy világ választ el ezektől az emberektől.

— Tévedsz pajtás — vág közbe Szépe Gyurka — látod én nem tudom azért őket elítélni. Egyrészt ez így van náluk talán időtlen idők óta szokásban. Így fürödtek bizonyára az anyáik, meg a nagynyáik is! Valószínűleg senkinek sem jutott volna eszébe ezen valaha is megbotránkozni.

Ami másrészt a szeméremérzést és a jó ízlést illeti — merem állítani — több jó ízlés és tisztesség van az ő fürdőzésükbe, mint a mi otthoni szokásainkban. Láthattátok, hogy egy bokorban együtt vetkőztek le, s az utolsó ruhadarab ledobása után szempillantás alatt a vízbe voltak! Ott nyakig merülve úszkáltak. Én már más alkalommal is láttam orosz kirándulókat fürödni. Ugyanígy történt, mint most. A férfiak is, a nők is külön-külön helyen vetkőztek, de teljesen meztelenül fürödtek. Nem akadt egyetlen orosz férfi sem ki oda merészelt volna menni mikor a nők vetkőztek. Sőt eszébe sem jutott egyiknek sem, hogy egyetlen pillantást is vessen feléjük. A vízben amúgy sem látják egymást. A kimenetel a vízből, szintén külön-külön történik anélkül, hogy a nők akár csak egy pillanatra is mutogatnák magukat meztelenül.

Közben ruháink is megszáradnak. Felöltözködünk s meg-

indulunk a ház felé. A lányok ezalatt ebédre készülődnek. Kipakolják a hazuról hozott sok enni, inni valót. Kitűnő étvággal látunk neki. Olyan pusztítást viszünk véghez, hogy a végén egymást figyelmeztetve szégyenli kezdjük magunkat. A patefon szebbnél szebb táncdarabokat játszik, s mi is előszedjük jó békebeli, kissé már berozsdásodott tánc tudásunkat. Nehéz katonabakkancsainkban járni kezdjük a mazurkát, valcert, polkát és a lányoktól tanult gyönyörű de fárasztó kozacsokot...!

A nap vérpiros palástjába burkolózva, éppen lebukni készül, s a kis tatár dombok felől hűvös esti szellő kél.

— Azt hiszem kezdhetjük a tűzrakást, — mondja Zolyácska Mindnyájan kimegyünk a magosán összehordott rözsehalom mellé.

Alágyújtunk. Recsegve, ropogva, ezer szikrát hányva ég a száraz rözse. Mikor már jó magasán lobog a tűz, a lányok valami vad, szilajütemű dalba kezdenek, és összefogóztatva körültáncolják a tüzet. Megfogják a kezünket, most már mi is járjuk a „Tűztáncot“ . . . Kedvesen, pajkosan szól ajkukról az ének, majd a kör szétnyílik, s kettesével kezdjük átugrálni a magasán lobogó tüzet . . . Egyre rakják a rözset a tűzre, a láng egyre magasabban lobog. A lányok mind vadabbul kipirult arccal, szoknyájukat magasra feltartva ugrálják át a tüzet.

Én kiállók a táncból, hogy őket nézve jobban élvezhessem játékukat. S ahogy a naplemente után támadt hirtelen sötétségben, látom a lobogó tűz körül, ezeket a kibomlott hajú, kipirult arcú, szilaj, vadul táncoló orosz lányokat, egy pillanatra az az érzésem támad, hogy most vad emberek között vagyok, kik az áldozati tűz körül járják tomboló, hódoló táncaikat . . .!

A tűztánc még sokáig tart, amíg csak van mit rakni a tűzre. A játékban mindvégig részt kell vennünk, Ha elfáradunk kiállunk pihenni. A lányok egy pillanatra sem állnak meg, valóságos eksztázisban járják a táncot, ha igazán jó tornász voltam diákkoromban, de azért nem tagadom, drukoltam egy kicsit, arra gondolva, ha megbotlana az ember, vagy elcsúszna, menthetetlenül bele pottyan a tüzes parázsba.

Szegény patikus zászlós bajtársunk, tudom megérintetted ez a tűztáncot még csak élsz, s nem fogod elfelejteni soha sem. Még most is látom rémült arcát, amint jobbról

is balról is egy-egy lány fogja, és ugranak vele keresztül a szikrázó, pattogó rőzselágon.

A tűz már nem ég, csak a vörösen izzó parázs világít az est sötétjében. Letelepedünk a parázs köré és mélabús, szomorú orosz dalokat kezdünk énekelni... Amikor aztán utolsót pislognak a hunyó parázsszemek, mi is felszedelőzködünk, s megindulunk hazafelé . . .

Mind a tízen egysorba összefogózva, orosz katonadalokat énekelve menetelünk. Oly gyorsan telt az idő, hogy azon vesszük magunkat észre, hogy lenn járunk már újból a folyó partján,

A nagy, fekete folyó sötéten, nagyokat loccsanva hömpölyög a lábunk alatt. A túloldalon, a magas dombtetőn aludni látszik a nagy tatár város. Itt-ott apró fénypontok imbolyognak. Az országúton falusi szekerek döcögnek, a reggeli hetipiacra igyekeznek. Szemben velünk a halászkunyhóban halvány lámpa fénye pislog. Fütyülésünkre nemsokára egy imbolygó fényű csónak indul el a túlsó partról. A csónak lassan, de biztosan közeledik felénk s nagy loccsanással a parthoz vágódik. Öreg tatárunk áll a csónak végén, hosszú, nagy csuklyával a kezében.

— Dobri vecser! Golubcsiki á kák buli za dácsa? Hcaraso... nicevo. Hogy mulattatok galambocskáim? Gondolom, jól... — évődött az öreg tatár.

Nagyot köpve tenyerébe, ellöki a csónakot a parttól. Lassan, ütemesen himbál a csónak. A lányok belekezdenek az oroszok szent himnuszába, halkán, tercelve éneklük a Volga dalát... Búsan száll az ének, ring a csónak a nagy, fekete vizén. Fejünk felett idegen égbolton ismerős csillagok ragyognak... És a kedves kis orosz lányok ölünkbe hajtott fejjel csendesen dúdolnak... Minden olyan furcsa, olyan különös, szinte álomszerűnek tűnik fel nekem... E percben a frontokon javában dúl a harc...

Anyám otthon biztosan álmom nélkül hánykolódik talán éppen elveszettnek hitt fiát siratja... És mi sokezer kilométerre tőlük kirándulásról térünk haza, idegen földön, nótaszóval...

16. FEJEZET.

Ufában sok osztrák alattvaló élt, köztük egy gazdag báró Vaskez nevű, ki mindenben segítségére volt ottlakó honfitársainak. Volt saját németnyelvű iskolájuk, azonkívül szépen felszerelt aziliumot tartottak fenn az átutazó és hajléktalan osztrák alattvalók részére,

Véletlenül tudomásunkra jutott hogy kerti-ünnepélyt rendeznek, melyre aztán meghívtuk magunkat. Én egy Fábri nevű kadéttal mentem az ünnepélyre, melyen a bárón kívül vagy húsz-harminc osztrák férfi és nő, valamint ötven gyermek volt jelen. Kitüntető szívélyességgel fogadtak. Uzsonna alatt még fel is köszöntöttek minket és a kis osztrák nebulók előtt meleg szavakkal ecsetelték harctéri érdemeinket. Példaképpen állítottak elébük, hogy ilyen fiatalon, úgyszólván az iskola padjaiból mentünk a harctérre, hogy hazánkkal szemben megtegyük kötelességünket.

— Látjátok ezt a két fiatal tisztet — mondta egy kis zömök, kecskeszakállú fekete ünneplőbe öltözött osztrák tanító bácsi — Ők elmentek az első hívó szóra, hogy fegyverrel kezükben megvédjék a veszedelembé került hazát és császárt. S a harc mezején becsülettel meg is állták helyüket, sőt mi több bátorságukkal jó példát mutatva ki is tüntették magukat, mert amint látjátok vitézségi érem díszíti mellüket. És most itt eszik velünk együtt a szomorú hadifogság keserű kenyerét...

A jó tanító bácsi hangja itt kissé megcsuklott és ezt az alkalmat ügyesen kihasználja egy magas szikár úr, ki a báró balján ül az első széksorban. Nyugodtan, elegánsan kel föl helyéről, érces, csengő hangon valami beszédbe kezd, melynek különös hangzása előttünk teljesen ismeretlen.

A felszólaló Ciris lett professzor. Beszédjét először lett nyelven kezdi, később aztán hibátlan német nyelven, folytatja. Minden szavából a németek iránt érzett, tisztelete, és szeretete csendül ki. Ciris professzor mellett egy molett, feltűnően élénk, középkorú szőke asszony ül, kit előbb a tanár feleségének néztünk. A nő Frau Csernin, egy Grácból még a háború előtt ideszármazott kereskedő felesége. Özvegyiségre jutott, és bekerült tanítónőnek az ufai német iskolába.

Az egész társaság legérdekesebb tagja kétségtelenül egy hatvan év körüli, apró szemű, szúrós tekintetű, alacsony,

választékosan öltözött öreg úr, valami Jozepovics nevű szerb ember. Érdeklődésünkre elmondja, hogy ő húsz éven kresztül szerb kém volt Angliában. Mint nőtlen ember nagy fizetéséből sok pénzt gyűjtött magának. A háború alatt kiutasították Angliából, és tekintettel arra, hogy Oroszország mindig érdekelte, elhatározta, hogy Oroszországon keresztül fog hazájába visszatérni. Alig tette azonban lábát orosz földre, elkezdődtek a harcok a fehérek és a vörösek között. Mint kémgyanúst, internálták! Hosszú és nehéz intervenciók után végre kiszabadult s igyekezett nyugodtabb helyekre kerülni, így egyre beljebb sodródott az országba. Az oroszokat lenézte, barbár, műveletlen embereknek tartotta őket. Ufában megismerkedett az ottani osztrák kolónia egy pár tagjával. Megszerette őket és felvétette magát a tagok sorába. Anyagilag segíti őket, úgyannyira, hogy már vezető szerepet játszik a kis kolónia életében.

Jozepovics úr sokatígérő múltja nagy érdeklődést keltett fel bennem. Szívesen elfogadom később meghívását otthonába, hol jó uzsonnákkal s érdekesebbnél érdekesebb élményeinek elbeszéléseivel traktál. De bármennyire is szívélyes mindig irányomban, sohasem tudtam volna teljesen megbízni benne. Volt valami nyugtalanító lényében. Szúrós tekintete, minden mozdulata elárulta, hogy kém volt egész életében!

Nagy megtiszteltetésnek vettem, mikor meghívást kaptam Frau Cserninhez és Ciris professzorhoz, kiknek társaságában nagyon kellemes órákat töltöttem. Nem fog ártani, ha pár szóval megemlékezem arról, hogyan laktak ők s mi tűnt fel nekem leginkább otthonukban.

A Bolsaja ulica egyik csendes kis mellékutcájában, különálló egyemeletes faházban laktak. Az emelet egyik nagy szobáját Frau Csernin, az abból nyíló kisszobát Ciris professzor lakta. Frau Csernin szobájából meredek falépcső vezetett le a földszinti lakásba, melyben a házigazda lakott feleségével és két diáklányával. A tizenhatéves Zsenivel és a tizennyolcéves Ludmillával, pazarul berendezett négyszobás lakásában.

Csiris professzor 40 év körüli szikár, szőke ember volt, őszülő halántékkal. Szemei okosak, élénkek, megjelenése elegáns, hangja behízsgáló, szinte dallamos. Csak az arca volt feltűnően sápadt, melyet időnként csak a láz rózsái vagy

egy-egy köhögési roham színesítettek be. Ilyenkor Frau Csernin aggódva, anyásan megdorgálta.

— Lám lám tanár úr már megint megfázott. Nem vigyáz eléggé magára. Az este biztosan kabát nélkül ment a moziba. Ugye milyen könnyelmű ember maga?

Ciris professzor hálásan megköszönte a jóakarató figyelemzetést, ígéretet tett, hogy ezután jobban fog vigyázni magára. Ciris professzornak előrehaladt tuberkulózisa volt, s a legkisebb megfázás ágyba döntötte. Pedig három nő féltette, aggódott érte és szerette . . .! Frau Csernin, s a két lány Zseni és Ludmila . . .! A lányoknak tanárja is volt a gimnáziumban. Itthon korrepetálta őket, s így mindennapos vendég volt a házigazdáéknál. Csodálatosképpen a három nő a legnagyobb egyetértésben élt, dacára közös szerelmüknek. Frau Csernin tartotta rendbe a tanár ruháit és fehérneműjét, Ő gyűjtötte be a szamovárt esténként a közös vacsorákhoz. Ha pedig ágyban fekvő beteg volt — odaadással ápolta, jóformán el nem mozdult mellőle.

A tanár Ludmilát szerette, ezt a remekbe faragott gyönyörű görög szépséget, komoly nagy lemondó szerelemmel. Jól tudta, hogy feleségül nem veheti sohasem. Zseni rajongott tanárjáért, kinek fiatal bimbózó szépsége nem csoda, hogy megrészegítette a kivételes tehetségű embert, így állott elő a mi fogalmaink szerint szinte meg sem magyarázható helyzet, hogy egyidejűleg mind a három nővel viszonyt folytatott ez a halálosan beteg lett professzor!

Frau Csernin mesélte nekem, hogy majd minden éjjel Zseni, vagy Ludmila járnak fel hozzá, s olyan természetesen tartják az egészet, mintha csak iskolába mennének.

Sok, sok nagyon kellemes órát töltöttem társaságukban, s ha most visszagondolok erre a kisdarab Oroszországra, tudom csak megérteni az orosz írók, merész írásait. Mert náluk minden szabad és minden természetes . . .!

Frau Csernin egyikben elvitt magával egy családhoz, hol az asszony német volt, ki leányát, egy tipikusan német kinézésű szőke leányt, német nevelésben részesített. A kis Gréte, hogy németsége mellett tüntessen, Zeppelin formájú kalapot viselt, miért is Zeppelinkének neveztem el őt. Valami születés vagy névnapféle lehetett náluk, mikor megérkezünk. Már meglehetősen nagy társaság volt együtt. Jelen volt a lány bátyja is, egy uniformisban lévő orosz tiszt, ki egyál-

talán nem volt a szívélyes házigazdák mintaképe. Tekintve, hogy én még akkor nem beszéltem jól az orosz nyelvet, a társalgás németül indult meg az asztalnál. A fiu eleinte csak hallgatásával tüntetett a német beszéd ellen, egyszerűen nem válaszolt a hozzá intézett kérdésekre. Végül is megszólalt és kikérte magának, hogy az ő házukban, egy ellenséges katonával, német nyelven társalognának. Anyja és húga nyomban leintették az udvariatlan házigazdát és kértek, hogy tovább is németül beszéljünk. Ami ezután *történt*, még ma is ki tud hozni a sodromból. A fiú teljes erejével az asztalra csapott, honnan nagy csörömpöléssel hulltak a földre a kávé csészék és tányérok. Magából teljesen kikelve üvöltött:

— Ne merjenek többé egyetlen német szót kiejteni a szájukon, mert akkor nem felelek magamért!

Kővé meredve ült mindenki az asztalnál. Felismerve a helyzet komolyságát, azonnal felálltam. Bocsánatot kértem a hölgyektől, meghajtottam magam és eltávoztam. Már kint jártam az uccán, mikor Zeppelinke szaladt utánam, s karomba csimpaszkodva megállásra kényszerített. Könnyes volt a szeme. Síró hangon, akadozva kért bocsánatot.

—Izvinitye! Verzeihen Sie uns!

A kezemet fogta, simogatta, majd hirtelen mozdulattal lehajolt, s megcsókolta. Aztán gyorsan visszafutott a házukba.

Vegyes érzelmekkel lépdeltem hazafele. Gondolkoztam a történeteken.. Az az egy bizonyos, hogy nálunk odahaza ilyesmi nem történhetett volna meg. Fájt belül valami. Megalázottságfélélt éreztem. A legjobban az bántott, hogy nem szerezhettem magamnak ezért az inzultusért senkitől elégtételt!

De hiszen kaptam elégtételt és eszembe jutott Zeppelinke kézcsókja, aminél magamnak alázatosabb és teljesebb elégtételt sem azelőtt, sem azóta nem kaptam. Sokáig bennem volt ennek a kellemetlen jelenetnek keserű szájíze. Elhatároztam, hogy egyelőre nem igen fogok eljárni orosz családokhoz. S ha másra nem, arra mégis jó volt ez a délután, hogy még jobban megérlelje bennem a már régebben tervbe vett szökési tervemet. Az orosz nők nagyon drágák voltak hozzánk, igazán nem panaszkodhatunk rájuk. Önzetlenül szerettek minket... De az orosz férfiak, különösen pedig a tiszték, kimondhatatlanul gyűlölte bennünket!

17. FEJEZET.

A forró ufai nyár vége felé közeledett. Valami furcsa nyugtalanság ült meg mindnyájunkat... A honvágy rettegetes erővel feküdte meg a lelkünket. Ráébredtünk, hogy ezek az apró szórakozások, mikben az utóbbi időkben részünk volt, csak narkotikum elvesztett szabadságunk fájó sebére.

Nem érdekelnek már többé a kis muszka lányok, csak egyetlen cél lebeg szüntelenül szemeink előtt: el innen hazafelé... Az egész tisztitábor egy megbolygatott hangyabolyhoz hasonlított. Mindenki lázasan készülődött a hazaszökésre. Valóságos tömegpszihózis lett úrrá a lelkeken. Megindult a hajsza a pénzszerzésre. Orosz ruhák, hamis papírok után futkostunk.

Összeköttetést találtunk egy gazdag tatárhoz, aki hajlandó pénzt adni otthoni kifizetésre. Kaptunk tőle fejenként 400 rubelt. A kötelezvényt, melyben a felvett kölcsönt elismertük, valami futár vitte haza. Még külön levelet is kellett mellékeljünk, melyet sajátkezűleg írtunk meg s kértük hozzátartozóinkat, hogy a levél vétele után a négyszáz rubel ellenértékét, mit hazaszökés céljából felvettünk, azonnal adják postára az alábbi címre. Ezt a levelet, mint hazatérésem után megtudtam, hihetetlen gyorsan kapták meg. Azonnal eleget is tettek a bennefoglalt fizetési kötelezettségnek.

Mi még első bevásárlásainkat végeztük s hamis papírok után szaladgáltunk, mikor egy napon eltűnik szép csendben az öreg Krisztián bácsi. Senkinek nem szólt, senkitől el nem búcsúzott. Ő volt az első szökevény. Utána Lipter főhadnagy volt táborparancsnokunk, majd Mahacsek hadnagy tűntek el. Az izgalom a táborban most már tetőfokra hágott, mihez az is hozzájárult, hogy olvastuk az újságban, hogy a csehek a fehérgárdistákkal mindjobban nyomulnak előre. Már Szamara, ez a nagy Volgamenti város is elesett. S a mi civilpapirjaink még mindig nem készültek el!

Egy nap meg arra ébredünk, hogy nincs már menázsmájertünk! Reggel a két szakács az árván maradt kondérokkal hiába várta a menázsmájert, biz az nem volt sehol.

A gyorsan egybehívott tisztgyűlés a tisztí étkezde vezetését ünnepélyesen átadja nekem. Hiába tiltakoztam, hiába

erősítettem, hogy soha életemben még egy rántást sem kavartam meg. Hasztalan volt minden. Katonák vagyunk, mondották és a feletteseink parancsainak fenntartás nélkül eleget kell tenni.

Mindenesetre megnyugtató volt számomra, hogy volt két kipróbált szakácsunk s az én szerepem inkább csak a bevásárlásra, az étrend összeállítására és az általános ellenőrzésre szorítkozott. Már tíz óra is elmúlt és én még azt sem tudom, mit főzsek aznap ebédre. Átnézem a kamra állományát az bizony elég gyengén áll. Egy kis zsák fekete hajdina kása, ugyanannyi krumpli, egy koszorú vöröshagyma, kis tarisnya tarhonya, egy félbödön zsír, meg vagy húsz darab tojás az egész készlet.



Ufai kirgiz és tatár piaci árusok.

— No, András — szólok a főszakácshoz — gyerünk hamar a piacra, mert ha nem lesz ebéd, minket fognak megenni ezek az éhes plennik. Szerencsére van még egy pár rubel a menázskasszában. Azt magamhoz veszem s megindulunk a piac felé. Az ufai piac, mint minden írás oroszországi piac, élénk és zajos. Zsivaj, tolongás mindenfelé. Minden árus hangosan kiabálva kínálja portékáját.

Utat vágunk magunknak a nagy tolongásban, hogy bejussunk a húsos piacra. Féloldalra dűtött parasztszekerekből egész ucca Rengeteg hús minden fajta. Bárány, marha, teve, lóhús roppant mennyiségben. A szekerek tövében a földön ülnek báránybundás bekecsben, fejükön nagy prémes kucs-

mákban a húst áruló kirgizek, tatárok. Bamba, örökké vigyorgó ábrázattal fognak bennünket körül és kézzel-lábbal tiltakoznak a távolabbról élénk siető tisztességtelen konkurrensük ellen.

Vettünk egy fél bárányt és sietve átvágunk a zöldségesek felé. Fabódék végeleáthatatlan sora következik, majd a hófehér bulkiárusok bódéi. A finom friss kenyér szaga esik' landozni kezdi orromat, minék nem állhattam soká ellen és vettem magamnak két fehér ropogós bulkit. A bulki kis hosszúkás vekniformájú zsemleformájú, legalább három zsemlelének felel meg. A belseje azonban olyan fehér és olyan jóízű, hogy túltesz minden tekintetben a mi kalácsunkon. Hanem mostmár a fehér bulkikat egy mérce finom tejfölbe kezdem mártogatni a tejszó bódék tájékán. Ennyit csak megérdemlek, nyugtatom meg furdaló lelkiismeretemet. Elvégre míg én most itt tülekszem, alkudozom ezzel a tatár, kirgiz népséggel és fáradok a közért, addig a többi társaim otthon ölbetett kézzel várják a fáradságos munkával megszerzett ebédet. Azért nem egészen stimmel a dolog, gondolom magamban ... Csak ez a tejfölös bulki ne lenne olyan finom, vigye el az ördög, hamarabb megérteném az elnyomott lelkiismeretem háborgó szavát!

Így aztán megtörtént az ünnepélyes menázsmájéri felszentelése. Sietünk haza, hogy megfőzzük gyorsan az ebédet. A menü báránypörkölt tarhonyával és burgonya körítéssel. Hála az ügyes szakácsaimnak az ebéd kitűnően sikerül és a minden oldalról megnyilatkozó elismerés, mely nekem hála fejében kijár, újból egy keserű igazságot juttat eszembe. Mégpedig azt, hogy az életben is az elismeréseket az érdemtelének kapják, de akik rászolgáltak volna, azokról megfelelkeznek rendesen!

Gyakori piacra járásaim arra is jók voltak, hogy civilruhát nézsek magamnak a szökéshez. Hosszas alkudozás után vettem egy kínaitól egy sirmes szalmasapkát, meg egy barna vászonruhát, aránylag nem drágán. Egy amerikai tiszté volt, ki úgláltszik egyforma testalkatú lehetett velem, mert a ruha mintha rám lett volna szabva, úgy pászolt.

A papírfelhajtók is jelentkeztek. Százhusz dollárt fizetem a bumágáért, ahogy az oroszok nevezték. Német kolonista voltam, kinek meg van engedve visszatérni Németországba.

Egyízben a piacon vásárlás közben találkozom Frau Cserninnel, kinek nyomban elpanaszolom menázsmájeri ki-nevezésemet. Jól mulat rajta s mindjárt felajánlotta segítségét a konyhaművészet birodalmában.

— Köszönöm arra nincs szükségem, hála a két derék szakácsomnak, ellenben meghívom magukat hozzánk egy igazi magyaros ebédre.

Mégis állapotunk, hogy másnap az egész társaság eljön hozzánk ebédre. Otthon tanakodunk a szakácsokkal, mit adjunk ezeknek a muszkáknak, hogy megemlegessék a magyar ebédet. Disznópörköltet csinálunk és juhtúrós galuskát. A vendégeink pontosan megérkeznek, Frau Csernin, Ciris professzor, Zseni és Ludmilla. Azt hiszem sem ők, de én sem felejtem el soha ezt az ebédet.

Még most is nevetnem kell ha rágondolok. A pörkölt igaz jó paprikás volt, kitétek magukért derék szakácsaim. Muszka vendégeim csakhogy éppen belekóstolnak, olyan éktelen krákogásba, meg prüszkölésbe kezdenek, hogy már komolyan megijedtem, hogy baj lesz belőle. A pörköltből többet hozzá nem nyúltak. Kijelentették, hogy valami nagyszerű dolog, de ne vegyem rossz réven ők már ebéd után vannak. Csak kuriózumképen jöttek el, hogy éppen megnézzék mint végzem „menázsmájeri“ teendőimet. Mostmár láttak mindent, nagyon tetszett minden, de ne vegyem rossznéven haza kell menjenek, mert a lányoknak sok a tanulnivalójuk.

Megbocsájtok nekik, szóval sem marasztalom őket. Megértettem, hogy sietniök kell haza, ha még ebédet akarnak kapni. Így sültünk mi fel magyaros ebédünkkel Ufában 1917-ben, egy nyárutói szép napon.

18. FEJEZET.

Mindennel elkészültünk már, ami szökésünkhöz szükséges volt. Ketten akarunk menni Szépe Gyurka zászlós társammal, legjobb barátommal. Csak még abban nem voltunk biztosak mely útvonal lenne a megfelelőbb. A hajóút a Bialáján és a Kámán s a Volgán le a Káspi tengerig, avagy vasúton Szentpétervár felé?

Ügy határozunk, hogy mégis a hajóutat választjuk. Gondoltuk a hajón nem lesz olyan szigorú ellenőrzés, mint

a vonaton. Azt is megbeszéljük, hogy éjjel a legnagyobb titokban indulunk. Ha már senkitől sem, de a kis Jelenától mégis csak elakarok búcsúzni.

Elmegyek hát hozzájuk utolsó délután. Tikkasztó meleg júliusi nap van. Öreg cseléd nyit ajtót Jelenáéknál. A házban a meleg délutánon mindenki alszik, úgyhogy a verenda felől minden zaj nélkül jutok be Jelena szobájába. Fél testtel a díványon, fél testtel a földön, mély álomba merülve alszik Jelena. Megállok a dívány előtt és nézem sokáig. Úgy néz ki mint egy nagy alvó baba s csak egyenletesen hullámzó keble árulja el, hogy egy élő fiatal szép nő alszik előttem. Óvatosan főié hajlok és gyöngéden megsókolom. Azonnal föl-
ébred. Nagy kérdő szemeket mereszt rám, majd átöleli a nyakam és úgy magához szorít, ahogy csak erejétől telik.

— Búcsúzni jöttem Lénácska. Csak egyedül tőled búcsúzom. Az éjjel indulok haza felé...

Mint egy párduc ugrik fel a díványról.

— Nye pravda Ernest! Nem igaz! Ugye csak viccelsz? kérdezi elsápadva.

Megmutatom civil fényképes papírjaimat. Most már elhiszi amit mondtam. Átölel újból, csókolja a szemem, hajam, kezem. Gyöngyszem nagyságú könnyek peregnek végig arcán.

Leül mellém a díványra. Csendesen mintegy magának mondja:

— Haza megy Ernest, a kis magyar lányokhoz, a mamájához. Hogy fognak örülni! Istenem ha majd meg érkezel. Nem baj hát csak menj, de nem szabad azért elfelejteni Lénácskát sem. Fogsz majd nekem írni szívecském hosszú leveleket ugye...?

Nem tartozom a könnyen elérzékenyülő férfiak közé, de ennek a gyermeknek spontán megnyilatkozó tiszta vonzódása, nagyon meghatott. Noha nem voltam szerelmes Lénácskába, inkább meleg barátságot éreztem iránta, most valahogy mégis rosszul esett nekem is az elválás. És azt hiszem igaz, ha azt mondom, hogy most az elválásunk pillanatában szerettem meg én is őt. Kétségtelenül hozzájárult meghatottságomhoz az is, hogy sok ezer kilométerre hazámtól, van itt valaki, ki mindig nagyon örült jövetelemnek s most, noy elmegyek szomorú és sír miattam.

—Ha van egy fényképed azt mindenesetre kérek

Lénácska, hadd lássalak akkor is ha már nagyon messze leszek tőled.

—Fénykép? — szól kissé elgondolkozva — úgyhiszem nincs egy sem itthon.

—Mamasa! Mamasa! — kiált át a másik szobába — Nem tudod van valami fényképem nálad valahol?

Bemegyünk a vizitszobába. Az ablak mellet egy karosszékben ül Jelena mamája Olvas. Negyvenévkörűli, még mindig szép, kissé molett szőke asszony. Pontos hasonmása leányának. Vízszinű szemei kérdően tekintenek felénk.

—Miért kell neked Lénácska most olyan sürgősen az a fénykép?

—Ah, hát te nem is tudod? Ernest holnap vagy még ma éjjel indul haza Vengeriába. Szeretnék egy fényképet adni neki emlékül.

Nagyhasú dobozok kerülnek elő a szekrény aljából. Rengeteg fénykép, rokonok, ismerősök képei! Találunk egy-pár képet Lénácska gyermekkorából. Édes kis pufókképű gyermek mosolyog az egyik képről, hasonfekve egy asztal tetejéről. Újra és újra átnézzük a dobozokat, de nincs egyetlen nekem való kép bennük. Már bele is nyugszom, hogy nem lesz fénykép, mikor hirtelen felkapja fejét Lénácska, s nagy *komolyan* a fejére üt.

—Lesz mégis fénykép Ernest!

Merész szökkenéssel felugrik a diványra, mely fölött ott lóg a Lénácska nagy iskolai érettségi csoportképe üveg alatt berámázva.

—Nu vot eto bugyet haraso! — No ez azt hiszem jó lesz?

S ami ezután történik, soha el nem felejthető élmény marad számomra. Mielőtt bárki is megakadályozhatta volna elhatározásában, lekapja egyik lábáról a cipőjét, s annak sarkával bezúzza a csoportkép üvegét! Az üveg csörömpölve hull szerte-széjjel. S mint aki *jól végezte* dolgát, leakasztja a képet a falról, kis ollót kap fel a kézimunka kosárból, s már ropog is a kép kartonlapja a kis olló vágása alatt...! A következő pillanatban már a kezembe hull Lénácska fényképe ügyesen kivágva.

Mindez oly gyorsan és ügyesen történik, hogy a meglepetéstől szinte megbénultunk. Különben magam is megakadályoztam volna ebben a vandalizmusban. De a legjobban

lepert meg az egész dologban Léna mamájának a törtétekkel szemben tanúsított magatartása. Ennyit szól csupán:

—Ugye Ernest ez nem a legjobban sikerült képe Lénácskának? Túl komoly rajta, de hát emlékek jobb híján ez is megfelel.

—Biztosítom kedves nagyságos asszony — mondtam — ez a kép ha nem is a legjobban sikerült, mindig drága emlék marad számomra. Hirtelenében pedig arra gondolok, hogy bezzeg nálunk ilyesmi meg nem történhetne soha. De ha mégis elkövetné egy lány ezt a meggondolatlanságot, ott helyben megenné az édesmamája. Hiába, a szívből való adakozásnak ilyen spontán megnyilatkozására csak az orosz humusz szülöttei képesek.

—Most aztán mutassa meg nekem Ernest, mely útvonalon szándékozik visszatérni hazájába? — Elém teszi ré^i iskolai atlaszát,

—Hát biz azt én is szeretném tudni. Lehet, hogy Oremburg felé a Krím félszigetnek vesszük utunkat, vagy pedig Lengyelországon keresztül. Volna még egy harmadik útvonal is, északra Finnország felé a Keleti tengeren. Ki tudná azt megmondani előre, merre menjünk, merre lenne a legjobb?

—Nézzem csak hol is van Vengria és Budapest? Ó de kicsi ország lehet!

—Nem nagy az igaz, de mégis szebb mint a nagy Oroszország, — válaszoltam.

—Csak legfeljebb magának Ernest, nekem Oroszország a legszebb az egész világon.

—Amint ezt mondja valami különös fény csillan meg szemében, úgy hogy mindjárt meg is kérdezem:

—Talan nem állunk mint ellenségek újból egymással szemben?

—O dehogy! Hova gondol?! S szeretettel végig simogatja arcomat.

—Tudja most mire gondoltam? De ne nevéssen ki érte ígérje meg! Hát arra — s egy lélekzetet vesz — hogy ha én is magával akarnék most menni, vájjon elvinne e magával Vengriába, s hogyan fogadnának engem ott a maga szülei?

—Ha velem jönne, illetve jöhetne Lénácska, és szerencsésen haza érnék, biztosítom, hogy olyan szeretettel fogadnák az én családban és úgy örülnének magának is mint ahogyan nekem.

—O hogy milyen csacsikat beszélsz te Lénácska — szól be a szomszéd szobából édesanyja.

Az igazság kedvéért meg kell jegyeznem, hogy a mama előtt nem tegeztük egymást.

—De azt tudja, Ernest, hogy nincs kizárva, hogy ha béke lesz újra s utazásokat fogunk tenni apukámmal — ki azt meg is ígérte nekem — akkor elfogunk látogatni Budapestre is! A címét mindenesetre adja ide, hogy annak idején sürgönyözhessek magának.

—Én lennék a legboldogabb, ha még egyszer az életben találkozhatnánk, Lénácska — s beírom az otthoni címem Lénácska emlékkönyvébe.

Nem szeretem a szentimentális ellágyulásokat és éppen ezért a mama jelenlétét felhasználva, búcsúzni kezdek. Lénácska kikísér a kapuig. Hosszan megcsókoljuk egymást...

Procsájtje! Szerencsés utat Ernest! — S még utánam kiált: — Mnye nye zabüitye! Ja vasz nyi kakda nye zabudu!... Ne felejtse el! Én sem fogom elfelejteni soha! .

Sokszor gondolok arra, hogy az életben a legnagyobb jótétemény számunkra az, hogy nem tudjuk a sorsunkat előre. Ki gondolta volna még akkor a legmerészebb fantáziával is, hogy én, a szökött hadifogoly — ha bármilyen rettenetes hányódtatások árán is — de épségben hazakerülök majd. S ők, a benszülött oroszok saját hazájukban, menekülés közben fognak szörnyű módon mind elpusztulni. Apa, anya és leánya! No de tartsunk csak sorrendet, mindent el fogok mondani idejében

Gyurka már türelmetlenül várt engem odahaza. Attól félt, hogy Lénáék még valahogy lebeszélnek a szökésről. A táborban alig lézeng egy-két otthonülő. A fiuk mind kint vannak a városban. Mi nyomban lefekszünk, hogy pihenjünk valamit. Az indulást hajnalra tervezzük, mégpedig a hajóállomásra, délre, Kaukázus felé. Alvásról persze szó sem lehet. Ki tud ilyenkor aludni? Az idő határozottan kedvez nekünk, már este beborult. Hajnalra megered az eső.

Lassan, óvatosan, lábujhegyen osonunk ki a házból. Mindenütt a házak falához lapulva igyekszünk ki a hajóállomáshoz. Világosodni kezd, mire odaértünk. Amilyen csend van a városban, olyan zaj, láрма és tolongás van a hajóállomáson. Hogy el ne veszítsük egymást a nagy-tumultusban, megfognak egymás kezét s könyökünkkel csi-

nálunk magunknak utat, hogy eljussunk a pénztárhoz. Ott azonban lesújtó hír vár bennünket. Jegyet már nem adnak s az utolsó hajó már indulásra készén áll a kikötőben, roskadásig megrakva utasokkal.

Irtózatos zsvaj, ordítozás köröskörül. Vészesen bűg a hajó szirénája. Egy csapat vöröskatona érkezik. Kezdik elollogatni a kikötő lámpásait és hatalmas csákányokkal bontani kezdik a kikötő fahídját.

—Hát ez meg mit jelentsen? — kérdezzük szinte egyszerre egymástól? Egy mellettünk álldogáló tatár adja meg erre a feleletet:

—Szöknek a bolsik ... — s hunyorít egyet a szemével. Odahajol közel hozzám s a fülembé súgja: — Itt vannak már a fehérek a határban.

Valóban olyan ideges lótás-futás, fejtelenség látszik körülöttünk. Itt valaminek tényleg történni kellett! Már egészen világos van. Az eső csak úgy ömlik. Mi teljesen tanácstalanul állunk a parton s látjuk amint a zsúfolásig megtelt hajó megindul lassan lefele a Bialáján. Mint aki nem akar hinni szemének, úgy állunk ott a rakparton. A szakadó eső végig' ver arcunkon s mi csodára várva várunk. Hátha valahonnan előkerül még egy hajó, ami elvisz bennünket Kazán felé.

Közben észre sem vesszük, hogy már csuromvizesek vagyunk. Bebotorkálunk a hajóállomás várótermébe. Sűrű, fojtó mahorka füst, elviselhetetlen bűz csapja meg orrunkat. Padokon, földön, mindenütt rongyos emberek hevernek.

Úgy döntöttünk, hogy vissza a táborba szégyenszemre nem megyünk. Majd csak eljutunk mi is ezzel a sok emberrel valahova. Ha máshova nem, hát falura talán kijuthatunk, csak egyszer innen kint legyünk. Megadjuk magunkat sorsunknak Végigdőlünk az egyik fapadon, öreg tatárok jóvoltából, kik helyet szorítanak nekünk maguk mellett. A fojtó levegő, a vizes ruha s az éjjeli nem alvás, kimerített s földi létünk nagy áldása, a jótékony álom vesz karjaiba minket s elfeledteti velünk első kudarcunk nagy szomorúságát.

—Hé sztavaj, szfavaj, szkaréj .! — hallom félálomban.

Kinyitom a szemem, körülnézek. Nem akarok hinni szemeimnek. Te jó Isten ... Sapkájukon fehérszallagos, fegyveres katonákat pillantok meg a bejáratnál. Gyurka is felébred s odaszól hozzám:

— Na mi aztán jól nézünk ki. Ezek itt a fehérek, biztosan elfognak bennünket.

— Egy őrmester harsány hangon bekiáltja:

— Mindenki szedje elő igazoló iratait és jöjjön a kijárat felé!

— Te hallod, hiszen ezek nem is oroszok, olyan énekelve beszélnek az orosz nyelvet. Ezek minden bizonnyal csehek lesznek, ami nekünk még sokkalta rosszabb.

Előszedjük papírjainkat s megindulunk mi is a kijárat felé. Iratainkat magunk előtt tartva érünk az őrmesterhez, ki anélkül, hogy csak meg is nézné azokat, mereven a szemünkbe néz. Gyanakvóan, alaposan végignéz bennünket,, majd németül megszólal.

— Sie sind Kriegsgefangene Offizieren!

Tiltakozni próbálunk s iratainkkal akarjuk bizonyítani, hogy német civil kolonisták vagyunk.

— Ne is erőlködjenek, a kiejtésük is elárulja, hogy maguk magyarok. A papírjaik hamisak.

S anélkül hogy csak bele is nézne, darabokra tépi azokat. A drága pénzen vásárolt irataink darabkái, szertehullanak a váróterem lucskos padlóján

Kettőnket külön állítanak s néhány perc múlva már egy szuronyos katona kíséri a város felé. A milícia épületébe kísérik, honnan rövid kihallgatás után, kérésünkre visszavisznek a tisztitáborba,

A tábor képe addigra teljesen megváltozott. Egy csomó szuronyos fehérgárdista áll minden kijárat előtt. Úgyszólván fel sem tűnik senkinek sem a mi érkezésünk, annyira izgatott bent a hangulat. Egy csomó idegen tiszt is van nálunk, mind szökésben voltak, kiket a csehek hozzánk hasonlóan útközben fogtak le.

A cseh parancsnokság közölte velünk, hogy a tábort ezután senki engedély nélkül el nem hagyhatja s pár nap múlva az egész tábort evakuálni fogják. Tekintettel a tömeges szökésekre, Tockoéba büntető táborba visznek bennünket.

19. FEJEZET.

A nyár ez évben csodálatosan hosszú volt és elviselhetetlenül forró. A nap csakúgy öntötte tüzes sugarait. A lakásunkba beszorult meleg levegő fülledt volt és mozdu-

latlan, ami még csak növelte tehetetlen elkeseredésünket. A tábort elhagyni nem lehet, pedig milyen áldás lenne számunkra fürödni a Bialája hús hullámaiban. Napközben csak elhempergünk fekvőhelyeinken, de ha leszáll az este ezer hangulatot hozó sejtelmeivel, lázadni kezd rabságra kényszerült fiatal vérünk. S ha már ki nem mehetünk, mindnyájan az ablakhoz tódulunk, kinézünk az uccára és elábrándozunk az elmúlt szép napokon. De még ezt a kis örömet sem hagyják meg számunkra, aminek a közvetlen oka a kis Zolyácska volt.

ő volt ugyanis az első ismerőseink közül, ki megjelent az ablak előtt. Melegen érdeklődött hogylétünk felől. Szörnyen fel volt háborodva a velünk való bánásmódon s megígérte, hogy minden protekcióját igénybe fogja venni, hogy visszaszerezze elvesztett szabadságunkat, miközben nem a legbarátságosabb megjegyzéseket tette az őrtálló cseh katonákra.

Javában beszélgetünk mindenféléről, mikor megjelenik az őrparancsnok, odalép Zolya mellé és azonnali távozásra szólítja fel.

De Zolya orosz nő, nem ijed meg egykönnyen és nem hagyja magát. Szemei tüzes szikrát hánynak.

— Kicsoda maga, hogy engem rendreutasít, — fordul az őrparancsnok felé. — Kikérem magamnak, hogy nekem beleszóljanak abba, hogy én mikor, hol és kivel beszélek! Tudják meg, hogy az a föld, ahol most maguk állnak, az oroszok földje s ez a föld szent legyen maguk előtt.. Én pedig ennek a földnek vagyok a szülöttje! És kik vagytok ti? . . .

Most már tegezi őket, kis öklét fenyegetően rázza feléjük s kiabál, ahogy csak torkán kifér!

— Kik vagytok ti — ismétli — Hívatlan jött-ment idegenek!

A cseh altiszt kövémeredve áll előtte. Az első pillanatban valami borzasztó katasztrófától tartottunk, de látva az őrparancsnok tanácsstalanságát, kissé megnyugszunk. A parancsnok most belefúj sípjába, mire a ház körüli örök mind oda futnak, kezükben lövésre tartott fegyverrel. Újból felszólítja Zolyát a távozásra. Zolyácska meg sem mozdul, Végtelen megvetéssel az ajkát lebiggyesztve farkasszemet néz a katonákkal.

Úgy látszik még sem mernek vagy nem akarnak a

lánnyal komolyabban összetűzni. Otthagyják, de nekünk kiadják a parancsot az összes ablakok azonnali bezárására. Ám mi sem maradunk egészen tétlenül és demonstrálunk a magunk módja szerint... Köves hadnagy összeállítja azonnal a zenekarát és rázendítenek édes, bús magyar nótákra. Sir, panaszodik a hegedű a fiuk kezében és sírt Zolyácska is az ablakunk alatt.

A járókelők közül egyre többen állnak meg házunk előtt és érdeklődésünkre Zolyácska ami kis védangyalunk adja meg mindenkinek a választ. Kis kezével ránk mutatva szól:

— Vojenni Plenni Oficeri! Hadifogoly tiszték, kiket a csehek bezártak!

Az ufai hadifogoly tiszték közül a következők neveire emlékszem: Lippter Dezső, Csánky Gyula, Krisztián János főhadnagyk, Berecz Árpád, Mohacsek, Feiszt, Róth, Neumann hadnagyk Fábry, Nemes, Izsák, Madár, Korcsok, Ördög, Szépe zászlósok, Weisz, Wekerle. Vajda, Kresztelsz Fóris hadapródok.

Egy hétig tartott ez a szigorított fogság. Az épületet egyetlen percre senki el nem hagyhatta. Az ablakok a felső kis táblák kivételével éjjel-nappal zárva voltak. Én nem néztem ki az ablakon, így nem is tudom, hogy Jelena is ott volt-e a ház körül. Egyszer mintha hallottam volna kint ről a nevémet szólítani, de én valahogy szégyeltem magam, és nem akartam mutatkozni.

A hetedik nap éjjel összehajtogatnak bennünket, és erős kísérettel az állomásra visznek, hol egy ránk várakozó tyepluskába — teherkocsiba — zárnak minket.

Két nap, két éjjel vágtat velünk a vonat a nagy orosz síkságon. Szamamában a nagy Volgamenti állomáson átkapcsolnak egy szárnyvonalí vicinálíshoz. A szamarai guberniumban fekvő Tockóéban szállunk ki a wagonunkból.

Tockoe! Ez a név fekete véres betűkkel írandó be minden hadifogoly emlékkönyvébe! Az oroszok egyszerűen: „Szmert lager“-nek „Halál tábor“-nak hívták, nem minden ok nélkül. A tábor mely számos földbeépített barakkból áll, homokos talajon, mocsaras vidéken az orenburgi tevekaraván útja mentén épült. Békeidőben itt tartották az oroszok a nagy hadgyakorlataikat, hogy áttanulmányozzák a mocsaras, és homokos terep hadászatát. Bizonyára azonban a katonák tor-

niszteréből nem hiányzott a szúnyog-háló, a füstölni való, s legfőképpen a kinin, a szúnyogcsípéstől származó malária legfőbb gyógyszere.

De nem úgy mint mi, kik teljesen védtelenül ki voltunk szolgáltatva a halálos fertőzést okozó millió és millió szúnyognak, melyek óriási rajokban megjelenve — cseppet sem túlzás — még a napot is elhomályosították. Akit ezek a szúnyogok egyszer megcsíptek, már pedig ezt senki el nem kerülhette, menthetetlenül megkapta a maláriát. Ez annyit jelentett, hogy pár hónap múlva, vagy még előbb is, bekerül majd a tockói katonatemető néma, elcsendesült lakói közé.

Mikor mi megérkezünk, már rengeteg hadifogoly van itt összezsúfolva, kiket a legkülönbözőbb táborokból, világos és félre nem érhető tendenciával hoztak ide.

Sárga, fázós, beesett arcú emberek sorfala mellett vonulunk el a számunkra kijelölt földbarakkokba.

—Tudjátok-e földik, hova kerültetek? — szólalt meg egyik-másik a régi lakók közül. Ez egy büntető tábor. Itt mindenki megkapja a maláriát s miután orvosságot gyógykezeléshez nem adnak, innen élve senki sem fog szabadulni.

—Minden nap temetünk — szólal meg egy másik — de nem egyet ám, hanem ötöt hatot, de van úgy, hogy tizet is.

Szinte dideregtünk a bokáig érő forró homokban s csak most döbbenünk valóban annak tudatára, hogy hova is juttatott a sors.

Páni félelemben, az 50 fokos melegben, fülig beburkolózva, kínai vattelines köpönyegünkben alszunk éjjel. A barakkot nappal csak végszükség esetén a W. C. használatkor hagyjuk el, mikor is fejünket bekötözzük mindenféle rongyokkal, törölközőkkel, vagy fejünkre vesszük köpönyegeinket. Csupán a látáshoz hagyunk kis nyílást szemekünknek.

Mint egy nagy siralomházban a halálra ítélt rabok, úgy vártuk mi is elkerülhetetlennek látszó végzetünket. Éjjelenként nem aludtunk. Zakatoló szívvel virrasztottunk, hallgatva a sivatagi homok s szél zizegő szimfóniáját. Néha a szél olyan mennyiségű homokot hordott össze, hogy a barakkok összes kijárait betemette. Az éjszakák kísértetieségét betépte a közeli nádasok madarainak rikoltozása s a nádi-hiének vonítása.

Hiába volt minden óvatosság, a szúnyogok csípését senki el nem kerülhette. Már újonnan érkezett társainkon itt is ott is jelentkezett a malária váltó-láza. Szegény fiúk a retentő hőségben fogvacogva, dideregve bújnak bele vattelines kínai köpenyükbe s ólomszínű fakó arccal túrik némán a szörnyű hidegrázást. Nem sokkal utána jön a forró láz s a hideg verejtéket perzselő meleg hullám váltja fel. Tűzben égő testtel, parázsló kicserzett ajkakkal a fakó arcok megszínesednek. Vörös lázrózsák nyílnak ki rajtuk és imádkoznak egy kis orvosságért vagy a megváltó halálért.



Tockóei táj.

A szomorú, egyhangú vigasztalanságba némi enyhülést és változatosságot az orenburgi tevekaravánok megjelenése hoz. A tevék hosszú sora vonul el a tábor előtt és a szöges drótkerítésen át, kezeiket összekulcsolva könyörögnek a foglyok az elhaladó tatároknak, egy kis frissítő, szomjat oltó turkesztáni dinnyéért. Minden darabért tízszeres, százszoros pénzt kínálunk, csakhogy hozzájussunk egy kis üdítő gyümölcshez.

Helyzetünk napról-napra kilátástalanabb, kétségbeejtőbb lesz. Felháborodásunk nem ismer határt. Nem tudjuk semmivel magyarázatát adni annak, hogy bennünket ezerszámra ebbe a siralomvölgybe tereltek össze. Félünk az álmatlan éjszakáktól, de még jobban a tikkasztó nappaloktól. Minden felvirradó nap új megbetegedést új halált hoz számunkra.

Deputációkat menesztünk a tábor parancsnoksághoz. A deputáció tagjai mind idős, magasrangú tisztekből áll.

— Parancsnok úr! adjanak nekünk kinint vagy vigyének el innen bennünket. Különben itt pusztulunk valamennyien! Ha pedig egyik kérésünket sem teljesítik, akkor inkább lőjenek mindnyájunkat föbe. Még mindig jobb lesz, mint veszett kutyák módjára itt nyomorultul elpusztulni.

A kapott válasz lesújtó volt!

— Hát mit képzelnek az urak — feleli a cseh táborparancsnok — hogy kinivel fogunk önöknek szolgálni? Örülünk ha van elég a mi katonáinknak! De még ha volna sem adnánk, hisz akkor inkább hazaküldenénk magukat. Különben nagyon sajnálom, de egyik kívánságukat sem áll módomban teljesíteni! Igen is, itt fognak mindannyian elpusztulni! Volt szerencsém!

Nem tápláltunk vérmes reményeket, de ilyen lesújtó válasza mégsem számítottunk. A tiszti gyűlés, melyet a deputáció beszámolóját tartotta, roppant izgatott hangulatban folyik le. Egyes vérmesebb fiatal tisztek azt proponálják, hogy éjjel rohanjuk meg az őrséget. Pusztá kézzel ártalmatlanná tehetjük őket, aránytalanul nagy számbeli fölényünk-nél fogva. Ha el is pusztul közülünk egynéhány megéri, hogy meghozzuk ezt az áldozatot!

— Álljanak ide mellénk azok a bajtársak, — dörögte a hercules természetű Non János főhadnagy — kik készek életük árán is megmenteni szenvedő hadifogoly társaikat e hitvány, nyomorult pusztulástól!

Szavazásra nem kerülhet a sor, mert a rangidős tisztek elvetik ezt az indítványt.

— Végzetes könnyelműség, örült meggondolatlanság volna belemenni egy ilyen akcióba, melynek sikeres végrehajtása teljesen kétséges — szól Füzessy alezredes nyugodt, energikus hangon. — Azt mindnyájan tudjuk, hogy a nagyszámú őrség, számos beépített erős gépfegyver állás fölött rendelkezik, melyeknek sem helyét, sem pontos számát nem tudjuk. Minden nagyobb fogolytábor őrsége már eleve számol egy esetleges zendülés lehetőségével. Meg vannak a pontos utasítások az ilyen eshetőségekre. Gondolják csak el uraim, micsoda irtózatossá válnának veszteségeink lennének, egy részünkről teljesen fegyvertelen támadás esetén, a jól beépített gépfegyverállások ellen!

De tegyük fel, hogy a támadást sikeresen végrehajtottuk. Mi történik azután? Mit kezdünk a nagy szabadságunkkal, *egy pár elvett fegyverrel* a kezünkben, *egy állig* fegyverben álló idegen ország kellős közepén? Pár órán belül a büntető osztagok özöne venne bennünket körül, Azt hiszem fölösleges tovább folytatnom a ránk várakozó büntető szankciók kilátásait.

Azt azonban proponálom, hogy egy páran próbáljanak kijutni innen és ha sikerül nekik, tegyenek jelentést a magasabb parancsnokságoknál, az itteni tarthatatlan állapotokról. Bízunk a sorsunk jobbrafordulásában és tartsunk ki katonákhoz méltóan — fejezte be szavait Füzesy alezredes. Szavait dörgő éljenzés és általános helyeslés fogadja.

És valóban milyen szerencse, hogy ezt a meggondolatlanságot nem követtük el, mert a szabadulás órája sokkalta közelebb volt már, mint azt elképzelni is mertük volna!

Teve hajcsároktól hallottuk, hogy a vörös csapatok erősen közelednek délfelől, s mindössze pár nap kérdése, hogy ide is elérjenek. A hírek valóságát az is igazolni látszott, hogy mindenütt megerősítették az őrszemeket és általános idegesség volt észlelhető.

Közben az ég is alaposan beborul, esőre van kilátás, ami ezen a vidéken ritka dolognak számít. Nagy kövér cseppek hullnak eleinte, egyre sűrűbben, aztán valóságos felhőszakadás lesz belőle. Különös érdekessége ennek az esőnek az, hogy a rengeteg víz, ami leesik, úgy eltűnik a forró száraz homokban, hogy jóformán nyoma is alig látható. Pillanatok alatt minden vízmennyiséget egyszerűen elnyel a föld.

Boldog megkönnyebbüléssel járunk-kelünk az udvarokon. Első alkalommal fedetlen fővel, mert az eső alatt a szúnyogoktól nem kellett tartanunk.

S ahogy elnéztem ezt a sok beesettarcú, sápadt, szomorú hadifogolyt, úgy néznek ki fénylő vizes arcukkal, mintha mind könnyeket hullajtanának, siratva szomorú sorukat, melybe ártatlanul, önhibájukon kívül jutottak . . .

Úgy járunk a *szakadó esőben*, mint máskor a ragyogó napsütésben. Elmerészkedünk olyan távoli helyekre is, hol eddig még nem jártunk. Kimegyünk a temetőbe, hol a jeletlen katonasírhantok végeleáthatatlan sora emelkedik. Ó, te nagy Isten! hogy nem omlik össze ez a világ, ennyi galád-ság láttára..!

Amint a sírok között mászkálunk, a temető egyik részében furcsaformájú, különös felírású, régi sírokat találunk. Jobban szemügyre vesszük a sírköveket. Kilehet tisztán venni rajtuk a jellegzetes kínai japán írást. De hát hogy kerülnek ide kínaiak vagy japánok? Hamarosan rájövünk a rejtély nyitjára. Az orosz-japán háborúban idehozták a japán hadifoglyokat és így küldték őket is tömegesen a másvilágra.

Ki gondolta volna, hogy egykor közös sorsunk lesz a régmúlt orosz-japán háború egykori japán hadifoglyaival?

Úgy látszik, hogy az ég csatornáit nemcsak enyhülést, hanem a várva-várt szabadulást is meghozták számunkra. Azon éjjel még álom nélkül hánykolódtunk pricseinken,, mikor váratlanul erős harangverés és alarmit jelentő trombitaszó veri fel a tábor csendjét. Nyomban utána megjelennek az őreink s beordítják minden barakkba.

— Szoberáityesz..! Szoberáityesz..! Összepakkolni....
Tíz perc múlva indulás ..!

Kapkodva izgatottan csomagolunk. Pár perc múlva már kinnt állunk az udvaron csomagjainkkal. Tisztán lehet hallani a távoli ágyúörgés moraját.

Úgy látszik a vörösök már itt vannak egész közelben. Sok időnk nincs az elmélkedésre, mert már indulunk is. Valóságos szuronyerdő vesz bennünket körül. Csak most látjuk milyen nagy őrség vigyázott ránk. Egy-kettőre elérjük a vasútállomást, hol már három üres, hosszú tehervonat vár bennünket a bevagonírozásra. Mi az első vonatba kerülünk,, mely nyomban megindul velünk Szamara felé.

A vonatkísérő őreink a fékkel ellátott kocsikra szállnak fel s így szerencsére a mi vagonunkra nem kerül ór.

Annak meg különösen örültünk, hogy Non főhadnagy is a mi kocsinkba kerül. Még jóformán alig hagyjuk el az állomást, megszólal Non főhadnagy.

— No fiúk, kinek volna kedve megszökni? Leugrani menetközben a vonatról? Rajtam kívül legfeljebb még kettő jöhet. Felegyenesedik, kiáll a vagon közepére. Pompás hatalmas fickó. Feje majdhogy súrolja a kocsitetejét.

Sok idő nincs! — folytatja — a vörösök mindössze egynapi járásra lehetnek ide és ha minden jól megy, két hét múlva már otthon is lehetünk. Figyelmeztetek benneteket fiúk, csak az jöjjön, aki elvan mindenre szánva, nehogy később megbánja elhatározását.

Első jelentkező Kresztelsz zászlós, második Vajda önkéntes tizedes. Mi is hajlandók lennénk Gyurkával, de már elkéstünk. A siker rovására menne, ha sokan volnánk. — Hamarabb észrevennének bennünket, sokkal nehezebb lenne a szökés — mondja Non főhadnagy.

— Most pedig idefigyeljeteK fiuk! Mihelyt a vonat kicsit lassabban megy mint most, két perces időközökben ugrunk le egymásután. Jó nagy lendülettel menetirányban jobbra előre. Az ugrás után azonnal hasra kell vágódni és mozdulatlanul fekvé maradni, míg a vonat el nem halad. A csomagokat meg lesztek szívesek utánunk egyenként ledobálni. Szóval meg vagyok értve fiuk? Én majd kikémlelem az ugrásra legmegfelelőbb terepet és időpontot.

Óvatosan kinyitja a kocsi ajtaját. Kémlelve kidugja a fejét. Pompás: Kint koromsötét van és nem is megyünk túlságosan gyorsan ...

— Na, Isten megáldjon benneteket, fiuk! Minden jót nektek!..

Sorra kezét szőrit mindenkivel. Az ajtót félig kinyitja, lekuporodik s egy hatalmas lendülettel eltűnik a sinmenti árokban. LélegzetviSSzafojtva figyelünk ... Semmi zaj! . . . Tehát nem vették észre ...

A következő Kresztelsz már az ajtóban ül. Lábai kilógnak a kocsiból.

Szervusztok fiuk! — kiált be a kocsiba, látszik rajta, hogy nagyon izgatott.

Egy darabig lenéz a földre, még mindig nem ugrik... Talán fél az ugrástól?... De mégis, egyszerre csak eltűnik az ajtónyílásból... Egy nagy puffanás hallatszik ... Rémülten nézünk utána... Az ugrás nem jól sikerülhetett, mert közvetlen a sin mellett fekszik hanyattfekve, mozdulatlanul ...

Összenézünk. Csak nem történt szegény fiúnak valami baja? A mozdulatlan fekete pont már el is vész a sötét-ségben ...

Vajda önkéntes teljesen nyugodt. Mosolyog, még viccel is. Ügyesen, biztosan, mint egy párduc, úgy ugrik... Vagy két méternyire, egy árokmenti bozótra esik... Nem látszik belőle semmi, eltűnik teljesen a szemünk elől...

— Gyorsan a csomagokat, — kiáltja egyszerre mindenki! Egyenkint dobjuk le a fiúk csomagjait!

Az ajtót bereteszeljük, s visszamászunk helyeinkre.. Vájjon mi vár rájuk? És mi vár mireánk? Ki lesz közülünk szerencsésebb?...

A vonat rohan velünk ismeretlen új helyünk felé... A pislákoló lámpafény s a kerekek ütemes zenéje lassan álomba ringatnak mindannyiunkat.

Valamit észrevehettek kísérő öreink, mert másnap minden vagonba beül egy-két őr, akik szigorúan megtiltják még az ajtók nyitvatartását is. Hiába faggatjuk öreinket, hogy tulajdonképen hová visznek most bennünket? Csak fejüket rázzák!

— Nyezmáju! Nyezmáju! Nemtudjuk!

Lehet, hogy valóban ők sem tudják utazásunk végállomását. Csupa ismerős állomások következnek. Most már bizonyos, hogy Úfába visznek vissza bennünket.

Mikor a következő nap délutánján befut a vonat velünk az ufai állomásra, az az érzésem, mintha hosszú távollét után valahonnan hazaérkeznék. Izgatott vagyok, mint régen, diákkoromban. A város láttára felelevenednek bennem a városban eltöltött kellemes és szomorú napok emlékei a megérkezésünk napjától a csúfos kudarcba fulladt szökésünk napjáig. Nézzem csak, mennyi ismerősöm is van nekem ebben a nagy tatár városban?

Lénácska és Ljubácska, Zeppelinke és mamája, Frau Csernin, Ciris professzor, Zseni, Ludmila, Vera és Zolyácska, Margit, a magyar asszony, Josepovics úr és báró Vaskez, az osztrák báró..

Érdekes, ezek mind kedves jóembereim, kik most bizonyára aggódnak sorsom felől. S ez a tudat, mi tagadás, igazán jólesik.

Vonatunk pontosan az állomás-épület előtt áll meg, de kiszállni egyelőre nem lehetett. Egyeseknek nagy protekcióval sikerül engedélyt kapni a városba való bemenetelhez. Talán ha nagyon forszírozom én is tudok engedélyt szerezni, de valahogy most nem óhajtom a találkozást volt ismerőseimmel.

Sohasem szerettem sem sikereimmel, sem pedig kudarcaimmal nyilvánosság elé hozakodni. Ilyenkor inkább valahol egyedül félrevonulva szeretek lenni. Már pedig a mostani visszatérésünk igazán nem nevezhető valami dicső bevonulásnak. Elvégre én már egyszer elbúcsúztam mindenkitől és esetleg kellemetlenül is érintheti ismerőseimet egy nem várt

vizontlátás. Veszek inkább egy ufai újságot és meglegszem a helyi hírek olvasásával.

Nem állunk még egy órája sem a pályaudvaron, midőn egy csomó elegáns nő érkezik a perronra. Feiszt hadnagy ismerősei, két szép ferdeszemű tatár lány, kik úgy néznek ki mandulavágású ferdeszemükkel és színes napernyőjükkel, mint két hamisítatlan japán nő. Egymásután érkeznek ki a kíváncsi városbeliek, kik ismerőseik után kutatnak a vagonok mentén. Nem tagadom titkos irigység-félét éreztem azok iránt, kiknek ismerősei olyan hamar tudomást szereztek meg-érkezésünkről és nyomban kisiettek az állomásra.

A resti ajtaján át két nő és egy orosz tiszt lépnek ki a perronra, tétován nézelődve szét maguk körül. Jelena volt és Ljuba orosz tiszt bátyjával. A lányok kezükben pár szál virággal. A tiszt bátyját Ljuba nyilván az esetleges akadályok elsimítására hozta ki magával, kire mindjárt szükség is volt. Amint meglátom őket sietek egyenesen feléjük, de az őrség nem akar engedni. Ljuba bátyja jön értem s beülünk a vasúti restibe. A vizontlátás kissé zavart, de kedves. Melegen érdeklődnek hogylétünk felől. A patikus zászlóst nem találjuk sehol. Kiment időközben a városba.

Ljuba bátyja is érdeklődéssel hallgatja elbeszélésemet a tockoei „Haláltábor“-ról. Kijelenti, hogy illetékes helyeken már felfigyeltek a mi rettenetes helyzetünkre és rövidesen történt is volna intézkedés. Kaptunk volna kinint és orvosokat. Azt is tudja, hogy most minket nagyon messze Szibériába fognak vinni, mert az egész Európai-Oroszország rövidesen hadszíntér lesz. Döntő leszámolás készül a fehérek és vörösök között. Pár nap múlva ő is bevonul az ezredéhez.

A perron felől újabb társaság közeledik. Messziről megismerem Frau Csernin hangját! Ernst, Ernst! kiáltja! Ciris professzor meg a kis Zeppelinke van vele. Egyenesen felénk tartanak. A két társaságot bemutatom egymásnak.

—Hol van Vladimir, kérdezik?

—Mindjárt megkeresem. Üljenek addig le ide az asztalhoz, invitálják őket kedvesen Ljubáék.

Fábry barátom éppen borotválkozott. Úgy hozom el őt azonmód félig beszappanozva.

— Alig egy félórával ezelőtt tudtam meg, hogy visszahozták a tiszteket — kezdte Frau Csernin — és nyomban siettem ki az én gyermekeimhez!

Félrecsúszott kalapja alól egész hajtincs fityeg lefele. Kövér arca csak úgy fénylik az izzadságtól. Látszik rajta, hogy nagyon siethetett kifelé az állomásra.

—Mindenki itt van most — jegyeztem meg udvariaskodva — ki kedves volt nekem ebben a városban. Nem is képzelik milyen nagy örömet szereztek azzal, hogy kijöttek meglátogatni,

—Fogunk mi még jót mulatni otthon Budapesten, ne féljen Ernst — mondja Frau Csernin — de akkor bizonyísten a maga vendégei leszünk ebédre, s nevetett jó ízűen hozzá.

—Bár igazat mondana a nagyságos asszony — mondom — olyan murit rendeznék, amilyent nem pipált még egyőnk sem ...!

—Most jut eszembe egy kis csomagot is hoztam ám az én gyermekeimnek — mondja anyáskodva. — Na csak vegye el szépen. Csak egy kis sütemény van benne, meg találja ki micsoda? Nem mondom meg, csak a vonatban szabad megnézni. Tudom biztosan megfog örülni neki.

Bármennyire is tiltakozom, a csomagot erőszakkal a kezembe nyomja.

Még sokáig beszélgettünk így együtt. Közbe előkerül a patikus zászlós is Ljuba nagy örömére. Vonatunk iiidulásra jelez,Így hát búcsúzni kell.

—Doszvidanja! Doszvidanja Ernst! Proscsáitye! fok szerencsét! Kalapokat, zsebkendőket lobogtatnak a vonat után, míg csak látni lehetett az ufai vasútállomást...

20. FEJEZET.

Amint elhagyjuk az állomást, első dolgom felbontani a kapott csomagot. A finom süteményeket úgyszólván egész darabokban nyelem le, min éppenséggel nem lehet csodálkozni, elvégre mikor ettem utoljára ilyen finom falatokat?! A meglepetésnek szánt valami valóban kellemes meglepetés számomra. Egy kis fejpárna, nem nagyobb egy kis béby párnánál, de így is felséges luxus darabnak számít a tyep-luska fapriccsen. Megcsinálom fekvőhelyemet a felső sor bal-szélen. A kis párnát mindjárt használatba veszem. Átadom magam gondolataimnak, míg csak el nem nyom az álom.

Mire felébredek, már reggel van s javában bennt járunk az Ural hegységben ... Csodálatosan szép, tiszta őszi

nap ragyog az égen. A hervadás ezernyi színében pompázik az Ural. Meredek, égbenyúló sziklafalak között vízesések tői táplált kis tavak mellett robot a vonat. Alagút alagút után következik s a kanyargó vasúti töltés mellett, mint valami hűséges óriási kígyó, tekergőzik a kristályvizű Ural-folyó.

Ezt a szín pompát, ezeket a méltóságosan terpeszkedő hegyeket borókafenyő erdeivel, leírni a valósághoz híven igazán nem lehet. Megközelítőleg legfeljebb egy festő érzékeltethetné ecsetjével.

Első nagy állomás Cseljabinszk, melynek állomásépülete egy remekbe öntött uráli szürke márvány palota... Hatalmas, széles perronján a legkülönbözőbb emberfajták tömege gomolyog. S itt, Európa és Ázsia határmegyéjén, mindenben érzékeltetni lehet már azt az alapvető különbséget, ami ezt a két világrészt egymástól elválasztja.

Cseljabinszkban majd egy félnapot áll a vonatunk s így alkalmam van alaposan szemügyre venni és kikérdezni azt a sokféle nációhoz tartozó, jövőmenő, kiabáló, folyton gesztikuláló tömeget. Ez már egy darab Ázsia, az ő furcsa, egzotikus emberfajtaival. Van itt az oroszokon kívül tatár, kínai, kirgiz, bask, szard, mandzsu, koreai, japán, baskír, meg a jó ég tudja, miféle náció. Abban azonban mind meg egyeznek egy mással, hogy mindnek ferdevágású mongol képe van. Dacára az enyhe időjárásnak, mind báránybekecsben, prémes sapkában vannak.

Esznek, alusznak, veszekednek, üzleteket kötnek, aszszonyaikkal, meg gyermekeikkel bajlódva várnak a vonatokra ...

A mi vonatunk is tovább indult és egy csomó érdekes élménnyel gazdagabban folytatjuk utunkat az ismeretlen Ázsia belseje felé... Az Európa—Ázsia határt az Urálon túl egy gránitoszlop jelzi, melynek egyik felén Európa, másik felén Ázsia felírások láthatók.

Az Uraiból kikerülve tágas, nagy síkságon robot velünk a vonat. Rengeteg juh és szarvasmarha legelészik az amerikai prérrikhez hasonló végeláthatatlan síkságon.

Az alsó nagy szibériai állomás Kurgám, majd az újonnan épült nagy városok. Novo-Nikolajew, Petro-Paulowszk, Omszk, Ácsinszk ...

Utazásunk első napjainak változatosságát a közöny,

unalom és fáradság váltja fel. Egyforma, unalmas tájakon rohan velünk napokon keresztül a vonat. A nagyobb állomásom egy, két, sőt háromnapos távolságra vannak egymástól, melyeken sokszor egész napokat vesztegelünk. Rettenetesen unjuk, rettenetesen belefáradtunk már az utazásba... Ha létezik a hajón való utazásnál tengeri betegség, úgy merem állítani, hogy egy ilyen hosszú ázsiai utazásnál fellép a vonat-betegség.

Még elsőosztályú hálókocsiban is fáradságos volna egyfolytában hetekig utazni, hát még marhakocsiban összehúfolva, nélkülözve a kényelem és a higiénia legminimálisabb követelményeit... Sem ülni, sem állni, sem feküdni nem tudunk már. Ha megáll a vonat s leszállunk, csak úgy szédelgünk. Már járni sem tudunk valósággal ... A napokat sem számoljuk már. Abba is belefáradtunk. Nem tudjuk, hányadika van, nem tartjuk fejben a hét napjait sem. Fáj minden részünk, lábaink egészen elzsibbadtak ... Már mindent elfelejtettünk: Tockóét és Ufát s csak egyre utazunk tovább ... tovább ...

Végre egy napon megérkezünk utazásunk végállomáshoz s kiszállunk a hetekig lakott tyepluskákból.

Krasznojárszk! A transzibériai vasútvonal legészakibb pontja.

Az Uralban még csodás szép napsütéses idő volt, a szibériai steppéken már csípős szelek fújdogáltak. Egyre ködösebbre, hűvösebbre vált az idő s mire megérkezünk Krasznojárszka, már fehér hólepel takar mindent... Pedig a naptár csak szeptember 6-át mutat.

Boldogan hagyjuk ott a vasúti vagonbörtöneinket és megindulunk a várostól hét versztnyire egy magas fensíkon épült katonai város, az úgynevezett Voenni Gorodok felé. Jelenleg hadifogoly tábornak van berendezve.

A város, amennyiben a keresztülmenetelünk alatt felülete a megállapíthatom, szép nagyváros benyomását kelti. Rajta keresztül folyik a Jenisszej folyó, mely a Dunánál kétszer, sőt háromszorosa is szélesebb. Fő érdekessége, hogy Szibériának egyetlen folyója, mely északra folyik és beomlik az Északi Jegestengerbe. Míg a Jenisszej jobb partja lapályos síkság, addig a balpartja meredek, magas sziklafal.

Pár kilométeres erőltetett menetelés után, valami magas, oszlopos építményt pillantunk meg messziről. Azt hittük

már hogy a Vojenni Gorodok épületeihez tartozik ez a magas oszlop-építmény. Ahogy közelebb érünk, látjuk szomorú tévedésünket. Ez a monumentális kőoszlop nem más, mint a krasznojárszki nagy hadifogoly temető síremléke, melyen a következő felírás olvasható:

„Die Verbundenen Deutschen, Österreichischen, Ungarischen, Türkischen und Bulgarischen Offizieren für Ihrem Kriegskameraden“. Levett kalappal álljuk körül a síremléket. Nagy szomorúság járja át szívünket. A sírás már ott dörömböl torkunkban. Hát ez lenne első találkozásunk krasznojárszki hadifogoly társainkkal?...



Gyóni Géza síremléke a krasznojárszki hadifogoly temetőben.

Szegény drága véreink, szegény, korán elhullott bajtársaink, kik itt feksztök, a vad, idegen Szibéria földjén, elszakadva örökre mindentől, ami nektek valaha is kedves volt.

Soha nem értünk még meg ilyen szomorú találkozást.. Ó, ezek a néma sírok ha beszélni tudnának... Mennyi fájdalom, mennyi reménység szállt e sírokba ... Mennyi fiatal élet tört ketté és hullt a porba... Szép katonás rendben fekszenek, mintha csak a gyakorlótéren lennének... Külön a németek, külön az osztrákok, külön a magyarok, törökök....

Olvassuk a magyar sírok feliratait; Gyóni Géza, Áchim Mihály, két testvér egymás mellett!..

Szomorú találkozás ez kedvenc költőmmel, kinek legszebb versét — „Csak egy éjszakára küldjétek el őket“... — még diák koromban kívülről megtanultam. Hát már befejezted rövid, szomorú életed szegény Gyóni Géza..? Nem írsz több bátor, gyújtó tűzű verseket, nem kell már téljenek Tőled az otthon dekkoló „Szálkakeresők“...

Szomorú életéről, tragikus haláláról megtudtuk, hogy a Przemiszlben esett orosz fogságban. Egyenesen idehozták Krasznójárszkba. Itt volt akkor már bátyja is, Áchim Mihály főhadnagy.

Tekintettel azonban, hogy Gyóni Géza legénységi állományú volt, kint kellett lakjon a legénységi barakkban. Bátyja közbenjárására a krasznójárszki tábor akkori rangidős tisztje Molnár ezredes, soronkívül előlépteti Gyóni Gézát őrmesterré, úgyhogy azontúl már benn lakhat bátyjával együtt a tisztitáborban. Boldog egyetértésben él a két testvér, miközben Gyóni Géza egymásután írja szebbnél szebb verseit.

Feljethetetlen, szép előadó-estéket rendez a táborban. Szomorú, közönsorsú hadifogolytársai rajongásig szeretik.

Egy nap megbetegszik a bátyja, könnyebb influenzában. A betegség egyre súlyosbodik, majd szövődményes tüdő- és mellhártyagyulladás lép fel. Éjjel-nappal ott virraszt a költő, bátyja betegágya mellett. De a vég feltartóztathatatlanul közeledik s a daliás főhadnagy ott hal meg melegszívű költő öccse karjaiban.

Ettől a perctől kezdve búskomor lett Gyóni Géza. Nem beszél senkivel sem, egyesegyedül járja a tábor udvarát zilált fővel, zavaros szemekkel. Nemsokára elméje végkép elborul s pontosan egy hónapra bátyja halála után ő is követi őt a sírba. Ott vannak eltemetve egymás mellett a krasznójárszki hadifogolytemetőben....

Amilyen az első benyomás volt, olyan élet várt is ránk a krasznójárszki fogolytáborban. Hadifoglyok temetője búcsúztatott el bennünket Tockoéból s hadifogolytemető üdvözöl elsőnek bennünket Krasznójárszkba való megérkezésünk alkalmával. Nem jó ómen, de hát katonasors. Nem tehetünk ellene semmit.

Különben fatalista vagyok. Jöjjön aminek jönni kell... Hiszem hogy minden de minden okkal történik és minden kikerülhetetlenül, feltartóztathatatlanul történik.

A Voenni Gorodok, első látásra nem tesz ránk kellemes benyomást. Egy egész város volt, minden rendszer nélkül épült számtalan egyemeletes és földszintes kőépületével. A külső épületekben orosz katonaság, egy szibériai lövészrezd van elszállásolva. A belső rész a hadifogolytábor körük kerítve négy méter magas fakerítéssel. Minden százlépésre egy magas őrtoronnyal. A kőépületekben a hadifogoly tisztek, a kerítésen túl, a földbeépített fabarakokban pedig, a legénység van elszállásolva. Ez a katonai város tulajdonképpen francia pénzen épült nagy katonai gócpont lett volna, de az építkezések a háború következtében abbamaradtak.

A legtöbb épület befejezetlenül lett a hadifoglyok sivár lakóhelye. Ezek az épületek nagy kőpadlójú termekből állanak. Némelyikbe száznál is több tisztet szállásolnak be. A fogolytáborban velünk együtt ötezer tiszt, és tizenötezer főnyi legénység volt, kiket különböző európai fogolytáborokból koncentráltak ide. Vegyesen voltunk magyarok, németek, osztrákok törökök, bulgárok.

Az első napok a berendezkedéssel és a terep megismerésével telnek el. Ezredbeli ismerősök és földiek után keresgélünk, kikkel aztán alaposan kibeszélgessük magunkat. Megvolt engedve mindenkinek a lakóhely kiválasztása, és így lehetségessé vált közös ezredbelieknek, barátoknak az együttlakás. Lassankint a tábor keretein belül, kisebb-nagyobb társaságok, klikkek, vagy ahogy mi nevezzük „családok“ létesülnek.

Hogy lakályosabbá, de főképpen melegebbé tegyék ezeket a közös nagy termeket, válaszfalakat, valóságos kis házikókat építenek maguknak a foglyok. A szükséges építőanyagokat az üresen álló lakatlan épületekből szerzik, melyekből elhordanak minden megmozgatható dolgot. Ajtókat, ablakokat, lépcsőkoriátokat stb. Ezek az úgynevezett „Boxok“ melyeknek lakói a deszkafalakon belül élhették az ő külön magánéletüket.

Lassanként teljesen kialakul az egész táborélet rendszere, Külön pavillonba tömörülnek a birodalmi németek, külön az osztrákok, magyarok, törökök. Külön pavillonba laknak a törzstisztek is őrnagytól fölfelé.

Míg az idő nem fordul túl hidegre, naponta fölkeresük volt ezredtársainkat. Megbeszéljük napi programmunkat

és nagy sétákat teszünk Szépe Gyurkával körül a tábor kerítése mellett.

Egy „benszülött“ krasznojarszki tiszt — így hívtuk a régi törzslakókat — alaposan ránkijesztett, mikor meghallotta hogy a kerítés mellett végezzük a napi sétáinkat

— Az Isten szerelmére vigyázzatok fiuk! Három lépésnél a kerítést meg ne közelítsétek, mert az öröknek szigorú utasításuk van arra hogy ilyen esetben minden felszólítás nélkül lőjjenek!

Napi sétáinkról- azért nem mondunk le, csupán a Kerítést most már jobban respektáljuk. Megtudtuk különben ennek a szigorú rendelkezésnek az okát is hamarosan.

Még a múlt évben történt amikor az oroszok lelepleztek és megghiúsítottak egy a maga nemében páratlanul merész szökési kísérletet. A szökésrekészülő tisztak a tábor körülvevő kerítéshez legközelebb álló épületben készítettek elő szökésüket. Az épület pincéjéből hosszú, fáradtságos munkával, a legnagyobb titokban földalatti alagutat ástak a kerítés alatt. Ezen az úton gondoltak megvalósítani fogásból való szabadulásukat.

Egy álló évig dolgoztak rajta hallatlan szívóssággal, a szabadulás biztos reményében. Senki az égvilágon nem tudott róla. Négyen voltak, négy elszánt, bátor katona kik sehogysem bírtak beletörődni a hadifogoly élet sivár kilátástalanságába.

Nagy körültekintéssel kidolgozott terv szerint dolgoztak, míg végre elkészültek nehéz munkájukkal. Elindultak hát a földalatti alagúton, melynek minden lépésnyi területet verejtékükkel öntözve a tíz körmükkel kapartak ki a szabadulás reményében. És mikor már azt hitték célnál vannak s kiértek az alagút külső kijáratához, meghült bennük a ver! Orosz katonák puskáinak csöve meredt feléjük

Sortűz dördült el...! A négy szökevény közül kettő holtan, kettő sebesülten került az oroszok kezébe. Elárulták őket! Hogy ki volt az áruló, azt soha senki nem tudta meg.

Én a 4-es számú pavillonban laktam a „Suvajow“ kávéház fölött. Ablakunk tábor főterére nézett. Hosszú nagy közös teremnek a végén, egy kiugró részben, mit előkelően „alkovnak“ kereszteltünk.

Szűkebb „családunk“ tagjai: Szépe Gyurka, Weisz Jenő Kovácsy Gyula zászlósok és én voltam. Szépe angolul tanult,

én oroszul, Kovácsy regényeket olvasott, Weisz Jenő meg híreket és üzleteket közvetített.

Gyakran ellátogattam a 7-es pavillonba, hol sok földim, jó barátom, 4-es nagyváradai honvéd tisztek laktak, Nagy Marci, Osváth Tibor, Vadász Jenő, Soós Zoli, Dr. Erdős, Rác Pista és a három Mayr testvér.



Őrszem a krasznójárszki hadifogolytábor kapujánál.

Hogy a kifürkészhetetlen sors vagy a véletlen milyen rendkívüli dolgokat produkál, bizonyítéka annak a három Mayr testvér, kik a csodával határos módon kerültek egy helyre a végtelen Orosz birodalomban. Szegény fiúk tragédiájáról a későbbiek során fogok majd megemlékezni.

Napi programunk a következő: Reggel 7 és 8 között felkelés. A fekvőhelyek rendbehozatala, csaja főzés. A reggeli: tea cukor nélkül, fekete kenyérral. Reggeli után séta, majd

tanulás, olvasás, ruha, fehérnemű javítás. 12-kor ebéd az étkezdeben. Hosszú, egymás mellé rakott asztalokon és fapadokon fogyasztjuk szűkreszabott, egyszerű ebédeinket. Ebéd alatt tárgyaljuk meg a napi eseményeket és a hazulról érkezett híreket.

Mert vannak szerencsések közülünk, kik leveleket, újságokat kapnak otthonról. Nekem egyszer sem adatott meg hosszú fogságom ideje alatt, hogy egyetlen sor írást is kaptam volna családomtól. Pedig írni írtam egy egész szekérre valót.

A tábor főterén áll egy hirdető oszlopféle építmény, az úgynevezett „Litfass“ melyen úgy az orosz, valamint a mi parancsnokságunk hoz köztudomásra minden közölni valót. Ez a „Litfass“ idővel olyan fontos tényezővé nőtte ki magát, ami nélkül már el sem tudjuk képzelni az életet. Valahányszor elmegyünk mellette napjában, meg nem álljuk, hogy kíváncsi szemmel ne keresnénk rajta valami rendkívüli újságot, valami jó hírt, mikre tudat alatt mindig áhítózunk, amik azonban valóságot sohasem öltenek.

Az egyhangú, sivár táboréletben valóságos lelki balzsam számomra a jég-sport üzése. Összeismerkedtem a székesfehérvári származású Lichtnekkerrel, Magyarország egykori műkorcsolyázó bajnokával. Nagy megértéssel és végtelen szeretettel fogad és bevesz az ő szigorúan kontingentált jégcsaládjába.

A jégpályát a tábor szélén mi magunk építettük. Mintegy száz négyzetméternyi területet körülárkoltunk, ami nyáron futballpálya volt. Hengerelés után — kézilocsolókkal — meglehetősen fáradtságos munkával készítettük. Október hónap nagyon kedvező volt a jegünknek s majd minden szabadidőmet a jégen töltöttem. A körülményekhez képest boldoggá tesz a korcsolyázás, mert napi programot ad. Inspekciót tartunk az öntözéshez meg a sepréshez. Ilyenkor már kora hajnalban kell kelniünk s még holdvilágnál is munkába kell álljunk. Így aztán a korcsolyázás gondzó, éltető narkotikum lett számunkra.

November közepe fele azonban véget vet ártatlan szórakozásunknak a kegyetlen, félelmetes, eddig csak hírből hallott szibériai tél. A hőmérő egyre sülyedni kezd s az átlagos 10-15 fokról 20-30-35 fokra esik. A napot hetekig, sőt hónapokig nem látjuk. Éjjel-nappal úgyszólván egyforma félhomály van. A borult ég havat hoz s a velőki g ható, met-

sző hideg szél miatt ki sem bírunk mozdulni a házból...

A folytonos szobában ülés, a semmittevő egyhangú élet ráfekszik a kedélyünkre. Egyre szótlanabbak leszünk, türelmetlenek, idegesek egymással szemben.

Heves viták, szenvedélyes szócsatározások napirenden vannak s még a legjobb barátok is nem egyszer reszkető, ökölbesorult kezekkel néznek egymással farkasszemet. De nem tartozik a ritkaságok közé az sem, mikor komoly tettlegességekre is sor kerül.

A hőmérő egyre süllyed. Karácsony felé már 40 fokonál tartunk. A jégpálya jege törött ablaküveghez hasonlít a nagy hideg össze-vissza repesztette.

Szilveszterre elérjük az 50 fokot!

Milyen is ez az 50 fokos hideg? Szeretném leírni, valamelyes formában érzékeltetni . . . De attól tartok, hogy ez is olyan mint a harctér. Látni, átélni, érezni kell, leírni nem lehet.

Ha az ember ilyen nagy hidegben kilép a levegőre, első pillanatban az az érzése, legalábbis nekem az volt, mintha meztelenül teljesen ruhanélkül lenne. A halánték feszül és lüktet, s az ember egész testében hangyamászás apró tűszúrásfélét érez. A levegő füstölög, kéményfűstszerűen áramlik. A láb alatt a fagyott hó visong, jajgató hangokat hallat. . . Elég tíz-húsz lépést tenni, hogy orr, fül kéz, ha szabadon van lefagygyon. Épp ezért csak kendőkkel bebugyolálva szabad az uccára kilépni. A szempillák percek alatt zúzmarásak lesznek, folyton összeragadnak, mi a látást nagyban akadályozza ilyenkor. A szemmel együtt az orr is könnyezni kezd, mit csak a meleg szoba tud ismét a rendes kerékvágásba hozni. S nem viccelek, mikor azt mondom, hogy a fül megfeszült dobhártyái valami távoli harangzúgást közvetítenek. Az orosz muzsik különben azt mondja, hogy ordít a hideg.

Önként vetődik fel a kérdés, hogyan él a szibériai benszüllött és hogyan védekezik a szörnyű hideg ellen? Kezdjük a lábbelivel! Hosszúszerű, vastagbőrű csizma, melyre egy bővebb, filcből készült halina csizma, az úgynevezett „Batyinki“ kerül. Meleg trikó alsóruhák nőkn, férfiakon egyaránt.

A nadrág férfiaknál vastag szövetből készül. Sokszor vattelinnel bélelve, vagy kutyabőrrel áthúzva. A felsőtestre

jönnek a meleg bélelt rubácskák, ujjas, báránybéléses mellé nyék. A fejre hatalmas szörme kucsma jön, mi melegen tartja a fejet, fület, homlokot. Végül pedig az orra, szájra nyakra a felhajtott bundaprémen kívül egy hosszú átalvető kendő. A kézen, bélelt, vastag keztyű. A kezeit az orosz különben nem zsebre, hanem egymásba dugja a bő bunda-ujjába.

Az oroszok legfontosabb és egyben legszebb ruhadarabja a téli bunda. Annyi remekbe szabott értékes vagyónokat érő prémbundát mint az oroszokon, talán az egész világon sehol sem látni! A földig érő hosszú, a félrövid bundák legkülömb változata, farkas, róka, coboly medve, jegesmedve prémmel ellátva.

De talán a legfontosabb tényező a hideg elviselésére, a minden házban nélkülözhetetlen és felbecsülhetetlen értékű szamovár, melynek tüze soha ki nem alszik. Éjjel-nappal fő a csaja, melyből a muszkák elképesztő mennyiséget fogyasztanak. A teakészítés módja náluk roppant egyszerű. A hasas szamovárban állandóan van kész forralt víz, s a szamovár tetején egy kis csajnikban előre elkészített tea-kivonat melepszik. Hogy a forró tea ivása ne legyen nekik kellemetlen, úgy segítenek magukon, hogy a forró teát nem csészékbe, hanem csészéaljakba öntik, melyeknek nagyobb felületük lévén, a párolgás gyorsabb. Ennek következtében így hamarabb hűl a drága ital.

Az 50 sokszor 60 fokos hidegek szerencsére nem hosszan tartók. Ilyenkor teljesen megbénul az uccai forgalom. Az iskolákban szünetel a tanítás. Piacot nem tartanak. Csak ha a hideg enged és leszáll 40 fokra folytatódik rendes mederben az élet.

Érdekes, hogy a parasztok a befagyott folyók jégpáncélját használják országút gyanánt, mert ott a szánút simább, s jobban védve is vannak a hófúvásoktól, komisz szelektől. A folyók jegének beszakadásától persze mit sem kell félniök.

A nagy hideg sokmindent átformál ott, s a mi szemünkben sok mindenre rányomja különös, érdekes jellegét. A piacon a tejet például kuglóf formákba fagyott tömbökben árulják, vagy vékonyabb formákba perec módjára fűzik fel. A húst, tejet, vaját, teát fejszével vágják darabokra és font számra kimérve árulják.

A nagy hidegekben, mikor az orosz ember ki sem

bújik szobájából, az ucca csodálatra méltó járókelői, az igénytelen, hihetetlenül szívós kínai kulik.

Ott állnak jéggé fagyva, egyhelyben topogva uccasarkokon, üzleti őrhelyeiken nyávogó, ugató hangjukon kínálgatva nyomorúságos portékájukat. Cigaretta, újságokat, képeslapokat, szemecskét, szárított pörkölt napraforgó magokat, vagy gyufát.



A „Litfass“ hirdető oszlop a tábor főterén.

Az ucca mindenütt jég és hó . . . A fellapátolt hó a járda szélén a két méter magasságot is eléri; Mint egy hosszú áthatolhatatlan fal fut a házakkal párhuzamosan. Iskolás gyerekek, újságárus rikkancsok, de néha felnőttek is korszolyával a lábukon közlekednek az uccán.

Mi hadifoglyok nagyon sokat szenvedtünk a szörnyű hidegektől. A fűtőanyagunk nevetségesen csekély volt, táp-

lálkozásunk, öltözékünk egyaránt hiányosak. Legtöbbünknek csak a harctéri béleletlen katonaruháink voltak, meleg alsó ruhák, keztyűk, sálak teljesen hiányoztak. Bohózatokba illő komikus látvány volt, mikor esténként lefekvéskor minden tartalék fehérneműnk, ruhadarabjainkat magunkra vettük, hogy ezekkel a rongydarabokkal is melegítsük meggyötört, fázós testünket. Takaróinkat zsákszerűen varrtuk össze, melyekbe bebújás után hernyómódra összezsugorodtunk. Éjjelenként aztán csak úgy potyogtunk le az ágyunk deszkáiról, mert a csukott zsákban teljesen elvesztettük minden orientálódó képességünket.

De a nagy *hideggel* így sem tudtunk dacolni. *Hányszor* ébredtem fel éjjelenként a kellemetlen fázás kínzó érzése miatt és dörzsölnöm kellett a hidegtől meggémberedett tagjaimat.

A fogság nyomasztó egyhangúsága ráterpeszkedett lelkünkre. Idegőrlő bizonytalanságban, a szabadulás legkisebb reménye nélkül teltek napjaink. A teljes tétlenségre csak fizikailag voltunk kárhozthatva, de nem úgy szellemileg! Lázasan lüktető fantáziánk azonban egy percre sem nyugodott!

Az örök emberi természet, a viszonyokhoz való csodálatos alkalmazkodó képesség, a fiatal élniakarás cselekvésre készítette a foglyokat. Nem szabad elfelejteni, hogy itt a táborban ötezer tiszt, mind életerős intellektus élt együtt, kik odahaza katonatisztek, ügyvédek, orvosok, színészek, kereskedők, hivatalnokok, tanárok, zenészek voltak!

És egy napon egyetlen szó süvített végig a táboron: Dolgozni! Akármit is, de mindenkinek dolgozni kell!

S a tegnap álomszerű elképzeléséből néhány hét leforgása alatt valóság lesz!

Az egész tábor mintegy varázsütésre ébredezni kezd a biztos pusztulást hozó letargiából. Serény munka indul meg a szöges drótkerítéssel körülzárt foglyotáborban. A hivatásos színészek összeállnak és színházakat létesítenek. Persze csak amolyan egyszerű színházakat. Voltak a tábor területén üresenálló nagy istállónak készült épületek. Az orosz parancsnokság engedélyét hamarosan megszerezték hozzá. A legénység között akadnak ácsok, asztalosok, lakatosok, festők, szabók, suszterek, hivatásos zenészek. A szín

ház felszereléséhez szükséges anyagokat, szerszámokat, hangszereket az élelmesebbek szerzik be a városból.

Két hónap sem telik bele s áll a színház, ragyogón és impozánsan! A megnyitó előadásra lázasan folyik a készülődés. A vöröskeresztes adományok között akadnak színdarabok, operettek, drámák, színművek. Az is megtörtént bizonny, hogy egy-egy közismert operett partitúráját fejből írják meg kiváló színészeink és muzsikusaink.

Azt kérdezhetnék most már sokan, hogyan lehet színházat játszani ott, ahol csupán férfiak vannak együtt. Ezen is segített az ügyes rendezőség.

— Kiválogatják a nőies arcú, vékony, női orgánumú tiszteket és oly ügyesen, minden képzeletet felülmúló raffinériával öltöztetik fel őket, hogy tökéletesek voltak. Ennek bizonyítéka az a botrányos eset volt mit az egyik színelő-



A krasnojárszki hadifogolytábor.
Balról a tiszti, jobbról a legénységi barakkok.

adáson az inspekciós orosz tiszttal rendezett. Ő ugyanis nem volt hajlandó elhinni senkinek, hogy a darab női szereplői, kik remekül alakították szerepüket, valóban nem nők hanem férfiak. Felment a színpadra, bezárta a kijáratokat, levitte a szereplőket az öltözőkbe, hol saját szemével és kezeivel győződött meg kézzelfoghatóan arról, hogy a szereplő „nők” bizony férfiak! És ebbeli nagy csodálkozását egy jellegzetes orosz káromkodással fejezte ki:

— J.... trvojmaty!

A színház magyar volt. Csak jóval később, a látott sikereken a németek is felbuzdulva, csinálják meg a német színházat. Ez azonban sem kiállítás sem nívó tekintetében meg sem közelíti a magyar színházat. A színház lelkes ren-

dezője Gábor Ernő volt. Színészek Zátony Kálmán, Földényi és Dobos pesti színészek voltak.

A női szereplők később anyyira beleélték magukat szerepükbe, hogy a színházon kívül is primadonnáskodtak. Hódolójuk is akadt bőven, kik valósággal elkényeztették kedvenceiket. A leghevesebb és legbökezübb gavallérok a török tisztok voltak, kik elhalmozták minden jóval kedvenc primadonnájukat. Legnagyobb sikerei Magda főhadnagynak voltak, kinek minden mozdulata és a hangja is tisztára nőies volt.

Érdekes ismerettségre tettem szert egy színeloadás alkalmával. Mi a rendes helyünkön ültünk Gyurkával. Az előadás már megkezdődött, de a fenntartott parancsnoki páholy üres volt. Az első felvonás már vége felé járt, mikor megérkezik az inspekciós orosz tiszt, egy főhadnagy, ezúttal azonban egyedül. Ülőhelyünk nem messze volt a páholytól és észre veszem, hogy int felém az orosz tiszt. Be sem várja, hogy oda menjek, már fel is kel helyéről és egyenesen jön felém. Leül a mellettem lévő üres székre, bemutatkozik és bocsánatot kér, hogy zavar, de elkésett az előadásról és most nem ért belőle semmit. Megkér, hogy mondjam el az előzményeket és fordítsam le a beszélgetéseket oroszra.

Mondanom sem kell, hogy készségesen tettem eleget kérésének, annál is inkább, mert nagyon rokonszenves ember benyomását tette rám. Előadás után hálásan kezet szorított velünk és megköszönte a tolmácsolásomat.

Azóta nem láttam többet. Nem jött színházba egyszer sem. Csak jóval később találkoztam össze vele egészen rendkívüli körülmények között, mikor ez a főhadnagy megmentette az életemet. De ezt majd a későbbiek folyamán fogom elmondani.

Vállalkozó szellemű, hozzáértő emberek kávéházakat, éttermeket nyitnak. Így létesül magyar, német, török kávéház, hol mindenki saját kedvenc nemzeti eledelét megkaphatja, aránylag kevés pénzért. A magyar kávéházból természetesen nem hiányzott a cigányzene sem, mit ezúttal Köves hadnagy pótol kitűnő zenekarával.

A török kávéház híres a jó török kávéiról, meg a sok különféle mézes süteményeiről, az úgynevezett „Tulumbák”-ról. Az osztrák kávéházban kitűnő Knédliket lehet enni. Élelmes emberek török közvetítéssel, pénz kölcsönökét sze-

reznek kinti tatároktól. Bankszerű kisebb-nagyobb kölcsönök ket adnak ki renntabilis vállalkozásokra. Így aztán teljes erővel fellendül a kereskedelmi élet a táborban. Élelmiszereket és más közszükségleti cikkeket árusító „Lavkák“ nyílnak majd minden barakkban. Szabóműhelyek, cipőüzletek létesülnek. Van már likőr gyár, kefe gyár, szappan és kölnivíz előállító üzem. A törökök kitűnően preparált cigarettákat készítenek, miket tetszetős csomagolásban ügynökökkel eladásra küldenek ki a városba.

Van fürdők és van könyvtárunk, sőt egyetemünk is, hol kiváló egyetemi tanárok adnak elő jogtudományt, matematikát, filozófiát, történelmet stb.

Valóságos gyárváros lett a csendes fogolytáborból, honnan még a tábori rendőrség sem hiányzik.

A városban is tudomást szereznek a tábor készítményeiről. Orosz meg tatár kereskedők jönnek be a táborba és összevásárolnak tücsköt-bogarat és viszik a hadifogoly árut szerte Szibériában.

Mindenki dolgozik, foglalkozik valamivel, csak egyedül a birodalmi németek nem. Sem a tiszték, sem a legénység. Nekik nem volt erre szükségük. El voltak mindig látva jó ruhákkal, élelmiszerekkel. Mi tagadás irigyeltük is néha őket. Hiába róluk jobban gondoskodott a „Kaiser“ mint mirőlünk. Csodálatosképpen ők mindvégig megmaradtak katonáknak.

Egyenruhájukat soha fel nem cserélik civilruhákkal. Katonásdit játszanak, parádézhatnak egymással s oroszul világért meg nem tanulnak. De valamit ők is csináltak — egy mézszárszék, persze ezt csak a legénység — melyben kutyahúsból készült „Wurst“-okat árusítanak. A mézszárszék „üzletszerzői“ minden arra tévedt gazdátlan kutyát összefogdosnak és nyomban megnyúznak. A kutyatulajdonosok kétségbe voltak esve és nem merték még fényes nappal sem kienedni kutyájukat.

21. FEJEZET.

Szaporán megy a munka mindenkinek a táborban. Mi is megtanuljuk a cigarettahüvely készítését Fodor zászlós, Szépe Gyurka földije, összeköttetést létesít a fő cigarettakészítő üzemek tulajdonosaival a törökökkel. A törökök nyelvük és vallásuk révén ismeretségben állnak a város ta-

tár lakóival, kikkel állandó szoros nekszust tartanak fenn. Állandóan kijárnak a városba. Van pénzüik bőven s a sokféle preparált finom ctgarettakülönlegességgel, miket olcsó dohányyokból készítenek. Rengeteg pénzt keresnek. A cigarettaüzlet úgy fellendült, hogy már nem győzzük gyártani a sok hozzávaló hüvelyt.

Kora reggeltől, késő estig csináljuk a hüvelyeket. Közben a cigaretták töltését is el kell, hogy vállaljuk. Naponta járunk át a török pavillonba dohányért s ilyenkor nagy érdeklődéssel szemlélem ezt a jámbor török társaságot szűkebb otthonában.

Még emlékezetemben vannak az iskolában tanult, félvilágot meghódító, félelmetes török janicsárok hőstettei, de hiába keresem, nem találok semmi vadságot, a hős janicsárok e pár apró, görbelábú, potrohos, kései utódában! Békés, csendes, szomorúan gubbasztó embereket találok. Ami leginkább meglep náluk, az a különleges ülés módjuk. Sose felejttem el meglepetésemet, mikor először beléptem a török tisztok szobájába. Csupa guggoló embereket találtam, egyik a földön, másik a széken, harmadik meg az ágy szélén. Úgy gubbasztottak, mint valami fekete, nagy madarak. A szobában öten laktak, négy közülök guggolva dolgozott s csak az ötödik dolgozott állva, ki a dohányt preparálta.

A török-magyar barátság különben erősen ki volt fejlődve. Bennünket is nem egyszer vendégeltek meg munkaadó török gazdáink. Nem egy effendi megtanult folyékonyan magyarul. Voltak viszont közülünk is elég sokan, kik szorgalmasan tanulták a török nyelvet.

Egy napon, mikor egy nagy cigarettarendelés várt elszállításra, valami közbejöhötett, mert a kinti ügynökünk nem jött be érte. Megkérdezték ki vállalkozna kivinni a szállítmányt a városba, hol egy koreai bizományosnak kellene azt átadni. Rögtön kaptam az alkalmán és jelentkezem, hiszen ez egy élményt jelent számomra. Úgyis kíváncsi voltam a városra, amit még csak felületesen ismertem eddig.

Szabályszerű propuszkával (engedéllyel a kimenetelre) a zsebemben, nagy hátizsák cigarettával a hátamon elindultam. Jó kétórai gyaloglás után érkeztem ki.

Hosszas keresgélés árán találtam el a koreaihoz, az Irkuckája utcában. A koreainak szintén cigarettahülni gyára volt. Egy nagy ház souterénjében dolgozott vagy húsz

koreai meg kínai, jellegzetes, fényes fekete copfos fejűek. Egy elkerített külön szobában volt a tulajdonos, ferdeszemű, ragyásképű, duzzadt arcú öreg koreai a feleségével, egy csodás szép szőke orosz nővel,

Csajával kínálnak. Érdeklődnek a hadifoglyok élete felől. Úgy tűnik fel nekem ez a szép nő az öreg majomképű koreai mellett, mint a mesék elrabolts és fogságbatartott király leánya.

De a vén ravasz koreai nem sokáig hagy gyönyörködni a szép királykisasszonyba. Hamarosán leszámolja a cigarettáért járó pénzt, s röviden búcsúzásra nyújtja kezét. A felesége is odanyújtja párnás kis fehér kezét, amit mi tagadás szíves örömet megcsókoltam.

— Procsajtye! Goszpogyin. Procsajtye! — köszön el kedves csicsergő hangon.

Jól esett kinn járni, embereket, házakat, életet látni . . . Nem sajnáltam érte a fáradságot.

22. FEJEZET.

A színház jelentett mégis mindennél legtöbbet számunkra. Felejthetetlen forró sikerű színházi estéink voltak. Gábor, Földényi, Zátony, Dobos mind kiváló elsőrangú színész. A zenekar 60 tagú volt. Egytől-egyik művész. Csupán a fűvósok voltak legénységi állományú hivatásos katonazenészek. Óriási sikerük volt a Molnár daraboknak, mikhez úgy jutottak, hogy éppen akkor mentek Szibéria különböző városaiba: a Farkas, a Testőr, az Ördög darabok. Ragyogó sikere volt a híres Bernstein drámának a Tolvajnak. Az operettek közül a Tatarjárás, Elváltasszony, Vigözvegy, Denevér arattak páratlan sikereket.

Tomboló sikereket ért el egy Krausz nevű zászlós, kit egyszerűen Krucinak hívtak. Nem volt hivatásos színész. Műkedvelő volt csupán. Esetlen mozdulataival, fahangján énenelt szellemes saját verseivel, sokszor könnyekig megnevetette a foglyokat. Ha csak megjelent a színpadon tomboló tapsvihar fogadta. Valósággal dédelgették, rajongtak érte.

Akármilyen megerőltetésünkbe is kerül, Gyurkával együtt összespórolunk annyi pénzt, hogy színházbérletet váltunk, heti két előadásra. Ezek a színházba készülődések örökké felejthetetlenek maradnak számomra. Frissen meg-

borotválkoztunk, feltettük egyetlen fehérgallérunkat, simára fésültük a hajunkat, bakkancsainkat ragyogó fényesre pucoljuk. De a mi nagy készülődéseinknek, meg is volt ám az oka. Minden előadáson jelen van az aznapi inspekciós orosz tiszt, természetesen nem egyedül, hanem mindegyik a baráti nőjével.

Gyönyörűek voltak ezek a nők, elegánsak lakk csizmában, drága prémes bundákban. Valóságos illatfelhőt arasztottak maguk körül. Hogy keringtek, hogy rajzoltak a fogoly tiszt az egyetlen nő körül . . . A színházban minden szem ráirányul. Az egyetlen nő boldogan, szinte mámorosan állja a sok férfi izzó pillantását. Lehunnya szempilláit, kéjesen élvezi rendkívüli diadalát. S az előadás alatt is hol a „Nőt“ hol a darabot nézzük felváltva. Még a színpad nagy függönyére is egy lólábú Faunt, meg egy menekülő Nimfát festett a készítője. A zene édes melódiája, a szép eleven orosz nő közelsége bizony alaposan felkavarja, elnyomott, szunnyadó vágyainkat . . .

—Látod Ernő — szól oda nekem Szépe Gyurka — ez a civilizáció! Ez a kultúra! Hogy ez a sok éhes hím nem ront rá erre az egyetlen nőtényre... s nem teperi le, hogy aztán vívjanak egymással élet-halál harcot. . .

—Hagyd kérlek azt a híres civilizációt — mondom. — Nézd meg, milyen sorba juttatott bennünket.

— Igen? Tudd meg, ha véletlenül százévvvel előbb esünk fogságba, most biztosan gályarabok lennénk valahol az Amur folyó egyik békáján.

— Hagyjuk kérlek az egészet, — válaszolok — kár lenne elrontani ezt a szép színházi estét ilyen dolgokkal.

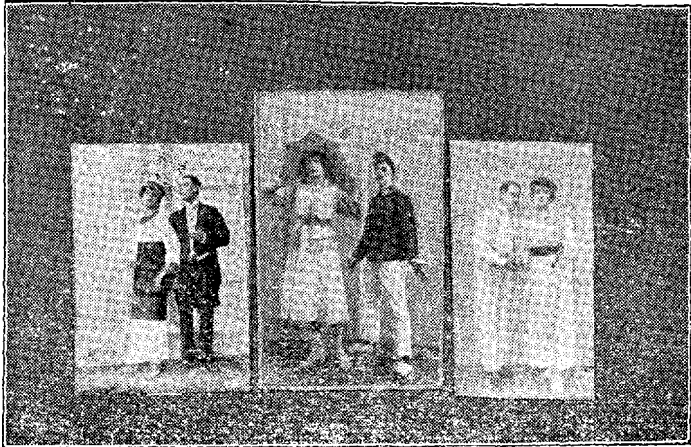
Lopva körülnézek a zsúfolt színház közönségén. A félhomályban csupa foszforeszkáló, csillogó férfiszemek habzsolják tekintetükkel az egyetlen közelükbe került „Nőt“, ki ebben a versenynélküli egyedülvalóságában tébolyítóan szép és kívánatos.

Ezt a szörnyű vágyódást a „Nő“ után, magam sem ismertem ilyen döbbenetes formában ... Nem mondom, sokat szenvedtem már eddig is miatta, főleg ha lefekvés előtt erotikus könyveket olvastam, vagy pedig ha erről a kimeríthetetlen örök témáról, a „nőről“ folyt a beszélgetés . . . Ilyenkor aztán nem jött álom a szememre . . . S forró tes-

temre, izzó fantáziámra csak a szobánk fagyos levegője hozott reggelfelé enyhülést . . .

Az idő mindenre a legjobb orvosság. A nő hiánya egyre elviselhetőbb kezdett lenni, mert nem láttuk őket.

De most ilyen közelségbe szemtől-szembe lenni vele... Látni gömbölyű, kívánatos formáit, érezni testük melegét és illatát... Szinte elementáris erővel szakad fel bennem a szunyadó vágy utána! Sohasem hittem volna, hogy ez az. érzés ilyen nagy, ilyen átfogó, ilyen lebírhatatlan lehet.



A krasznojárszki hadifogolyszín ház színészei. A női szereplők is férfiak.

Úgy éreztem, hogy fizikai erőm megsokszorozódik s hajlandó lennék ököltre menni azért a nőért, azzal a savószemű nyurga orosz tiszttel, aki oly nyugodtan ül mellette és bámulja az előadást. A viadal kimenetelének sikere egy pillanatig sem lehet kétséges előttem . . . Hiszen ő jóllakott én meg halálosan éhes... Nem szégyellem bevallani,, életemben először gondoltam arra, hogy könnyen, minden lelkifurdalás nélkül tudnék embert is ölni . . .

Felzaklatott fantáziámat már nem tudom elnyomni s szabadon engedem csapongani... Most észrevétlenül beosonhatnék a páholyukba... Csak a nyakát szorítanám meg rettentő erővel.. . Utána elereszteném. Mint egy darab fa esne le a székről... De én már vele nem törődöm ...

Csak a nőt akarom . . . Ölbe kapom és futok vele ki a havas éjszakába . . . De nincs nyugton . . . mert a sok éhes hadifogoly utánam iramodik. Mind őt akarja . . . Elakarják venni tőlem drága zsákmányomat. . .

A felvonásnak vége. Hirtelen világos lesz és én elszégyelem magam a sok ostoba gondolat miatt... Nézem merőn a színpad „Faunját“, amint fut a Nimfa után. Lobogó hajjal, kacagva fut előle és el nem éri soha, soha. .. Hiszen mi vagyunk ezek a Faunok és ez a Nő, meg a többi Nők a Nimfa, kiket mi már sohasem fogunk elérni. !

Alig várom már az előadás végét. Megkönnyebbülök, mikor kilépünk az udvarra. Kint csodálatosan tiszta, szípor-kázóan hideg, csillagos szibériai éjjel van. A friss hideg levegő jótékonyan hat felajzott idegeimre. Mire haza érünk, alig van annyi erőm, hogy a lépcsőn felmenjek. Levert, fáradt vagyok... Isten tudja miért várok, nem akarok lefe-küdni... Érzem, valami sírásféle fojtogat... Csak szabadjára kellene hagyjam, mindjárt megkönnyebbülnék ..!

23. FEJEZET.

A hosszú, végetérni nem akaró, komisz szibériai tél gyöngülni kezdett. Kiadta minden mérgét a hosszú hónapok alatt, míg végül is hosszas szenvedés után végei gyöngülés-ben lassan kimúlt. A táncoló vidám napsugarak csak úgy falják a vastag hótakarókat és halálos nagy sebeket vájnak bennük. Szennyes áradattá változtatják, a büszke, patyolat fehér hómezőket.

A télből tavasz s a tavaszból hirtelen perzselő, meleg nyár lett. Lekerült a sok színes rongy a hadifoglyok testéről s fedetlen felső testtel, kis rövid nadrágokban nyüzög a sok fogoly a tábor udvarán.

Egyszerre ráncszakad az elviselhetetlen forró szibériai nyár, mely talán tiszavirág életű, túl rövid volta miatt, ontja kétkézzel, bőkezű pocsékolással, perzselő, meleg sugarait.

Többszöri kérésünkre megengedte az orosz parancsnokság, hogy örkisérettel kijárjunk fürödni a Gorodokhoz közel folyó Jennisszejre. A vízbe csak jó úszók merészkedhetnek, mert a víz nagyon mély, túl hideg és roppant erős folyású. De hát örültünk mi így is neki. Hús hullámok üdítően hatnak a tikkasztó melegben.

Egy napon rendkívül örvendetes hírt olvasunk a „Litfass“ hirdető oszlopán. Kinszky magyar grófnő érkezését jelezte a parancsnokság, ki egy Amerikai-Vöröskereszt bizottsággal járja sorra a szibériai fogolytáborokat. Lázban ég az egész tábor. Mint egy felbolygatott hangyaboj rajzott a sok fogoly fel és alá. Másról nem beszélnek, mint a grófnő jöveteléről. Miután pedig a grófnő magyar volt, ennél fogva természetesen a magyarok készítik elő az ünnepélyes fogadtatást. A magyar színházat díszítették fel erre az alkalomra, lámpionokkal meg színes papírokkal. Valakinek az az ötlete támadt, hogy a Jenisszej folyón van egy lakatlan kis sziget, mely telistele van gyönyörű fekete meg fehér liliummal. Azokból kellene hozni és feldíszíteni a színházat. Az ötletből percek alatt elhatározás lett és nyomban megalakult a csodálatos liliumokat felkutató és beszerző bizottság.

Igen ám, de hogyan lehet azokhoz a megközelíthetetlen szigeten virító liliumokhoz jutni, mikor nálunk senki emberfiának nincs egy csónakja, amivel megközelíthetnénk a szigetet. A muszkáktól meg úgyis hiába kérnénk, még ha volna nekik sem adnának. Azt gondolnák hogy megszökni akarunk rajta.

— Se baj — mondja valaki — majd segítünk mi magunkon. Vannak jó úszók a foglyok között, majd hoznak azok.

Nyomban megindul a toborzás a jó úszók összeszedésére. Az önként jelentkezők között van egy 4-es honvédhadnagy is, ki azonnal átjött hozzám és invitálni kezd a benevezésre. Anélkül hogy én arra felhatalmaznám, már be is jelent engem az úszók névsorába.

Már magam sem tudom miért, talán hiúságból vagy talán csak lustaságból, nem tiltakoztam a dolog ellen. Rövidesen egy előkészítő megbeszélésre gyűlünk össze az egyik pavilonba. Pontos tervet készítünk az átkelésről. Indulás másnap reggel 8 órakor. Találkozás a Litfass előtt.

A sziget előtti folyóág a pesti Duna szélessége lehet, de az erős sodrás miatt egy jó kilométert kell belekalkulálnunk magunknak. Összesen tizenketten indulunk, mind kipróbált jó úszó. Egymásután percenként, miáltal egy lépcsős formációt nyerünk, ez lehetővé teszi szükség esetén egymás megsegítését. Minden úszó szemmel tartja az előtte lévő és mindenki köteles azonnal a bajbajutott segítségére sietni. Pontos számítások szerint a víz sodrása éppen annyi lesz,

hogy az egy kilométeres előzésünkkel egyenesen a sziget felső részéhez fogunk jutni.

Másnap reggel már jóval nyolc óra előtt a megbeszélthelyen vagyunk startra készen Derekunkra hosszú mentő köteleket csavarunk, számítva minden eshetőségre. Csak kévesen tudnak az indulás időpontjáról, mert nem akarjuk, hogy a nagy érdeklődés miatt az oroszok megtagadják a fürdéshez kért különengedélyünket.

A startnál a nyolcadik voltam. Mindjárt a vízbejutás pillanatában éreztem, hogy most megint meggondolatlan, könnyelmű válalkozásba vágtam bele.

A víz várakozáson felül hideg volt s a sodrása is sokkal erősebb amint azt mi előre magunknak kiszámítottuk. A kis papír csónakocskák, mikkel előző napokon megállapítottuk a víz sodrásának erősségét, persze nem mutathatták a víz igazi sodró erejét, mert legtöbbször csak a part közelében úszott és fogalmunk sem volt arról, hogy a víz sodrása a folyó közepén sokkalta nagyobb lesz. Kétségbe esett erőlködéssel sem bírtuk a kiszabott irányt betartani. Úgy sepert el bennünket a hatalmas víz árja, mint valami szánalmas játék figurákat! A roppant erőlködésben erőm egyre fogyni kezd, szívem verését már a torkomba érzem, a karjaim egyre gyengébben bírják az iramot. Gyakori pihenőket kell tartunk, ilyenkor a víz sodra még távolabb sodor a túlparttól. Az egymásközi távolságok ijesztően nőni kezdenek. Jóformán már alig tudjuk egymást szemmel tartani. Különben jól láttam, hogy mindenki sajátmagával van elfoglalva és bizony valami baj esetén alig tudna egyik is a másik segítségére sietni. Nálam még egy jó harmad van hátra az útból, mikor látom, hogy túl vitt a víz a sziget végénél!

Most már minden erőmmel azon vagyok, hogy kikerüljek a víz sodrásából, s bejussak a sziget körül lévő csendesebb szakaszba. A szám kezd kicserepedni, s a nyelvem a nyál hiányában minduntalan a szápadlásomhoz ragad. Keserves óráknak tűnő küzdelem után érem el a csendes vízszakaszt, hol a hátamra fekvé pár percet pihenni tudtam!

— Halló! Halló! erre fiúk! — kiáltoznak a már szerencsés szigeten lévők. Teljesen elalélva, szinte alig tempózva érem el a part szegélyét, s egy kiálló fűzfabokor ágba megkapaszkodva kikecmergek a vízből.

Bevárjuk míg mindenki megérkezik. Hanyattfekve terü-

lünk el a parti fövényen. Én mozdulni is alig bírok, csak a szívem rettentő kalapálását hallom.

Fel akarok egyszer állni, de szédülés és hányinger vesz rajtam erőt! Jó félórába kerül, míg annyi erőre tettem szert, hogy felkeljek és meginduljak a sziget belseje felé.

Amit ott láttam soha el nem fogom felejteni. Amerre a szemem ellátott, fehér és fekete liliomok milliója. Valósággal egy liliom tenger ringót előttünk a szélben. Seholy egy élő emberfia. Csak a víz felett egy pár sirály vijjog, hatalmas szárnyaikat megsuhogtatva fejünk felett.

Hozzá látunk a liliom szedéshez, ami nem megy egykönnyen, mert a száruk oly vastag volt, hogy fáradtságos megerőltetésünkbe kerül letördelése. A leszedett liliomokat füzérekbe kötjük, miket aztán a derekunkra, a nyakunk köré erősítünk, Úgy nézünk ki így felvirágozva, mint egy afrikai benszüllött falu lakodalmas menete. Mikor mindennel elkészülünk, indulunk visszafelé.

A visszafelé úzás, amitől mindannyian előre drukkolunk, korántsem olyan megerőltető, mint az átjövétel. A víz sodra visz bennünket, s csak az irány betartására vigyázunk, lülünben hanyattfekve vitetjük magunkat, a szürkés-sárga Jenisszej hullámain. Jóval elmúlt már dél, mire átérünk a sziklás túlsópartra, hol a fiúk „hip-hip-hurra“ kiáltással fogadnak!

Mint valami betegeket, úgy támogatnak fel szobáinkba a fiúk. Nyomban lefektetnek, s erős fekékávét diktálnak belénk. A liliomokat mind összeszedték, s pazarul feldíszítették vele a színház épületét. Külön hatalmas csokrot kötöttek Kinszky grófnő részére is. Engem annyira megviselt a Jenisszej átúszása, hogy az ünnepélyes fogadtatáson sem vehettem részt. A fiúk mesélték később el nekem.

Szép volt, megható volt, amint a grófnő meghatottságtól könnyezve, adta át a „Magyar haza“ üdvözlését! Soknak levelet is hozott, s a tábor részére olvasni való magyar könyveket. Ismét fájó szívvel kellett tudomásul vegyem, hogy most sem volt hozzám kegyes a sors és nem juttatott egyetlen sor írást sem nekem.

Pontos névjegyzéket vitt magával haza Kinszky grófnő s ő is eltűnt az életünkben. De emléke még soká ott lebegett körülöttünk!

24. FEJEZET.

Amilyen forró, olyan rövid volt a nyár. Alighogy megjött, máris tovatűnt. Mindössze három hónapig ragyogott s utána megint a kilenchnapos tél következett. Tavasz, meg ősz jóformán nem is létezik Szibériában. Az átmeneti idő a télből a nyárba s a nyárból a télbe nem több, mint két hét. Ennyi idő elég ahhoz, hogy a töméntelen sok hó elolvadjon, a fák kizöldüljenek s eltűnjön a folyók vastag jégpáncélja. A szibériai tél rendszerint váratlanul érkezik, orvul tör rá a viruló flórára. A fák zöld lombosátrai nem egyenkint hullatják el leveleiket, hanem egyszerre, hirtelen, minden átmenet nélkül. A ma még viruló, zöldelő fák másnapra kopasz, fekete csonkakká változnak.

Ilyen szélsőséges, ilyen könnyörtelen a szibériai éghajlat. Elképzelhető, hogy milyen nehéz volt nekünk, szelíd közép-európai klímához szokott embereknek ez a szörnyű, kegyetlen szibériai tél. Csak a teljesen egészséges szervezettek bírták ki. A gyöngék, betegségekre hajlamosak, gyöngé tüdejűek mind elpusztultak.

Még megcsodáltunk egy pár szép, vörösben égő csodás naplementét a végtelen szibériai fensíkon még kiskabátban ottebzselt a fogolytársaság a Litfass körül, hangosan tárgyalva a napi eseményeket, amikor egyszer csak fokozatosan hűlni kezd le a levegő. Szinte egyik óráról a másikra érkezik meg a tél.

A hőmérő egykettőre a fagypont alá süllyed. Szürke, piszkos borulás jön az égre, ami aztán meg is hozza az első havat

Újra előkerülnek az ócska, rongyos kínai köpenyek, vastagabb alsóruhák, hósapkák, fülvédők. Persze, akiknek van. Legtöbbünknek bizony nem volt, s a komisz, szibériai szél szemtelenül átjárja csalánszövetből készült harctéri rongyainkat. Már teljes pompájában állt a nagy tél, a hőmérő már 20 fokot mutatott, de az orosz parancsnokság által beígért tűzelőmennyeségnek csak egy egészen kis hányada került kiosztásra.

A nagy, vakolatlan kőépületek, mint megannyi nagy jégverem dacol velünk. A közös hálótermek apró kis összetákolt kályháit esténként úgy veszik körül a foglyok, mint egy boldog élet pirosuló, melegítő napját. Míg ég valami a

kis kályhákban, az itt-ott szerzett, vagy hivatalosan kiutalt tüzelőből, addig csak köpenyegesen elüldögelünk a kályhák körül. De amint a rözse utolsót lobban, szétszéled a társaság. Úgy ruhástól, ahogy vagyunk, belebújunk egyetlen, féltve őrzött kínai paplanunk alá. De a hideg, fütetlen teremben alvás nincs. Én is egész éjszaka azzal szórakozom, hogy hol egyik, hol másik fázó testrészemet melengetem.

Ami elemelhető és tüzelőnek való van a tábor területén, sőt ezen túl is, azt mind elhordjuk és feltüzeljük. A bátor tüzelőanyag szerzőket ilyenkor meleg ovációban részesítik. A hideg egyre fokozódik, de tüzelőanyagot még mindig nem kapunk az oroszoktól. Szomorú kétségbeesés üli meg a hadifogoly lelkeket. Valami csodát várunk, mely megszabadítana bennünket nyomorúságos helyzetünkől.

És a csoda meg is érkezik. De nem az égből pottyan le nekünk, hanem ezúttal egy jó ötlet formájában, mely minden bizonnyal páratlanul áll a hadifoglyok életének történetében.

A fogolytáborban roppant elkeseredett már a hangulat, midőn köztudomásra hozzák, hogy tiszti küldöttségünket a cseh parancsnok egyszerűen kidobta anélkül, hogy panaszainkat meghallgatta volna. Mint egy felkavart méhkas, rajzott a barakkok előtt a fogolytársaság s itt is, ott is hangos, a parancsnokságra nem éppen hízelgő kifakadások hangzanak el.

Csodálatos az emberi természet, hogy milyen leleményes tud lenni akkor, ha bajba kerül. A mentőötlet olyan volt, mely pár perc alatt megoldani látszott a hónapok óta vajúdo tüzelő problémánkat.

Az ötlet a kerítés lerombolása volt.. .

Éjjel, egy bizonyos időben, adott jelre, minden fogoly a magával hozott szerszámokkal, ásó, kapa, fűrés, kalapács, jurák, vasdorongok, stb. általános támadást intéz a tábor körülfaló fakerítés ellen s azt, amilyen gyorsan csak lehet, ledönti.

Az ötlet, melynek eredete mindmáig tisztázatlan maradt, frenetikus tetszést vált ki a foglyok körében. Pár perc alatt tudomást szerez róla az egész tábor. Nem akad még az idősebb, megfontolt törzstisztek között sem egyetlen is, aki ellenezte volna a terv azonnali végrehajtását. Véleménykülönség csak a terv végrehajtásának időpontjában van,

amennyiben a fiatalok nem hajlandók az estét bevárni és követelik a támadás azonnali megindítását.

Az elhatározást tett követi! Nem telik bele tíz perc s a tábor öregje, fiatalja, karókkal, csákányokkal, szekercékkel s mindenféle szerszámmal felszerelve megindul tervszerűen beosztva a kerítés felé... Érdekes, hogy a leghevesebbek a törökök voltak, ők fáztak ugyanis a legjobban, mert hazájukban a legtöbb helyen nem is ismerik jóformán a telet.

Előzőleg természetesen értesítettük a muszka őrséget szándékunkról, nehogy félreértsenek bennünket s azt higgyék, hogy fellázdunk.

A muszka örök jószívű emberek, kikenél egy pár rubel, meg egy kis mahorka nyomban megteszi a hatást! Békésen, nagy megértéssel jönnek le az ötméter magas őrtornyokból. Határozottan velünk éreznek, s inkább segítségünkre vannak, mintsem akadályoznának bennünket szándékunkban!

Sem leírni, sem elmondani nem lehet... Felejthetetlen élmény marad mindig számomra... A rongyos, színes fogoly társaság nagyszerű attakja a gyűlölt, négy méter magas fakerítés ellen. Szinte pillanatok alatt hullnak alá egymásután óriás robajjal a magas őrtornyok. A fűrgő szekercék és csákányok hatalmas réseket nyitnak mindenütt a kerítés hosszában...

Talán még húsz perc sem telik bele és lábaink előtt fekszik az egész kerítés félelmetes őrtornyaival együtt, melyek előtt valóságos indián győzelmi táncot jár a megvadult plenni társaság.

Mindenki annyi fát visz magával, amennyit csak elbír, sőt még annál is jóval többet. Cipeljük a drága zsákmányt összefagyott kezeinkkel és csak úgy roskadozunk roppant terheink alatt a méteres hóban.

Az első szállítmány már felaprítva halmokba fekszik. Megkezdődik az eszeveszett tüzelés a kihűlt kályhákban olyan mértéktelenül, amilyenre talán még nem volt példa a kályhák történetében. A mi szobánkban már embermagasságban áll a fa, ami meg nem fér be, a vastagabb gerendákat, felcipeljük a padlásra, megjegyezve magunknak külön saját jeleinkkel.

Úgy füstöl az egész tábor, mint valami hatalmas gyártelep. A lehulló korom úgy hull a fehér hóra, mint valami tűzhányó piszkos fekete hamuesője.

Közben azonban a cseh parancsnok is tudomást szerez a történekről s hirtelen felháborodásában belénk akar először lövetni. Ezt azonban mégsem meri megtenni, ellenben más pokoli tervet eszel ki büntetésül. Magához hívhatja a mi parancsnokunkat s közli vele, hogyha egy órán belül nem fog újra állni a kerítés, úgy mint volt, kérlelhetetlenül megtizedelteti az egész tábor. Nyomaték kedvéért zsebóráját ki is rakja mindjárt az asztalára.



A krasznójárszki fogolytábor hírhedt kerítése.

Még jóformán meg sem melegítettük vörösre fagyott kezeinket, lábainkat, mikor közölték velünk a lesújtó, szörnyű hírt, Mint a villámsújtottak ülünk helyeinken, megsemmisülve a retentő hír hallatára. Csak a rangidős tisztek, előbb kérlelő, később parancsoló felszólítására határozzuk el magunkat a parancs végrehajtásához.

Mit volt mit tenni. A hatalom, a fegyver a cseh parancsnok kezében van. Ő volt az erősebb ...!

Talán a halálraítéltek, vagy a rabszolgák dolgozhattak olyan szomorodott szívvel, mint ahogyan mi kezdtünk a munkához. Átkok s szitkok pergőtüzében hordjuk vissza a nehéz gerendákat, megmaradt deszkákat és állítjuk fel újból a kerítést. Igaz, hogy nem egy óra hanem három óra alatt, természetesen úgy ahogy futotta, mindenféle nagy részeket hagyva az eltüzelt deszkák hiányában. De a kerítés újra állt és mi gazdagabbak lettünk ismét egy retentő csalódással.

25. FEJEZET.

Úgy látszik a súlyos megpróbáltatások és csapások egész sorozata érkezett el számunkra.

Egy napon előzőnlötték a várost Kolcsák fehér ellenforradalmi generális visszavonuló, megvert csapatai.

Tudjuk, hogy ebben az időben úgy az európai, mint az ázsiai Oroszország egész területén gyilkos, kim életlen testvérháború pusztított a bolsevikiek és a fehér gárdisták között váltakozó szerencsével Míg európai Oroszországban Judenics és Denikin fehér gárdája szorította meg a vörösöket, addig Szibériában Kolcsák admirális ellenforradalmárai, Szejmenov kozákjai és a cseh légionárusok tartották kezükben a hatalmat. Igaz, hogy hatalmuk főképpen a vasútvonalak kéz-bentartásában nyilvánul meg, de már a vasútvonaltól távolabb eső vidékekre nem igen merészkednek. A nép rokonszenve inkább a vörösök mellett tanúskodik, mivel a bolsevikok majd mind tiszta oroszok, míg az ellenforradalmi fehérek csapatai, az orosz tisztéken kívül, főleg idegen zsoldosokból állnak.

A városba kijárók a vörösök feltartóztathatatlan előnyomulásáról hallanak. Ezeket a híreket mi azonban csak fenntartással fogadjuk. Mi különben elzárva a külvilágtól, teljesen tájékozatlanok vagyunk, még az orosz eseményeket illetőleg is.

Egyik éjjel, erős puskaropogásra lettünk figyelmesek. Percek alatt talpon van az egész tábor. Az udvarra nem tanácsos kimenni, mert a lövöldözés közvetlen szomszédságunkban lévő orosz kaszárnyák felől hallatszik és nem egy eltévedt golyó a mi épületeink ablakát is bezúzta. Felajzott idegekkel figyelünk minden külső zajra, de semmi bizonyosat nem tudunk kisütni, A fegyverropogás egész éjjel tart. Vad ordítózasok, kiabálások hangfoszlányai hallatszanak át hoz-zánk. A reggel aztán megadja mindenre a magyarázatot.

Még alig virrad, mikor két orosz katonát pillantunk meg. Jönnek a tábor felé. Jobban szemügyre véve őket, látjuk, hogy sapkájuk megfordítva sirmmel hátrafele van a fejükön. Karjukon és sapkájukon széles vörös szallag. Amint közelebb érnek, sapkájukat puskájuk csövére téve integetni kezdenek felénk.

Kinyitjuk az ablakokat s hallgatjuk, mit kiabálnak a muszkák felénk.

— Tovariskok! Szabadok vagytok e perctől fogva! Megérkeztek a diadalmas vörös csapatok, kik benneteket is felszabadítottak! Gyertek ti is, fogjatok fegyvert, üldözni a menekülő fehéreket!

Nem tudom talán valami tudatalatti sejtés következtében, de valahogy nem tudunk lelkesülni a hallottakon, sőt mi több, nem is nagyon hiszünk a dologban.

A plennik bizony nem nagyon sietnek fegyvert ragadni. A fogságban eltöltött hosszú évek óvatossá tettek bennünket, Ellenben sietünk saját szemünkkel meggyőződni a törtétekről, Mire leérünk az udvarra, már nagy csődület veszi körül a kipirult arcú fiatal muszkákat, kiknek mellén nagy vörös csillag ékeskedik.

A tábor kapui tárva-nyitva vannak. Kimegyünk az orosz kaszárnyákba, hol mindent megtudunk a maga rettenetes valóságában.

A Voenni Gorodokban lévő 102-es szibériai lövészedrednek reggel kellett volna a frontra indulni a vörösök ellen. A lövészek megtagadták az engedelmességet. Fellázadtak. Tisztjeiket agyonlőtték, kitűzték a kaszárnyákra a vöröslobogót, melyekben jól elbarrikádozták magukat. A tisztjeik ott feküdtek az úton szanaszét, ahogyan menekülés közben érte őket a halálos golyó.

Mikor megtudtuk, hogy csak helyi lázadástól van szó, mindjárt tudtuk, hogy ennek korántsincs vége. Még rettenetes folytatása lesz. Reggel 9-kor már újabb fegyverropogás hallatszik, mégpedig a város bejárata felől. Szobáinkba menekülünk, s az ablakokból nézzük végig a lázadás levezését és vérbefojtását.

Elsőnek egy orosz tiszti zászlóalj közeledik. Rajvonalba fejlődve állandó tüzeléssel! Mögöttük egy szotnya kozákság és egy cseh légiós ezred.

Egy óra sem telik bele és a lázadók már teljesen bevannak kerítve! Ekkorára már a lázadást megrendező öregebb volt frontharcosok mind elpárologtak. A magukra maradt fiatal, tapasztalatlan újoncok fehér rongyokat lobogtatnak. Minden ellenállás nélkül megadják magukat. Egy tiszt jön felénk, vezényel nekik valamit, sorbaállítja őket, s nótászóval, mint az előző napokon is csinálták, körüljárhatja a kato-

nákat a kaszárnya udvarán. Ezalatt a kozákok meg a csehek gyűrü alakban körülzárják az egész ezredet.

Ami ezután következett, vandál, állati kegyetlenségben minden képzeletet felülmúl. Ott topognak ezek a szeren esetlen újoncok nótázva, sápadtan, reszketve, rémült sejtésekkel a szemükben. Zárt sorokban a kazárnyák falához állítják őket, míg félkörben a kozákok és csehek sorakoznak fel köréjük. Most aztán olyan mészárlás következik, ami mellett a legremsesebb harctéri élményeink is eltörpülnek!

A tisztek és a kozákok hajtják végre a kivégzéseket. Kettesével hármásával meneteltetik néhány lépést a szeren esetleneket, kikre a tisztek revolvereikkel a kozákok meg karabélyaikkal tüzelnek. Egyeseket letérdepeltetnek és élesre fent kozákkarddal lefejeznek. Vannak akikkel gödröt ásatnak és amikor elkészül vele, beleállítják és úgy lövik föbe.

Egy nagy csoportot hoznak. Mind alsó nadrágra vetkőztetve. Gödröt ásatnak velük. Mikor már félméter mély lehet az árok, az őrség lassan rájuk emelve fegyvereit célolni kezd. Ezek mintegy vezényszóra, mind térdre hullanak, kezüket magasra emelve könyörögnek életükért. De nincs kegyelem! Sortűz dördül el és mindegyik a maga ásott gödörbe hull.

De akad közülük amelyik menekülni próbál. És fut a szerencsétlen, úgy meztelenül, csak fut mint az egér a macska elől. Ez aztán az igazi szórakozás a kozákoknak. Egér utat hagynak neki, aztán lóval utánuk. Úgy lóhátról célozzák meg karabélyaikkal... De már ez sem elég nekik, utánuk vágatnak és a megsebesített szerencsétlen katonákat karddal szabdaltják össze.

Így és ehhez hasonlóan több mint nyolcszáz katonát végeznek ki szemünk láttára.

Közben mi is a kerítéshez tódulunk és annak résein nézzük végig mindezeket. És mi, akik mindannyian megjártuk a harcterek poklait, nem bírjuk már nézni ezt a szadista őrjöngést, ezt a középkori bestiálitást. Minden ízünkben reszketve, ökölbesorított kezekkel felmegyünk szobáinkba. De a fegyverropogások zajától, a szörnyű halálhörgések vérfa-gyasztó hangjától szabadulni nem bírunk. Bármit is csinálunk, még ha be is fogjuk füleinket, egyre halljuk!

Különösnek, szinte gyanúsak tűnik fel nekünk, hogy a hadifoglyokkal úgyszólván senki sem törődik, kik ezrével

ott báméskodnak a kerítés mögött. A nap már leáldozóban van, mikorra megszűnik a lövöldözés.

Egyszer csak lódobogást hallunk a tábor udvarán. Kozákok vágatnak körbe-körbe, miközben vad ordítózások közepette a levegőbe lövöldöznek. Közben a csehek is megérkeznek, géppuskások, gyalogosok. A vér elhül bennünk ahogy az ablakon kitekintünk. Minden pavillon elé egy géppuskát állítanak mely mögé zárt oszlopban gyalogság soraközik fel.

Jóformán még át sem tudjuk gondolni mi történik most velünk, mikor az udvarról felhallatszik a harsány vezényszó:

— Minden hadifogoly sorakozik a barakkja előtt!

Ügylátszik most mi következünk, gondolja mindenki magában, de egy szót sem szól senki sem. Ólomszínűvé vált arccal roskadozó léptekkel sietünk ki a barakk elé. Két perc sem telik bele, már áll az egész fogolytábor.

A Voenni Gorodokban lázadás volt — kezdte a cseh parancsnokunk — amit elrettentő példaképpen vérbefojtottunk. Biztos tudomásunk van arról, hogy a lázadást a hadifoglyok kezdeményezték és irányították. Bizonyítékaink vannak arranézve, hogy a lázadásban is résztvettek. Ott fekszenek kint egy géppuska mellett azok a foglyok, kik még az utolsó pillanatban is tüzeltek ránk, amikor már a többiek megadták magukat. Háború van ..! Katonák vagyunk ..! Tudják mi jár ezért..? Sok veszteni való időnk nincs!

Már egészen sötét van s mi még mindig ott állunk a barakkjaink előtt.

Mindenkinek a holmiját átkutatják, ami persze lassan megy, de egyre tart. Kísérteties látvány, amint a koromsötét barakkokban, időnként meg-megcsillannak a vakítófényű zsebvillanylámpák, melyeknek fényénél történik a kutatás.

Hirtelen mintha csak fejbe ütöttek volna, szédülés fog el. Kis híja, hogy el nem vágódok.

— El vagyok veszve Gyurka... — súgom oda Szépe Gyurkának. Az én ládám fenekén meg fogják most találni azokat a röpcédulákat, miket én a fronton patrul szolgálat közben az orosz drótkerítésről leszedtem. Ezeknek egy részét eltettem magamnak emlékebe, hogy háború után eltegyem azokat is háborús emlékeim közé.

Így, ilyen kínzó bizonytalanságban telik egyik óra

a másik után. Úgy éjfél felé közlik velünk a haditörvény-szék határozatát, amely így szól:

Amennyiben a hadifoglyok önként kiszolgáltatják a bűnösöket, a felbujtókat és a lázadásban résztvevőket, akkor eltekintenek a retorzióktól. Amennyiben ez meg nem történik, úgy megtizedelik az egész táborn.

Hát hogyan tudnánk mi kiszolgáltatni valakit is közülünk, mikor nekünk semmi közünk sem volt az egész lázadáshoz, miről még csak halvány sejtelmünk sem lehetett. Az azonban sajnos igaznak bizonyult, hogy két géppuskás legénységi állományú katonánk, kik hajlottak a muszkák rábeszélésére, odaültek a géppuskák mellé és löni tanították ezeket az ujjoncokat, kik még azt sem tudták, hogyan kell azokat megtölteni. Mindkettő ott pusztult el a géppuskák mellett.

Parancsot kapunk, hogy további intézkedésig mindenki menjen a szobájába.

Mint egy nagy gyászmenet, úgy indulunk lakásaink felé. Senki sem szól egy szót sem a másikhoz. Mindnyájan el vagyunk foglalva saját mardosó gondolatainkkal. Egész éjjel tartanak a tanácskozások a rögtönözött hadbírószágon. Nemsokára megjelenik egy cseh katona, villany lámpájával bevilágít a szobákba, hangosan szólít különböző neveket. Ha az illető ott van, mindjárt viszi is magával. Később újból benyit és újabb neveket olvas fel. A folyosón hangos kardcsörtetés, ajtócsapkodás hallatszik. Valahányszor lépteket hallok, összerázkódom, gondolva azt, hogy most értem jönnek. Már látom magam, amint visznek, s tisztán emlékszem arra is mintha a nevemet hallottam volna szólítani. Nincs annyi erőm, hogy megnézzem ládámat benne van-e a tekercs röpcédula? Csak ülök rajta apatikusan várva az iszonyatos percek múlását. Ez így tart egészen reggelig.

Közben megvirrad s mi még mind azon a helyen vagyunk, ahova este leültünk. Már több mint húszan vannak letartóztatásban. Miután a lázadásban való részvételt nem sikerül senkire sem rábizonyítaniok a cseheknek, összefogóssák hát a tábor közéletében fontosabb szerepet játszó tisztakat. Így a Magyar Párt, Segélyegylet s Jóléti Bizottság vezetőit, Dr. Pélyt a Tábori Újság kiadóját Ludvig zászlóst, Dr. Dukeszt a tiszti iskola és Dr. Fényest a szabadegyetem előadóit.

Közben arról értesülünk, hogy egyik legénységi barakkban egy orosz katonát találtak elbújva egy gödörbe, hadifogoly köpenyegben. Erre az egész barakkot azonnal megtizedelték, így agyonlőtték Szekér hadapródot is, kit a mi parancsnokságunk büntetésből a legénységi barakkba helyeztett át.

Eljön a délután s mi még mindig étlen-szomjan, szinte megkövülten ülünk helyeinken.

Valaki hisztériásan elordítja magát:

— Ott viszik már a hadifoglyokat kivégezni!



A krasznojárszki fogolytábor legénységi barakkjai.

Mindannyian az ablakokhoz rohanunk. Szemünk esze-lősen jár körül az udvaron. Szentséges Isten!. Valóban ott viszik őket .. Fegyveres katonák sorfala között lépdelnek a mi drága véreink ... Egytől-egyig mind magyarok ..! Szám-szerint tizenheten s mind egytől-egyig ártatlanok..! A mi megváltó mártírjaink ..! Könnyel telnek meg a szemek, öklök emelkednek a levegőbe ..!

— Te nagy Isten — imádkozik valaki fennhangon — hozzád fohászunk... Tégy csodát, ne hagyj ezeket az ártatlanokat a vesztőhelyre hurcolni...

A menet halad tova, az arcok tisztán kivethetők. Elöl megy Dukesz egyetemi tanár, mellette Pély doktor, utána Fényes ügyvéd cigarettázva. Ludvig újságíró kétoldalról tá-mogatják mintha rosszul volna és sorban a többiek: Székely Lajos főhadnagy, marosvásárhelyi tanár; Száva István had-

nagy csíkszeredai tanár; Katona Gyula hadnagy, gyöngyösi tanár; Fekete Emil hadnagy, pécskai jegyző; Gáspár Béla hivatalnok, hadapród; Dr Forgács Dezső zászlós, bácskai ügyvéd; Molnár Lajos hadapród, ügyvéd; Szekér Károly hadapród, aradi tanító; Krasznowszky Dezső budapesti hivatalnok; Sái Jenő tizedes, pesti hivatalnok; Pável György gyalogos, pesti szerelő; Pap János gyalogos, dévai ékszerész. A három utóbbit a legénységi barakkokban megtizedelés utján végezték ki.

Már a táboron kívül járnak, csak itt-ott csillan meg egy-egy szurony. Végleg eltűnnek szemünk elől. Lélegzetvisszafojtva figyelünk. A pillanatok mintha órákig tartanak, a halántékunk pattanásig feszül.

Brumm!.. B-r-umm!.. hallatszik két sortűz egymásután. Ez nekik szólt. Úgy rogyunk le a földre, mintha bennünket ért volna a halálos golyó ...

— Drága szenvedő, ártatlan fogolytársaink megváltottak minket... Meghaltatok értünk ... Ott földelték el őket a táboron kívül, a kerítéstől alig pár méternyire.

A szörnyű lidércnyomás, a rettenetes rém, ami megszállva tartotta lelkeinket lassan engedni kezd. Elvonulnak a kozákok, elvonul a cseh légió is. Csak mi maradunk ott,, iszonyú emlékeinkkel...

Mielőtt tovább mennék, el kell hogy mondjam, hogyan menekült meg az egyik fiatal muszka katona, csodával határos módon a biztos haláltól. A szerencsétleneket, miután halomra lötték őket, kocsikra rakták a hullákat és vitték elföldelni, a nagy közös sírgödrökbe. Egyik fiatal katona nem kapott halálos sebet s hogy-hogynem volt annyi ereje, hogy kimászott a sírgödörből, éjnek idején és négykézláb bemászott a táborba. A mi katonáink a hadifogolykórházba rejtették el, hol mindjárt ápolás alá vették a szerencsétlent.

Az ártatlanul kivégzett tiszték halálának évfordulóját kegyelettel ünneplik meg azóta minden esztendőben.

26. FEJEZET.

Telt, múlt az idő, a napokból hetek, a hetekből hó napok lettek s mi tovább vonszoltuk felsebzett, szomorú életünket. A külső parancsnokság sokkal szigorúbb volt hozzánk, mint annakelőtte. Engedélyt a városba való kime-

netelre csak egészen kivételes esetekben adnak. Egy napon egy Ördögh nevű székely zászlós kint járt a városban s este, mikor hazajött, kipirult arccal jön hozzám.

Tudod-é komám kivel találkoztam odakint? Ülj le, mer menten leesel a csudálattul...

— Hát honnan tudnám pajtás? — feleltem. — De mondd már meg, hogy kivel? — türelmetlenkedtem.

— Há megmogyam... mi-i? Mit kapok, ha megmondom? ..

Egy vékony, illatos levelet húz ki a zsebéből, melyre csak ez az egy szó volt írva: „Ernestumu“. Ernőmnek.

Reszkető kézzel veszem át a levelet. Mindjárt megismerem a Jelena vékony, finom betűit, meg az ismerős kölnijének az illatát.

A levélben csak ez állt:

„Ernest! A vörösök elől nekünk is menekülni kellett itt vagyok szüleimmal Krasznójárszkban. Okvetlen látogasson meg! Látni akarom magát! Élőszóval majd többet. Jelena. Irkuckája Ulica 37. naberegnája.“

A levelet megcsókoltam s újból és újból elolvastam. Minden betűjét úgy szívtam magamba, mint a szomjas vándor a patak kristály friss vizét. Szinte megrészegültem a papir finom illatától, melyet női kezek érintettek. Úgy hatott rám, mintha egész lényének egy kis részét küldte volna e levéllel el hozzám ...

Hát nem különös a sorstól, hogy ennyi hányódtatás után, sok ezer kilométerre, egy másik világrészben, újra összetalálkozunk. Az a tudat, hogy itt, ezen a félelmetes hómezőkön is van valaki ki sorsom felől érdeklődik és látni kíván, egészen meghatott.

De amilyen örömet szerzett nekem a kis levél, egyszerűsrimint olyan gondot is okozott mindjárt. Hogyan lesz lehetséges kijutnom a városba, mert hogy kimegyek, azt már tudtam biztosan. Még ha ezer ördög is állná utamat. Hivatalosan semmi szín alatt nem juthatok ki, mert a cseh parancsnok a lázadás óta úgyszólván teljesen beszüntette a városba való kimenőket.

Így hát a másik utat választottam. Pillanatok alatt készen voltam tervemmel . . . Egész éjjel nem aludtam izgalomban s kieszelt tervem leghelyesebb megoldásán gondolkodtam. Mindent mérlegeltem és számoltam minden eshe-

tősséggel. Tudtam, hogy nagy könnyelműséget követek el, tudtam, hogy az életemet kockáztatom ... De mégis megteszem ... Meg kell tegyem! Alig vártam, hogy megvirradjon. Elsőnek keltem fel reggel.

Miután nem volt egyetlen kopekem sem, amit a cigaretta készítővel szereztem mert kiegészítettem vele hiányos öltözékemet, fogtam az ünneplő pár bakkancsomat és szaladtam vele a tábor bizományi lafkájába. Eladtam annyiért, amennyit adtak érte. A kapott pénzen vettem egy pár csomag mahorkát — cigaretta dohány — és egy nagy csomag tatárkát — mézes tea süteményt. Azzal rohantam fel a szobámba. Megborotválkoztam, rendbe hoztam kissé ruházatom és elköszöntem Gyurkától, ki egyáltalán nem volt elragadtatva haditerventől.

— A leghatározottabban lebeszéllek róla, hogy ilyen meggondolatlanságot elkövess — mondta — de ösmerve önfejlésedet meg sem kísérelm, hogy eltérítselek szándékaidtól. Jól tudom úgylis hiába tenném.

Kis csomagommal egyenesen a főkapuhoz mentem, hogy szétnézzek a szolgálatos örök között. Nem látok közöttük egyetlen biztató arcot sem. Kénytelen vagyok bevárni a déli őrsváltást, ami pont 12 órakor van az oroszoknál. Az első poszt mindjárt egy jóságos képű, bozontos szakállú idősebb muszka, ki minden bizonnyal többszörös családapa lehet. Megszólítom:

— Pán ide figyelj! Én plenni tiszt vagyok és van egy orosz lány jegyesem kint a városban. Most küldött be egy levelet, hogy nagy beteg és okvetlenül látogassam meg.

Nyomaték kedvéért oda is adom neki a levelet. Nagy bütykös ujjai között szinte elvész a kis levél. Forgatja ide-oda és közben nagyokat sóhajtozik, de a levelet a világért el nem olvassa. Biztosan nem is tud olvasni. Már láttam, hogy ez az én emberem.

— Tudod jól — folytattam — hogy a cseh parancsnok úgysem adna nekem propuszkát, tedd meg nekem azt a szívességet, hogy engedj ki a kapun, tisztí becsületszavam adom, hogy még ma visszajövök. Hoztam egy kis mahorkát neked, a gyerekeknek meg egy kis tatárkát. Van ugye családod?

— Jeszte pán, jeszte — bólogat nagyokat — jeszte cstiri rübjonki. Van négy gyerek, mondja csendesem.

És a kis csomagokat gyorsan zsebébe sülyeszti.

—Hát hogy mondod? Jegyessed van odakint. Aztán csinos kis fehérnép? — és hamiskásan hunyorog egyik szemével, majd egy jellegzetes orosz mondás kíséretében köp egy barátságosat és int a fejével.

—No, ígyi pán, ígyi! Este 9 órakor megint itt vagyok a kapunál, akkor begyűhetsz.

Már hátat is fordít nekem és nagy léptekkel sétál a kerítés mellett, időt engedve nekem a kimenetelre.

Szép napsütéses téli nap van. Metsző hideg szél fúj, mi rendszeren közeli havazást jelent. Kissé bizonytalanul, az úton jobbra balra kémlelve haladok előre. A váratlanul ért szabadság érzete s a közeli találkozásom a kis Jelenával, kellemes kábulatba ejtenek. Amilyen szaporán csak tudok úgy lépkedek, néha szinte futok is. Hosszú, bokáigérő orosz katonaköppönyeg van rajtam, fejemen nagy bozontos kozákkucsma, mit a múlt héten vettem egy kozáktól.

Folytonosan kémlelek előre, nehogy összetalákozzam egy kozák vagy cseh patrullal. Már a hadifogolytemetőnél járok, mikor a távolban lovasokat pillantok meg. Azonnal befordulok a temető nyitott ajtaján és a legtávolabbi sírok mögé kuporodom. Olvasgatni kezdem az egyszerű fakeresztek felirásait.

A lovasok a temető mellett vágattak el, ezer szerencse, hogy észrevettem őket. Lovas kozákok voltak s még azt is megfigyelhettem rejtekhelyemről, hogy az egyik kozák hátra néz, mintha kémlelne valamit. Még várok jódarabig, míg a lovasok egészen eltűnnek a láthatárról s csak azután lépek elő megkönnyebbülve a sírok közül. Sok időt vesztettem, ezt be kell hozni, mint a vonatknál szokták a késést. Futólépésben megyek tovább, annál is inkább, mert már felbukkan szemem előtt a fensík lábánál a Jenisszej jegének ezüst csíkjá, mely fénylően csillog a napsütésben. Egy-kettőre lent vagyok a nagy fahídon s az első embertől mindjárt megkérdezem az Irkuckája ulicát.

Nem volt messze szerencsémre. Mindjárt az első nagy mellékuca az Irkuckája ulica. Izgatottan nézem a házszámokat s dobogó szívvel állok meg a 37-es számú földszintes faház előtt. Ódon vastag fakapun keresztül jutok be az udvarba, melynek hátsó végén egy kisebbszerű faház áll ösztönösen a kis kerti faház felé veszem utam. Kopogtatásomra üde női hang válaszol!

—Szicsasz! — s már nyílik is az ajtó. Jelena jelenik meg s bágyadt, szomorú fejét kidugja az ajtónyíláson.

—Ah, Bozse moj... Ernest!

Az ajtót egészen kitarja, karjaimba veti magát.

—Nu sto Lénácska? Kto e to tám? . . . hallatszik a szomszéd szobából Léna mamájának hangja.

Nagy a mama meglepetése, mikor engem meglát. Megölel, megcsókol, mondani akar valamit, de hangja elcsuklik s vastag könnyecseppek gördülnek végig sápadt, megfogyott arcán . . .

—Látja fiam, — kezdi el-elcsukló hangon — mi is kénytelenek voltunk menekülni... Csak az a miénk, ami rajtunk van, minden ott maradt Ufában . . . Nem tudom, visszakérülünk-e még oda valaha , . . . Itt van a férjem is, a kormányvonattal jöttünk. Tudja fiam, a férjem mindig exponált személyiség volt. . . Még a cári időkben is.

—Na, üljön le fiam és mesélje el maga is a maguk kálváriáját. Lénácska, hozz egy csészét Ernestnek, jót fog tenni egy forró tea ebben a hidegben.

Elmondok mindent, ami a szívemen van. Olyan jól-esik kipanaszkodni magam, s csak akkor hagyom abba elbeszélésemet, mikor mind a két nő csukló zokogásba kezd. Megpróbálom vigasztalni őket, másra terelve a beszélgetést. Ljuba s a többi közös ismerősök után érdeklődöm, majd biztosítom őket, hogy minden jóra fog fordulni s fogunk mi még egy jót mulatni Ufában, vagy Budapesten!

Erre a kis Jelena szeme a könnyeken keresztül kezd felcsillanni és egy nagy megkönnyebbülő sóhajtás után láthatólag kissé megnyugszik.

—Ó, bár igaza lenne, fiam, — szól a mama még mindig szipogva... — Bozse moj, Bozse moj, Goszpogyin Pomiluj...

A barátságos meleg szobában még sokáig elbeszélgetünk.

Ernest, egy szomorú hírt kell, hogy elmondjak magának, mit, hogy őszinte legyek, el sem akartam mondani. Gondoltam, minek szomorítsam vele. Zolyácskát ismerte maga is jól, Ufában. Sokat járt be magukhoz a táborba. Na, ide hallgasson mi történt vele:

Emlékszik mikor bejöttek Ufába a fehérek milyen botrányt rendezett a maguk háza előtt a cseh őrséggel. Attól kezdve figyelni kezdték. Minden lépését a titkos rendőrség

emberei ellenőrizték. Megállapították, hogy titkos bolsevista összejöveteleken is megjelenik és tevékeny részt vesz a forradalmi mozgalmakban. Különösen az egyetemi hallgatók között feltett ki nagy propagandát. Állandó összeköttetést tartott fenn emigrált bolsevik vezetőkkel. Letartóztatták egy ilyen összejövetel alkalmával és a terhelő bizonyítékok alapján — képzelve — halálra ítélték. Pár nap múlva, minden intervenció dacára, kivégezték. Én letérdeltem apukám előtt, úgy kértem, hogy mentse meg Zolyácskát, hiszen tudja, hogy milyen befolyásos ember volt az apám. Megpróbált mindent, de nem segíthetett rajta!

Hangja elcsuklott s könnyek peregtek végig arcán.

— Nekem osztálytársnőm volt a gimnáziumban és nagyon szerettem Zólyácskát . . .

A hír annyira megrázott, hogy percekig nem jött szó ki a számon. Hát ez borzasztó! így elpusztulni annak a kedves kis drága lánynak ... A mi kis védőangyalunknak ...

Egymásután villantak fel képzeletemben Zólyácska képei . . . Szegény gyermek, halálosan beléseretett az egyik magyar önkéntesbe, ki egy kicsit csélcsap természetű volt. Hányszor jött be hozzánk szegény Zólyácska és sírva panaszkolta el nekünk nagy bánatát.. .

Annyira ragaszkodott hozzánk és megszerette a magyarokat, hogy megtanult egy kicsit magyarul beszélni is. Sose felejttem el, mikor egyszer sírás közben kezdett magyarul szitkozódni.. . Olyan jól állt neki a tört magyar beszéd ... És hogyan nevettek akkor a könnyes, fekete kis bogár szemei.

Most is megvan az a naplóm, melybe ő is írt nekem emléksorokat. Hibátlan magyar helyesírással ezeket írta:

„Ha az életben az ábrándok világa nem elégített ki... A reális élet teljes vigaszt és boldogságot csak ritkán ad... Zoja Sztankova. Ufa, 1918. május 28.

Észre sem vettük, hogy közbe egészen besötétedett. Odakinn nagy pelyhekben esik a hó. Megnézem az órám: 8 óra múlt tíz perccel. Előbb még marasztalni próbálnak, csak amikor elmondom kalandos kijutásom történetét, akkor már ők siettetnek, hogy csak el ne késsem azt a derék, jóra való őr, mert akkor nem fogok tudni bejutni a táborba.

Egy kis csomagot is csúsztatnak a zsebembe, a derék muszka őr megjutalmazására. Abban maradunk, hogy miután

az ilyen kijövetelek igen kockázatos dolgok, különösen a mai időkben, próbáljak valami munkát vállalni kint a városban, hogy legalább egyideig együtt lehessünk.

Az utat visszafelé minden baj nélkül tettem meg. A kapunál valóban az én jó öreg muszkámat pillantom meg.

— Jó hogy jössz Galambom, mert már mindjárt letelik az időm, akkor pedig itt kellett volna várjál rám, reggel négy-óráig legalább. Átadom a kis csomagot, mit Jelenáék küldtek neki. Nagyon hálás érte és biztosít arról, hogy máskor is kienged, ha majd ki akarok menni a „jegyesemhez“.

A fiuk már türelmetlenül várnak, félnek, hogy valami bajom történt odakinn. Nem győztem a sok kérdezősködéésre válaszolni s igyekeztem mindenről pontosan referálni. Nagykésőre, mikor aztán ágyban voltam, szép nyugodtan elgondoltam és átéltem újból mindent. Hálás voltam a sorsnak ezért a szép napért, mit meghagyott érni nekem. Míg álom lopakodott szemeimre, azon töprengtem, miképen is volna keresztülvihető az én kimenetelem a városba. Ez elég nehéz dolognak tűnt most fel előttem.

A szerencse azonban megint kedvezett. Pár nap múlva hirdetmény jelent meg a Litfasson. A városi hadfelszerelési gyár keresett kovácsmestereket, lakatosokat, lószerszám, zabla és kengyel készítésre. Na ez nekem éppen kapóra jött — gondoltam — s máris készen voltam tervemmel.

Jelentkezni fogok, mi bajom történhet — gondoltam — legfeljebb mint megnemfelelőt, vissza fognak pár nap múlva küldeni. Addig is legalább kint leszek a városban. De megtörténnél az a csoda is, hogy olyan beosztást kapok majd, amit hamarosan megtanulhatok. Senkinek sem szóltam tervemről, hanem siettem a táborirodába jelentkezni. Szépszámmal voltak már jelentkezők s a legnagyobb meglepetésemre, kit nem látnak ott szemeim? Gold századost, kit egyszerűen Gold tatának hívtunk.

—Hát te mit keresel itt fiam? fordult felém kíváncsian. Elmondtam őszinte szándékomat. Tetszett az öregnek.

— No ne búsulj fiam, én segítségedre leszek, mert tud meg én is jelentkezni jöttem. Nem bírom már ezt a nyomorult életet itt benn a táborban! Meg aztán meg is szeretnék tanulni oroszul. Arra szükség lesz a hazaszökésnél. Mert rendes úton mi innen el nem kerülünk soha. Ami pedig a kovácsmesterséget illeti, ahhoz én valamit úgyis konyitok,

mert egyik ősöm valódi kovácmester volt. Magam is dolgoztam nála gyermekkoromban, persze csak úgy passzióból, nagyvakációban. Engem különösen a fegyverkovácsság érdekelt legjobban.

— De nekem jóformán még kalapács is alig volt a kezemben — mondom az öregnek aggódva.

— Nem baj az sem. Majd mi ketten fogunk dolgozni. Én leszek a formáló, te pedig a ráverő, azt meg hamar megfogod tanulni. Látom nem vagy nyápic gyerek.

Úgy is lett. A fiúk legnagyobb megrökönyödésére, búcsút mondtam a tábornak s két nap múlva már kint voltam munkahelyemen, a hadfelszerelési gyár egyik kis üzemében.

Sunyiszemű kövér, vörös muszka volt a gyáros, ki alaposan szemügyre vett mindannyiunkat. Az üzem egy hosszú földszintes házban volt, hatalmas nagy ülökkel és fajtatokkal felszerelve. A munka várakozáson felül jól ment. Reggel héttől este hatig ütöttem az izzó vasat, mit Gold tata oly ügyeséggel forgatott, hogy bármelyik mesternek is dicséretére vált volna. Nem mondom eleinte szokatlan volt nekem a 16 fontos kalapáccsal szakadatlan ütni az izzó vasat, mi úgy sziporkázott, mint a karácsonyfa meggyújtott fényszórója. Közbe pedig állandóan fűjtatni kellett a tüzet, húzni a hatalmas fűjtatókat, ami bizony nagyon fárasztó dolog volt.

A legkellemetlenebb azonban a szén hordása volt, ami kint feküdt halombahányva összefagyva az udvaron. A jeges széndarabok behordásától vastag vörösre dagadtak ujjaim, a súlyos szerszámoktól pedig tenyerem sebesedett fel.

Az ebédidő egytől kettőig tartott s utána este hatig szakadatlan ütni kellett a vasat. A kész kengyeleket és zablákat aztán beraktuk egy nagy forgatható dobfélébe, az úgynevezett „Balabánba“, melyben kavics és bőrdarabok voltak. A kő és bőrdarabok csodálatosan fényesre csiszolták a zablákat és kengyeleket, mintha csak nikkelezve lettek volna. Roppant nehéz volt egy ilyen kövekkal, vasakkal megrakott dobot forgatni.

Alig vártam a hat órát, hogy munka végeztével elmenessek Jelenáékhoz. Nagy volt az öröm, mikor beállítottam hozzájuk.

Szépen kiterveztük, Jelenával hogyan fogjuk időnket

beosztani, hova fogunk járni szabad időnkben. Azonban ember tervez, Isten végez, mondja a közmondás.

Korán mentem haza Jelenáéktól, mert még nem voltam ismerős a városban, meg az első nap szokatlan nehéz munkája alaposan elfárasztott. Másnapra is erőt akartam gyűjteni. Negyedmagammal egy kis szobát béreltünk közel a munkahelyünkhöz. Egyszerű halász embereknél kis udvari szobát, magasra vetett kemény szalmazsákos ágyakkal. A falon kis szentély, jobbról a cár, balról Rasputin képe. Dohos szagú almáriumon tájképes levelező lapok s egy pár katonafénykép állott.

Hazaérkezésem után mindjárt ágyba bújtam, noha a fáradságtól alig bírtam mozogni, álom csak nem jött a szememre. A szívem oly hangosan vert, mintha a torkomon akart volna kiugrani. Mindezen nem csodálkoztam, mert természetesnek tartottam, hogy aki nem végzett életében soha fizikai munkát, hozzá még ilyen megerőltető munkát, okvetlen kimerül az első napokban. Majd csak belejövök s megszokom — gondoltam — fő az, hogy kint vagyok, a többi meg csak lesz valahogy.

Azt hiszem már reggel lehetett, mire elszundítottam s nemsokkal utána hangos csörömpölésre ébredek. A muszka házigazdánk, kit megkértünk, hogy mindennap reggel hatkor keltsen föl bennünket, valami fazék vagy lábosféléket kezdett veregetni, mit nyilván reggeli ébresztőnek szánt nekünk. A szokatlan zajra felriadtam s első pillanatban furcsán idegenül néztem körül, míg tisztába jöttem új környezetemmel és megváltozott életkörülményeimmel.

Sietve megyünk munkahelyünkre. Az a tudat, hogy ismét saját kezem munkájával keresem a kenyerem, bátorságot, öntudatot önt belém. Újból munkába állok. Noha kipihelve egyáltalán nem vagyok, a munka mégis jobban megy. Ezt Gold tata dicsérete mindennél jobban bizonyította.

Munkaközben minden gondolatom a kis Jelenánál van, kinek egész lényéből úgy áradt a szeretet felém, mint a tavasi napsugár simogató és éltető melege, a fagyos föld felé.

Tisztán látom a sors kezét abban is, hogy mi oly sok ezer kilométer dacára, újból összetalálkoztunk. Valami láthatatlan kozmikus szálak kötnek össze bennünket egymással. Hát valóban Jelena lenne az én számomra a sorstól

kijelölve? Az bizonyos, hogy jó kis feleség válna belőle! Vájjon elhagyná-e szüleit, hazáját miattam? És mit szólnának nekem odahaza, ha egy szép napon egy orosz asszonnal együtt érkeznek haza ...? Vájjon szívesen látnának? S a váradi ismerőseim mily nagyot néznének, ha a szép szőke kis orosz nővel végig sétálnék a korzón? Ilyen gondolataim voltak, míg munka után hazamenve, megmosakodtam, ruházatomat rendbehozva, futólépésben indultam az Irkuckája utca felé.

Mintha haza mennék — gondolom magamban — olyan örömmel jövök hozzájuk!

Kopogtatok az ajtón. Semmi válasz, Mégegyszer zörgetek. Csend az egész házban.

Ejnye, hát ez mit jelentsen? Hiszen Jelena tudja percnyi pontossággal mikor érkezem! De mintha valami mozgolódást, elfojtott suttogást hallanék belülről. . . Dermedten, zavartan állok az ajtó előtt. Nem értem, mi lehet?

Már éppen menni készülök, mikor kissé, alig észrevehetően nyílik az ablak. Jelena mamája suttogó hangon szól ki rajta:

— Ne haragudjon Ernő fiam, most nem fogadhatjuk, s kérem pár napig ne is keressen fel bennünket. Kérem ne értsen félre bennünket. De tudja nem tehetjük . . . Figyelnek bennünket. Máris volt kellemetlenségünk emiatt! Hiszen tudja milyen időket élünk! Majd értesíteni fogjuk magát pár nap múlva. A címét tudjuk. Na Doszvidánja — szól elcsukló hangon, s behúzza csendesen az ablakot!

Megkövülten állok az ajtó előtt, mintha gyökeret vert volna a lábam, mozdulni sem bírok! Mintha leszakadt volna valami bennem. Porbahullva látom minden szép álmom. A sors ilyen brutális ökölcsapására nem voltam elkészülve.

Pedig akkor még csak nem is sejtettem, hogy soha többé az életben nem találkozunk, s hogy így búcsú nélkül válunk el egymástól örökre . . .

Szegény drága kis Jelenám, ki ott pihensz már apáddal, anyáddal a fagyott fekete szibériai föld alatt . . . Miért kellett neked ily fiatalon, ilyen ártatlanul a sirbaszállnod?? Hogy miért is nem törtem be akkor azt az ajtót, hogy velem mégegyszer találkozhasál ...! Ki is sejthette volna, hogy éltetek napjai már megvannak számlálva, és hogy én

is milyen rettenetes árat kell fizessek ezért a rövid együtt-létért?!

Nagy ambícióval feküdtem bele munkámba, várva rendületlenül értesítést Jelenáéktól. Egyik nap a másik után telt. Nem jött semmi hír tőlük. A második hét vége felé már nem bírtam tovább. Munka után rossz sejtelmekkel megindulok Jelenáék felé... Egész sötét volt, mire odaértem. Az ablakok sötétek voltak. . . Rossz jel, gondoltam, de azért bekopogtam. Semmi válasz . . . Újból, most már erősebben kopogtam. Csend mindenütt... Itt valami baj történt. . . Gyerünk, keressük meg a házigazdát.

— Litwinyenkoékat keresem... itt laktak a kis kerti házban!

Szúrósan néz végig rajtam a házigazda, szinte átfürtekintetével. Első pillanatban szinte megijedek tőle.

— Miért keresi őket és kicsoda maga? — kérdi érelyesen.

Ejnye, de ismerős arcú, markáns vonású, hatalmas szál ember! Hol láttam én ezt, vagy ehhez hasonlót? S már abban a pillanatban tudom is ... A fronton ... Bajkáli kózákok fogtak el . . . Mind így néztek ki, mint ez . . . Nem lehet ezeket az arcokat elfelejteni . . . Választ sem várva kérdéseire, még hozzát teszi:

— Jecháli . . . uzse dávno! Régen elutaztak!

— Elutaztak régen? — ismétlem gépiesen

Megköszönöm a felvilágosítást s kitámolygok a házból. Gyűlölöm a sorsot, hogy ilyen kegyetlen tréfát űzött velem . . . Minek is kellett összetalálkozzunk, ha ilyen hamar vége lett mindennek . . .

Komisz, metsző hideg szél fúj végig az utcákon s a felkavart havat arcomba, szemembe vágja. Féloldalt a házak falának fordulva megyek, s lázadó bensőmmel kivert kutyának érzem magam.

Egy ház előtt amint elmegyek ének és zongora hangja szűrődik ki az uccára. A járda szélére megyek, felágaskodom, hogy jobban lássak. Benézek az ablakon a lakásba. Meghitt, barátságos családi kép tárul elé. Idős házaspár ül az asztal mellett. Újságok, könyvek fölé hajolva olvasnak. Egy másik kis asztal mellett nagyobb diák foglalatoskodik valamivel... A szomszéd szobában, félhomályban egy fiatal nő énekel és zongorázik. A lányuk lehet.

Önkéntelenül is haza, családomra gondolkodom... Így ülhetnek az én szüleim is odahaza, a barátságos meleg szobában, újságot olvasva. A diák öcsém tanul mellettük s a szomszéd szobában a húgom zongorázik ... És én itt csatangolok egy szibériai uccán, éhesen, fázódva, kivert kutya módjára, elhagyatva mindenkitől, akik engem szerettek!...

A munkámba kezdek egészen belejönni, csak az állandó szívdobogás nem akar elmúlni. Éjjel csak nagyon keveset alszom, azt is nyugtalanul, hánykolódva. Az idő azonban erre is balzsamot hoz s egyre jobban bírom, megszokom a munkát. A városbanélés, a szabadmozgás nem hasonlítható össze a táborélet eseménytelenségével. Munka után sétálunk az uccákon, üzletek kirakatait nézegetjük s csinos orosz, meg tatár nők után forgolódunk, ezer vággyal a szívünkben. Arra azonban nagyon vigyázunk, hogy a cseheknek meg a kozákoknak előírás szerint tisztelegjünk. Balkarunkon karszallagot kell hordanunk, W. P. (voenni plenni — hadigoly) felírással.

Nagy baj származik, ha valaki karszallag nélkül merészel kimenni a városba. A sok sétáló cseh katona úgy les a hadifoglyokra, mint a sintér a kutyákra. Ha egy hadifogoly véletlenül egy nőismerősével tesz pár lépést, a legelső cseh katona leszólítja és igazoltatja. Ha nincs nála propuszka — engedély — mindjárt bekíséri a legelső őrszobára.

Legnagyobb szórakozásaink közé tartozott kimenni a „Bazárba“, ami magában foglalja a nálunk lévő kis- és nagy piacokat, a zsibvásárt, a különféle látványossági bódékat, teaházakat. Egyszóval mindent, ahol árulnak valamit és üzletet jelent általában. Már magábanvéve az a nagy zsvaj és forgalom, a sokféle embertípusaival reánk lenyűgözően hatott. Emitt sárgabőrű copfos kínaiak, nyávogó beszédükkel kínálják árujukat, kötött-szövött árut, képeslapokat, cigarettát. Amott élelmiszereket kínálnak cserzettbőrű tatárok, ének lően, kórusban.

Vadkinézésű, állatbőrökbe öltözött, fénylőbőrű kirgizek lovakat, kecskéket sétáltatnak s fennhangon kínálják azokat.

Oroszok, cserkeszek, kozákok, koreaiak mindenféle ócskaságokat éneklő, síró, jajgató hangon kínálnak. Az egész bazár egy bábeli zűrzavar volt, ahol az ember a saját hangját sem értette meg.

A vérbeli seftelők odáig mennek, hogy az ember kö-

penyegét, minden további nélkül hátulról emelgetni kezdik, a szövetet tapogatva, húzgálják jobbra, balra s a világ legtermészetesebb hangján megkérdezik:

— Pán . . . Pán . . . Prodás? . . . Szkolko rub sto paltocska? . . .

Némelykor olyan erőszakosak, hogy csak a legdurváb elutasításnak engednek. Valósággal le kell magunkról bokszolni őket, hogy megszabaduljunk szemtelenkedéseiktől.

Különös élvezettel néztem végig például egy óravásárlást. Egy szép szál kozák akar egy zsebórát venni. A tatár árus égre-földre dicséri az órát, a kozák bizalmatlanul nézegeti, forgatja kezében. Végül is jó orosz szokás szerint a szájába veszi és úgy hallgatja annak ketyegését. De hogy még biztosabb legyen a dolgában, a körülállók közül is bedugja egy párnak a szájába, hogy nem vesznek-e észre rajta valami rejtett hibát. Miután ilymódon a körülállók is bizonyítják az óra használhatóságát, csak ezután kezdődik a tulajdonképpeni üzletkötés, minek a végét minden kíváncsiságunk és nagyfokú türelmünk dacára sem bírjuk bevárni.

Nem utolsó látványszámba ment az sem, midőn a kínai bódék fiatal árusai valamin összekaptak és a földön hempe regve püfölték egymást. Egymás copfjába kapaszkodva húzták egymást a bódék körül és a legyőzöttet copfjánál fogva kikötötték valamelyik tartó oszlophoz.

A leghumorosabb ezeknek a felnőtt kínaiaknak a sírása. Pont úgy sírnak mint nálunk a gyerekek. Sírnak minden szégyenkezés nélkül. Mondanom sem kell, hogy ilyenkor szép számú közönség mulat rajtuk, de a világért nem segítenének egyiknek sem, sőt tüzelik, lökdöszik őket, nehogy hamar vége szakadjon az ingyen látványosságnak.

Csodálatba ejti az embert a tömérdek sok állatbőr meg az értékes prémek, mit Jakuck vidékéről hoznak le a Jenisszein eszkimó kinézésű oroszok. Róka, nyúl, medve, farkas, foka bőrök garmadával fekszenek egyrakáson. De mégis legjobban megbámuljuk a tejes bódék furcsaságait, hol mint már előzőleg említettem, a tejet korongalakban rúdra, vagy zsinegre felfűzve árulják, úgy mint nálunk a perecet. Ugyanígy fagyott állapotban kapni vaját, sajtot, teát, halat stb. A fagyott tej különben kellemes ízű, jó rágcsálni való csemege. A fagyott húst nagy préselt tömbökben árulják, és mint a szentet csákányozzák és lapátolják. Legtöbbje fagyasz-

tott bárányhús, mely főzés alatt kibírhatalan büzt áraszt magából.

27. FEJEZET.

Egy hónapja lehettem már kint a hadfelszerelési gyárban, mikor egy déli ebédidő alatt kedvem kerekedett egyes egyedül megpróbálni egy kengyelvas készítését. Miután a formálandó izzó vasat egy nagy fogóval balkezemben tartottam, jobbkezemben lévő kalapáccsal ütni kezdtem, hogy megformáljam.



Teázó japán nők.

Hogyan történt mai napig sem tudom, nagy igyekezetemben észre sem vettem, egyszer csak a hüvelykujjamon rettentő ütést éreztem. A fájdalomtól majdnem elájultam. Minden kihullott a kezemből, s verejtékező homlokkal a falhoz támaszkodtam. A vér patakzott ujjamból. Kínzó fájdalmat éreztem. Nem voltam egyáltalán biztos, nem ronsoltam-e szét egész ujjamat. Kitámolyogtam az udvarra és a vízcsap alá tartottam vérző kezemet. Az ujjam óriásira megdagadt, a köröm helyén egészen fekete lett. Lehasítottam az ingem alsó részét, azzal kötöttem be provizórikusan. Szerencsémre megérkezett Gold tata, ki szerzett kötszert és fertőtlenítőt.

A fájdalmat csak elviseltem volna, az aggasztott inkább,

hogy belátható időn belül nem leszek munkaképes és mint hasznavehetetlent vissza küldenek a táborba. A táboréletre azonban iszonyodva gondoltam és eltökélt szándékom volt, hogy megkérem a munkavezetőt, adjanak ideiglenesen valami más, könnyebb munkabeosztást. Mindenesetre úgy állítom be a dolgot mintha munka közben ért volna a sebesülés.

A munkavezetőt bent találom az irodába. Új ember lehetett, mert még jóformán alig láttam az üzemben. Összeszedve minden orosz tudásom, elmeséltem neki a táborélet minden sivárságát. Elmondtam neki mennyi csendes örült van már a foglyok között s az ember sohasincs ott biztonságban, mert nem tudni mikor tör ki a roham egyikén-másikon. De az is megeshetik, hogy éjjel álmában fojtja meg alvó társát egy ilyen csendes, örült, amire sajnos nem egy példa is volt már. (A régi foglyok közül akadtak sokan, kiknek a fogság hosszú éveit alatt elborult lassanként az elméjük. Ott járkálnak közöttünk. Szívbemarkoló látvány volt, elhanyagolt külsejük, félszeg járásuk, zavaros tekintetük, gyerekes viselkedésük).

A munkavezető jóakarátulag meghallgatta elbeszélésem. Végig járatta szemét párszor rajtam, látszott rajta, hogy valamin gondolkodik. Egy levelet húz ki a zsebéből, elém tartja, mutatja a levelén lévő pecsétet. Tisztán, olvashatóan kivehető rajta: Komárom. Felderül az arcom. Hisz ez az én hazámból jött! Magyarországról.

—Dá-dá-da, mondja rá a muszka, egy öcsém van nekem is maguknál fogságba. Most már valamivel bátrabb vagyok. Köztudomású dolog volt, hogy Magyarországon volt a legjobb dolguk az orosz foglyoknak, mit a hazaszököttek mind egybehangzóan állítottak.

—Na és mit ír, hogy megy sora? — kérdem.

—Na, nicevo, nicevo...! — mondja a muszka.

Tudni kell, hogy az orosz ezt a szót a világon mindenre használja, de főképpen megalégedést jelent.

— Hát nem bánom, nem küldöm magát vissza a táborba — mondja barátságosan — és nem kérek új embert maga helyett. De fizetést azt nem adhatok, hanem tudja mit, keressen magának valami könnyebb foglalkozást a városban.

Boldog örömmel fogadtam el ajánlatát és nem törődve

sajgó ujjam fájdalmával, nyomban elindultam szétnézni a városba.

Kegyetlen hideg szél söpörte végig az uccákat és az összehordott nagy hőmennyiség szinte járhatatlanná tette az utakat. Egy-egy uccakeresztezésnél olyan erőt kellett kifejtenem a széllel szemben, mintha formálisan birokra kellett volna kelnem vele. Ez azonban nem akadályozott meg, hogy alaposan szemügyre ne vegyek minden feliratot a házak falán. Már egy órája is volt, hogy jártam az uccákat, mikor a Bajkász-kája ulicán egy táblafelíratra lettem figyelmes. A táblán orosz felírással ez állt:

„Jivrészkája Kolbásznája“ alatta valami héber felírás volt látható. Szóval egy zsidó kóser kolbász üzem. Szemem egyszerűen felcsillan, mint mikor az ember egy régi ismerősét pillantja meg váratlanul. Pár falépcső vezet fel a boltba, hova gondolkodás nélkül benyitottam. Az ajtó csengővel van ellátva és hangosan csilingel belépésemkor. Az üzletben kellemes füstölthűs szag árad szét. A polcokon kolbászok, szalámik s különböző füstölt húskok illatoznak. A boltban senkisémm tartózkodott, de a szomszédos szobából, melynek ajtaja nyitva volt, hangos beszélgetés hallatszott. A beszélgetés, mi vitatkozás is lehetett, vegyest oroszul és zszargonba folyt, egy nő és egy férfi között. Hangosan beköszöntem:

— Drasztvuitye!

A beszélgetés abbamarad és egy harminc év körüli alacsony, gömbölyű kis feketehajú nő néz ki az ajón.

— Sto Wü zselájtye Goszpogyin? Mi tetszik uram?

— Rónai Ernest magyar hadifogoly tiszt vagyok — mutatkoztam be. Egy hadfelszerelési gyárban dolgoztam, hol véletlenül megsebesültem. Hogy vissza ne küldjenek a táborba, ahol tűrhetetlen állapotok vannak, valami könnyebb munkát szeretnék vállalni.

— Sprechen sie Deutsch? — kérdezi a nő.

— Ja, ziemlich gut Deusch und französisch — felelem.

— Kto tán, Mája? — szól ki egy öblös férfigang a belső szobából.

— Warten Sie ein Moment. Ja? Ich werde mein Mann fragen? — szól a nő és bemegy a férjéhez.

Letompított beszédfoszlányok hallatszanak ki a belső szobából: Oficer magyar... cseva löchki rabot zselájjet... Spricht Deutsch und französisch ...

Még beszélgetne egyet-mást s mindketten kijönnek a boltba. A férfi 40 év körüli, őszülő hajú, ferdeszemű mongol típus. Kissé hajlotthátú, kistermetű, vézna ember. Egyáltalán nem néz ki zsidónak, inkább kínainak, vagy kóreainak.

—Az én nevem Batasow, hallom miről van szó . . . , A mi népünk segít mindenkin! Maradjon itt nálunk, van egy tizenegyéves fiam, majd németre fogja tanítani. Ha meggyógyul a keze, természetesen fog nekünk is segíteni az üzletben. Hogy is hívják Önt?

—Rónai — feleltem.

—Aha, Ronáj! Alsó Herr Ronáj kommen Sie in Zimmer herein.

Béhívnak a szobába, leültetnek. Friss bulkit, füstölt-húst, csaját raknak elé. A nemvárt szerencsés fordulata a sorsnak, kissé kikököntett biztonságomból s meghatottan válaszolgotok a hozzámintézett kérdésekre. Pedig ugyancsak kérdeznek egyszerre mind a ketten.

—Hová való? Hány éves? Mi a foglalkozása? Hol esett fogságba? Milyen dolguk van a tiszteknek a táborban?

A bolt előtt szánkó áll meg csillingelve. A kisfiú érkezett meg. Szánkózni volt ismerősökkel. Kedvesarcú, fekete-szemű fiúcska, alaposan felöltözve, nehogy megfázzon a szánkázásnál.

—Na, mutatkozz be szépen a katonabácsinak Surácska. A bácsi lesz a tanítód. Németre fog tanítani. Jó lesz?

Nagy, értelmes fekete szemeit kíváncsian hordozza körül rajtam.

—A bácsi ugye fogoly? Ugye fog majd mesélni a háborúról?

Miután biztosítottam róla, közelebb jön hozzám és megsimogatja kezemen a kötést.

—Ó, sebesült a bácsi? . . . Fáj nagyon a keze? A háborúban lőtték meg?

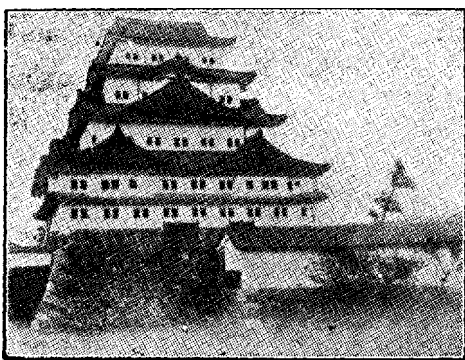
Surácska barátkozott meg velem legelőbb. Kézefogva vezetett le egy csigalépcsőn s megmutatja nekem a szobámat.

A konyhában egy lompos orosz cselédlány hangos dalolással mosogat. Amint megpillant, rámmereszti bambán nagy birkaszemeit és Surácskánál érdeklődik kilétem felől. Úgy látszik, nem lehet kifogása ellenem, mert nyomban megtörli víztől csöpögő kezeit s — nyilván bakának néz —

kezetnyújtva, jól megrázza kezemet. Nézése egy ragadozó nőstényállat nézése volt, mellyel a közelébe került hímét mustrálgatja,

A szobám kis kamaraféle lehetett. Felsővilágítású ablakai az udvarra néztek. Sok lim-lom van még benne, amiket közös erővel hordunk ki a tágas folyosóra. Mit bántam én, hogy szobám szűk és sötét, e pillanatban fejedelmi lakosztálynak tűnt fel nekem.

Szerencsésebb, jobb megoldást álmodni sem mertem volna. Batasovék úgy kezelték, mintha családtag lettem volna. Együtt étkeztünk s magukkal vittek rokonlátogafásokra is.



Kínai pagoda.

Nyugalmam azért nem volt teljes, mert nem volt nálam semmiféle igazolvány arravatkozólólag, hogy kintlakhatom a városban, miután a volt munkahelyemen kollektív engedély volt mindannyiunk számára. Jelenlegi helyemet nem jelentettem be sehol, mert az a táborba való azonnali beküldésemet vonta volna maga után. Uccán csak keveset mutatkoztam, főleg csak reggelenként, mikor a piacra mentünk bevásárolni,

Az ujjam kezd szépen gyógyulni, úgy hogy itt, ott segíték is a háziaknak. A piacra rendszeren a háziasszonyommal megyek, nagy lapos gyékény-kosárral a vállamon. A vásárolt bárányhúst, finom borotvaéles késekkel fejtjük le a csontokról, majd apróra felvágva borssal, paprikával

jól összekeverve betesszük egy nagy húsdarálóba. A daráló végén van egy önműködő kolbásztöltő készülék, melynek vékony peremére csak a megtisztított beleket kell ráhúzni. Az ilymódon megtöltött kolbászokat, aztán különböző nagyságokban kötjük el. A kész kolbászok füstölőbe kerülnek, onnan pedig az üzletbe eladásra.

Sorsommal megvagyok elégedve. Volt rendes lakásom, kosztom, idegen jószívű emberek házában. Ennivalóm oly bőségesen akad, hogy a fölöslegből kis csomagokat készítek s beküldöm a táborba Gyurkáéknak.

Van egy titokzatos lakó is a házban, Batasow öccse, egy fekete villogó szemű, kis hegyes szakállú egyetemi hallgató. Nappal legtöbbször alszik, éjjel azonban mindig házon kívül van. Senki sem tudja hova jár. Útjai titokzatosak, mint ő maga. Alig beszél, csak ha kérdezik, akkor is csak röviden válaszol. Néha heves vitákat hallok a két testvér között. Ilyenkor oly nagy pátosszal beszél, mintha valahol szóokolna. Minden szavával elárulja politikai hovatartozását. Fanatikus bolsevista. Mikor a Marx eszméinek föltétlen és általános térhódításairól beszél, szemei valósággal tűzben égnek.

Bátyja sokszor szemrehányásokat tesz neki és kérleli ne avatkozzon a politikába, inkább azon legyen, hogy tanulmányait folytassa, magánúton. A vitának ilyenkor az a vége, hogy a fiatal Batasow kikéri magának a politikai gyámködást. Izgatottan felugrik helyéről, kezével lekicsinylőleg legyintve, szó nélkül távozik.

Ilyenkor napokig nem látjuk. Sem étkezni sem aludni nem jön haza. Talán velem beszélget el legszívesebben néha-néha. Érdeklődik a magyarországi munkásviszonyok felől, társadalmi, jóléti berendezkedéseink után. Mikor aztán látja, hogy túlságos járatosságot nem árulok el a dolgokban, igyekszik felvilágosító előadásokat tartani nekem.

Tudása kétségtelen. Fölnyes szónoki készségét pedig egyenesen megcsodálom. Ahogy beszél van abban valami lenyűgöző. Érvei, adatai, értesülései megdöbbenően alaposak. Ő egy egész más világban él. Rajongó fanatizmussal beszél egy újvilág eljövételéről. De az nem fog simán menni — mondja — sok vér fog még elfolyni amiatt. Én hozzá képest a húsz évemmel, életunt, koravénnek érzem magam.

A politikai helyzet alakulása folytán a helyzet egyre terhesebb lett. A fülledt légkörben, kirobbanni készül valami. Hírek érkeznek mindenfelől katonai lázadásokról, s a vörösek ellen harcoló csapatok zendüléseiről. Általános fel fogás a városban az, hogy Kolcsák uralmának napjai megvannak már számlálva. A vörös hadsereg előnyomulását többé feltartóztatni nem lehet.

Egyesek már Omszk, Tomszk elestéről tudnak, mások már a közeli Kanszkot is a vörösöknek ajándékozták. Valami kell hogy legyen, mert az utóbbi napokban szakadatlanul tart a távolvidéki kozákok átvonulása, piszkos, elcsigázott lovaikon, vad lövöldözések és ordítózások közepette. Valami bénító idegesség feküdte meg a várost, mintha csak előre érezte volna az elkövetkező nagy idők és megpróbáltatások eljövetelét. A tisztiszobranje előtt a berúgott és lövöldöző kozáktisztek botrányrendezései napirenden vannak. A lakosság jóformán ki sem mer mozdulni, az uccai forgalom teljesen megbénult. Bevásárlásainkat mi is csak a hajnali órákban tudjuk lebonyolítani.

Egy napon furcsa dolgokra lettünk figyelmesek. A házunk falán több helyen, valamint a kapun, krétával írt, nagy kereszt-jelzéseket találunk. A titkos jeleket, letöröltetjük, de másnap újból csak ott vannak. Most már nem törődünk vele, nem tulajdonítunk neki különösebb fontosságot. Esténkint rokonság gyűl össze Patasowéknál, s teázás közben el-kártyáztatunk, vagy dominózunk

Az idősebb Batasowot behívják katonai szolgálatra. Lett olyan sírás-rívás a családban, mintha máris a frontra indult volna. Annál nagyobb lesz az öröm, mikor estére megjön Batasow saját civilruhájában, puskával a vállán, tölténytáskával a derekán. Csupán helyi szolgálatra osztották be. Otthon étkezett és aludt az őrmester jóvoltából. Roppant komikus látvány ez a szemüveges kis vézna ember, azzal a nagy szuronyos puskával, melyet olyan ügyetlenül tart a kezében, hogy mindig attól tart az ember, hogy kiszúrja egyezer vagy a saját, vagy a mások szemét. Ebéd után mindig egy kis fegyverfogási gyakorlatokat végeztettem vele, minek ugyancsak jó hasznát vette.

Ha néha éjjeli őrszolgálatra kell menjen, úgy búcsúzik el feleségétől és kisfiától, hogy nagy megerőltetésembe kerül, hogy kitörni készülő nevetésemet elnyomjam. Már határozottan

büszke arra, hogy katonaságha megakarja rikatni feleségét, így szól:

— Nem lehessen tudni, mikor viszik ki az embert a frontra. Jó lesz rá elkészülve lenni...

Persze ő maga hisz ebben legkevésbé.

Így jött el november 6-ika, életem legszörnyűbb napja, melyet míg élek, soha el nem felejték. Rémséges emlékeimet még gyakran ma is, 20 év után, álmaimban újra átélem. Batasow éppen őrségen volt, otthon csak a felesége, annak nővére a férjével, meg egy rokon kislány tartózkodtak. A szamovárbán duruzsolt a teavíz, én különböző kártyakunstsztokat mutattam éppen. Lehetett úgy 11 óra. Kint dermesztő hideg és néma csend honolt. Egyszer csak erős dörömbölést hallunk. Valami vészjósló kellemetlen, erőszakos dörömbölés hallatszott. Sája, Batasowné sógora ment ajtót nyitni.

A boltajtó csengője véstesen csengett. Erőtéljes lábdobbanások hallatszottak be a boltból, mint amikor a havat topogja le az ember a lábáról.

Az ajtó szélesre kitarul és egy milickapitány lépett be a szobába. Mögötte hat milickatona, kézben tartott fegyverrel.

—Voenni Polozséniaie jeszt i zgyelájem Voenni Kontrol! Hadiállapot lépett életbe és kontrolt akarunk tartani! — dörögte a kapitány, miközben szemeit kémelve járatta körül a szobában. Ággye jészte Batasow?

—Őrszolgálaton van — felelik az asszonyok.

—Nyet á Batasow maladoj! A fiatal Batasov!

—Nem tudjuk! Nem szokta megmondani hová megy — szól Batasowné minden tagjában reszketve.

—Kérem a kontrollkönyvet!

Akkoriban Szibériában minden házban, minden családnak kontrollkönyvet kellett tartani. Benne kellett legyen a ház valamennyi lakójának fényképe és személyleírása.

Rajtam kívül mindenkit leigazoltattak. A cselédet és Surácskát az ágyból rángatták kifelé.

Átkutatták az egész házat és megkérdezték, hogy a fiatal Batasownak melyik a szobája. Átkutatták az ágyát, szekrényét. Kidobtak egy csomó holmiját majd pedig összepakolták és egy magukkal hozott zsákba dugták. A kutatás alatt levettem katonablúzomat és úgy ingujjba állva nézem végig a házkutatást. Noha énrám látszólag ügyet sem vetnek, mégis rossz

sejtelveim vannak. Úgy éreztem, hogy most rettenetes dolgok fognak történni velem

Egyszer csak felemfordul a parancsnok:

—A vü voenni plenni csevo zgyeláitye zgyeszt. Maga hadifogoly, mit keres itt?

— Munkán vagyok itt — teleltem.

— Propuszk jeszt?

Elmondtam a való tényállást.

— Szóval maga engedély nélkül van most idekinn? Tudja, hogy most hadiállapot van és mi jár azért, ha valaki engedély nélkül tartózkodik kint a városban? Mi maga? Magyar tiszt? Áhá, persze bolsevik! Itt tartanak titkos összejöveteleket a Batasow lakásán! Vigyétek!

Alig engednek annyi időt, hogy felöltözködjem, máris két milic-katona ragadja meg a karomat és kituszkolnak az uccára.

Hiába minden tiltakozásom, minden védekezésem, hiába könyörögnek sírva az asszonyok, hogy én semmit a világon nem csináltam és hogy nemrég kerültem ide munkára. Nem használ semmit

— Két katona itt marad és megvárja Batasowot, akit rögtön lefogtok. Ha ellenkezik lelőni! Ezt pedig — mutat rám — vigyétek a tyurmába.

A krasznojárszki tyurmáról már olvastam egyszer Dosz-tojewszkij egyik könyvében. Hírhedt régi börtön, a szibériai deportáltak egyik fő állomása. Csak most jutott eszembe, hogy a múltkori lázadás alkalmával is összefogdosták azokat a hadifoglyokat, kiknek nem volt kintlakási engedélyük. Azokat minden tárgyalás nélkül, a krasznojárszki tyurmában agyonlőtték. Volt köztük egy többgyermekes órás is. A hátamon hideg borzongás fut végig. A kapitány az imént nyilván erre célzott.

Az ucca néptelen. Kegyetlen, metsző hideg szél fúj, különben derült, holdvilágos éjjel dereng. Oly világos van, mintha nappal volna. Csak lépteink alatt sikong a fagyos hó. Jóformán még át sem tudtam gondolni, mi is történt velem és máris egy hatalmas várszerű régi épület kapuja előtt állunk. A kapun kívül-belül feltűzött szuronyú örök egész raja áll. A nagy boltíves kapualjban füstös petróleumlámpa himbálódzik az erős szélben. Előkerül az örparancsnok. Nagy, harcsabajszú, kegyetlen, szadista kinézésű őrmester.

Jegyzőkönyvet vesz fel rólam, be kell diktálnom adataimat. Az egyik kísérő őr bediktálja a tényállást: magyar, officer, bolsevik, engedély nélkül lakott kint a városban. Batsow forradalmár lakásán. Ezt mind felvették a jegyzőkönyvbe.

—Na, írd alá! — tartja felém a jegyzőkönyvet az őrmester.

—Nem írok alá semmit! Én nem vagyok bolsevik és nem felelhetek Batasow dolgaiért. Én csak munkán voltam kinn, nekem semmi közöm az egészhez. Követelem, hogy azonnal eresszenek szabadon.

—Nézd — mondja az őrmester — senkit sem érdekel az, amit te itt mesélsz. Csak az a fontos, ami itt be van írva. — Hatalmas mancsával nagyot csap a jegyzőkönyvre.

—Különben úgyis mindegy már neked, akár aláírod, akár nem.

S rekedt hangján állati módon röhög hozzá...

Miután zsebeimet kikutatták s mindent elvettek tőlem, egy zajos, közös cellába löknek be, úgy, hogy azonmód elvágódom a földön. Ez a közös cella egy három méter hosszú és ugyanolyan széles helyiség volt, az egyik fal mentén egy sor deszkapriccs fekvőhellyel. Vagy tízen lehetek már bent, nagyszakállú muszkák, copfos kínaiak, rablógyilkos kinézésű részeg matrózok. Valamennyi fenn szorong a priccsen. Legtöbbje meztelen felsőtesttel, tetvészkedve.

Az egyik sarokban nagy dézsaformájú faedény áll, dögletes büzt áraszt a cellában. A foglyok ebben végzik el szükségletüket, mert kimenni nem lehet.

Feltápáskodom a földről s a fal mellé támaszkodom. Csak most eszmélek rá, hogy mi is történt velem tulajdonképen. Mint villám cikkázik át agyamon a helyzetem kétségbeejtő volta. Hiszen én elvagyok veszve! . . . Innen nincs számomra menekvés . . . Hiába vagyok ártatlan, a vád olyan súlyos ellenem, hogy semmi sem segíthet rajtam. Különben is, ki segítene egy hadifoglyon, mikor ma olyan olcsó az emberélet? A szívem úgy ver, hogy azt hiszem, megfulladok. Halántékom pattanásig feszül s egész testemen valami tompa bódulat vesz erőt. Nem bírom, nem akarom elhinni, ami velem történt. Behunyom a szemem,, s egy pillanatra az az érzésem, hogy csak álmodom. De a

következő pillanatban tudom, hogy ez mind valóság . . .
Ordítani szerettem volna!

Nem! . . . Nem! . . . Nem akarok meghalni! Ártatlan
vagyok! Semmit sem vétettem!

Hát lehetséges volna, hogy én most a siralomházban
vagyok s talán már a holnap napot sem fogom megélni?
Mint egy közönséges rablógylkost, mint egy veszett ku-
tyát fognak kivégezni?... Apám ... Anyám... Testvéreim...
Bajtársaim ... Miért hagytok engem ittveszni? Miért nem
segít rajtam senki? Hiszen ebbe bele fogok örülni! Vagy
talán már nem is vagyok eszemnél? “

Behunyom ismét a szemem, hogy ne lássak semmit.
Kezemet rászorítom, hogy *ki* ne *tudjam* nyitni... Szorítom,
ahogy csak erőmből telik. Fekete tüzes karikák kergetik
egymást .. . Lassú léptekkel jön felém az anyám tiszta feke-
tében . . . Mellette az apám, testvéreim . . . Körülállnak.
Egyik sem szól egy szót sem, csak néznek, néznék, végte-
len szomorúsággal a szemükben . . . Csak az anyám zokog
egyre hangosabban . . . Mindkét kezét felém nyújtja s mi-
kor elélem ér, összeesik . . . Próbálok felemelni. Nincs erőm.
Ott térdepelek mellette és sírunk mind a ketten. Olyan jól
esik mellette a földön sírni . . . Valaki felemel s kézenfogva
vezetni kezd . . .

Felriadok. Az egyik szakállas muszka fogja a kezemet
s húz, hogy feküdjem le én is a priccsre. Szorítanak majd
nekem is helyet. Kiszakítom magam a kezéből s egész a
falig hátrálok. A bűz orrfacsaró, kibírhatatlan ... A sarok-
ban egy idősebb muszka térdel. Jobb ruha van rajta. Han-
gosan, sírva imádkozik. Folyton ártatlanságát hangoztatja.
Az egyik matróz leszáll a priccsről, kiszól az őrnek a rácsos
cellaajtón. Kérezkedik ki. Az ór bekiált!

— Már várhatsz reggelig. Akkor úgyis el fog menni a
természeted!..

A matróz néz egy darabig, aztán mint egy dühös,
veszett állat, fogvicsorítva ugrik neki a cella ajtajának. Rúgja
lábbal, döngeti és üvölt, ahogy a torkán kifér:

— Ti fehér kutyák! Hogy merészeltek így beszélni
velem?. . . Reszkessetek, mert holnap már itt lesznek a
tovarisok . . . Tudjátok, mit fogok veletek csinálni? Petró-
leummal öntelek le benneteket! Meggyújtalak, mint a pat-
kányokat. Úgy fogtok megsülni elevenen! . . .

Csak úgy visszhangzik ordításától a tyurma.

Két fegyőr jön feltűzött szuronyú puskával s bedöfnek vele a cellaajtó széles rácsai között. A matrónnak csak éppen annyi ideje van, hogy elugorjék, különben keresztüldöfik. A szurony vége így is felhasítja az egyik vállát. A vér kibuggyan a matróz vállából. Egyik társa törli meg szennyes ingével. A priccsen alvók mind felülnek s most mind engem bámulnak, mintha csak most vettek volna először észre. Látják, hogy hadifogoly vagyok.

— Hát te hogy kerülsz ide? Te finom úrfinak nézel ki . . . Aztán miért nem fekszel te is ide a priccsre közibünk, mi? . . . Talán bizony a tetűktől félsz? — kérdi egy toprongyos csavargóféle. — Úgyis mindegy lesz neked is a másvilágon, hogy tetűvel mész oda, vagy anélkül!

S társai jót röhögnek az elmés megjegyzésen.

Én csak állok a fal mellett, mereven magam elé bámulva. Nem tudok tisztán gondolkozni, mintha kihagyna az agyam működése. Csak azt tudom, érzem, hogy valami rettenetes dolog történt most velem. De mintha mindez már nagyon régen történt volna s mintha megállt volna az idő felettem. Nem tudom, meddig állhattam ott a falhoz támaszkodva, egyszerre csak borzasztó gyengeség vett rajtam erőt. Úgy látszik, az izgalmak és a dögletes levegő teljesen kimerítettek . . .

Megindulok bizonytalan léptekkel a priccs felé. Szabad hely már nincs . . . Ráfekszem az alvó, szuszogó, vakaródzó emberekre. Érzem, pillanatok alatt hogyan tetvesedem el. Itt is, ott is csípéseket érzek a testemen. Az arcomat az egyik izzadt, félmeztelen matróz hátára fektetem s nincs annyi erőm, hogy megmozduljak. Az az érzésem, mintha egy szakadék fenekére zuhantam volna, ahonnan nincs többé menekülés.

Úgy látszik alhattam valamit, mert hirtelen felriadok az ajtó csattanására. Azt is észrevettem, hogy egy nagy fekete valamit behajítottak a cellába. A folyosó petróleumlámpái még világítanak, de már a hajnali pirkadás látszik a nagy boltíves folyosón. Felülök valahogy, s minden idegemmel figyelem a földön ülő valamit. Egy ember ül a földön, rám meresztve szemeit. Olyan ismerős nekem. . .

—Ti jeszt Ronoj!

Mindjárt megismerem Batasow hangját.

— Igen én vagyok! felelem.

— El vagyunk veszve — szól határozott hangon, de nincs semmi félelem a hangjában.

Egész lényéből valami csodálatos bátorság és nyugalom árad. Szinte én is megnyugszom kissé tőle. Talán a lobogó, izzó fanatizmusa, az eszméiért való küzdelem ereje adja neki a mártíroknak kijáró szinte földöntúli nyugalmat? Vagy az elhivatottságban rejlő erő, mely immunenssé teszi őt, minden lelki és testi szenvedéstől? Nem tudom csak nézem és csodálom ezt az embert, kinek abszolút fölényét elismerem minden tekintetben magam felett.

Többet nem szól, csak ül a földön, fejét két térdére hajtva mozdulatlanul. Már egészen világos lett, s a cella Jakói kezdenek feltápáskodni, rettenetes ásítózás és vakarózás közepette. Egymásután mennek a dézsához, szükségüket elvégezni. A dézsa azonban már tele van s tartalma kezd a földre folyni.

—Karául nacsalnik! Karául nacsalnik! Őrparancsnok! kiált erős hangon Batasow . . . Vitesd ki azt a dézsát, már tele van!

—Szi csasz! — volt a válasz.

Kis idő múlva kinyílik a cella-ajtó, két fegyőr lép be rajta,

—No kittáj! szoberajresz! — Kínaiak, fogjátok meg! parancsolják.

A két kínai szó nélkül engedelmeskedik. Beillesztik a rudat a dézsa két fülébe, s nagy erőlködéssel kiviszik azt.

Friss hűvös reggeli levegő áramlik be az ajtón. Fázni kezdek, minden részemben reszketés fog el.

Kint a folyosó is kezd élénkülnni. Lánccsörgés, ajtócsapkodás hallatszík, foglyokat kísérnek szuronyos katonák. Őrségváltás is van, fegyverek zörgése, hangos vezényszavak visszhangzóznak a boltíves folyosón.

Egy őr jön a cellánk elé. Megáll. Egy cédulát néz . . .

Nevemem szólít.

—Ernest Ronoj!

Mintha villámcsapás ért volna, úgy cikázik át rajtam valami nyílalás.

— Zgyesz! — kiáltom és felugrom helyemről.

—Szoberaitesz szkaréj! — Azonnal felkészülni!

Kinyílik a cella ajtaja, a folyosó végén lévő kis szo-

bába kísérnek az őrparancsnok elé.

Talán a szokatlan világosság, meg a friss levegő az oka, de határozottan nyugodtabb vagyok, mint pár perccel ez előtt. Már a haláltól sem irtózom annyira. Az jut eszembe, hogy sok sebesülttel beszéltem a harctéren, kik azt állították, hogy a lövést mit kaptak, egyáltalán nem is érezték, inkább egy ütésfélét, mint fájdalmat. Igen sok csak arra lett figyelmes, hogy bizonyos részen melegséget, nedvességet éreztek s mikor megtapogatták, véres lett a kezük tőle. A kivégzés is csak ilyen lehet. Egy pillanat és semmit sem érez az ember. Csak az az idő lehet borzasztó, míg arra sor kerül:

Az őrparancsnok nem volt éppen a szobában, így vár-nunk kellett. Csak az fáj nekem, hogy senkim sincs most itt, kivel egy szót is válthatnék, kivel egy utolsó üzenetet küldhetek a családomnak. Megkérni valakit, hogy az anyám soha meg ne tudja, hogyan haltam meg. Mondják inkább azt, hogy járványos betegségben. Elhatároztam, hogy kérek egy darab papirost és Gyurkát fogom megkérni erre. Mindezeket azalatt gondoltam el, míg meg nem jelent az őrparancsnok, nagyokat ásítva és nyújtózkodva.

—Á, maga az a hadifogolytisz, kit az éjjel behoztak? Nézi a jegyzőkönyvet, miközben a fejét csóválja.

—Magát átküldjük a katonai parancsnoksághoz, mivel a katonák nem hozzánk tartoznak.

Irataimat átadja egy altisztnek és két szuronyos fegyőr kíséretében kilépünk az uccára.

Hideg, derült tiszta napsütéses idő van. Csak a keményre fagyott hó ropog lábaink alatt. Vasárnap van és dacára a kora reggeli óráknak, már elég sokan járnak az uccán. A kocsit közepén haladunk mindenütt és a járókelők, kik között volt néhány hadifogoly is, ugyancsak megbámulnak engem. Egy hadifogoly oda is szalad hozzám és érdeklődik, mi történt velem. Válaszolni akarok, de az egyik őr puska-tussal oldalba vág és figyelmeztet, hogy foglyoknak *tilos* a beszélgetés az uccán!

Hosszú, kacskaringós gyaloglás után elérkezünk egy nagy sárga kétemeletes ház elé. Nagy arany betűkkel van kiírva: Katonai-parancsnokság. Felvisznek a szolgálatos tiszt elé. Az iratokat nézve ez is csóválja a fejét

A szobában kellemes meleg van. Friss kölni-illat s ciga-

rettaszag árad felém. Életre emlékeztető szagok, színek! Ó, mennyire irigyeltem én most ezt a tisztet, kit elérhetetlen magasságban és biztonságban láttam magam fölött. Ezek az élet apró tartozékai, miket különben észre sem veszünk. Pedig ezekből a különféle szín, szag, íz és hang komplexumokból tevődnek össze szövevényes furcsa életünk.



A krasznojárszki fogolytábor tisztipavillonjai. A szerző.

Fiatal, sápadtarcú práporszik — hadnagy — az inspekciós tiszt. Jóformán föl sem néz rám, vékony nőies ujjával kis bajuszát simogatva olvassa irataim. A kísérő altiszthez fordul:

— Tulajdonképpen miért hozták ezt a hadifoglyot ide? A hadifoglyok nem tartoznak a katonai-parancsnoksághoz. Vigyék a Voenni Gorodokba, az az ő közvetlen felettes hatóságuk.

Újra visszakísérnek a tyurma épületébe. A folyosón az

örszoba előtt várakozunk. Egyik óra a másik után telik. Roppant fáradtságot érzek tagjaimban. A hideg úgy átjárja testemet, hogy fogaim néha hangosan összeverődnek. A szél elől egy nagy boltíves ablakmélyedésbe húzódok és lüktető homlokomat az udvarra néző egyik ablaktáblára szorítom. A hideg ablaküveghez szinte hozzáragad a homlokom és önkéntelenül is elkapom róla. Amint az ablaküvegre esik tekintetem egy ismerős, de mégis idegen arcot pillantok meg benne. Alig ismerek magamra! Tegnap óta éveket öregedtem. Szemeim fénytelenek, arcom beesett és fakó színű, szemem alatt nagy fekete karikák. Mintha már nem is élő ember volnék, hanem már túljárnék valahol az élet mesgyéjén.

Késő délutánra jár az idő, mikor az udvaron egy lovas kozákot pillantok meg. Az örszoba ajtaja kinyílik és valami iratokat adnak át neki.

Most már a kozák lesz a kísérőm s az udvar felőli nagy oldalkapun keresztül megindulunk a Gorodok felé.

Ha eddig némi reménységem volt is szerencsés megmenekülésemet illetőleg, az most egy csapásra szertefoszlott. Hiszen még fülemben cseng az augusztusi kivégzések puskaropogása. Lelkiszemeim előtt, még ott vibrálnak a borzalmas látomások. A hadifogolytábor parancsnoka most is ugyanaz a cseh tiszt, aki volt annakelőtte. Mit is várhatnék ezek után? Inkább fog ő hinni a jegyzőkönyvnek, mint az én védekezésemnek. Most már tudtam, hogy menthetetlenül végem.

Már elhagytuk a várost, fent jártunk a Jenisszej túlsó partján, a magas fensíkon. A szél befújta mindenütt hóval az utakat s a bakkancsomra tapadt vastag hóréteg mázsás súlyként nehezedik a lábaimra. Kozák kísérőm hol előttem, hol mögöttem vágat, nem egyszer mellettem elhaladtában végig vág rajtam kan csukájával.

— Hé ..! Szkaréj..! Gyorsabban hé ..! — ordítja felém.

A metsző hideg szél miatt féloldalt fordulva haladok, így az úttól letérve egyszer csak a meredek folyópartján találok magam.

Különös kusza gondolatok cikkáznak át agyamon s beteg fantáziám már hallucinál.

— Nézd — szól egy hang — a táborban biztos halál vár rád, esetleg kínzásokkal... Mennyivel egyszerűbb és szebb halál volna számodra, ha itt most leugranál erről a meredek

sziklapartról és nem szenvednél semmit... A vastag puha hóban aludnál tavaszig, majd a Jenisszej hullámai ringatnának fel egészen a Jeges-Tengerig, hol eszkimó halászok fogának ki és imádkoznának örök békességedért... És ugyanekkor tisztán látom, hogy egy kar nyúlik felém. Átölel és húz el a partról.. Anyám karja volt...

— Nem ..! Ne tedd fiam ..! Talán megsegít a jó Isten...

Nem tudom meddig állhattam bénult tagokkal ott a sziklaparton, midőn egyszerre rémes csípő ütést érzek az arcomom. A kozák ért oda és éktelen káromkodás közepette kancsukájával többször egymásután az arcomba vágott.

Az ütések alaposan magamhoz térítenek. A komisz szél folyton szembe fúj, úgy hogy sapkámat egészen a szememig húzom le, egy kis nyílást hagyva a látáshoz. A hadifogolytemető mellett megyünk el.

Mi minden is történt velem, mióta pár hét előtt bol-dogan, reményekkel telve ittjártam. Különös, most egyáltalán nem irtózom a sok néma sírtól, talán még vágyom is közéjük. Milyen jó is már nekik. Békességben alusszák örök álmukat. Nem zavarja már őket semmi. Miért is fél az ember a haláltól..? Ostobaság ..!

Este lett, mire a külső Gorodokba a parancsnokság épületéhez érünk. Mindenütt már lámpák égnek s jóleső meleg járja át félig megfagyott tagjaimat. Az ordonánc be-kísér az inspekciós tiszt szobájába. Nem akarok hinni szemimnek. A szolgálatos tiszt nem más, mint az az orosz főhadnagy, akivel egy színházi előadáson ismerkedtem össze, ki az előadás alatt mellém telepedett, hogy fordítsam át neki oroszra a színdarabot.

Mindjárt megismert és tágranyílt szemmel kérdezte:

—Csevo pásol? Mi történt?

Amint átnézte az iratokat, érthetetlenül néz rám:

—Beszéljen hát, mi történt?

Elmondtam mindent, úgy, amint volt.

Maga elé nézett és hangosan gondolkozott.

— Én hiszem, hogy minden úgy történt, amint mon-dotta, de kérdés, hogy a cseh parancsnok el fogja-e hinni... Én a magam részéről minden lehető-t elfogok követni a maga érdekében. Az éjjelt valamelyik zárkában kell töltsé majd reggel raportra jelentkezik a parancsnok elé.

Megköszöntem az irányomban tanúsított jóindulatát s

az ordonánccal elhagytuk a szobát. Az ötös számú cellát nyitották ki számomra.

A Gorodok fogháza sokkal jobb benyomást tett reám, mint a városi tyurmaépület. Fűtött, zárt folyosóról nyíltak az egyes zárkák. Ezek az épületek mind újak voltak, modern berendezéssel. Szinte szállodában képzeltem magam. A zárkában volt pricc, szalmazsák, pokróc. Kaptam meleg hallevest, darab fekete kenyérral. Oly mohón ittam az ételt, hogy nem volt türelmem kanalazni, ami nem is csoda, hisz egész nap nem volt a számban egy falat enivaló. A meleg leves kellemesen felmelegített. Végigdőltem a szalmazsákon s éreztem, mint megy ki a fáradság tagjaimból. Amint nézem a zárka magas mennyezetét újra eszembe jut minden ami tegnap óta történt velem,

Noha rettegtem a reggeli raporttól, az orosz főhadnaggyal való találkozásom mégis mintha kissé megnyugtatót volna. A fáradságtól s a kellemes melegtől hamarosan álomba merültem. Már világos volt, mikor felébredtem. Szorongó érzés közepette jött el a raportra jelentkezés ideje. Izgatottan járok fel és alá cellámban. Minden kis zörejre összerázkódom. Végre lépteket hallok. Az őr bekiált:

— Szoberájtyesz zá raport!

Szédülésféle fog el a lépcsőn felfelé menet. Két szobán keresztül haladva, a rettegett cseh parancsnok előtt állok. Negyven év körüli csontos, barátságtalan tekintetű szőke férfi. Az asztal mellett ül, vállán keresztül felszíjjazott revolvertáskával. Amikor belépek, az orosz főhadnagy már bent van, háttal áll mifelénk, az ablak mellett.

Katonásan összecsapom a bokámat s fejhajtással tisztelgetem. Egy darabig csend van, aztán felhúzva egyik szemöldökét a parancsnok, keményen, szóttagolva kezd beszélni:

—Olvastam a jegyzőkönyvet, a védekezésére nem vagyok kíváncsi! Elvettem volna magának a kedvét örökre, attól hogy engedély nélkül kintlegyen a városban, s még hozzá egy bolsevik agitátor lakásán. Lássá ezt a főhadnagy urat, menjen oda hozzá, térdepeljen le előtte, s úgy köszönje meg neki, hogy megmentette a maga életét! Enyhe büntetésben fog részesülni, sokkal enyhébbe, mint amit megérdemelt volna.

— Harminc napi egyes zárka! Mars!

Alig maradt időm, hogy az orosz főhadnagynak kö-

szönetet mondjak, máris vitt a foglár vissza a cellámba.

Meg voltam mentve!

A haláltól való távolodásom, s az élethez való visszatérésem, hamarosan kedvet öntött belém. Újból és újból átgondoltam az egészet, s ha eddig nem, de most már fatalista lettem! Szinte térdre parancsolt a sorsom misztikus irányítása. Talán mindez a véletlenek, ostoba és érthetetlen összetalálkozása? Vagy van tényleg determináció? S minden ami történik, előre meghatározva és elrendezve történik? Szinte hihetetlenül hangzik, hogy egy egészen idegen ember lép közbe, és menti meg életemet. Az az egy bizonyos, hogy én már lélekben átéltem mindent, ami örökre megmarad bennem, s ez emlékeimtől soha szabadulni nem fogok többé. Olyan lelkirokkantnak, öregnek éreztem most magam! Sirás iolytogatta torkomat. A priccse borultam. Könnyek folytak végig arcomon, megkönnyebbülést hozó gyógyító könnyek . .

Másnap már Batasowné is kijött meglátogatni, nagy csomaggal a kezében. Örömkönnyekeket hullajtott szerencsés megmenekülésemért. A sógoráról nem tudnak semmit. Azt modják elszállították más városba, Bizonyosat senki sem tud. Az is lehet hogy már nem is él szegény. A következő nap a holmimat is megkapom Batasowéktól, újabb ennivaló küldeményel. A fiúk, kiket levélben értesítettem, nem jöhetnek meglátogatni, ellenben beküldték a legszükségesebb dolgokat, meleg, buzdító sorok kíséretében. Olyan jó volt már itt a mieink közelségében, visszajutva az emberi közösségbe.

Kellemetlen szűrő fájást kezdtem érezni a torkomban. A nyelés óráról órára nehezebb, kínosabb lett. Éjjelre már magas lázam is volt. A főhadnagy utasítására átvisznek egy nagy közös cellába, hol már hatan voltak rajtam kívül. Jobbára török tiszték, kik nem tisztelegtek a cseheknek a városban és ezért egy-két heti szabadságvesztésre ítélték őket. Láthatóan jól érzik magukat. Nap-nap után tatár látogatókat kapnak a városból, kik minden jóval ellátják őket.

Két hétig feküdtem tüszős mandulagyulladásban, mely alaposan legyöngített. De azért már számláltam a napokat a szabadulásomig, ami akármilyen nehezen, de mégis csak eljött. Járt be egy öreg dervis is a török tisztékhez, ki engem is elhalmozott gyöngéd figyelmességekkel. Teát főzött nekem, rendbetette az ágyamat, süteményekkel kínált.

December 8-án, pontosan születésnapomra szabadultam

ki a tyurmából, s vonultam be a fiukhoz hangos ováció köze pette. Nagy vacsorát csaptunk a Batasowéktól kapott enni-valókból. A rideg, szegényes lakosztályunk, a hatos pavillon most valóságos tündérpalotának tűnt fel nekem, otthonnak, hazámnak. Minden jó és szép volt. Mindenkit szerettem volna magamhoz ölelni boldogságomban . . .

A karácsony estét a Suvajov kávéházban töltöttük, ahol az osztrák konyha hírességét, mákosknédlit fogyasztottunk. Az asztalokon kis karácsonyfák álltak, melyeken apró gyertyák égtek békét s szeretetet szimbolizálva. Annyi beszélni valónk gyűlt fel a fiukkal, hogy nem tudtuk kibeszélni magunkat. Egy öttagú jó Schraml zenekar hangjai mellett szórakoztunk a kora hajnali órákig, megemlékezve a két év előtti ufai karácsonyesténkről.

Kint csípős zúzmara esett. Megnéztük a Litfass hőmérőjét: 50 fokot mutatott a hőmérő higánya! Mintha valahol a Sarkvidéken lettünk volna.

28. FEJEZET.

Kolcsák admirális fehér hadserege eközben teljesen felbomlott és rendetlen visszavonulásban voltak mindenfelé. A vörösök meg mindenütt a nyomukban. A fehér katonák elözönlötték az egész várost, minden kaszárnya-épület zsúfolásig megtelt velük. Rémes látvány volt ez a lerongyolódott, éhes, fegyelmetlen tömeg. Mint a sáskák leptek el mindent, piacot, üzleteket, elemelve minden kézzelfogható dolgot, ami kezükügyébe esett.

A tábor környékén gazdátlan lovak ezrei csatangoltak és a nagy hidegben, élelem hiányában, egymásután elhullottak. Szívbemarkoló látvány volt a rengeteg halálraítélt állat, amint ottálltak a nagy hóban végtelen szomorúsággal szemükben, hangtalan, néma fájdalomukban. Számuk egyre fogyott, Mindennap kevesebb állt a lábán és ameddig a szem ellátott mindenütt lótetemek feltjai sötétlettek a fehér hóban. A szivósabbak szinte csodával határos módon hetekig is ott áldogáltak roskadozó lábaikon, összefagyva, csontvázzá aszalódva, mignem a halál meg nem váltotta őket szenvedéseiktől.

Összesen több mint 30.000 ló hullott el Krasznójarszk környékén. Ezeket aztán élelmes muzsikok meg kínaiak össze gyűjtötték és eladták a piacon friss hús gyanánt. Még a tá-

borba is hoztak belőle. Nekünk már borjúhúsként adták el azokat.

És tavasszal mikor beállt a nagy olvadás, százsámra bukkantak elő az elhullott lovak tetemei. Irtózatos büzt árasztottak, úgy hogy nekünk kellett elföldelni a lódögöket. Valóságos dögtemető-osztagokat kellett megszervezzünk, nehogy a temetetlen, oszlásnak induló dögöktől pestis járvány üsse fel a fejét.

A beözönlő fehér katonák egy borzasztó, de tipikusan orosz járványt hurcoltak be a városba magukkal: a kiütéses tífuszt. Ez a rettenetes kór, mit a tetvek terjesztettek, ijesztő módon szedte áldozatait. Előbb csak az oroszok között, később azonban áterjedt a fogolytáborra is. Mindennap újabb megbetegedések történtek és nemsokára már halálos áldozatok is mutatkoztak. A rémület és kétségbeesés szállta meg a lelkeket. Már százával, ezrével kapták meg a rémes betegséget. Hullt a sok legyöngült hadifogoly és nem volt semmi segítség ami útját állta volna a rémes kórnak.

Ekkor egy hadifogoly orvosnak, Dr. Orbóknak mentő ötlete támadt. Szérumot készített a kiütéses tífusz baktériumából és ezzel próbálkozott megállítani a járvány ijesztő terjedését. Az oltást saját magán kezdte meg Orbók, majd beoltotta először orvostársát, Dr. Fábiánt, később az összes orvosokat, medikusokat, valamint a kórház személyzetét. Azonnal hírement ennek természetesen a táborban és így az összes protekciósok mind beoltatták magukat. Színészek, vezető személyiségek, befentesek. Már előkészületek folytak arranézve, hogy mindenkit befognak oltani a hadifogolytábor területén.

De ekkor valami rettenetes történt. Az első beoltottak közül, váratlanul meghalt valaki. Még jóformán időnk sem volt gondolkozni a dolog felett, mikor a már beoltottak időbeli sorrendben, ahogy az oltást kapták, egymásután belehaltak az oltásba. Óriási pánik tört ki erre a táborban!

A szérummal végzetes szerencsétlenség történt. Megállapították, hogy a végzetes hibát akkor követték el, amikor az oltóanyaghoz szükséges vért, a krízis alatt lévő betegtől, nem pedig a krízisen átesett, gyógyulásban lévő betegektől vették. A szérum tehát rossz volt. Akit beoltottak, menthetetlenül elveszett.

Úton, útfélén félőrült emberekkel lehetett találkozni.

Csak most látjuk, hány embert oltottak be, kik helyüket nem találva, menekülni szerettek volna, az elmúlás gondolatától megtévelyodva, a halál elől.

E rettenetes szerencsétlenségről vitatkoztunk odahaza, mikor Szépe Gyurka egyik földije, Dr. Hajdú főhadnagy, nagykőrösi ügyvéd ront be hozzánk, teljesen magánkívül.

—Képzeljétek fiuk engem is beoltottak! Öt nappal ezelőtt beállít hozzánk egy orvos ismerősöm s azt kérdezi, nem akarjuk-e beoltatni magunkat a szérummal. Csak nem szabad elmondani senkinek, mert még nincs elegendő preparátum.

—Hát hogyan akarnánk — mondjuk s rögtön felhajtjuk az ingeinket és mindnyájan beoltatjuk magunkat. Hát hallottatok már ilyet? Azt hiszem meg fogok örülni.. . Nem bírok egyhelyben maradni, nincs egy pillanat nyugalmam. Éjjel, nappal jövök-megyek, mint egy örült..! Adjatok fiuk valami altatót az Isten szerelmére..!

Altatószerünk nem volt, de mélységesen megrendültünk mindezek hallatára. A máskor elegáns és fölényes ügyvéd, most borotvátlan s hiányos öltözetében leírhatatlan szárnalmat keltett bennünk. Próbáltuk megvigasztalni, hogy talán nem lesz mindenképp súlyos kimenete az oltásnak. De ő már nem hitt benne. Reszkető kézzel búcsúzott tőlünk, szemeiben a téboly zavarosságával. Még aznap este jelentkezett a szérum hatása s harmadnapra már halott volt.

Mindennap temettünk valakit a régi bajtársaink közül. Csodálatosképpen az összes beoltott orvosok és ápolók közül egyedül Dr. Orbók maradt életben, éppen ő, a szérum készítője. Kétségbeesésében aztán még egy oltást adott magának, mi pár nap alatt őt is bajtársai sorsára juttatta.

Egyik nap közvetlen szomszédom Stefcsik Péter zászlós, egy felsőmagyarországi fiú, rosszulról panaszkodott. Megmértük a lázát, 39 fok volt. Ő is megkapta a kiütéses tifuszt. Még aznap bevittük a kórházba, hol annyi volt a beteg, hogy a földön is feküdtek. Naponta mentünk hogyléte felől érdeklődni. Bizony nem jó híreket hallottunk. Negyednap reggel közölték velünk, hogy éjjel hirtelen meghalt. Megnéztük szegény Pétert és elbúcsúztunk tőle.

Mint egy nagy siralomház, olyan volt a tábor. Nem ettünk, nem is aludtunk. Teljesen magunkra hagyatva viseljük a ránszakadt csapásokat.

A tífusz szérum áldozatai közül a következőknek a neveit sikerült csak feljegyezniem:

Dr. Semlits, Dr. Fábíán Béla, Dr. Ulrich Gyula, Dr. Balogh László, Dr. Tóth Béla, Dr. Pap Gyula, Sivő őrnagy, Dr. Bancsó Gyula főhadnagy, Schffbaumer Emil hadnagy, Wirkner Emánuel, Guti László zászlósok, Levicky Emil, Dr. Hajdú és sokan mások.

A járvány kint a városban is tombolt, úgy hogy az oroszok közül csak Krasznójárszkban, a hivatalos statisztika szerint, több mint 30.000 ember halt meg kiütéses tífuszban ezen a télen.

Az alattomos járványnak csak a tavaszi nap meleg sugarai vetettek véget, mi ha soká késik, talán hírmondó sem marad közülünk. A sokezer halottat a nagy hideg miatt csonttá fagyott földbe nem lehetett eltemetni. Üres barakkokba gyűjtötték őket össze, hatalmas gúlákat rakva belőlük. Csak mikor az első tavaszi meleg napok beköszöntöttek, s a föld kezdett felengedni, rakták hatalmas társzekerekre a hullákat s szállították el a már megásott közös sírba. Egy ilyen nagy megrakott szekérrakomány borzalmasságát leírni nem lehet. Az összefagyott, csontvázvá aszalódott hullák látása, az élet megsúfolása, a természetnek a nyomorult, tehetlen emberrel való gálád játéka volt. Az elmúlásnak, az élet céltalanságának ilyen dermesztő, megsemmisítő közelségét még soha senki nem érzékelhette.

Így hullottak sírba apák, fiuk, férjek ezerszámra a fogóság ötödik esztendejében.

29. FEJEZET.

A fehér hadsereg már sehohsem tudta feltartóztatni az előnyomuló vörösöket. A városban már nyíltan beszéltek a vörös csapatok érkezéséről. Krasznójárszk is teljes zászlódíszben várta a vörösök bevonulását. Az uccákon hatalmas pódiumokat állítottak fel vörös drapériával bevonva. A pódiumokról gyűjtő beszédek hangzottak el, amiket a tömeg hatalmasan megélt. Bámulatba ejtett az emberi gyarlóság ily fokú megnyilvánulása, hogy a tegnap még ez a fehér ellenforradalmi gócpont, Krasznójárszk, egy nap alatt teljesen vörösre vedlett át. Es mindez csak úgy magától értetődően történt, még a vörös hadsereg megérkezése előtt. Az uccákon nyüzsgött a nép.

Nőkön, férfiakon, gyermekeken mindenféle vörös jelvények, karszallagok, kokárdák díszeltek.

A hadifogolytábor kapuit is kinyitották. Közölték velünk, hogy szabadok vagyunk. Mehetünk a városba is lakni, munkát vállalhatunk, csak éppen haza nem mehetünk. Nem akarják, hogy növeljük az otthoni hadseregek létszámát, miáltal a háborút még tovább meghosszabítanák.

Mi hadifoglyok egyelőre azzal is meg voltunk elégedve, hogy kijárhattunk a városba és az uccán hullámozó tömeg közé vegyülve néztük a vöröshadsereg bevonulását.

A város főterén hatalmas, feldíszített tribünt állítottak fel, melyen nagy ünnepség keretében történt meg a város birtokbavétele. Egymásután lelkes beszédek hangzottak el és egyszer csak egy sápadt, fekete kecskeszakállas férfi lép az emelvényre. Nem akartam hinni a szemeimnek . . . Batasow volt! Dörgő taps fogadta megjelenését. Vontatottan, szótagolva kezdett beszélni:

— Továriscsi! Grazdannyi! Elvtársak! Polgártársak! Felszabadítottunk benneteket a burzsoázia és kapitalista uralom alól. Fegyvert adunk a kezeitekbe, hogy megvédhessétek magatokat minden veszéllyel szemben. De ezt a fegyvert ki ne adjátok kezetekből, mert azt soha többé újból meg nem kaphatjátok!

Első utam Batasowékhoz vezetett, hol a következőket tudtam meg:

Batasow megmenekülése a csodával volt határos. A félérek utolsó éjszaka általános kivégzéseket rendeztek, s csak a főbb politikai foglyokat nem végezték ki, mert azokat túszerzők magukkal vitték kelet felé. Köztük Batasowot is. Mire a vonatuk Irkuckba ért, a vörös partizán csapatok közt felkelés tört ki, s elvágták a vasútvonalat. Elfogták az aranykészletet szállító kormány vonatot, a kormány összes tagjait Kolcsák admirálissal együtt. A politikai foglyokat is ezen a vonaton szállították. Így menekült meg Batasow is a biztos haláltól. Az irkucki forradalmi törvényszék Kolcsák admirálist a kormány valamennyi tagjával együtt halálraítélte, s nyomban ki is végeztette őket.

Azt is hallottuk, hogy a vonatot, melyen a politikusok és a magasrangú tiszték hozzátartozói utaztak, kitölték a szabad pályára. Kiszállni nem engedték őket. Aki szökni próbált lelőtték. Ott pusztultak valamennyien. Megfagytak, vagy

éhenhaltak. Úgy tudom Jelenáék is ezen a vonaton voltak. Azóta semmi hírt sem hallottam felőlük. Ha megmenekültek volna, értesítettek volna vabلامي úton-módon.

A városban irtóhadjáratot rendeztek a volt fehérgárdisták, de főképpen a kozákok ellen.

A Gorodokkal szemben, a Jenisszej túlsó partján volt egy kies fekvésű kozákfalu. Apró pirostetejű házai úgy virítottak, a folyó partján, mint nagy színes mezei vadvirágok. Sokszor megcsodáltuk a gyönyörű naplementéket a Jenisszej fölött, ilyenkor még szebb, még festőibb volt ez a kis kozák falu.

A jobb idők beálltával átrándultunk ladikon a kis kozák faluba. Milyen szörnyű meglepetés volt számunkra, hogy élő lelket nem találtunk ott. Legtöbb ház leégyve, vagy lerombolva állt, elhagyatottan, komoran. Úgy beszéltek, hogy a vörösök bosszúból mindenkit lemészároltak, nem kímélve sem nőket, sem gyermekeket. Hogy mennyire a velőkig ment a harc a fehérek és vörösök között, jellemző rá az alábbi eset:

— Minocsinszkban, a Jenisszei déli szakaszán a vörösök összeszedték az ott kóborló kozákokat, számszerint vagy ötszázat. Hatalmas tutajt ácsoltak össze és rákötözték élve az elfogott kozákokat. A tutajt elindították lefele a Jenisszejin. Mire a tutaj Krasznojárszig ért, már minden kozák halott volt rajta! Az uccákon plakátok jelentek meg, melyekben felhívták a lakosságot, hogy menjen ki a Jenisszej partjára és nézze meg a „Halál-Tutajt“, mely az árulókat hozta Minocsinszkból.

Valóságos népvándorlás indult meg, hogy mindenki láthassa a „Halál-Tutajt“.

Az oroszok föl sem vették a borzalmas látványt, míg a hadifoglyok közül sokan rosszul lettek. Hiába a harctér eseményei csak enyhe, ártatlan epizódok voltak ezekhez a szörnyűségekhez képest.

Minden tilalom és szigorú ellenőrzés dacára, nap-nap után tűntek el egész társaságok, hogy megpróbálkozzanak a hazajutással. Akikkel még előző este együtt voltunk, másnap már csak a hült helyüket találtuk. Voltak kiknek nem kedvezett a szerencse s pár nap múlva szuronyos katonák kíséretében érkeztek vissza. De voltak szerencsés kegyeltjei is a sorsnak, kik már Szentpétervárról írtak, ittmaradt szobátársaiknak. Közölték velük, hogy a vonatokon szigorú ellen-

őrzés van, de Péterváron már működik egy hadifoglyokat kicserélő-bizottság és a közeli napokban már útnak is indítják az első fogoly cserevonatot.

Az első szőke vénnyek között volt Pusu bácsi is teljes vezérkarával. Ki is volt ez a Pusu bácsi? Kétségtelen, hogy a legérdekesebb alakja a krasznójárszki fogolytábornak. A jókedv, a humor, a kedélyesség megtestesítője. Rendes neve Szentkirályi volt, huszárcapitány. Elegánsan, monoklivál a szemén járt-kelt a táborban. A legképtelenebb, legfantasztikusabb híreket, a legfrissebb, „legautentikusabb értesüléseket“ hozta mindig magával, amikből persze soha egyetlen szó nem volt igaz. Rendkívüli fantáziájának szüleményeit oly halálos komolysággal tudta elmondani, hogy akik még nem ismerték, szájátva hallgatták elbeszéléseit.

Mindenesetre áldás, jótétemény volt a sorstól Pusu bácsi, a szegény, szomorú foglyoknak s én csak arra kérem az Egekurat, hogy annyi áldás szálljon Pusu bácsi fejére, mint amennyi kacajt tudott fakasztani szenvedő fogolytársai ajkára...

Egyszer bejött hozzánk.

—Szervusztok fiúk!

—Jóreggelt Pusu bácsi! Mi újság? — kérdezzük.

—Mi újság? Mi volna?! Hát semmi!

—Gyorsan, hadarva beszélt, sokszor alig lehetett érteni.

Később aztán megszólalt:

—Tegnap levelet kaptam Miklós bátyámtól.

—Ki az a Miklós? — kérdeztük.

—Hogy kicsoda? Hát hányszor mondjam meg nektek, hogy ki az a Miklós bátyám? Hát ki volna más, mint Miklós cár. A feleségem családjának kimutatható rokonága.

—Úgy? Ezt nem is tudtuk!

—Nem? Hát idefigyeljete! A feleségem unokabátyja gróf Wenkheim, annak a nagyapja Königswärter gróf volt, ez pedig a Hohenzoller ággal van rokonságban... Na, és Miklós is rokon a Hohenzollerekkel. Nem értem, olyan tökféjűek vagytok. Az embernek tízszer kell elmondani mindent...

Hát még a szerelmi kalandjai Pusu bácsinak? Azok voltak csak igazán nagyszerűek. Ezeket azonban sajnos, már nem mondhatom itt el!

Nosza lett izgalom erre a hírre, a táborban. Jártak-keltek a foglyok a legkülönbélebb szökési tervekkel a fejükben-

Egy este felkerestek bennünket Dr. Beheim és Rohonyi főhadnagyk. Mindketten népfelkelők voltak. Idősebb kedves jó bajtársak. Otthon többszörös családapák, kikkel gyakran összejöttünk egy kis irodalmi eszmecsereére.

—Fiuk, — szólt Beheim főhadnagy — mi rövidesen útnak indulunk. Volna-e kedvetek velünk tartani? Mi ketten és Györky bíró mennénk. Úgy gondoltuk, megkérdezzük titeket is, Szépe Gyurka és Rónai, nem tartanátok-e velünk?

—Nagyon szívesen mennénk, kedves doktor úr, annál is inkább, mert hiszen mi is komolyan foglalkozunk a szökés gondolatával. Azonban nekünk is van egy jóbarátunk Kovács Gyula zászlós s mi hárman szeretnénk együtt útnak indulni hazafelé Már pedig semmiesetre sem volna célszerű hat embernek utazni egy csoportban. Az feltűnő lenne és nagyban veszélyeztetné a vállalkozás sikerét.

—Teljesen igazatok van fiuk, — szólt dr. Beheim. — Hát majd megpróbáljuk külön-külön megkísérelni a hazajutást. Áldjon meg az Isten benneteket, fiuk! Az otthoni viszontlátásra . . . Szervusztok.

Így aztán másnap este, hárman szép csendesen el is indultak . . .

Útitervük, mint nekünk elárulták, az lesz, hogy kikerüljék az állomás ellenőrzését, nem is a város, hanem a tábor mögötti erdőség felé veszik útjukat, s csak később fognak kimerészkedni a vasútvonalhoz.

30. FEJEZET.

Most már mi is lázasan készülődtünk a szökésre. Tudtuk jól, hogy ezer veszély fenyeget utunkban, de nem volt semmi ami most már visszatartható volna bennünket. Nem törődünk a flekktífusszal, ami még mindig garázdálkodott. Nem törődünk a kóbor kozákokkal, a vörös katonákkal, csak egy gondolatunk volt éjjel-nappal. Csak haza, haza minden áron, minden poklokon keresztül! Minden fölösleges holminkat, amik a hosszú esztendő alatt meglehetősen felgyűltek, eladogattuk. S tekintettel arra, hogy akkoriban nagyon sokféle pénz volt forgalomban, a Romanow rubelek, a Kerenszki, Kolcsák, Szjemenov, végül pedig az új vörös pénz, elhatároztuk, hogy pénz helyett inkább csereárut viszünk magunkkal. Beszereztünk lókefét, cipőkefét, szappant

és főleg sőt meg paprikát, mert ezekben nagy hiány volt a szibériai falvakban. Napokon keresztül gyártottuk a kétszer-sültet, amit egyszerűen vízből és lisztből készítettünk. Így aztán teljesen felkészülve vártuk a kedvező alkalmat az induláshoz.

Naponta kerestek munkásokat, akik számára ellátáson kívül némi fizetés is biztosítva volt. Egy reggel a Litfass hirdetőoszlopon az alábbi hirdetés volt olvasható:

„Munkások kerestetnek a megrongált vasútípálya rendbehozatalához. Jelentkezőket korlátlan számban elfogadunk. Fizetés napi 5 Rubel és teljes ellátás.“

A szemünk felcsillant a hirdetés láttára. Ez pontosan nekünk való lesz, gondoltuk. Mindjárt mentünk is jelentkezni mind a hárman, Szépe Gyurka Kovácsy és én. Rajtunk kívül még vagy ötvenen voltak jelentkezők. Megtudtuk, hogy vonaton visznek körülbelül száz kilométerre nyugatra és nekünk ezt a vonalszakaszt kell rendbehozni egész Krasznojarszkig. Indulás két nap múlva, mikor is kap mindenki háromnapi élelmet előre.

Lementem még egyszer a városba, hogy elbúcsúzzak Batasowéktól is. Éppen ott találtam a fiatal Batasowot. Ő is útra készülődött, kinevezték Ácsinszkba a forradalmi-törvénszék elnökének.

—Tovaris Ronoj, akarok magával komolyan beszélni, — s ezzel karonfogott és bevitt a szobájába.

—Azt ajánlom magának, hogy maradjon itt végleg Oroszországban. Nézze nekem nagy pozícióm lesz, és maga lenne a bizalmi emberem. Szükségünk van intellektusokra, és biztosítom Önt, hogy mindene meglesz, amit csak kíván, ha a mi eszménk szolgálatába áll.

—Nagyon köszönöm kedves Batasow elvtárs a jóindulatát, de nem fogadhatom el. Családom van odahaza, apám, anyám, testvéreim akiket már négy éve nem láttam sőt hirt sem hallottam felőlük. Nekem most csak egy a vágyam és célom, — egyszer haza kerülni.

—Cselekedjen belátása szerint, — válaszolta. Nem akarom rábeszélni. Azt azonban előre elárulhatom magának, hogy arra ne is számítson, hogy belátható időn belül hazakerül. Jó pár esztendő kell még ahhoz. Az igazi harc csak most kezdődik. Most indul meg az egész világ forradalmosítása. Ha azonban bármikor meggondolná magát, vagy szük-

sége lenne valamire, forduljon csak hozzám bizalommal. Mindig készséggel leszek segítségére.

— Érzékeny búcsút vettem a Batasow családtól. Bata-sowné könnyezett és egy jókora csomagot készített számomra.

Volt a hatos pavillonban egy ismerősünknek egy katonai térképe Szibériáról. Elkértük rövid időre, hogy vázlatot készítsünk magunknak, a vasútvonal egyes szakaszairól. Felírtuk az összes nagy és kisállomásokat egész Pétervárig. Mindháromnk részére külön-külön példányt készítettünk.

Utolsó napunkat csomagolással töltöttük, gondosan elpakoltunk minden apróságot. Az utazókoffert, meg a hátizsákot a kiürített szalmazsák helyettesítette, melynek három sarkát jó erős kötéllel kötöttük meg, úgy hogy a hátra felszerelhető legyen.

Még egyszer körüljártuk a tábor körzetét, hogy búcsút vegyünk mindentől, ami az évek során emlékké kövült bennünk. A színháztól, a kávéházaktól, a török pavillontól. Külön búcsúztunk el a jégpályától, hol korcsolyázással próbáltuk elaladni a sajtó honvágyunkat, a hírhedt kerítéstől, amit oly keservesen kellett újraépítenünk, s drága halott bajtársainktól, kik itt fekszenek mindjárt a kerítés mellett, s akiknek nem lesz innen soha feltámadásuk, nem lesz otthoni viszontlátás, nem jut anya, gyermek és feleség csókja. Itt maradnak örökre a Jenisszej partján, a fekete szibériai földben...

— Sétánk után szóltanul mentünk fel szobánkba. Szorongó és reménykedő gondolataink egymást kergették . . . Vájjon mit hoz a holnap, lesz-e szabadulás? . . . Vagy rohanunk elkerülhetetlen végzetünk felé? . . .

Este tíz óra lehetett, éppen lefekvéshez készülődünk, mikor egy zörgő parasztszekér áll meg az ablakunk alatt. A paraszt, ki a szekeret hozta, éktelen kiabálásba kezd:

— Hé, tovaricsi! Hé! ígyika szudá! Tovaricsi hé ..! Mi is kinyitjuk az ablakokat. Már nagy csődület van a szekér körül. Rohanunk le az udvarra.

— Mi történik itt? — kérdezzük a körülállókat? A paraszt gesztikulálva, kiabálva beszél:

— Vot eto tri plenni . . . Ezt a három hadifoglyot ott találtam az erdőben. A kutya kozákok ölték meg őket . . . És elrabolták minden holmijukat! . . .

Iszonyatos erővel utat törünk magunknak. Odatartjuk

a kocsi lámpását. . . Teremtő Isten! A három hadifogoly-nem más, mint dr. Beheim, Rohonyi és Györki főhadnagyok, kik pár nap előtt indultak hazafelé . . . Rettenő sebek éktenkedtek rajtuk. Vadállatok förtelmes munkája ... A hullákat bevitték a kórház halottaskamarájába, mi meg fölmentünk a szobánkba.

— Lám csak, — mondjuk egymásnak, — ha velük tartunk, mi is erre a sorsra kerülünk. Mindenesetre rossz előjel nekünk is a szökéshez. Azt mondanom sem kell, hogy egész éjjel le nem hunytuk a szemünket.

31. FEJEZET.

Másnap reggel, 1920 május 11-én zárt sorokban hagyjuk el a krasznójárszki fogolytábor. Lehetünk vagy százan, jobbra legénységi foglyokkal együtt. Bolond áprilisi idő van, noha naptár szerint már május közepe. A nap hol tavaszi pompájában árasztotta melegét, hol meg fekete felhők mögé bujt. A komisz szél arcunkba vágja a szteppék fekete porát. Hópelyhek szállingóznak a levegőben, egyre sűrűbben, mígnem valóságos hózivatar lesz belőle.

A Jenisszejin is megindult a tavaszi jégzajlás. Óriási jégtáblák sodródnak a piszkos hullámokon. Egyes helyeken egymásratorlódva, valóságos jéghegyeket képeznek.

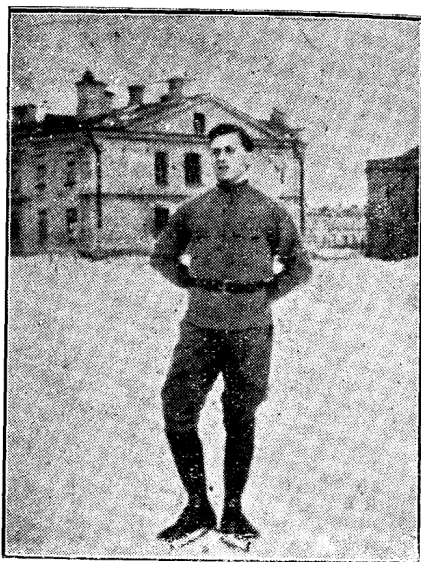
A hadifogoly temető mellett levett kalappal megyünk el. Most látjuk csak, mennyivel nagyobb lett ideérkezésünk óta. Gyors lépésben tettük meg az utat az állomásig, hol az egyik külső vágányon áll a munkás-különvonat, telve már munkára indulókkal. Beszállunk a számunkra kijelölt vagonokba s miután úgy beszélnek, hogy csak délfelé indulunk, leszállunk Gyurkával szétnézni egy kicsit az állomáson. Kovácsy fent marad vigyázni a csomagokra. Alighogy leérünk a perronra, valami vonatfüttyölést hallunk. Önkéntelenül is a mi vonatunkra nézünk, már mozgásban is volt akkor.

Minden erőnket összeszedve, utána iramodunk s mármár kétségbe vagyunk esve, hogy lemaradunk. Végül is hosszas kitarató futás után sikerül mégis az utolsó kocsi fékjére nagynehezen felkapaszkodni a már meglehetősen sebesen haladó vonatra.

Ziháló tüdővel, hófergetegben hagyjuk magunk mögött Krasznójárszk városát. Vagonunkban csak az első megálló

után, egy jó óra múltán jutottunk be, ezalatt alaposan átfáztunk a huzatos nyitott féken.

Már esteledett, mikor megérkeztünk rendeltetési helyünkre, Knaszka. Itt leszállítanak bennünket s megindulunk a pálya mentén, a párkilómétere távolságba épült barakk-tábor felé. Egészen sötét van, mire a barakkokhoz érünk, melynek lámpásai jó messze megvilágítják az utat. Rengeteg sok fabarakk áll egymás mellett sorban. Mindegyiken nagy karbitlámpa ég, átható, jellegzetes szagot árasztva maga körül.



Jégpálya a kiasznojárszki fogolytábor udvarán. A szerző.

Kijelölik mindenkinek a fekvőhelyét, kiosztják a szerzőket, lapátokat, csákányokat és kiutalják három napra az ételmünket. Az egész munkatáborban becslésem szerint lehetünk vagy négyezren. Talán a világ legszínesebb munkáshadserege ez. Voltak copfos kínaiak, tatárok, oroszok, kirgizek, koreaiak, németek, magyarok, csehek, törökök, osztrákok s a jó ég tudja még miféle szerzetek. Az előre kiosztott bőséges étel, mellyel megtöltik bendőjüket, jó han-

gulara stimmolja ezt a szedett-vetett társaságot. Fütörésznek énekelnek, táncolnak, hegedű, balalajka és harmonika hangjai mellett. Olyan a tábor képe, mint egy nagy vásár, jövés-menés, zene, ének, mind összegabajodva, egymást túlharsogva.

Nekünk nem volt sok vesztegetni való időnk, mert a nagy zsvajt igen alkalmasnak találjuk szökésünkhöz. Egyik lámpa alatt elővettük térképeinket, hogy tájékozódjunk. Már minden rendben lett volna, de a vörösgárdista felügyelők minduntalan ott lábatlankodnak a barakkok előtt, hogy ellenőrizzék az elszállásolásokat, Így aztán le kell mondjunk az azonnali útnakindulásról s be kell várjuk az éjszaka beálltát. Pont kilenc óraker sípjelek hangzanak el, majd harsány vezényszavak.

— Továricsi..! igyitye dormit..! Iá báráku..! Mindenki a barakkjába menjen aludni..!

A nagy karbitlámpák egymásután kezdenek kialudni, csak az illemhelyeken pislognak kis apró piszkos petróleumlámpák. Mi hárman közvetlen az ajtó mellett foglalunk helyet magunknak és teljes készenlétben várjuk az alkalmas pillanatot az indulásra. Tizenegy óra felé már mindenütt a legnagyobb csend honolt. Bent a barakkokban jóízű durmolás és hortyogás hallatszik.

Óvatosan, jól körülnézve, egyenkint osonunk ki a félig nyitott ajtón, a barakk mögötti cserjésbe, hol találkozót adtunk egymásnak.

Csend volt mindenütt.

Hogy utunk mennél zavartalanabb legyen, úgy határoztunk, hogy minden nagyobb várost, állomást kikerülünk. A nappalokat erdők sűrűjében, vagy valami biztos helyen töltjük, éjjel pedig menetelünk és folytatjuk utunkat, lehetőleg vonatokon.

Én mint volt vasutasgyerek összeállítottam a jegy nélküli utazás kiskátéját, melynek szigorú betartásával sikerült is megtennünk a sok-sokezer kilométeres utat hazafelé.

A betartandó szabályok a következők voltak:

Felszállás mindig csak kis őrházaknál, megállóknál. Csakis éjjel és csak tehervonatokra. Lesbenállás, felszállás mindig a megállók, kis őrházépületekkel szembeni oldalon, jó messze a bejáratú váltók körül. Előzőleg jól elrejtőzni a vasúti töltés árkában. Felszállás csakis a vonat indulásának pillanatában,

előre kiszemelt nyitott vagonra vagy fékre. Ha a felszállás ilyen módja veszélyes is volt számunkra, mégis csak így találtam megoldhatónak, mert a vonatkísérő személyzet, a vonatvezető, a mozdonyvezető induláskor mind az őrházak oldalán vannak és adják egymásnak a jelt az indulásra. Az innenső oldalon csak a fűtő lehet, az azonban a mozdony fűtésével van elfoglalva.

Csend van körülöttünk, csak az erdő felől hallatszik a tavaszi szél misztikus zúgása és a lábunk alatt a száraz galyak ropogása. Jól kilépünk és egy-kettőre bent vagyunk a koromsötét erdőben, hol némileg biztonságba érezzük magunkat, Szótlanul lépdelünk egymás mögött, egy kőhajításnyira az erdő szélétől, ügyelve arra, hogy beljebb ne kerüljünk.

Csakhamar eltűnik mögöttünk az állomás zöld-piros szemaforja. Úgy érzem magam, hogy ebben a pillanatban megszűnt minden kapcsolat az oroszokkal. Újból szabad vagyok és szabad elhatározásom szerint cselekedhetem. Valahogy az az érzésem, hogy ismét a harc téren vagyok, valahol a Kárpátokban felderítő járőrszolgálaton. Ugyanaz a szorongó érzés lüktet a torkomban. Akkor is ugyanígy leselkedett rám a veszedelem mindenfelől akárcsak most. De azért ez mégis csak más, mint az volt. A fronton valami tudatalatti érzés szállt meg, hogy fog történni valami velem. Elesek, vagy megsebesülök. A fogságbaesésre gondoltam legkevésbé.

De most csodálatosképpen nyugodtabbnak, erősebbnek érzem magam, noha teljesen fegyvertelenül, magunkra hagyatva, ismeretlen utakon, ezernyi veszedelem közepette vagyunk. A fronton bátorítólag hat az emberre az a tudat, hogy sokan vagyunk együtt, jól fegyverkezve, ami önbizalmat, bátorságot ad a katonának. De most mintha valami láthatatlan kéz vezetne előre egy kitűzött cél felé. Vissza Magyarország felé ...! És titokban, csendben imádkozni kezdtem, talán először a fogság ideje alatt:

— Mindenható Atyám, segíts meg bennünket, hogy fáradságos, küzdelmes utunkat siker koronázza!

Csak néha néha állunk meg, hogy zsáktartó köteleinket megigazítsuk. A kötelek komiszul vágják vállunkat és a sajtó helyeket időnként pihentetnünk kell. Ezek a kötelek a hosszú utazásunk alatt olyannyira bevágták, kisebeztek vállamat, hogy a fogságból való hazatérésem után is még hónapokig

meglátszott a helyök. Mint egy megbélyegzett gályarab viseltem a fogság ezen emlékét.

Vagy három órai meneteles után zöldfényű szemafort pillantunk meg, nem messze tőle egy kis őrház. A távolból tompa vonatdübörgés zaját hozza felénk a szél Óvatosan kijövünk az erdőből. Egyenként átmászunk a vasúti töltésén és annak túlsó oldalán lévő árokban, földhöz lapulva várjuk a vonatot. A vonat prüszkölve nemsokára megérkezett. A kerekek visognak a fékek nyomása alatt a lejtős pályán. Szerencsére a vonat éppen nekünk való tehervonat. Nyitott, üres vagonjai szinte felkínálva magukat, hívogatóan intenek felénk.

Gyorsan kellett határozniuk, mert a vonat teljesen mégsem állt és a fékezők máris kézilámpásaikat magasan lóbálva jelt adnak az indulásra. Egymásután kapaszkodunk fel egy nyitott kocsi fékjére, honnan mint valami óriás békák puffanva terülünk el a nyitott kocsi deszkapadlóján. A vonat kerekei jól ismert ütemes melódiákba kezdenek és mi, három szegény szökevény dobogó szívvel, elgémberedett tagokkal lassan elhelyezkedünk. Kiszedjük takaróinkat és megcsináljuk fekvőhelyeinket. Fejünk fölé a csillagos égbolt sötét kárpitja borul. A három órai gyaloglás, a tömény fenyőfaillat ami betölti körülöttünk a levegőt, elálmosít és a kerekek monoton muzsikája édes álomba ringat mindhármunkat.

Nem tudom meddig alhattam, mert egyszer csak minden átmenet nélkül, ösztönösen felébredtem. Teljesen sötét volt még, valami kis állomáson álltunk. A mi vagonunkat egy csomó más kocsival együtt ide-oda tolatni kezdték. Mint vasutasgyerek azonnal átláttam a helyzetet. Felkeltem a fiúkat és elmondom nekik észrevételeimet: A mi kocsinkat lekapsolták a vonatunkról, most tolatnak minket. Azonnal le kell szálljunk, hogy le ne maradjunk a tehervonatunkról.

Vagonjainkat csonka vágányra állították. Csak éppen annyi időnk van, hogy leugráljunk és felkapaszkodhassunk nagy nehezen a már mozgásban levő tehervonat utolsóelőtti fékes kocsijára. Időnk már nincs a válogatásra és így egy fedett, zárt vagon fékjén húzódunk meg, hol ugyancsak szem előtt vagyunk. De még így is boldogok vagyunk, hogy ismét vonaton ülünk s egyre távolodunk szökésünk helyétől.

Örömünk hamar lelohad, midőn megpillantunk a szomszéd kocsi fékjén egy muszka fékezőt. Ez még a felszállásunk

pillanatában észrevehetett bennünket, mert az első megállónál egyenesen odajön hozzánk és érdeklődni kezd utazásunk célja felől.

— Hadifoglyok vagyunk Tovariss, itt dolgoztunk a szomszéd faluban. Azt beszélték, hogy már megkötötték a békét. Gazdánk erre hazaküldött bennünket. Pénzünk nincs vonatra, hát így szeretnénk eljutni a hazánkba. Reméljük megengeded, hogy itt maradjunk a féken továbbra is?

Hogy bizalmát még jobban megnyerjük, egy-egy pakli mahorkát nyomunk a kezébe, minek láthatóan megörvendett. De azért látszott rajta, hogy nem egészen hiszi amit mondunk és a kézilámpása fényénél, jól láttuk kis apró szemének ravasz vésztló pillantásait.

— Hanem itt a féken nem maradhattok — mondta — mert meglátnak benneteket, amiből nekem lenne bajom,, meg aztán úgyszólván hideg volna itt éjszakára. Gyertek csak le kinyitom nektek a kocsis ajtaját. Bent még le is fekhettek.

Ennyi emberséget mégsem vártunk a muszkától s elértékenyülésünkben még egy doboz Golden-Helmed cigarettát csúsztatunk a zsebébe.

— Öcsin blagodarju vasz — hálálkodunk kórusban neki.

— Nicsevo, nicevo — mondja szaporán és egyenként betuszkol bennünket a vagon ajtaján. No, szpokojno noocsj! Jó éjszakát! — azzal ránczárja a kocsis ajtaját, meglóbalja kézilámpását és felugrik a mi kocsink fékjére.

Kétségtelenül jobb volt a fedeles zárt vagonban kényelmesen elhelyezkedni, csak az ajtó ránczárása sehogyan sem tetszik nekünk. Gyertyát gyújtunk és megnézzük a térképet, hogy merre is járhatunk és milyen messze lehetünk a legközelebbi nagy állomáshoz, Ácsinkhoz? Tervünk úgyszólván az, hogy kikerülünk minden nagyobb állomást, mert azokon már szervezett hadifogoly vörösgárdisták teljesítenek szolgálatot, kikkel bizony aligha lehetne ilyen naiv meséket elhíttetni. Úgy számítottunk, hogy reggel előtt semmi szinalatt sem érhetünk Ácsinckba, de minden eshetőségre számítva, inspekción fogunk egymás között tartani.

Így is lett. Óránként vakjuk egymást és kéjes boldogsággal bújunk bele jó meleg kínai zsákjainkba.

Hogy történt, hogy nem, Kovács Gyula volt a soros, szegény fiút csak elnyomta az álom. Hirtelen arra ébredünk, Hogy vonatunk egy nagy állomás bejáratánál fut keresztül,

mire a sok zökkenő és váltókeresztezésből lehet következtetni. Kétségbeesve állapítjuk meg, hogy alaposan elaludtunk, bár szemrehányást ezért nem teszünk Kovácsynak.

A nap már magasan járhatott az égen s ragyogó fénykévei bevilágították a felső ablakokon át az üres kocsit. Egy ideig tanácstalanul nézünk egymásra s már arra is el lennénk szánva, hogy leugráljunk a robogó vonatról. Igen ám, de az ajtó ránk van zárva. Megpróbáljuk kinyitni belülről, de minden kísérletünk hiábavalónak bizonyul.

A vonat eközben fokozatosan lassít s amint a vagon repedésein keresztül megállapítható volt, a mi kocsink pontosan az állomásépülettel szemben állott meg. Lélegzetünket visszatartva figyelünk s várjuk a fejleményeket. Tisztán halljuk az apró kavicsok reccsenését, amik az erőteljes lépések alatt összepréselődnek. A lépések zaja a mi muszka fékezönktől ered, ki egyenesen a Perronon álló vörösgárdisták felé indul.

—Továriscsi..! Igytye szudá, já vász csevo nyebud pokázsu..! Elvtársak jöjjetek csak, mutatok nektek valamit...!

Most már nem is lesünk ki a réseken, minden idegszálunkkal hallgatózunk. Tisztán kivehető, egyre erősödő sarkantyúpengést hallunk. Az ajtónk zárát felkattantják és egyetlen hatalmas lökéssel széthúzzák a nagy vasajtót.

—Na bújjanak csak ki egykettőre unnan — szól egy öblös hang magyarul — anélkül, hogy csak be is néztek volna a kocsiba.

Mint valami tettenért tolvajok sompolyogunk elő és ugrálunk le a kocsiról.

—Hát persze hogy tisztetek ..! Látni is a fazonyukról. Mindjárt gondutam, hogy azok lesznek. Na ne is próbáják letagadni, úgy is tudom, hogy Horthy hadseregébe igyekeznek, hogy mennél többen legyenek, kik ellenünk harcoljanak. De abbul ám nem esznek. Majd itt lesz idejük elméikenni afölött, hogy nem sikerüt a szökésük. Hely az van elég a tyurmába a maguk számára is. Na gyűjjenek csak ide be és betuszkol egy keréknélküli vasúti vagonba s azzal ránk zárja az ajtót.

—Na mi aztán jól megjártuk ezzel a kutya muszkával! Alaposan berántott minket. Hogyan fogunk innen aztán kikecmeregni?

—Tudom, hogy mindennek most én vagyok az oka

— szól Kovácsy elkeseredetten. — Szeretném magam fejbeüttni. Hogyan is alhattam úgy el, nem is érthetem.

— Úgy van Gyula, ezt neked köszönhetjük, — mondja Gyurka, — de azért mégsem tehetünk neked szemrehányást. Ki voltál fáradva, velünk együtt s te vagy a leggyöngébb fizikumú hármunk közül, azért történt, ami történt. De éppen úgy megeshetett volna ugyanez akármelyikünkkel is.

Láthatólag megkönnyebbül erre a kijelentésre Kovácsy s már nyújtja is mindkét kezét felénk, egyiket Gyurkának, másikat nekem.

— Hát igazán nem haragsztok rám fiuk? Ez igazán szép töletek. Hanem azt mondhatom, hogy még egyszer ilyesmi nem fog velem előfordulni, arra szavamat adom. Inkább a húsomba vágok!

A vörösgárdisták ott sétáltak a mi kis vasúti fogdánk előtt, de úgy véltük, hasztalan lenne most vitába elegyedni velük. Hiába is magyaráznánk nekik, hogy eszünk ágában sincs őket beárulni, vagy pláne újból katonáskodni, mi csak egyszerűen haza akarunk már innen kerülni. Elég volt négy évig rabságban sínylődni. Szabadok akarunk ismét lenni és szeretnénk letörölni az anyánk könnyes szemét és megcsókolni szeretnénk drága simogató, reszkető kezüket.

Ezekkel úgysem lehet elintézni semmit. Ezek egytől egyik egyszerű emberek, csupán végrehajtóközegek a nagy gépezetben. Semmi egyebek!

Alig egy órája lehetett annak, hogy lefogtak bennünket, mikor kitűnő mentő-ötletem támad. Mintha csak a Jóisten küldte volna le hozzám mentőangyalát, úgy világosodik meg agyamban a mentő-gondolat.

— Fiuk, idefigyeljete! Van egy tervem! Ha sikerül, meg vagyunk mentve! Ugye, most Ácsinszkban vagyunk? Emlékeztek még arra a kolbászgyárosra Krasznojárszkban, kinek az öccsével zártak be engem a tyurmába? Nos hát az a fiatal Batasow most nagy személyiség a vörösöknél, s ha jól emlékszem, éppen ide nevezték ki a forradalmi-törvénszék elnökének.

— És már verni is kezdem a kis fogdánk ajtaját. . .

— Mi az Istent zargattyák azt az ajtót? Nagybajuszos elvtárs jön az ajtónkhoz.

— Mondja elvtárs, itt van-e Ácsinszkban Batasow elvtárs? Mert ha itt van, akkor kérem, vezessenek engem azon-

nal hozzája!

A harcsabajuszos pödör egyet a bajszán, s a fejét csóválva szól:

—Hát persze, hogy itt van, de mit gondolnak maguk, szóba áll az ilyen fránya alakokkal, mint maguk?

—Azt már bizza rám elvtárs, hogy szóba áll-e velem, vagy sem — válaszoltam most már jóval bátrabban.

—Hát oszt mit akarna maga tüle tulajdonképen? — kérdezi tovább a mi magyarunk, de hangjában van valami enyhülésképele . . .

—Semmi egyebet nem akarok, mint hogy engedjenek bennünket szabadon. Ő ismer engem személyesen s igazolni fog engem, hogy nincsenek nekünk semmiféle szándékaink maguk ellen földi, mint ahogy maguk gondolják . . .

—Felszólalásomnak nem várt gyors eredménye lett és nemsokára megindultunk a város felé. A főuccán haladunk végig, hol hamarosan szemünkbeötlik egy nagy, kétemeletes épület. Kísérőnk oda is mutat:

—Na látták, az a törvényszék épülettye!

Az épületen hatalmas, majdnem földig érő vörös lo bogó lengett alá. A bejárat előtt egész sereg szuronyos vörös-gárdista állt, míg az úttesten nyolc-tíz lovas milic futár várakozott. Az egész épület a sok kibejáró katonával, való ságos főhadiszállás benyomását keltette. Engem a nagy bajuszos kísért fel az emeletre, míg a fiuk egy másik ór felügyelete alatt lenn maradnak a kapu alatt. Nagy hosszú termen megyünk keresztül. Itt van csak igazán főhadiszállás kinézése mindennek. Rengeteg íróasztal, mindegyik mellett egy vörös parancsnokféle telefonál, ad utasításokat. Küldöncök jönnek-mennek, parancsot osztogatnak, távirások táviratoznak, kardok, sarkantyúk pengnek-bongnak . . .

Némi várakozás után bent vagyunk a Batasow szobájában, ami az első pillanatban rendkívüli benyomást tesz rám. A falak vörös drapériával vannak bevonva, melyeken Lenin, Trockij és Marx hatalmas portréi függnék. Amint meglát tágra meresztli a szemét, majd felugrik a helyéről, s mindkét kezét felém nyújtva, kezét szőrit velem.

— Nu sto eto tokoj Tovarissz Tonoj. Á kák vü zgyeszt?

—Hát maga mit csinál itt? — kérdezi a meglepett emberek csodálkozásával.

És most, hogy ebben az idegen városban fölkerestem

azt hitte azért jöttem, hogy megmondjam, hogy elfogadom ajánlatát.

— Na Ernest — szól — hát mégis megjött végre az esze! Lássá kár volt eddig is várnia.

Az arca ragyog, hellyel és cigarettával kínál meg, s int az örnek, hogy távozzon a szobából.

— Batasow elvtárs, Ön teljesen félreértette jövetelemet. Nem azért jöttem, amint azt Ön gondolja. Én most útban vagyok hazafelé harmadmagammal. Az állomáson lefogtak bennünket. Azért jöttem, hogy megkérjem, ha tehetne valamit?z érdekünkben? És ha lehetne valami hivatalos minőségben utazni, hogy zavartalanul folytathassuk tovább utunkat — Petrograd felé.

Egyszerre mintha megfagyott volna a levegő körülötünk. Az arca hirtelen elkomorodott és most már egészen más hangon, szinte hivatalosan folytatja.

— Ön bizonyára még nem tudja elvtárs hogy a jelen pillanatban én vagyok az ácsinszki kommunista szervezet vezetője, s mint ilyen én adtam ki azt a rendeletet, hogy minden eszközzel meg kell akadályozni a hadifoglyok és főleg a tisztek hazajutását. Nem elvtárs, ezt nem tenném meg soha. Ilyesmire ne is kérjen engem.

Hallgattunk mind a ketten. Én felálltam úgyszintén ő is.

Ellenben ajánlok valami mást maguknak, — folytatta — Tekintettel arra, hogy jó ismerősök vagyunk, visszaadom a szabadságukat mindhármójuknak.

Szerzek lakást és munkát számukra. A városban szabadon járhatnak, de egy feltétel alatt Éspedig, ha becsület szavukat adják, hogy a város területét engedély nélkül élnem hagyják. Így és csakis így menekülhetnek meg a tyurmától, hol már szép számmal vannak hadifogoly-tisztek bezárva.

—Voltaképpen miért nem engedik azt a sok agyongyörtört embert vissza hazájukba. Mit vétettek ezek maguknak? Elvégre nem kívánhatják, hogy mindenki belépjen a vörös hadseregbe? — kozkázatom meg ezt a kényes kérdést.

—Mindjárt megmondom ezt is — és kivesz az íróasztala fiókjából egy nevekkel sűrűn teleírt noteszt. Látja ezt egy hadifogolytiszttől vették el. Pontos feljegyzések vannak azokról a hadifoglyokról, akik részt vettek a vörös mozgalomban vagy belétek a vörös hadseregbe.

Ezek után láttam, hogy többet úgysem érhetnék el nála, megköszöntem irányunkban tanúsított jóindulatát. Biztosítottam, hogy nem fog bennünk csalódni és nem élünk vissza bizalmával.

— Azonnal intézkedem, hogy ideiglenesen helyezték el magukat a volt hadifogoly-tábor egy külön szobájába, hova kapni fognak azonnal rendes ételmezést.

Az ajtóból mégegyszer utánam szól:

— Ne feledjék el, hogy most én vállalok felelősséget magukért személyesen. Ezt be kell jelentsem a komiténak. Nehogy valami meggondolatlanságot csináljanak, azzal nekem is nagy kellemetlenséget szereznének. De meg úgyis minden kísérletük hiábavaló volna. Innen kijutni engedély nélkül teljesen lehetetlen. Rögton lefognák magukat és akkor... Nye dáj Bog! Ne adja Isten! Nem lenne kegyelem!

A volt tisztitáborba vitték bennünket, a Szmirnowszkaja utcába. A tábor most teljesen üres volt, mert egy év előtt feloszlatták és a tiszteket áthozták Krasznójárszkba.

Ismét szabadok voltunk, de túlságos örömünk nem telit benne ...!

Hosszas tanakodás után mégis úgy döntöttünk, hogy még az éj folyamán megszökünk innen! Lesz ami lesz ...! Nem állunk meg utunk legelején. Sajnáljuk Batasowot. Hiába, a honvágy erősebb lelkünkben minden félelemérzetnél. Ami a veszélyes következményeket illeti, abban eddig is volt bőven részünk. Mindenre el vagyunk most már készülve és szánva!

Éjfél már régen elmúlt, mikor egyenkint, nagyon óvatosan kisonunk a házból az uccára ... Mindenütt a fal mellett megyünk, kisebb mellékucskákon, egymás után meglehetősen távolságra, de jól szemmel tartva egymást. Az égbolt borús, sőt mintha köd, vagy szitáló tartva egymást. Az uccák sötétek és elhagyatottak, emberekkel egyáltalán nem találkozunk. Fárasztó, erőltetett meneteléssel, lélekölő izgalomban valahogy kijutunk a városból.

Kissé fellélegzünk! Keressük a térképünkön látható utat, mit szerencsére meg is találunk. Jól tudjuk, hogy reggel előtt úgysem fognak keresni bennünket. Éppen ezért arra törekszünk, hogy minél távolabb jussunk a várostól. Az is bizonyos, hogy lovasjárőröket fognak utánunk küldeni. Ezért úgy határoztunk, hogy a nappalt valamilyen

rejtekhelyen fogjuk tölteni, miáltal egérutat szerezhetünk magunknak. Szerencsére a városon túl mindenfelé sűrű erdőségek terpeszkednek!

Pár órai menetelés után jó mélyen az erdőben találunk valami vízmosásvájta üreget, hova mindhárman kényelmesen



Uccai tatár árusok.

beleférünk. Faágakkal eltorlaszoljuk a bejáratot, úgy, hogy teljes biztonságban érezzük magunkat. Az egész napot rejtekhelyünkön töltjük s csak mikor leszáll az este, folytatjuk utunkat, eredeti tervunktől, tehát a vasútvonaltól eltávolodva, Ácsinszktól dél felé ...

A nap vérvörös korongja már lebukott a horizont alá, mikorra beérünk egy kis piszkos tatár faluba.

Térképünk egy meglehetősen nagy folyót jelzett a falunál. Azt akartuk, hogy még a sötétség beállta előtt a túlsó

parton legyünk biztonságban. Megérkezésünk a faluban nagy feltűnést keltett. Az ucca porában játszadozó gyerekek egykettőre közrefognak bennünket s a nagy zsvajgásra, öreg tatárok, asszonyok, férfiak is gyűlnek körénk. Mindenáron valami üzletet akarnak csinálni. Egyik csomagunkat, másik köpenyünket kezdi rángatni, kézzelfoghatóan érdeklődve csomagunk belső tartalma iránt. Szinte kórusba énekelve kérdezik:

—Pán ... Pán prodás ..? Eladó ..?

Már kezdett fenyegetővé válni körülöttünk a tolongás, úgy hogy kénytelenek voltunk benyitni a legelső ház kapuján. Orrfacsaró bűz töltötte meg az aránylag jól berendezett, festettpadlójú lakószobákat. Nem tudni, hány család lakhatott ebben a házban, de a szobák mind tele voltak hiányos öltözötű nőkkel és gyermekekkel. De az sem kizárt, hogy az egész társaság, egyetlen nagy szapora tatár család ivadéka volt.

Szempillantás alatt körülálltak bennünket, a ház apraja nagyja, mind kivétel nélkül. Itt is csak az a nóta járta, mi van a zsákunkban, mi van eladó? Ugyanakkor öregedő tatár nők, félreérthetetlen módon simogatni kezdtek minket. Valóságos közelharcot kellett folytatnunk, hogy távol tudjuk magunktól tartani őket.

— Nincs nekünk semmi eladnivalónk bolondok! — kiálltunk — hanem azt szeretnénk tudni, kinek van itt egy csónakja, hogy átvigyen bennünket most mindjárt a folyón?

Öreg, aszott arcú szakállas tatár jön elő, a szoba egyik szögletéből.

— Hogy gondoltok ilyet? Ilyen szélben és ilyen sötétben átkelni a vizén? Persze ti nem idevalósiak vagytok, még nem ismeritek a Csulimot. Ez nagyon veszedelmes folyó, tele van örvénnyel meg sziklás zátonyokkal! Hanem aludjatok szépen itt nálunk galambocskáim. Fizettek 50 kopékat fejenként, vagy adtok valami holmit és majd reggel én átviszlek benneteket a vizén egy Romanowkáért. S már nyújtotta is a csontos nagy kezét, az alku megpecsételésére.

Az öreg tatár ajánlatát már csak azért sem fogadtuk el, mert az egész falu tudta már, hogy mi plennik vagyunk és ha véletlenül vörös gárdisták járnak a faluban, mindjárt lefűlelnének bennünket. Aztán semmi kedvünk egy ilyen bűzbarlangban éjszakázni, ezek között a cseppet sem bizalmatkelző népség között.

— Nézd Sztarii, Öregem — szóltam erélyesen — nem érdekel minket az ajánlatod. Hajlandó vagy átvinni bennünket most mindjárt a Csulimon, vagy sem. Nekünk sürgős dolgunk van a szomszéd faluban. Beteg hadifoglyok vannak ott és mi orvosságot viszünk nekik. Ha te nem vállalkozol rá, keresünk mást, aki átvisz. Vagytok elegen a faluban.

S a nyomaték kedvéért, már indulunk is ki a lakásból. A vén tatár látta, hogy komoly elhatározásunkból nem engedünk, s a kínálkozó jó üzlet szimatjával megértőn hunyorogott. Már nem emlékszem pontosan mennyit kért ezért a „rendkívül veszedelmes esti útért“ csak azt tudom, hogy gyalázatosan, szemérmetlenül sokat kért. Úgy hiszem egy-egy cári rubelt fejenként, vagy valami takarókat, vagy éppen a köpenyünket. Égre-földre esküdözött, hogy az út eltart egy óráig is. Roppant sodra van itt a folyónak és emiatt nagyon nehéz munka az átkelés. Mi a felét ígértük neki, azt is mohorkában és más apróságban. Méltatlankodott, szitkozódott, de már vette is elő a lánconcsüngő vödröt. A kertjük alatt kis ösvényen érünk le a folyóhoz. Nagy, széles, rozoga csónak himbálódzott a vizén egy cölöphöz odakötte.

Beülünk gyorsan, mert már egyre több kölyök nyargal le utánunk, nagy lármát csapva a vízparton. A tatár feláll a csónak végére, keresztet vet magára és csáklóját a partfalába döfve, ellódítja jó messze a csónakot.

A tavaszi olvadáستól megáradt Csulim szélesen, pizkosan hömpölygött körülöttünk ... Tarajos hátán kitépett fatököket, kerítésmaradványokat, szalma és egyéb hulladékokat sodort magával eszeveszett sebességgel. Az erős vízár meglehetősen gyorsan sodorja csónakunkat. Az esti szürkület utolsó világosságánál éppen nézegetjük térképeinket, midőn egy erős lökésre lettünk figyelmesek. A csónak a lökés következtében egészen oldalra fordult, s kis hujja, hogy fel nem borult. Azt látjuk, hogy a csónak túlságosan oldalra billen minden egyes csáklójázás alkalmával, holott erre semmi szükség sem lenne, mert a víz sodrása bőségesen elég az előrehaladáshoz. Csupán csak kormányozni kellene a csónakot.

— Cstvo zgyeláli Sztarii? Mit csinálsz öreg? — kérdezem a tatárt bosszúsan.

De az a világ legnyugodtabb hangján feleli, hogy biz ő semmit sem csinál, hanem az az átkozott szél...

—Ugye mondtam nektek, hogy ne jöjjünk ebben, a szélben, meg ilyen sötétben.

—Bolondokat beszélsz Sztarii! Ez nem olyan erős szél, hogy egy ilyen nagy csónakot oldalra borítson. Hanem inkább vigyázz a csáklyázásnál.

Már részemről be is fejeztem volna a vitát, ha egy újabb oldalra billenésnél nem látom tisztán, hogy a vén tatár lábával billenti oldalra a csónakot, amikor a csáklyát leszúrja a vízbe. Egyszerre világos lett előttem a vén tatár aljas szándéka. Ez a kutya szántsándékkal felakarja borítani a csónakot, hogy csomagjaink vízbepottyanjanak, s azokat ő másnap szépen kihalászhassa. A csónak úgysem merül el s ha víz kerül is bele, azért hozott magával vödört, hogy kimerje belőle. Ismerni kell ezt a fajtát, mely a seftet még az életénél is többre becsüli. Az orosz városok bazárjai, ezektől a tatároktól hemzsegnek, kiknek hangos óbégatása európai füleknek szinte kibírhatatlan.

Elöntött most már teljesen a méreg. Felkeltem helyemről és ráordítottam:

—Te kutya tatár! Most meglestelek és láttam, hogy nem a szél himbálja a csónakot, hanem a lábaddal csinálod. Tudom mi a szándékod te disznó! Felszeretnéd borítani a csónakot, hogy megszerezd magadnak a mi holmiainkat. De abból nem eszel bestia! — Egészen közel mentem hozzá és az orra előtt hadonásztam. — Tudd meg, hogy mi magyar tiszték vagyunk és mindhárman jól tudunk úszni! Ha beborítanád a csónakot, mi kiúszunk, de te innen meg nem menekülsz, mert azonnal belefojtunk a vízbe, arról biztosítlak!

—Ah golubcsik moj, hát hova gondolsz? Minek néztek ti engem? Nem kell nekem a ti holmitok. Ji Bogu! Istenemre!

Látszott rajta, hogy alaposan inába szállt a bátorsága. Többet nem billent meg a csónak, és úgy értünk partot mintha misem történt volna. Barátságosan lekezelt velünk, megmutatta a faluba vezető legrövidebb utat. Jóéjszakát kívánt nekünk és visszavezett faluja irányába.

Észrevétlenül lopódzott be az este. Hűvös szél kerekedett a vízparti fűzések közt. itt-ott vadlibák és szárcsák vijjogása verte fel a folyó békés csöndjét. Öreg muszka-paraszt jön velünk szembe az úton. Figyelmeztet minket,

hogy siessünk elérni mielőbb a falut, mert ezen a vidéken kozákok bitangolnak, a minap is meggyilkolták és kirabol-
ták a szegény hazatérő foglyokat.

Ahogy csak vitt a lábunk, jóformán minden pihenő nélkül tettük meg az utat a faluig. Így is mire beértünk, éjjelre járt már az idő!

A falu széles nagy uccája teljesen kihalt volt. Csak a házőrző ebek vésses csaholása verte fel a csendet. Nyilván nem tetszett nekik a mi megérkezésünk.



Szibériai orosz falu.

Tanáctalanul járkálunk egy darabig az uccán fel és alá, nem tudva, mitévők legyünk. Végtere is, nem tölthetjük az éjszakát a szabad ég alatt! Megpróbálunk szállást keresni éjszakára. Egy jobbkinézésű ház ablakából vékony világosság szűrődik ki az uccára, ami alig volt észrevehető a telihold ezüstös fehérségétől.

Bátortalanul bezörgetünk. Nagyszakállas, jóságos tekintetű muszka nyit kaput. Európai orosz katonáknak adjuk ki magunkat és valami éjjeli szállást kérünk reggelig. Az öreg muszka jól szemügyre vesz bennünket tetőtől talpig és beinvítal a lakásba. A szobában egy öreg, meg egy fiatalasszony fekszik a széles orosz ágyban, jöttünkre mindketten felkelnek. Jószívvel, barátságosan fogadnak bennünket. Teát

főznek és meleg pirozsniat adnak melléje. A pirozsniak speciális orosz étel, hússal töltött tészta. Végtelenül jólesik e nemremélt szíves fogadtatás. Ily kedvesség és jóindulat látára felfedjük valódi kilétünket. Ez még csak fokozza bizalmunkat irányunkban. Kiderül hamarosan, hogy az ő fiúk is fogságban van s véletlenül éppen Magyarországon. Irt már többször haza, kinn van munkán. Jól megy sora.

Most már végleg itt akarnak tartani maguknál és óva intenek bennünket a továbbutazástól. Ők is hallottak a kóbor kozákok garázdálkodásairól kik kegyetlenül legyilkolják a védtelen hadifoglyokat, hogy igazoló irataikat magukhoz véve, azzal bemehessenek a városokba. Talán egész fogságunk alatt nem volt ilyen nyugodalmas jó éjszakánk, mint ezeknél a derék embereknél.

Reggel pihenten, frissen ébredtünk. Hasztalan minden marasztalásuk. Továbbindulunk. Hálásan köszönjük meg szíves vendéglátásukat és fájó-szívvvel veszünk búcsút derék házigazdáinktól, kiktől egy kis csomagot is kapunk az útra. Frissen sült pirozsniat, sajtot, vajot, meleg cipót! Az öreg elkísér bennünket a falu határáig, hol érzékeny búcsút vesz tőlünk. Csontos nagy kezeivel megsimogatja arcunkat, mintha csak a saját fiaitól búcsúzott volna.

— Zbogom! Zbogom! Isten veletek fiaim! Szerencse kísérjen maitokon.

Már indult visszafelé, mikor utánunk kiáltott.

— Igaz biza, majd elfelejtettem! Ha a fiammal találkoztok Vengriában, hát csak küldjétek mindjárt haza!

— Szívesen bátyuska — feleljük. — Megkeressük a fiadat és segítségre leszünk, hogy hazajusson:

32. FEJEZET.

Az országút, mint valami végtelen hosszú kígyó tekerődzik a tavaszi napsütésben. Az erdő fáit friss, üde zöld lombkorona díszíti. Madárfütty és távoli parasztlány éneke tölti meg a levegőt. Apró, igyekvő kis bogarak, hófehér, törékeny pillangók hirdetik a természet csodás újjáébredését. A langyos tavaszi napsugár simogatóan végigcirógatja orcáinkat. Ereinkben a fiatalság mámorá lüktet s bizakodón, mttyszó mellett masírozunk mi, a három szökevény! Az utszen árokban sárga kankalin és fehér margaréta virít. Nem

állhatjuk meg, hogy fel ne díszítsük velük viharvert katonasapkáinkat.

Afelől nyugodtak voltunk, hogy ide már nem érnek el Batasow lovas patruljai. S most, hogy rágondolok, mintha egy pillanatra furdalt volna egy kicsit elaltatott lelkiismeretem. Legbensőbb énem mintha azt mondta volna:

— Megszegtétek adott szavakat! Nem volt szép dolog tőletek!

De mindjárt meg is nyugtatom magamat:

— Igen ám, de mi most katonák vagyunk! A Dienstreglama szerint az ellenségnek adott becsületszó nem kötelez semmire! Már pedig aki minket megakadályoz a hazamenetelünkben, az nekünk mind ellenségünk ilyenformán.

A tűző nap melege, s a csomagtartó kötelek kínzó vágása gondolatainkat más irányba terelik. Mindkét vállamon sajgó fájdalmat érzek. Megpróbálok magamon segíteni úgy, hogy török egy vastag ágat, s arra zászló módjára akasztom zsákomat. Igaz, hogy így nehezebb vinni, de legalább szünetel egyelőre a lüktető, csípő fájdalom.

Hosszú fáradtságos gyalogolás várt ránk, mivel elkerültük a vasútvonalat. S hogy biztonságunkat jobban megőrizzük, még az országútról is letérünk, mert minduntalan találkozunk az úton szekeres és lovas parasztokkal, és nem tudhatjuk, melyik lesz egyszer árulónk. Pedig mily gyötrelmes volt, nehéz podgyászainkkal az erdők, szántóföldek járatlan útjait járni. Lábaik feltörték a nem egészen kifogástalan lábbelinkben. S a lelkes daloló fiatal szökevényekből, fájóslábú, szenvedő vándorlegények lettünk.

Már két hete jártuk Szibéria úttalan útjait, egy és ugyanazon recept szerint. Nappal váltott pihenésekkel meneteltünk, az éjjeleket pedig árkokban, vízmosságokban, erdőkben, üres csőszkunyhókban töltöttük.

Étkezéseink a lehető legegyszerűbbek voltak. Tea, kétszersült, szárított hal, néha tojás és szalonna.

Állandóan a térképeinket tanulmányoztuk, melyek ezen a vidéken kirgiz pusztákat és német telepéseket jeleztek. Úgy várjuk minden nap, hogy végre valahol honfitársak lakta területekre érjünk. De a napok mindig csalódásokkal végződnek. Annyira elvoltunk már csigázva, úgy vágytunk már rendes fekvőhelyek után, hogy elhatároztuk, a legelső faluban valami munkát vállalunk, és egy-kéthetes pihenőt tar-

tunk. Tudni kell, hogy Szibériában, s főleg ezeken a helyeken, ahol most mi járunk, nem úgy vannak egymáshoz közel a városok és falvak mint minálunk. Tekintettel Szibéria óriási kiterjedésére és aránylag gyér lakosságára, egy-egy nagyobb város ezer kilométerre is van a másiktól. A falvak pedig jó párnapos járóföldre. De nem az országút mentén, hanem azon innen vagy túl, szerte széjjel. Az országutakat ugyanis jóval később építették, mint ahogy a falvak és telepek létesültek. Az országutak majdnem párhuzamosan haladnak a transzibériai vasútvonallal, mely két vonalból áll, alsó és felső vasútvonalból.

Egy napon, mint valami oázis a sivatagban, úgy tűnik fel előttünk egy távoli falu fénylő tornya. Na itt megpihünk — mondogatjuk egymásnak és egyenesen torony-iránynak vesszük utunkat. Milyen lesújtó volt azonban számunkra a hír, mit egy libapásztor gyerektől tudtunk meg. A falu egy kozák falu, ami most vörösgárdistákkal van tele. Még ezer szerencse, hogy idejében értesültünk róla! Úgy elkerültük a falut, mintha leprás telep lett volna...

Az erdőségek kezdenek elmaradozni és buján magasra nőtt füves térségek következnek.

— Tudjátok fiúk hol járunk mi most? — kérdezi Gyurka lelkendezve. Ha tudni akarjátok mindjárt meg is mondom nektek. Ezek már a Kirgizsteppék!

És Gyurkának igaza volt. A végtelen mezőségeken rengeteg ló és kecske legelészett. A kirgiz szóra különösképpen valami büszke érzés töltött el. Hát valóban lehetséges volna, hogy én most a kirgizek földjén járok? Egyszeriben meg-elevenedtek lelkiszemeim előtt régi diákkorom földrajz könyveinek képei, melyek a kirgiz pusztákat és azok sátrait ábrázolták. És az álomképeket most valóság váltotta fel. A távolban szabálytalan összevisszaságban cirkusz-szerű sátorépítményeket pillantunk meg.

Mintha csak valami expedíciós utazáson vennénk részt, úgy megörvendünk felfedezéseinknek. Amint közelebb érünk egyre több sátor ötlík szemünkbe. A sátrak előtt a földőri ülve vagy kuporodva, nyers állatbőrruhákba öltözött nők és férfiak pipázgatnak. Ezek a prémes furcsa öltözékek valami vad külsőt kölcsönöznek nekik. De amint beszédbe elegyedünk velük, látjuk, hogy nem is olyan vadak ezek, mint amilyenek kinéznek. Legtöbbjük beszél oroszul. Egy ren-

desebb kinézésű kirgiz be is invitál bennünket sátrába.

A sátor belseje elég rendez és szellős volt. Gyékény fekvőhelyek, alacsony fapadok, nyitott tűzhely és köteleken lógó lószerszámok. Az állatok részére léckerítéssel elkerített térségek szolgálnak. A sátor külső részein nagy állatbőrök kifeszítve száradnak. Egy külön kis sátorban a kész ló, kecske, bárány bőrok köröskörül felakasztva lógnak. Mintha csak odahaza egy bőrkereskedésben lettünk volna.

Letelepedtünk egy alacsony fapad köré a gyékényre. Vendéglátó házigazdánk szárított hallal, juh- és kecskesajttal traktál bennünket. Innivalóul pedig kis fakupákba fehér színű kumiszt önt. A kumisz a kirgizek nemzeti itala lótejből készítik, savanykás ízű, furcsa, cseppet sem ízlelés kotyvalék. Noha csak a legnagyobb erőlködéssel bírjuk a kumiszt magunkba önteni, mégis megisszuk, mert nem akarjuk megsérteni jószívű házigazdánkat a visszautasítással.

Elmondotta nekünk, hogy délázsia felől jöttek és Mongólia felé tartanak. De vannak közöttük, kik állandóan itt élnek ezen a vidéken. Különböztelen teljesen nomád életet élnek és kizárólag állattenyésztéssel foglalkoznak.

Amint ott beszélgetünk, egyszer csak szétnyílik a sátor ajtaja. Csinos arcú nő jelenik meg lóháton, nadrágban, prém kucsmával a fején. Fénylő bőre barna arca, apró fekete teszemei, vakító fehér fogai egzotikus külsőt kölcsönöznek neki. Valamit beszélnek kirgizül egymással, majd megfordul és mint a szélvész elvágtat.

—A feleségem volt — jegyzi meg házigazdánk.

Azt is megtudjuk, hogy a kirgizek nem katonakötelesek és nem fizetnek semmilyen adót. Minden szükségletüket az élő állatokért vagy az állatbőrökért szerzik be. Csak hallomásból tudják, hogy háború van, de hogy kik között azt bizony nem tudják. Nem hallottak soha magyarokról, neme' tekről. Van sok közülök, ki még vonatot sem látott életében.

— De el is vihetné az ördög a vonatokat — mondja megvetően — azok csinálnak kárt a szegény vándor kirgizeknek, mert elgázolják állatainkat.

Nem akartunk sok időt veszíteni, így hát felszedelőzködünk és megkérdezzük mivel tartozunk az ennivalókért? A kirgiz sértődötten rázza a fejét.

— Semmivel! Mi szívesen megvendégeljük az idegeneket, ha barátságosan közelednek hozzánk.

A szíves vendéglátást mi is egy pár aprósággal viszo-
nozzuk. Olcsó, színes üvegyöngyöt hagyunk az asszony
részére, minek a kirgiz láthatóan örvend. Egy pillanatra még
kedvünk is lett volna beállni ezek közé a nomád vándorok
közé és elmenni velük távol keletre Mongólia felé.

Szinte tiszteletet parancsol ennek a vad nomád népnek
a viselkedése. Volt bennük sok az emberi méltóságból és nyu-
galomból. Mennyire mások ezek mint azok a tolakodó, lár-
más, kapzsi tatárok. Még csak fel sem keltek helyeikről
közeledtünkre és kérdéseinkre is nyugodtan kimérten válaszol-
gattak. Nem mondom, azért éjjeli szállást nem óhajtottunk
volna tőlük.

Utunkat most már az országút felé vettük. Megelégetve
a sok gyaloglást a legközelebbi vasúti megálló felé igyekszünk.
Az úton két kocsi halad előttünk, az egyik zsákokkal meg-
rakva, a másik üresen. A két kocsis hangosan beszélget egy-
mással, folyton átkiabálnak egymásnak, de beszédjük nem
orosz, azt mindjárt megállapítjuk. Amint közelebb érünk,
nagy örömmel halljuk, hogy a fuvarosok német nyelven
beszélgetnek. Beszédbe elegyedünk velük.

Megtudjuk, hogy német kolonisták pár ezren élnek
ezen a vidéken. Még jóval a háború előtt vándoroltak ki
Németországból. Addig jól ment a soruk, míg a vörösök
nem kerültek uralomra. Minden német kolonista szerzett
egy kis vagyont magának. De most már nem lehet vagyont
szerezni s félő, hogy ami van, azt is elveszik. Nincs kizárva,
hogy vissza fognak vándorolni Németországba.

A megrakott kocsi szintén a legközelebbi állomásra
igyekezett. Megkérjük gazdáját háborús fegyverbarátságunkra
való tekintettel, vegyen fel bennünket a kocsjára. Nagyon
fáradtak vagyunk, a csomagjaink is nehezek, szívesen meg-
fizetünk érte ... Sajnos, kéréseink süket fülekre találnak s
németünkben több volt a kalmár-szellem, mint a bajtársi
együttérzés.

Mindenféle kifogást hoz fel. Fáradtak a lovai, nagyon
messze van még az állomás, sok csomagunk van stb.. Csupán
egyetlen érv hat, a busás borralaló ígérete... Erre már
némi hajlandóságot kezd mutatni. Megkérdezzük az elől-
menő üres kocsit is, az meg azzal tér ki kérésünk elől, hegy
ő nem megy az állomás felé. Mindjárt letér más irányba.

— Hát nem bánom, — szól a német sógor — a cso-

magotokat felrakhatjátok, de ti nem ülhetek ám fel a szekérre!

— Rendben van földi — mondjuk — legyen úgy, ahogy te akard, de a Kamerádunk beteg, ő nem bír gyalogolni. Legalább őt engedd fel a szekérre!

Orosz szokás szerint előre elkéri a viteldíjat. Felrakjuk Kovácsyt a zsákokkal együtt, mi meg ballagunk a szekér után.

A kocsisok biztatni kezdik lovaikat, közibük sóznak egyet. Elvágatnak. Kicsit furcsának találjuk a dolgot, hogy eddig jó volt lépésben is, meg aztán így elszakadunk Kovácsytól is. De mindjárt megvigasztaljuk magunkat azzal, hogy nem lehet semmi baj, hiszen ezek nem oroszok, hanem szövetségeseink.

Még utána kiáltunk Gyulának, hogy vigyázzon a csomagokra, úgy üljön, hogy lássa az országotat s várjon majd ránk az állomáson türelemmel.

Öreg este lett, mire mi is beérünk az állomásra. Kovácsy már messziről integet felénk. De integetésében volt valami vészjósoló, türelmetlen idegesség. Most már futni kezdünk, mert láttuk, hogy valami baj lehet.

— Nem találtatok fiuk egy zsákot az utón? — kérdezi kétségbeesve. — Mert egy zsák hiányzik. Véletlenül éppen az enyém. Itt nincs sehol. Viszont az teljesen ki van zárva, hogy a kocsiról leesett volna, mert háttal ültem a menet' iránynak és ha egy zsák leesett volna, azt okvetlen észreveszem.

— Ezt csak az a betyár német kocsis lophatta el menetközben. Igen ám, de hogyan?

— Várjatok csak — üt a fejére Kovácsy — most már kezd derengeni előttem a német gázsága. Világosan emlékszem, hogy a másik német útközben a mi kocsink mellett jött gyalog s a lovaik nyugodt lépésben mentek. Arra is emlékszem, hogy aztán újból felszállt a kocsijára és egy útkeresztezésnél elvált tőlünk.

Így hát most már kétséget kizáróan megállapíthattuk, hogy kocsisunk a zsákot ügyesen, észrevétlenül átadta barátjának ki gyorsan elillant vele. A kocsi zörgésétől szegény Kovácsy nem hallhatta az esetleges zajt, ő csak az utat kémelte visszafelé. Az sincs kizárva, hogy ismét bóbiskolt egyet. Elég fáradt volt ahhoz, hogy megtegye. Így hát ez a

nap is, mely oly szép reményekkel kecsegtetett, ilyen rosszul végződött.

Szegény Kovácsyt tiszta szívből sajnáltam, amint ott ült a földön rettenetesen szégyelve magát. Pedig hát igazán megeshetett volna ez akármelyikünkkel is ... Gyurkával egy szempillantásra összenéztünk, mindkettőnknek egy és ugyanaz a gondolatunk támadt: felosztani testvériesen mindenünket! Kibontottuk zsákjainkat és azon melegében a megmaradt kettőből hármat csináltunk.

A falu házai idelátszottak, hova a kis állomástól egyes, széles ut vezetett. Nem ártana az élelmiszerkészletünket kissé felfrissíteni — állapítottuk meg egybehangzóan.

Mellesleg megjegyezve, a cseretűzlet nem tartozott a legkellemesebb foglalkozások közé. De minden rosszat megszokik az ember és ez mégis csak a kevésbe rosszak közül való volt! — Hárman háromfelé mentünk s benyitva minden házba kínálgattuk cserére holmiainkat. Egy helyen lókeféért kaptunk két font vaját, máshol meg egy szagos szappanért friss meleg cipót. Egy gyűszűnyi paprikáért, borsért, tojást, szalonnát! — Drága élelmiszereinket jól elpakoljuk és visszamegyünk az állomáshoz.

33. FEJEZET.

A sors úgy látszik kárpótolni akart a bennünket ért veszteségért, mert nem remélt, zavartalan hosszú vasúti utazást juttatott számunkra. A régi recept szerint kikerestünk magunknak egy jó leshelyet, túl a kis állomás bejáratánál, a vasúti töltés árkában.

Egy személyes egy gyorsteher vonatot kibőjtölve, a mi várva várt vonatunk is megérkezett. — Hűvös esti szél kerekedett. Megzúgatta a telefonhuzalokat és komiszul átjárta tagjainkat. Csukló és húzózkodó gyakorlatokat végeztünk, hogy átmelegedjünk s valahogy levezessük egyre fokozódó türelmetlenségünket. — Éjfél már jóval elmúlt, mikor a kis őrház harangja ismét vonatot jelzett. Nemsokára feltűnt két mozgó fénypont, a mozdony két lámpása. Egy végeláthatatlan tehervonat döcögött be, visító nyikorgó kerekeken, két-ségbeesetten kínlódva a megállásért. Most volt időnk szét-nézni nyugodtan és kikeresni a legalkalmasabb helyet az utazáshoz.

Gyakorlott vasutasgyerek szemeimmel a vonat közepe táján meglátok egy mozdonyt, mit nyilván javításra vittek valamelyik javító műhelybe. Óvatosan körülméltem a gépet, nem kíséri-e valaki, mint az odahaza nálunk szokás volt? Szerencsénkre senki sem volt rajta. Ezt az Ég küldte számunkra, ennél biztosabb hely nem is kell!...

Intek a fiuknak, hogy jöjjenek utánam! Gyorsan felmásznak az üres mozdonyra, mindegyikünk annak egy-egy szögletébe. Míg a vonat áll, moccani sem merünk, mert a vonatkísérő személyzet folyton előttünk járkál kézilámpásaikkal. Amint elindulunk, előbújunk rejtekhelyeinkről hogy utána nézzünk egy biztosabb helynek, mely megvéd az idő viszontagságai ellen, de főképpen az emberek kíváncsi szeme elől! Először a kazánba nézünk bele. Hatalmas széles gyomra oly hívogatóan terpeszkedik előttünk! Kihűlt, rozsdás vasrostélyai azonban nem nagyon csábítanak, mert nem alkalmas fekvőhelynek.

Na, várjatok fiuk, szerzek én nektek kitűnő búvóhelyet!

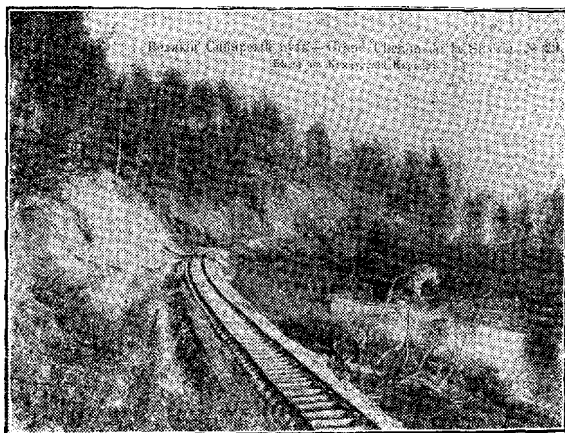
Végig mászok a szerkocsi hepe-hupás, félig szénnel megakott tetején és keresem a víztartály fedőlapját. A hold fehér sugarai valósággal nappali világosságot árasztanak, így könnyen megtalálom amit keresek.

Leemelem a súlyos vasfedőt és a kiálló vasfogakon leereszkedem a mozdony víztartályába. Attól félttem, hogy víz lesz a tartályban, ami teljesen illuzórikussá tette volna elgondolásomat. De hála a Mindenható bölcsességének, a tartály üres, sőt mi több, teljesen száraz. Hangosan felkiáltottam örömömben és nagy léptekkel jártam körül a négyszögletű tartályt. Kongó, kísérteties visszhang támad lépéseimre. A felső nyíláson beözönlik a hold ezüstös fénye, mi annyira megvilágítja ezt a nagy páncél szobát, hogy még gyufát sem kell gyújtanom, hogy orientálódjak.

A fiúk már aggódva vártak vissza, mert kissé sokáig időztem. De egyszeriben felderül az arcuk, midőn meghallják felfedezésem eredményét. Egyik sarokban megcsináljuk fekvőhelyeinket és nem túlzás, ha azt mondom, hogy úgy éreztük magunkat, mintha legalább is az Orient-expressz egyik hálófülkájében utaztunk volna! Sőt, még annál is jobban, mert itt olyan biztonságban érezzük magunkat, hogy-

azt hisszük hazáig ki sem fogunk szállni ebből a vasparadicsomból!

Napokig utazunk így boldogan, kényelemben és ami a legfontosabb, teljes biztonságban. Levetkőzni azért még sem merünk, mert nem tudhatjuk mikor fogják lekapcsolni mozdonyunkat. Már pedig nem akarunk mégegyszer hurokra kerülni. Éjszakánként mikor bebújunk kínai zsákjainkba, bizony álom nehezen jön szemeimre. Nyitott szemmel



Transzibériai vasútvonat.

bámulom a vastartály fekete falait és elgondolkozom az élet furcsaságain. Regisztrálok az eseményeket, elindulásunk napjától. Boldog meglepődéssel állapítom meg, hogy már több mint kétezer kilométer választ el bennünket a krasznojárszki haláltáborától!

Látom magam előtt a munkás barakkokat amint felfedezik másnap reggel a mi szökésünket. Eszembe jut a muszka főkező, ki oly galádul elárult bennünket. Batasow, kinek nem tartottuk be ígéretünket... Látom a dühtől elfehéredett arcú utánunk küldött lovas miliceket, kik halálra kereshettek bennünket. A német sógort, ki kíváncsi örömmel bontja ki ellopott szegényes zsákunkat...

És most itt fekszem egy használatonkívüli mozdony üres viktartályában, miközben vonatunk örült iramban szá-

guld Szibéria őserdein keresztül és egyre közelebb jutunk minden pillanatban drága szülőföldünkhöz. Talán mégis eljön egyszer az a nap, mikor otthon leszünk szeretteink körében Ágyban, puha, fehér, tiszta ágyban alszom majd, ami nem, fog úgy nyomni, mint ez a kemény vaspáncél itt a derekam alatt... Fejemre húzom kínai takarómat és a kerek mo-
noton kattogása, csakhamar engem is álomba ringatnak.

— Reggel későn ébredek. Vaskamrámban tűrhetően vilá-
lágos van. Itt-ott még napsugár is játszadozik, melyek a nyi-
tott vízcsapok nyilasain lopakodnak be. A fiúk már regge-
linél ülnek, kitűnő étvágygal fogyasztják a pár nap előtt cse-
rélt finomságokat. Ennivalónk van most bőven, vízünk azon-
ban annál kevesebb! A vízhordás, illetve annak beszerzése
a legnehezebb teljesítmény egész utazásunk folyamán. Egy-
részt azért, mert csak éjjel lehet egyáltalán vízkeresésre in-
dulni, ami néha igen körülményes és veszedelmes dolog,
másrészt pedig kis teás csajnikunk befogadó képessége alig
több pár csészére valónál! Így hát nagyon takarékoskodunk
kell vele. Egyetlen cseppet el nem pazarolunk!

Ilyenformán a mosakodás luxusáról egyelőre le kell
mondanunk, pedig hej be ránk fért volna!... Elképzelhető,
hogy minden amit megfogunk, kormos, piszkos!

Teremtő Isten, hogy nézünk mi ki?... Olyanok va-
gyunk, mint valami kéményseprők!... Még most is nevetés
fog el, ha Kovácsy Gyula szurtos képére gondolok. Olyan
jókat neveltünk egymáson, hogy talán egész fogságunk alatt
nem neveltünk annyit!

Előfordul, hogy kutat leszálláskor sehol sem találunk,
ilyenkor bizony üres csajnikkal kell visszatérnünk! De van-
nak ennél is komiszabb esetek, mikor ott csobog az orrunk
előtt a friss üdítő víz, s mi meglapulva, mozdulatlanul kell
maradjunk rejtekhelyeinken.

— Úgy látszik csak öt napot engedélyezett számunkra
megfellebezhetetlenül a legfelsőbb Hadúr! Nyilván nem
járt több boldogság szegény vándor hadifoglyok számára,
vagy talán maga az ördög irigyelte volna meg puha fekvő-
helyeinket és küldte el földi helytartóját a mi szegény be-
teg mozdonyunkért?!

Egy reggel éppen nagy tisztálkodásban vagyunk, sep-
regetünk, mosogatunk, takarítunk... Vonatunk valami kis
névtelen állomáson vesztegel már jó ideje, midőn egy nagy

kalapácsütésre, majd utána több apró ütögetésre leszünk figyelmesek. Egy mocskosképű, ferdeszemű, kutyafejű tatár lakatosféle, kezdi ütögetni, vizsgálgatni a mi mozdonyunk kerekeit.

—Á kudá páigyot éto poézd? Hova megy ez a mozdony? — kérdezi a kalapáló ember egy nagyszakállú vasutastól.

—V-Omszky. Omszkba — feleli a nagyszakállú.

Erre a kis beszélgetésre, odabenn már mi úgy hegyezük a füleinket, mint valami veszedelmet szimatoló özcsalád. Előszedjük gyorsan térképeinket és úgy látjuk, nem járhatunk már messze Omszktól, Legföljebb 50 kilométerre, addig is mindössze két megállóval. Előre megállapított haditervünktől most sem térünk el és az utolsó megállónál — fájó szívvel bár, de mégis búcsút veszünk jó öreg beteg mozdonyunktól. Dacára a verőfényes napsütésnek, sikerül észrevétlenül le szállnunk a vonatról s félig borús, félig derűs hangulatban, neki vágunk a nyolc kilométer hosszú országútnak, amely Omszk városába vezetett.

A napsütés, ragyogó tavaszi nap, friss, tiszta levegőt melyben már napok óta nem volt részünk, hamarosan elfeledtette velünk, az utazásunk félbeszakítása fölött érzet, bánkódásunkat. Kipihenten, ruganyos léptekkel, igyekszünk a város felé. A jól kiépített műút nyílegyenes s a messzi távolban már látszanak a napsütésben csillogó orosz templomok kupolái. Távoli szirénabúgást, gyárkémények füstjét hozta felénk a tavaszi szél.

Csodálatosképpen amint a városba beérünk, a legelső emberek, akikkel találkozunk, hadifoglyok voltak. Megmagyarázzák, merre van a tisztitábor és azt is megtudjuk, hogy jelenleg krasznójárszki tiszték is vannak bent a táborban.

A volt krasznójárszki tiszték egy nagy teremben feküdtek. Igen, fényes nappal ágyban feküdtek, bepólyált fejekkel, lábakkal, karokkal. Mintha csak sebesültekkel teli kórházba léptünk volna be, úgy festett a sok bekötözött ember. Ismerősökre is akadunk hamarosan, kiktől megtudtuk tragikus esetük történetét.

— Itt valamennyien egy vasúti karambol áldozatai vagyunk, — szól Szentiványi főhadnagy és még ezer szerencse, hogy egyetlen halálos baleset sem történt! Vagy ötvenen

jöttünk el Krasznójárszkból egy héttel ezelőtt és pedig egészen különös módon. Összeadtunk pénzt és különféle érték tárgyakat és béreltünk egy egész vasúti kocsit egy vasutas elvtárstól. Mintha munkára mentünk volna, úgy volt megcsinálva az engedélyünk s így minden baj nélkül jutottunk ki Krasznójárszkból, Boldogok voltunk, jókedvűek ... Azt hittük, hazáig már meg sem állunk, mikor egy éjjel ál munkban irtózatos ütést, recsegést ropogást éreztünk, majd kocsink felborult és összetört. Kiderült, hogy összeütköztünk egy tolató mozdonyal. Mindnyájan egytől-egyig megsebesültünk, ki könnyebben, ki súlyosabban. Az volt a szerencsénk; hogy nem ment még gyorsan a vonatunk és a mi kocsink a vonat végén volt.

— Hej a betyár mindenit! — sóhajtott Szentiványi főhadnagy — látjátok, ez aztán a pech! Az útiköltségünk ki volt fizetve egész Szentpétervárig. Papírjaink is kitűnőek voltak. És közbe jön egy ilyen hülye karambol és teljesen keresztülhúzza az ember számítását. Hol lennének már azóta ha nem történik ez a pech velünk?!...

Igyekszünk megnyugtatni őt:

— Nézd kérlek, — mondjuk neki — gondolj csak arra, hogy mindez sokkalta rosszabbul is végződhetett volna. Elvégre egy vasúti karambol nem kis dolog. Pár hét múlva te már egészséges leszel és folytathatod utad hazafelé. Talán sikerül majd éppen a balesetre való tekintettel zavartalanul folytatnod utadat.

— Igazatok van fiuk! Belátom, végződhetett volna ez valóban sokkal! rosszabbul is ... De az a 3-4 hét mégis csak nagyon hosszú idő.

A terem egyik üres sarkában lepakolunk. Alaposan megmosakodunk, tiszta fehérneműt váltunk, megborotválkozunk. Valósággal újjáéledünk! A piszkos, sötét mozdony víztartányának elvesztése már egyáltalán nem fáj! Csomagjainkat ismerőseink felügyeletére bízva, kimegyünk a városba kicsit széjjelnézni. Omszk tipikus orosz város, széles, otromba, hepehupás uccával, ízléstelen fa és kőházaival nem tett ránk jó benyomást

Az uccák telve vannak katonákkal. Mindenfelé rengeteg ember tolong, mintha mindenki az uccán tartózkodna. Házak falain, üzletek kirakatában hatalmas plakátok hirdetik az ingyen mozi és színház előadásokat. Zárt sorokban zeneszórá ujjon-

cok vonulnak el előttünk. A város jellege még mindig ázsiai. Rengeteg kínai, japán, tatár, baskír járkal az uccákon. Mindenütt feltűnnek ezek az exotikus arcok a mi európai szemünknek.

Kellemes, megnyugtató látványt, csak a csinos turácskás kis Studentkák — egyetemi hallgatónők — teszik ránk. Törékeny székeségükkel, ruganyos ringó járásukkal, élesen elütnek drasztikus környezetüktől. Szinte érthetetlen az a kirívó ellentét e filigrán nők és a robusztus, durva kinézésű



Orosz diáklány

férfiak között. A kemény, ropogós orosz nyelv is dallamossá válik piciny szájukban, valósággal csicseregnek, trilláznak, mint az éneklő madarak.

Mínta nem is ennek a mostoha, végtelen oroszföld szülőttei lennének, hanem valami délvidéki szigetről költöztek volna ide. Szinte sütnék puha asszonyiságukkal amint el-el röppennek itt is ott is mellettünk. Még kísértésbe is kerülünk a tavasz és fiatalságunk lebírhatatlan vágyakozásaiban, ha ránk nem szól Gyurka, minden szigorával és tekintélyével:

— Csak semmi bolondság, gyerekek! Udvarolni akartok vagy hazakerülni? Egy-egy ártatlannak látszó kaland kiszámíthatatlan következményekkel járhatna. Ha eddig megőriztetek egészségeteket, nem tehetitek próbára az utolsó időben!

—Jó, jó te öreg zsarnok, te erénycősz, te vénkisasszony! Mar megint irigykedel ránk? — szól Kovácsy és jobbról is balról is belé karolunk Gyurkába. Vigyél tüstént haza bennünket, mert elcsábítanak ezek a kis muszka lányok itt bennünket.

Bementünk egy molocsmájába. Megittunk egy-egy pohár tejet.

—Ne menjünk el egy moziba? — kérdezi Gyurka.

De ezt most már mi szavazzuk le és még az est beállta előtt visszamegyünk a táborba. Mindjárt le is fekszünk, hogy reggel korán kelve folytathassuk utunkat.

—Angolosan csendben, búcsú nélkül távozzunk. Senki-nek sem szólunk róla előzőleg. Nem akartuk izgatni a kedélyeket

Omszk városát az Irtis folyó szeli keresztül, mely nagyobb mint nálunk a Duna. Miután tudtuk, hogy a hidakat katonaság őrzi, jobbnak láttuk messze elkerülni és egy csónakot bérelni az átkelésre. Könnyen, minden baj nélkül jutottunk át a folyón és a víz mentén tettünk meg 12 kilométernyi utat, míg elérkeztünk az Omszk utáni első vasúti megállóhoz. Megbeszéltük, hogy vonatra csak este ülünk, addig bemegyünk az első faluba egy kis csereüzletet csinálni.

Vadvirágos füves mezőn fogyasztottuk el ebédünket, s utána elszunyókáltunk a drága meleg napsütésben. Tudtuk jól, hogy a megpróbáltatások sorozata vár még reánk. Jól előre kiakartuk aludni magunkat, számítva minden eshetőségre, hogy jobban bírjuk majd az út fáradalmait. Az este már a mi szokott őrhelyünkön talál bennünket. Feltűnik nekünk, hogy erre sokkal több vonat halad keresztül, mint arra beljebb kelet felé. A legtöbb vonat katonavonat volt. Ugyanis nemrég tört ki a lengyel-orosz háború és innen vitték a híres szibériai lövészezredeket a frontra. A sok katonavonat után jön végre egy tehervonat is. Ezúttal nincs valami nagy szerencsénk, mert csupa leólmozott, zárt vagonokból áll az egész szerelvény. Valószínűleg hadianyagot szállítanak bennük. Fékek ugyan vannak a kocsikon, de a legtöbbjén katonák utaznak. Talán fel is vettek volna bennünket, de most már nem akarunk semmit sem kockáztatni. Inkább amellett döntünk, hogy megvárjuk a következő vonatot. Azért mégis végigfutok a vonat mentén, ami nem is volt hiábavaló fa-

radság, mert találok egykét nyitott nem fedeles vagont is.

Szempillantás alatt fenn vagyunk a kocsiba, melybe egymás hátán, hason csúszva jutunk be. Csak mikor bent vagyunk, látjuk, hogy egy szénszállítmányba pottyantunk bele. Leszállásról már szó sem lehet, mert vonatunk mozgásba van már. Ez az utazás volt egész vándorutunk legkellemetlenebb fázisa. A mozdony füstje és szikrái egész éjjel hullottak ránk, s a göröngyös, piszkos széndarabokon való fekvés, minden porcikánkat összetörte.

A nappalok ennél még komiszabbak. A rekkenő júliusi hőségben, gyakran víz nélkül kell kitartanunk. Az állomásokon pedig tűrhetetlen kínoktól szenvedünk, mikor háton vagy hason fekvé, mozdulatlanul kell fekdjünk. Verejtékező arcunkat fekete szénporos kezünkkel maszatoľjuk széjjel. Még így is, ennyi nyomorúság közepette sem bírjuk megállni, hogy el ne ne vessük magunkat, mikor egymás szurtos, kormos képét meglátjuk. Három napnál tovább nem bírjuk a szeneskocsin való utazást és egyik megállónál önként otthagyjuk kormos fedezékünket.

A vasúti töltés árkában talált vízben, holdvilágnál úgy ahogy tudunk, megmosakodunk és rendbehozzuk ruházatunkat. Minden félóraban robog el egy-egy katonavonat, végül is egy merész elhatározással felkérezkedünk az egyik katonavonatra. Meglepetésünkre a legnagyobb jóindulattal fogadnak bennünket. A katonák nagyrésze fiatal újoncokból áll. Csak kevés volt köztük háborút járt öregebb katona. Friss szalma fekvőhelyet szorítanak nekünk egyik kocsiban, muszka bajtársaink. Kenyérrel, csajával kínálnak bennünket. Mi meg kioktatjuk őket a harctéren való viselkedésre. Szívesen hallgatják harctéri élményeinket és jótanácsainkat.

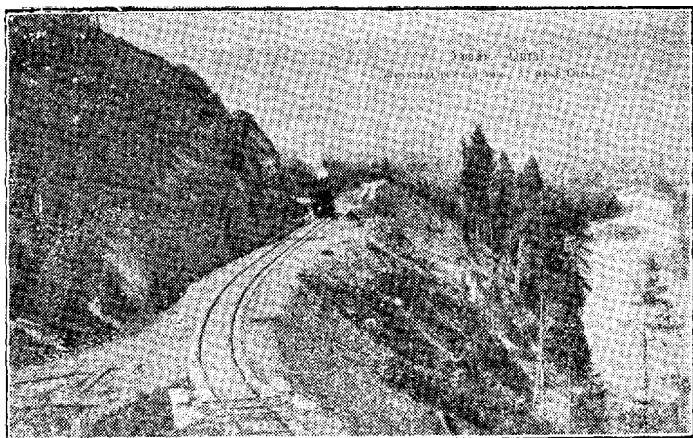
Esténkint, mikor a nap szállt, körülülnek a kocsi padlóján és gyönyörű mélabús szláv dalokat énekelnek. Azokat a dalokat, amiket mi is ismerünk, velük együtt énekeljük.

A katonavonaton közel kétezer kilométert tettünk meg, magunk mögött hagyva két nagy vasútállomást, Petro-Pavlovszket és Novo Nikolajevszket. Bárhogy is sajnáljuk mégis csak búcsút veszünk vendéglátó bajtársainktól, kik ugyancsak invitálnak bennünket a lengyel frontra.

Mi ugyanis a felső vonalon Perm, Viatka, Jeketerin-

burg, Pétervár felé tartottunk, míg a katonavonatok az alsó vonalon Cseljabinszk, Ufa, Szizram, Szamaira felé voltak irányívá.

Úgy látszott, mintha a szerencse most már végleg mellénk szegődött volna, mert utunkat az Urálon keresztül egy valódi mozdonyon tettük meg. Úgy történt a dolog, hogy ahol leszálltunk a katonavonatról az elágazó állomáson, amint egy tehervonatra felszálltunk, észrevette a kísérő személyzet és nagy lármát csapott. Az egész dolog a



Az Urai-hegységben.

vonat elején történt, úgy, hogy a mozdonyvezető is figyelmes lett a zajongásra. Nyugodt, kimért hangon csak annyit kérdezett:

—Vü voenni plenni oficeri?

És a kísérő személyzet legnagyobb bámulatára felvett bennünket a mozdonyára.

Csak fent a mozdonyon tudtuk meg ennek a magyarázatát. Úgy a mozdonyvezető, mint a fűtő titkos ellenforradalmárok voltak s már ezzel a ténykedésükkel is bizonyítékát adták annak, hogy nem értenek egyet a bolsevikiekkel.

— Fenséges, örökké felejthetetlen élmény számomra ez az út az Urálon keresztül. Hatalmas, hegymászó mozdonyunk, mint valami óriási tűzkígyó falja szédületes tempó-

ban a kilométereket. Hegynek fel, körbe csavarodva, vagy ereszkedve, tatóngó szakadékok örvénylő szélén. Átfúrja magát felhőkbe nyúló sziklahegyeken, hogy aztán eltűnjön a kormos alagutak nyilasaiban. S a fenséges hegyek és az erdők fenyvesei sokszorosán visszhangozzák a száguldó, ziláló vasszörnyeteg vészes dübörgését.

Időnként azonban egészen lassítva kell haladnunk, egy-egy felrobbantott viadukt, vagy vashíd felett, melyek ideiglenes fagerendákkal vannak összetákolva. Mindmegannyi élő emléke a közelmúltban lezajlott belső testvérháborúnak. A szédítő mélységek alján lezuhant és összetört vonatok hevernek anélkül, hogy bárki is hozzájuk nyúlt volna még. Hátborzongatóan, kísértetiesen fénylenek, kerekeikkel az ég felé meredve a holdvilágos éjszakában.

Ezeknek a speciális hegymászó uráli mozdonyoknak a főérdekessége az, hogy nem szénnel, hanem petróleummal fűtik, amit a szerkocsin levő nagy tartályokból szivattyúznak a kazánba.

Alvásról szó sem lehet. Egyrészt mert hely sincs rá, legfeljebb némi ülőhely jut, másrészt pedig a szemünk elé táruló fenséges panoráma miatt, amiben a mozdony ablakán át gyönyörködhetünk. Csak hajnal felé ülünk le egy szerkszámládára és szundítunk egy-két órát, már amennyire lehet természetesen. Ugyanis minden órában pumpálnak petróleumot s ilyenkor a nyitott kazánajtón keresztül olyan rettenetes hőség áramlik ki, hogy ezt a közelben kibírni nem lehet. Aki még nem látott egy ilyen nagy, kolosszális égő kazánt, el sem tudja képzelni annak pokoli hőségét s a benne égő tűz lenyűgözően félelmetes voltát. Bizony kissé útban voltunk, azt magunk is beláttuk, de igyekeztünk tőlünk telhetőleg segítségére lenni derék mozdonyvezetőinknek.

Mozdonycsere csak másnap délelőtt volt Jekaterinburgban, amit mi természetesen nem vártunk be, hanem az előttevaló megállónál szálltunk le. Hálálkodva köszöntük meg a mozdonyvezető jóságát és megajándékoztuk mindkettőjüket egy-egy csomag Golden-Helmed cigarettával, amit szívesen el is fogadtak tőlünk.

Mily boldogság volt nekünk, mikor magunk mögött hagyva az ázsiai földrészt, ismét feltűnik szemünk előtt a hatalmas határjelző gránit oszlop, melyen csak ez a két szó

olvasható: Európa—Ázsia! Nem tudom miért, de valahogy úgy éreztem most magam, mintha félig már otthon is lennék. Pedig, de messze volt még ide Magyarország. Mégis ez a szó, hogy Európa, valahogy otthonosan, ismerősen és biztatóan hangzott füleinknek, És valóban ezen a vidéken már sok vándor hadifogollyal találkoztunk. Ezekről megtudtuk, hogy Perm, Vjatka, Vologda felé nincsenek már hadifogoly táborok, mindet evakuálták és Szentpétervárra szállították. Így aztán a hallottakon felbuzdulva nemcsak teher, hanem személyvonatokra is felmerészkedtünk.

Az orosz vonatok jellegzetes sajátosságai közé tartozik a tyepluska. Ez egy teherkocsi, mely a negyedik osztálynak felelne meg. Kizárólag a szegényebb néposztály számára. Feljártat középen, mindkét oldalon és kétoldalt emeletes deszkapriccsel. Ez a kedvenc utazási alkalmatossága az orosz muzsikának és minden más idegen nációnak, mert ezeken a helyeken nincs szigorú ellenőrzés s még a cári rezsim alatt is meg lehetett tenni ezer kilométereket jegy nélkül.

Jekaterinburgban ezen elv alapján mi is felszálltunk egyik személyvonat tyepluskájába. Ezeknek a kocsiknak befogadó képessége, tekintve, hogy minden utasnak fekvőhely jár, huszonöt harminc ember. De cseppet sem túlzok, ha azt állítom, hogy ebben a tyepluskában legalább hatvanan voltak! Voltak vegyesen férfiak, nők, gyermekek. Orosz, kínai, tatár, koreai, aztán hadifoglyok, németek, magyarok, osztrákok. Bizony nem volt kellemes dolog ezekkel a szinte állati sorban élő emberekkel együtt utazni. Úgy járkáltak az ember lábán meg a gyomrán, mintha csak a kocsi padlóján járnának. Ha pedig valaki mellett csak egy arasznyi kis helyet fedeztek fel — minden kérés vagy kérdezés nélkül odatelep-szenek, s végigdőlnek mint egy letaglózott barom. Cseppet sem zsenírozza őket az, hogy ráfekszenek valakire. Ők már biztosítva vannak, ők már nem kaphatnak tetveket, csak adhatnak legfeljebb. Mert a tetvek éppenúgy hozzátartoznak a tyepluskához, mint a fojtó bűz és a mocsok.

Megdöböntő volt számunkra ezeknek az embereknek valósággal állattá aljasodásukat látni, amint menetközben nők és férfiak egymáselött szanzsén levetkőzve végzik szükségüket. — Hát még az éjszakák! A látottak, de inkább a hallottak, amiket leírni sem mernék, undokságukban minden képzeletet felülmúlnak! Öt álló napig viaskodtunk önma-

gunkkal, míg úgy határoztunk, hogy leszállunk a tyepluskából és inkább gyalog vagy tehervonaton folytatjuk utunkat, mint ezzel a bűzös barom csordával.

Amint közelebb érünk Szentpétervárhoz, egyre több hadifogollyal találkozunk. Vologda és Vjatka körül már annyian összekerülünk, hogy az állomásfőnöktől egy pár külön kocsit kérünk. Hosszú alkudozások után nagynehezen meg is kapjuk. Ezek között a hadifoglyok között úgyszólván minden európai és szibériai fogolytábor képviselve van. Sok érdekeset és egyben sok szomorú dolgot hallottunk bajtársainktól. Sokan azt is tudni vélték, hogy Petrográdon van egy hadifogoly-kicserélő-bizottság, mely már meg is kezdte működését. Titokban már számolni is kezdem, hogy ha minden jól megy, két-három hét múlva otthon is lehetünk. De azért mégis valahogy elképzelhetetlennek tűnik fel az, hogy igazában otthon is leszünk. Mintha félttem volna is egy kicsit tőle. Magam sem tudom, egyszerre olyan közel éreztem magam a viszontlátás pillanatához, hogy megdöbbentem!

A külön kiutalt két kocsiban az utazás előbb-utóbb tarthatatlanná vált. Veszekedések, kiabálások voltak mindenfelé és ami még tetőzte a bajt, nem jutott mindenkinek külön fekvőhely. Végtelen szájalmas és elszomorító látvány volt ez a rongyos szedett-vedett társaság. Egyik kozák kucmában, a másik kínai vattalines kabátban, orosz rubácskákbán, régi elnyűtt harctéri katonaruhákban, különösen így együtt egymásra acsarkodva. Egyik-másik rangjára hivatkozva próbál előnyöket szerezni magának, de ezeket rögtön lehurrogják, vagy legjobb esetben kinevetik a többiek. Ilyen és ehhez hasonló párbeszéddek folytak:

—Pető százados vagyok! Hadnagy úr felszólítom Önt hogy lelógó zsákjait helyezze másfelé, mert engem ez zseníroz.

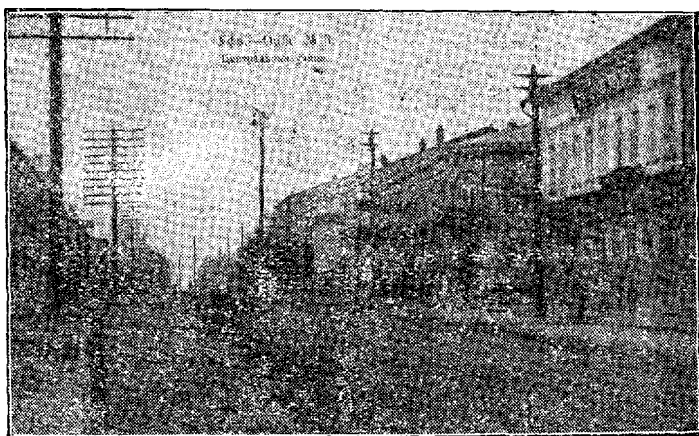
—Először is nem ismerem Önt, másodsor igazolja a rangját, harmadszor nem teszem a zsákomat másfelé, mert örülök, hogy van egyáltalán valahol helye — volt rá a felelet.

Ha csak ketten vitatkoznak és csak ilyen hangnemben, az még nagyján volt. Többnyire azonban szenvedélyesebb szavak hangoznak el, jó csomó gorombasággal fűszerezve, amikbe aztán a fél kocsi is beleszól.

Fájó szívvel néztem a sok szenvedésekben és nélkülözésekben megromlott idegzetű bajtársaimat. Micsoda szörnyű

romboló hatása volt a sok esztendő tétlenségének és nyomorúságának! Mind csupa intellektus, tanár, ügyvéd, színész, vagy aktív tiszt, kereskedő vagy hivatalnok ... Mivé lettek megváltozott helyzetük folytán?...

Végkép elégünk volt a társas utazásból és azon voltunk, hogy mielőbb kikerüljünk innen. Elvégre mi történhet? Megpróbálunk bejutni egy más személykocsiba, s ha nem sikerül, ide még mindig visszajöhetünk! Helyünket sem féltjük, úgylis csak ülőhely jutott. Éjjel rendesen a padlón fekdünk. Megvártuk az *estét*, mert az volt a mi legjobb szövetségünk.



Ufa. — Bolsája ulica.

Egy állomáson csak úgy találomra beszállunk egy 3-ad osztályú kocsiba. Ismét szerencsénk volt, találunk külön-külön egy-egy felső fekvőhelyet. Az orosz vasutakon mindenkinek fekvőhely jár, tekintettel a nagy távolságokra és a többnapos utazásokra. Vállalkozásunkat cseppet sem bántuk meg. Nem egyszer kellemes útitársunk akad a „felsőbb régiókban.“ Egyszer egy Studentka, máskor meg fiatal parasztmenyecske kerül mellém, ki meg is vendégel tejjel és fehér bulkival. Roppant kedvesek és felejthetetlenek maradnak számomra azok a filozófiai viták, miket egy orosz diáklánnyal fekvő helyzetben folytattunk egymás mellett. Néha meg az ablakon kihajolva nézegettük együtt az elfutó szántóföldeket.

Jókedvet, derűt, napfényt sugároztak magukból ezek a kis Studentkák.

Néha beszállt közülük egyszerre több is. Kirándulásra, vagy rokonlátogatásra utaztak. Mind jókedvűek voltak, pajkosak, de mindig közvetlenek. Szavaltak, énekeltek, játszottak és csicseregtek. Csak mikor leszálltak a vonatról és magunkra maradtunk, éreztük, hogy mily üres lett egyszerre körülöttünk minden.

34. FEJEZET.

Vologda után egyre jobban lehet látni már, hogy közeledünk a volt „Fehér Cár“ birodalmának a fővárosához. Négy pár sin fut vonatunk mellett, melyen tízpercenként egy-egy vonat rohog el. Ragyogó napsütésben érkezett meg vonatunk a petrográdi északi pályaudvarra. Két külön kocsinkat — időközben mi is visszatértünk hadifogoly transportunkhoz — egy raktárépület elé tölték. Magyar és német vörösgárdisták fogadnak bennünket. Barátságosan közlik ve lünk, hogy a városban működik egy nemzetközi hadifoglyokat kicserélő bizottság. Az első hadifogoly transzportot már útnak is indították a Keleti tenger felé.

— A második transport öt-hat nap múlva indul — mondja egy szemüveges elvtárs — abba már maguk is benne lesznek. Addig pedig sétáljanak, szórakozzanak és nézzék meg ezt a gyönyörű fővárost. Mindenhova szabad bemene-tük lesz, színház, mozi, villamos és minden más látványosság a hadifoglyok számára teljesen ingyenes. Azt akarjuk, hogy szép emlékekkel távozzanak és lássák, mi a különbség a cári és a bolsevik Oroszország között.

Ezeket mondta a szemüveges elvtárs, utána bevezettek bennünket a raktárépületbe, hol az étkező volt felállítva. Lakásunk egyelőre a két vasúti kocsi maradt, melyek már az első éjjel alaposan megürültek. A hadifoglyok éltek a nagy szabadsággal és éjjelre már a fele vissza sem jött aludni a vasúti kocsinkba.

Őszintén szólva megvoltunk hatva a nemvárt barátságos fogadtatástól, de sehogyan sem tudtuk megérteni a vörös politikának ezt a pálfordulását. Nem ment a fejünkbe, hogyan lehetséges hogy míg Szibériában tűzzel vassal megakadályozzák a foglyok hazamenetelét, itt valósággal udvariaskod-

nak velünk és szórakozni küldenek. Lehet, talán a külföldi bizottság kedvéért? De különben mit is törjük rajta a fejünket? Fontos, hogy szabadok vagyunk és vége nyomorúságos vándorlásunknak.

Mindenekelőtt rendbehozzuk magunkat. Előszedjük legjobb ruháinkat, sőt még a fehér gallérokat is felvesszük. Megszerezzük Petrográd város térképét és annak előzetes tanulmányozása után megindulunk a város felé.

Szentpétervárnál szebb, impozánsabb várost még nem láttam, noha bejártam már sok európai fővárost. Ez volt az első benyomásom. A második pedig az a feltűnő hasonlóság, ami Petrográd és Budapest között található. A különbség a két főváros közt mindössze annyi, hogy Petrográd méreteiben nagyobb, mint Budapest. A várost ugyanúgy szeli ketté a Néva, mint Pestet a Duna, csak hogy a Néva jóval nagyobb folyó, úgy hogy tengeri hajók is járnak rajta! A hidak száma, sőt merem állítani, a formája is szinte azonosak a pesti hidakéval. A különbség itt az, hogy ezek a hidak szétnyithatók, hogy a nagy tengeri hajók zavartalanul közlekedhessenek alattuk.

A Néva balpartja szintén síkság, míg a jobb partja dombos vidék, akár csak a pesti és budai oldalak. Hogy a hasonlatosság még szembetűnőbb legyen a budai Citadellának is van egy hasonmása még pedig a Péter-Pál erőd. Az Andrássy-útnak hasonmása a Nyevszki-prospekt, amely nem két, hanem öt kilométer hosszú. A pesti Bazilikának mása az Izsák templom, szintén sokszoros méretekben, melynek tetejéről csodás panoráma tárul a néző szemé elé. Az egész városon meglátszik, hogy új és hogy egyszerre tervszerűen épült. Uccái nyílegyenes sugárutak, melyek egy középpontból az Admirális Tengerészeti-palotájából futnak szét.

Különlegessége a városnak az, hogy az egész várost vízi-út, csatornahálózat futja be, úgy, hogy motorcsónakon a város bármely részébe el lehet jutni. E vízi járművek úgy cikáznak mint máshol az autótaxik. Az uccák mind szélesek, fásítottak. Mindegyiknek van külön kocsis-, lovagló-, és vízi-utja. Hatalmas, monumentális emlékmű áll a Moszkowszki utcán, amit az orosz-török győzelmes háború emlékére emeltek. Az emlékmű a törököktől zsákmányolt ágyúkból van művésziesen összeállítva. A Nyevszki-prospekt Pétervár

legszebb és leghosszabb uccája. Szebbnél szebb paloták sora véges-végig, ameddig csak a szem ellát. Az *útest* oly széles, hogy közepén végig parkírozott sétány van elkerítve.

A Néva partján a Trojszki hídfőnél áll a cári-palota, közvetlenül összeépítve az Ermitázs csodás szép épületével. Szemben a Cári palotával a Néva túlsó oldalán egy dombtetőn áll a Péter-Pál erőd, amely természetesen mint erőd nem jöhet számításba. Jelenleg katonai és polgári börtönök vannak benne.

A cári-palota, vagy ahogy az oroszok nevezik Zimnoje-Dvorec, téli-palota hatalmas épülettömb, mely külső, építészeti, valamint fekvés szempontjából, meg sem közelíti a pesti Királyi-Várat. Mögötte félköralakban, mintegy hatalmas védőszárny a Katonai-Akadémia pompás épülete áll.

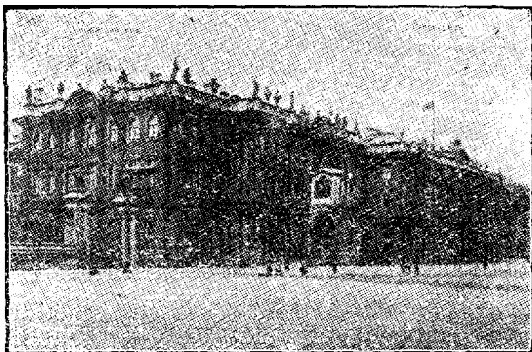
A cári-palota színe most vörös volt és tisztán láthatók rajta a gépfegyvergolyók okozta sérülések, amiket a forradalom kitörésekor lőttek az épületbe.

Háromszor is voltunk bent a palotában s így alkalmam nyílt alaposan szemügyre venni csodás berendezését. Amilyen egyszerű kívülről, olyan buján, szemkápráztatóan pazar belül. A tömérdek drágakincs ami ott van, minden emberi képzeletet felülmúl. Tágas fehérmárvány lépcsők vezetnek fel a különféle lakosztályokba. Minden úgy van benne, ahogyan az utolsó percekben maradt. Semmihez hozzá nem nyúltak. Mint egy fenséges élettelen halott, úgy fekszik a látogató lábánál, kővémeredten magabazárva előző életének minden titkát. Sok helyen láthatók a bent lejátszódott harcok nyomai. Most minden csendes, csak lépéseink koppanása visszhangzik a márvány előcsarnokban.

Három-négy szobán át jutunk el a cár hálószobájába. Itt is minden úgy van, ahogy az utolsó percben maradt. Sok helyen látszanak a dulakodás nyomai is. Az ágy széles orosz muzsikágy, majd két méter széles. Félig felbontva, alul kilóg belőle a felhasított vastag lószőrmatrac.

A falon lóg a cár és a cárné életnagyságú portréja, szintén felhasítva és fegyvergolyókkal átlyukasztva. Bútor különben alig van benne. A kis cárevics szobája tele értékesebbnél értékesebb játékokkal. Van köztük egy vasúti állomás valódi kis gőzmozdonyokkal. Az ajtók mind nehéz tölgyfából vannak, a legkülönbözőbb drágakövekkel kirakva, alul és felül ezüst véretekkel ellátva.

Van úgynevezett ezüst és arany szoba, miknek berendezése színezüstből, illetve színaranyból készült. A koncertteremben három zongora van. Felnyitottam az egyik fekete-zongorát. Bécsi gyártmányú Müller zongora volt. A fürdőszoba beépített medencéje fehér márvány, a belevezető lépcső korlátja tiszta arany. Az egész palotán keresztül széles folyosó vezet végig, hol egymás mellett minden volt európai uralkodó és hadvezér életnagyságú portréja függ. Legtöbbje már megcsonkított állapotban. A cári-palota folytatása az Ermitázs, a képtár, melyben meg van festve az oroszoknak minden viselt háborúja. A csataképek legszebbike egy hatalmas tízméteres Munkácsi kép, mely a világsi magyar fegyverletételt ábrázolja.



Petrográdi cári-palota.

A mi kincs és drágaság csak volt a nagy orosz birodalomban, abból mindből van bőven a cári palotában, amit eddig csak kevesen, a kiváltságosak láthattak csupán. Most bárki megnézheti ingyen, aki kíváncsi rá!

Hat teljes napig ismerkedtünk a várossal és nem tudunk betelni annak szépségével. Ez idő alatt összeállították a második hadifogoly transzportot a kicserélésre. Mi is a vonatban? ülve boldogan, minden eddigi szenvedéseinket feledve vártuk az indulást.

Közvetlenül indulás előtt magyar és német vörösgárdisták jelennek meg vagonjaink előtt. Felszólítanak, hogy minden tiszt és tisztjelölt haladéktalanul diktálja be adatait,

hogy ezzel is igazolhassák azt az elterjedt tévhitet, mintha a tiszteket visszatartanák és nem engednék vissza hazájukba. Készségesen tettünk eleget a felszólításnak, s egymásután diktáljuk be adatainkat a pontos ezredszám bemondásával. Mikor készen voltak, a vörösgárdisták jó utat kívánva el- távoznak.

Talán tíz perc sem telik el távozásuk után, midőn egy szakasz feltűzött szuronyú vörös katona érkezik. Félkóralakban körülveszik vonatunkat s elállják az összes kijáratokat.

Rosszat sejtünk!... Egy altiszt valami listát tart a kezében és olvasni kezdi a neveket, pontosan azokat, miket mi tíz perccel előbb bediktáltunk.

— No szoberájsza! — és legnagyobb meglepetésünkre leráncigálnak bennünket a vonatról.

Összeállítottak, majd zárt sorokban fegyveres kísérettel útnak indítanak keresztül a városon, azokon az útvonalokon, hol még pár órával ezelőtt szabadon sétálgattunk.

— Hát lehetséges volna, hogy ilyen aljas módon lépre csaljanak bennünket?... De hát mi történt? Hova visznek bennünket? — kérdezzük muszka őreinket. De azok csak fejüket rázzák:

— Nyeznáju tovaris!... Nem tudjuk elvtárs!...

Pillanatok alatt összeomlott minden reménységünk.

Szertefoszlott hazatérésünk gyönyörűen kiszínezett álma. ismét megtört, szomorú foglyok lettünk, kikkel mindenki szabadon rendelkezhet, akiknek fegyver van a kezében. Tehetetlenségünkben tombolni, üvölteni szerettünk volna. Még elviselhetetlenebbé teszi helyzetünket az a tudat, hogy mindezt kizárólag saját ostobaságunknak köszönhetjük. Irigykedve gondolunk azokra, akik a felhívásnak nem tettek eleget és nem jelentették be rangjukat. Ösztönös, jó szimatjuk folytán azok már talán azóta el is indultak hazafelé...

Az uccákon, amerre elhaladunk, mindenütt nagy fel-tűnést keltünk. Kérdegetik, kik, mik vagyunk. Őreink busz-tói kiáltják oda:

—Oficeri kontrarevolucioneri!

A vér meghül bennünk. Mi ellenforradalmárok?!

35. FEJEZET.

Túl a Néván egy nagy gyárépület előtt állunk meg A kapuban kínai őrség teljesít szolgálatot, de köztük a legnagyobb bámulatunkra néhány légionáros nő is van. Az orosz birodalom területén lakó kínaiakból egész külön ezredeket állítottak fel. A női légiókat még a háború alatt létesítették, főképpen könnyűvérű, foglalkozás nélküli személyekből. Emlekszem, még a fronton hallottuk a németektől, hogy egyszer elfogtak egy egész női zászlóaljot. A csinosabbakat ott tartották maguknál házi teendők elvégzésére, a többieket meztelenre vetkőztetve visszaküldték az oroszoknak.

Amint belépünk a kapun, látjuk, hogy egy volt gyártelep udvarán vagyunk, hol rajtunk kívül nemcsak hadifoglyok, hanem orosz férfiak és nők is vannak vegyesen. Bennünket egy különálló épületbe visznek és közlik, hogy további intézkedésig itt fogunk maradni. Szökni ne próbáljon senki, mert akit elfognak, golyót kap a fejébe!

Szerencsére a mi öreink nem a kínaiak, hanem a légionista nők lettek, kiknek az idők folyamán jó elbánást és sok sok szívességet köszönhattünk. Hála a természet örök törvényének, a nő még katonaruhában is elsősorban és mindenekelőtt nő marad, csak aztán katona! Nem mondom, a hadifoglyok is igyekeztek kedvükben járni szigorú kis öreinknek és heves udvarlással honorálták előzékenységüket. Megtudjuk tőlük, hogy ez a gyár valamikor cukorgyár volt és most gyűjtőfogháznak rendezték be. Azt is megtudjuk, miért vannak itt orosz nők és férfiak is rajtunk kívül. A szovjet ugyanis megszüntette a magánkereskedelmet és akit rajtacsípnék bárhol is árusításon, rögtön letartóztatják, áruját pedig elkobozzák. A letartóztatottakat most idehozzák a cukorgyárba, ahol mindjárt ki is szabják rájuk az ítéletet. Attól függ, milyen volt a vétség, aszerint adják a büntetést. Pár nap, pár hét, pár hónap. Persze a kis burzsujkáknak pénzre van szükségük és titokban próbálják árusítani ékszereiket, ruhaneműjüket, míg le nem stoppolják őket a vörösgárdisták. Különben ugyanez a sors vár a falusi tejesasszonyokra is, akik a tejet nem az állami molocsnájába viszik, hanem privátoknak próbálják jól eladogatni. Így aztán egyhelyre kerül a kis gimnázistalány, meg a milimári. Alighogy berendezkedünk új otthonunkban, megjelent

a szemüveges elvtárs kíséretével.

—Tudom és megértem, rosszul eshetett Önöknek — kezdte beszédét a szemüveges, — hogy éppen az indulás pillanatában szedtük le mindnyájukat a vonatról. Higyjék el nekem, ezt nem szeszélyből, sem pedig szórakozásból tettük, hanem annak messzemenő politikai okai vannak. Ugyanis most kezdődtek el Magyarországon a volt Tanácsköztársaság népbiztosainak tárgyalásai. Ismerve az ottani viszonyokat, a szovjet kénytelen magát valamilyen formában biztosítani. A helybeli Végrehajtó-Komité úgy határozott, hogy az összes tiszteket visszatartja túsökként mindaddig, míg ott a tárgyalások befejeződnek. Természetesen az lesz az Önök sorsa is, ami ott a volt népbiztosoké. Nekünk is van jogunk és módunk, hogy megfelelő represszáliákkal éljünk. Helyünkben más is ugyanazt tenné, amit mi teszünk, megvagyok róla győződve! — A tárgyalások eredményét majd annak idején közölni fogjuk Önökkel.

—Aljasság! Gyalázat, ártatlan emberekkel üzérkedni! — hallatszott innen is, onnan is egy-egy megjegyzés.

De a szemüveges elvtárs ezt már nem hallotta, — legalábbis úgy tett, mintha nem hallotta volna. Sarkon fordult és elhagyta a helyiséget. De az ajtóban megáll és vissza-kiáltja:

—Jó lesz a véleményeket magukban tartani, mert nagyon kellemetlen következményei lehetnek az ilyen kiszólásoknak!

—Hát így vagyunk?... Most már legalább megtudtuk, miért szállítottak le minket az induló vonatról. Szóval túsok vagyunk! Nem lehetetlen, hogy rövidesen kötelelet vagy golyót kapunk a koponyánkba.

—Mint egy feldúlt méhkas, úgy zajognak a tisztek.

— Hát ez vérlázító — szól egy őszhajú aktív őrnagy. Hogy mivé aljasodott le a háború! Hol vannak a hágai vöröskereszt egyezmények? Hol vannak az Emberi-Jogok-Ligái? Mit fognak vájjon tenni kiszabadításunk érdekében? Az ott-honiak el sem képzelik, minő helyzetbe sodródna bele teljesen ártatlan embertömegek!

Ilyen kifakadások azonban csak szórványosan fordulnak elő, A nagy többség — összesen lehattünk vagy százötvenen — nyugodtan fogadta a bejelentéseket. Valami testi és szellemi ernyedtség, teljes apátia lett úrrá rajtunk. Ami

különben természetes következménye volt a sokéves hadifogság tengernyi megpróbáltatásának.

A koszt gyalázatosan silány és kevés. Naponta kétszer, délben és este bűdös hallevest kapunk, ehetetlen félfont fekete kenyérrrel. Ezzel szemben kényszerítve vagyunk dolgozni, első ízben fogságunk egész ideje alatt. A volt cukorgyár felszereléseit, nehéz gépeket, vasakat hordtunk le a gyárépületből és rakjuk kocsikra.

Akiknek pénzük van, jól élnek, a muszka nők becsempésznek nekik mindent, amire csak szükségük van. De akiknek nincs, mint például nekünk, bizony felkopik az állunk. Hosszú napok, hetek telnek így, kínzó bizonytalanságban. A hiányos táplálkozás, a nehéz fizikai munka s szomorú lelkiállapotunk következtében egyre jobban legyöngülünk. Elkéseredésünk már odáig megy, hogy nem bánánk már, ha egy golyóval véget vetnének szenvedéseinknek. Örökre emlékezetemben marad az a szomorú jelenet, ami egy nap délidőben játszódott le.

A napi kenyéradagokért minden nap délben felváltva két-két tiszt ment egy üres ágydeszkával. A kenyérosztásnál az volt a szokás, hogy kaptak mindig egy ráadást, ami rendszeren a kenyérhozókat illette meg. Miután jegyzéket nem vezettünk a napi inspekcioról, egyízben megtörtént, hogy semmiképpen sem tudtak a tisztek megegyezésre jutni arranézve, hogy ki menjen a kenyérporciókért. Heves vitatkozás támadt, sértések röpködtek a levegőben s a következő pillanatba már két tiszt ütötte, tépte egymást s ott hempergett a szoba padlóján az egy falat kenyérért.

A csapdába került állapot életfilozófiája szerint mi is beletörődtünk sorsunk megváltoztathatatlanságába. Kezdtünk berendezkedni. Nem azért voltunk, öreg, minden hájjal megkent foglyok, hogy meg ne szimatoljunk mindent, ami körülöttünk történik. A gyártelep közepén állt egy hatemeletes modern vasbeton épület, köröskörül széles, nagy ablakokkal. Az épület ajtajai be voltak lakatolva, oda a lábát soha senki se nem tehetta. Ez volt a cukorfinomító épület, amely állandóan izgatta a képzeletünket. Egy vállalkozószellemű zászlós egy éjjel felderítő útra indul, Dúsan megpakolva, bő zsákmánnyal tér vissza. Szigorúan bizalmasan közölte velünk, hogy még nagy mennyiségű desztillált fehér és sárgacukor van lerakódva a tartályokon, mit könnyen, még pusztá

kézzel is kikaparhat az ember. A zászlós földim volt az első úttörő, illetve ablaktörő. Nem akarom kiírni a nevét, hátha most kellemetlen volna neki. Az épületbe, az emeleti ablakok egyikén úgy jutott be, hogy a lábával egyszerűen berúgta. Az első emeletre pedig a kéményseprő létrán a falba erősített kiálló vaskapcsokon. Igaz ugyan, ruháját és kezét alaposan összevágta a betört ablaküveg, de hát mi volt ez ahhoz, hogy ennivalóhoz jut az ember, még pedig finom ízletes kristálycukorhoz.

Türelmetlenül várjuk mi is az estét, hogy Gyurkával kirándulást tegyünk a finomítóba. Törülközőket viszünk magunkkal, hogy abba kössük majd a drága zsákmányunkat. Csak mikor már útban vagyunk, látjuk milyen veszedelmes dologra vállalkoztunk. Ugyanis a falba erősített vaskapcsok jó egy-egy méter távolságra vannak a törött ablakoktól. Így tehát zászló módjára kell előbb a lábunkat bedugni s utánna nagy ügyel-bajjal a felső testünket. Végül mégis csak bent vagyunk.

A hold sárga fénye kísértetiesen világítja be az épületet. Keskeny csigalépcső vezet fel a hat emelet magasságba. A lépcsők mellett vályúszerű csatorna húzódik, ebben folyt a desztillált cukor. A vályú két oldalán kézzel kitappinthatóan van a lerakódott cukor, melynek leszedése, meglehetősen nehéz munkának bizonyult.

Gyurka lent marad az első emeleten, én megindulok a csigalépcsőn felfelé. Abban állapotunk meg, hogy ha valami gyanúsat észlelünk, füttyjelet adunk egymásnak.

Minden lépésünk nyomán recsenő visszhang támad az üres gyáregépületben, mely az ablakon beszűrődő holdfénytől kísértetiesen foszforeszkál.

Már jó magasan járok, talán a negyedik emeleten. Éppen egy nagy tepsiformájú edényből kaparom ki a kristálycukor darabokat, midőn a szomszédos gépterem felől gyanús zörejt hallok. Gyorsan egy tartó vasoszlop mögé bújok és erősen figyelek a zörgés irányában. A zaj megismétlődik és nemsokára egy guggoló alakot látok az egyik csatorna mellett mozogni.

Ejnye, csak nem fedezte fel az őrség üzleti vállalkozásunkat? Vagy talán valami más lenne az?... Látni most már nem látok semmit, mert egy hatalmas kémény elzárja előlem a kilátást, csak közeledő lépéseket s ugrásokat hallok

kisebb-nagyobb megszakításokkal. Halántékom pattanásig feszül az izgalomtól s nem bírom már idegekkel ezt a bizonytalanságot. Elvégre csak egy valami mozgó alakot láttam! Eljövök az oszlop mellől és pár lépést teszek óvatosan előre. A gugguló alak most már belékerül az ablakon beáramló holdfény kévéjébe s tisztán kivehetővé vált. Egy nő volt, még pedig egy falusi fiatal parasztasszony, még ismertem is látásból az udvarról.

Ez a megállapításom csak pillanatig tarthatott, mert a következő másodpercben mint egy vadállat rontok rá a szerencsétlen agyonrémült nőstényre! ... A szerencsétlennek éppen tele volt a szája cukorral, mi a nagy ijedségtől rossz helyre kerül, úgy hogy majd megfullad kezeim között!...

Nem árulja el a világért sem, hogyan jutott be az épületbe, még azt sem, milyen úton jött fel az emeletre, hogy észre se vettük. Hirtelen elfutott előlem s csakhamar eltűnik a gépreneteg labirintusában.

Gyurka ezalatt lenn drukkol értem. Ő is hallotta a gyanús zajt az épület tulsó felében s igyekezett biztonságba helyezni magát Csak jóval később, az én hívó füttyjelemre mert előjönni. Szájtátva hallgatja élményeimet s csak annyit mond:

—Micsoda mázlid van! Inkább én mentem volna fel és te maradtál volna ideleenn.

—Most már ketten indulunk a parasztmenyecske keresésére, de persze hiába. Átkutatjuk az épület tulsó szárnyát is, de a nőnek teljesen nyomaveszett. Nem tudtuk meg soha, merre jött és merre távozott? Legvalószínűbb, hogy valami álkulccsal nyithatta ki az épület valamelyik kis kapuját.

Meglehetősen szép zsákmánnyal térünk vissza ugyanazon az úton ahol jöttünk minden baj nélkül. Titkunkat jól megőrizük és senkinek sem áruljuk el kirándulásunkat. Mindenkinek azt mondjuk, hogy az őrségtől vettük a cukrot, de azért szívesen megkínáltuk a melegen érdeklődőket.

Még egyszerű voltam ezenkívül cukorvadászaton.

36. FEJEZET.

„Mikor a legnagyobb a szükség, legközelebb a segítség“ mondja a közmondás. Elmúlt egy hónapja is, hogy a cukor-

gyár szomorú lakói lettünk, sorsunkban azonban semmi változás nem történt. Egy reggel összeírták azokat a foglyokat, akik beszéltek oroszul. Ebből csakis valami jó származhat, gondoltam, bizonyosan valami munkaalkalom kínálkozik. Rögtön jelentkezünk Gyurkával együtt. Megtudjuk, hogy a városban egy négyemeletes bérházat átalakítanak kaszárnyának és oda kellene munkások. De hogy ehhez miért volt szükséges az orosz nyelvtudás, azt nem értettük.

Vagy ötvenen jelentkezünk, nők férfiak vegyesen. Ládatokkal, seprűkkel megindulunk a városba kínai őreinkkel. Útközben még élcelődünk egymással, hogy egyeseknek milyen jól áll a seprű a kezében, bizonyára otthon is uccasepréssel foglalkoznak. De a kiszámíthatatlan sors akkor már elintézte, hogy most üssön az én szabadulásom órája, hogy egyszer és mindenkorra vége szakadjon a sok megpróbáltatásnak.

A kérdéses házhoz érve, mely egy hatalmas bérpalota volt, kínai őreink lent maradtak a kapu előtt, mi meg a kapott utasítás szerint megkezdtük a volt lakások tisztogatását, sepregetését. Egyesek a földszinten, mások valamelyik emeleten, minden rendszer nélkül.

Én mindjárt, talán ösztönösen is a legfelsőbb emeletre megyek és jóformán észre sem veszem, hogy a sors már utánam küldte mentőangyalát, egy kis pisze, szőke muszka kenyereslány képében.

—Halló Tovarisz! — jött egyenesen felém a kis pisze muszka lány és suttogó hangon kérdezte:

—Nem akar maga is kiszökni velünk ebből a házból? Mert én egy barátnőmmel most meg akarok lógni. A barátnőm jól ismeri ezt a házat és azt mondja, hogy átjáró ház volt és kell legyen egy másik kijárata is a másik uccába.

—Szíves örömet — mondom — de előbb meg kéne keressem a barátomat, aki lent maradt valahol.

—Azt nem lehet, egy pillanatot sem várunk, mondta határozottan a kis pisze. Nincs vesztegetni való időnk. Ha akar velünk jönni, jöjjön azonnal, különben itthagyjuk.

—Hát akkor gyerünk, mondtam és máris indulunk lefelé a mellék cseléd-lépcsőn. A harmadik emeletnél biztonság kedvéért kinézünk az ablakon, hogy lássuk mit csinálnak őreink? Hancúroznak majmok módjára a kapu előtt. Játsszanak, birkóznak. Fegyvereik a ház falához voltak támasztva.

Talán nem került több időbe, mint ahogyan én most leirom ezt a pár sort és már kint is voltunk az uccán. Nem néztünk sem jobbra, sem balra, hanem egyenesen felszálltunk a legelső villamosra és a kis kenyereslány szüleinek lakására igyekszünk. Csak most jutott eszembe a bent maradt holmim. Szólok is Zimácskának — így hívták a kis kenyereslányt — de ő hamar megvigasztal:

— Ne búsuljon, van nekem egy légionárusnő ismerősöm, ki minden nap eljön hozzánk, ő majd kihozza mindhármónk csomagját.

Zimácska szülei túl az állomáson egy nagy bérház szuverénjében laktak, házmesteri minőségben. Egyszerű de becsületes embereknek látszottak. Jót mulattak a szökésünkön és jó orosz szokás szerint összecsókolóztak velem is. Mindjárt meghívtak ebédre. Az öreg muszkával kedélyesen elbeszélgettünk a háborúról, a forradalomról, meg erről a nagy szabadságról, ami most van Oroszországban. Papírt és ceruzát kérek és levelet írok a fiúknak, melyben elnézésüket kérem a történetekért. Röviden leírom szökésünk gyors keresztülvitelét. Mindenről fogom őket értesíteni és ha lehet őket is megpróbáljuk kiszöktetni. Aki ezt a levelet átadja majd, annak adják ki nyugodtan az én holmimat.

Ebéd után megköszöntem Zimácskáék szíves vendéglátását. Bátran merem állítani, hogy nincs még egy nép a világon, melyik olyan szívből mindenkor kész segíteni embertársain, — legyen az bár idegen is — mint az egyszerű osztálybeli orosz.

Első dolgom volt kimenni a vasútra, utána nézni, mi újság odakint. Gyalog indultam ki az állomásra és csak most láttam, mennyire le vagyok gyengülve a rossz táplálkozás következtében. Nagyon hamar elfáradtam, úgy, hogy többízben le kellett ülnöm útközben. Az állomás előtt egy krasznojárszki tiszttel találkoztam össze, ha jól emlékszem, Kertész Ernőnek hívták, vasutas volt odahaza civilben. Nagyon megörültünk egymásnak és elmondtuk kölcsönösen viszontagságos utazásainkat. Elmondta, hogy az ő transportjukból is sokat leszedtek a vörösek, ugyanazzal a mesével, amivel minket. Neki azonban jó szimatja volt és nem regisztráltatta magát. Különben hamisíttatlan magyar bakának nézett ki, alacsony, zömök természetével, pirosposzgas arcszí-

nével, kis fekete bajuszával. Felmentem közéjük a vasúti kocsiba, hol meleg barátsággal fogadtak.

Másnap délután kimentem Zimáékhoz. Csak az öregasszony volt otthon. Legnagyobb örömömmre ott volt már a csomagom is és egy levél a fiuktól. Írták, hogy örömmel értesültek szerencsés szabadulásomról s egyben megadták hozzátartozóik otthoni címeit arra az esetre, ha sikerülne hazajutnom. Sok szerencsét kívannak és mindenről értesísem őket.

A csomagot a levél átadójának kiadták.

37. FEJEZET.

Két nap múlva már állították össze a legközelebbi transzportot a kicserélésre. Én is mentem jelentkezni. Nyugodt hangon mondtam be adataimat. Önkéntes tizedes vagyok, munkán voltam a viatkai guberniában. Értesültem a hadifoglyok kicseréléséről, azért jöttem én is ide. Minden további nélkül hitelt adtak szavaimnak, amit elhanyagolt, borotvátlan külsőm, rossz ruházatom nagyban elősegített. Szakállam megnövesztettem, orosz rubácskában voltam, csizmában. Boldog izgalommal vártam a beszállást, de azért még drukoltam, nem történik majd megint valami kellemtelen meglepetés? Addig nem tudok igazán hinni szabadulásomnak, míg a vonat el nem hagyja az orosz határt.

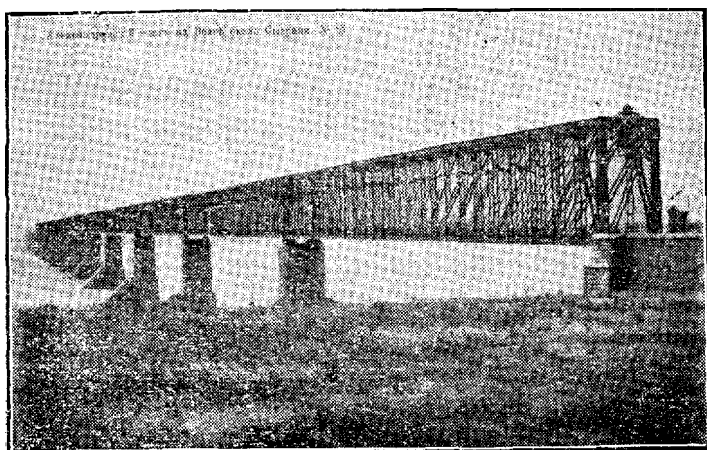
Vegyes örömmel vártam a vonat indulását. Az állomás zsúfolásig tele volt emberekkel, mert várták a Németországból érkező orosz hadifoglyok ellenvonatát. Rengeteg ember szorongott az állomás perronján, mindenki várta a maga hadifoglyát. Az állomás fel volt lobogózva s egy katonazenekar állt fel a vágányok mentén.

Az orosz foglyokat hozó vonat lassan, méltóságteljesen megérkezett... A katonazene rázendített az Internacionáléra s a tömeg egetverő Hurrá és Biz! kiáltásba tört ki.

Az orosz foglyokat hozó vonat a mi vonatunkkal szemben állapodott meg. A vonat tele volt virággal és lobogókkal. A mi vonatunk díszítés nélkül volt, minket nem kísért ki senki. Az Internacionálé elhangzása után egy zömök kecskeszakállas, cvikkeres férfi kezdett beszélni az egyik személykocsi ablakából:

— Elvtársak! Katonák! Volt hadifoglyok! — kezdte be-

szédét Trockij, mert ő volt a cvikkeres szónok. Itt áll egymással szemben ez a két katonavonat. Az egyik visz, a másik hozott volt hadifoglyokat. Ti itt szenvedtetek, ők más országokban. Mindannyiőtök távol hazátoktól és családotoktól. Azt mondták nektek öt évvel ezelőtt, hogy ellenségek vagytok, ezért pusztítsátok egymást. Hamis jelszavakkal félrevezettek benneteket és gyűlöletet akartak oltani szíveitekbe, hogy aztán annál könnyebben tudjátok lemészárolni egymást. Nézetek egymás szemébe s mondjátok meg őszintén, ismeritek ti egymást bántottátok, haragudtatok-e valaha is egymásra?



A Volga nagy vasúti hídja. Hossza 6 km., magassága 10 emelet.

Ugye nem! Mindannyian áldozatai voltatok a kapzsi nagytökének, hogy ártatlanok millióival csillapítsa Moloch feneketlen étvágát. Minden csepp kihullott embervér arannyá vált a kapitalisták erszényében, kik tivornyáztak, orgiákat ültek terített asztalok mellett, mialatt ti a lövészárkok sarában véretekben fetrengtetek! Nem ti vagytok egymás ellenségei, hanem azok a kizsákmányolók, kik a harcterekre küldtek benneteket. Vigyétek el otthoni testvéreiteknek is üdvözlötünket és számoljátok le ti is az igazi ellenségeitekkel: a kapitalistákkal! Mint ahogyan azt mi tettük.

Hatalmas hurrá követte a beszédet. — A zenekar újból rákezdett az orosz Internacionáléra és elérkezett életem örökké

felejthetetlen pillanata, midőn vonatunk kigördült a petrográdi állomásról...!

Indulás előtt megleghangú levelet küldtem a fiúknak, Zimának címezve és arra kérve őt, hogy juttassa el mennél hamarabb bajtársaimnak a gyűjtőfogházba. Megírtam nekik, hogy fenn ülök a kicserélő vonaton, mely már indulásra készen áll. Végtelenül boldog vagyok, hogy megérhettem ezt a pillanatot. De örömöm mégsem teljes, mert hiányoznak azok a jó bajtársak, kikkel együtt jártuk a fogság rögös útjait és akikkel együtt szőttük az otthoni boldog viszontlátás távoli képeit. Kimondhatatlanul fáj nekem, hogy az öröm e boldog perceiben nem lehetünk együtt. Szerencsés szabadulást kívánok mindkettőjüknek és megígértem, hogy hazaérkezésem után első dolgom lesz családjaiknak mindenről részletesen referálni.

És ahogyan vonatunk egyre távolodott Petrográdtól, olyasmi történt, ami gyermekkorom óta nem esett meg velem. Meleg könnyecseppek gördültek végig arcomon! Belső lelki fürdésfélét éreztem és valami belső hang azt mondta:

— Cserben hagyta bajban levő pajtásaidat.

Csak mikor az anyám kisírt szemű szenvedő arca jelent meg előttem, nyugtattam meg magam kissé. Most már érzem, hogy nemcsak jogom, hanem kötelességem is mindent elkövetnem, hogy mihamarabb újra otthon legyek.

Különös jó hatással volt rám ez a sírás, mintha megkönnyebbültem volna. Megtisztultnak, megbékéltnek éreztem magam. Nem volt már harag vagy gyűlölet szívemben senki iránt. Mindenkit magamhoz szerettem volna most ölelni. Nincs szó arra, nem lehet azt az érzést, azt a zsongó dalolását az idegeknek leírni. Azt csak átélni lehet!

38. FEJEZET.

Vonatunk mint egy tüzes vasparipa vágatott erdőn, mezőn keresztül. A nyitott ablakokon a ragyogó éltető napfény omlott be és friss? kristálytisza levegő töltötte meg vasúti kupénkat. Valami ünnepélyes meghatottság ülte meg az arcokat és a barázdás ványadt arcok, mintha kisimultak, megszépültek volna ...

Hamarosan elérjük az Észti határt, hol alapos vonatvizsgálatot tartanak. Délutánra Narvába érünk. Az erődben

szállásolnak el minket. Két napig voltunk a csodás fekvésű narvai várban, míg meg nem érkezett a „Bagdad“ nevű nagy német gőzös, mely értünk jött, hogy visszavigyen bennünket hazánkba. A hajó egy jó kilométer távolságra horgonyzott a parttól. A felszállás kompokon történt, melyek játékszer gyanánt himbálóztak a tenger hullámain. A nagy hajókolosszus jóformán mozdulatlanul állt előttünk. Erőt, biztonságot sugározva önmagából.

A hajóra mintegy ezer hadifoglyon kívül vagy másfél-ezer német kolonista is szállt. Férfiak, asszonyok, gyermekek rengeteg cókókkal felpakolva. Ezek a nagy orosz birodalom minden részéből verődtek össze, hogy hosszú évtizedek múltán visszavándorljanak hazájukba. A fedélközt, továbbá az első és második emeletet a német kolonisták részére tartották fenn. (A hajón az emeletek lefele számítanak). A kolonisták rengeteg holmijukkal valósággal eltorlaszolták a fedélzetet. Mi hadifoglyok a 3-ik és 4-ik emeleten kaptunk elhelyezést nagy, közös hálótermekben.

A „Bagdad“ nem volt eredetileg személyszállító, hanem kereskedelmi hajó, melyet csak újabban alakítottak át személyszállításra.

Kékeszöld színű, tükörsima volt a tenger, mikor kifut hajónk a narvai kikötőből. Nem tudok betelni a tenger fenéséges látványával és a színpompás naplementével, noha nem első ízben vagyok most tengeren. Egy csapat sirály szegődik hajónk nyomába és elkísér bennünket egészen a német partokig. Külön szórakozás volt az úton figyelni ezeket a hatalmas szép fehér madarakat, melyek oly kitartóan és fáradhatatlanul követik hajónkat csak azért a kis hulladékért, amit a hajóról útközben ledobálnak nr.ekik. Jámborak és érzéketlenek ezek a madarak. Oly alacsonyan repülnek a hajó fölött, hogy egy jókora bottal elérhette őket az ember.

Sem megfélemlíteni, sem elkergetni nem hagyják magukat. Okos, kutató szemük folyton a vizet és a hajót kémlelik. A mi szemünkkel észre sem vehető apró kis hulladékokért nyílegyenesen csapnak le a vízre, hogy pár pillanat múlva újból nyomon követhessék hajónkat.

Pár barátommal lehetőleg mindig a fedélzeten tartózkodom, mert az alsó hajóközi levegőt nem bírom elviselni. Amint ott fenn beszélgetünk a fedélzeten, egyszerre csak észreveszem, hogy köröskörül sehol már partot nem látni és

amerre csak a szem ellát, mindenütt csak víz... víz. Feletünk pedig a végtelen levegőóceán!... Ettől a pillanattól kezdve valami lidércnyomás féle fészkelte be magát idegeimbe, amitől csak a partraszálláskor szabadultam fel ismét. Tudatalatti félelemmel teli tisztelet volt ez a végtelen elemekkel szemben, melyekkel a közvetlen közelség folytán tehetetlen parányoknak érezzük magunkat...

Az ötnapos tengeri utat, melyből egynapot vihar miatt vesztegeltünk, legnagyobbrészt a fedélzeten tettem meg. Mindössze pár órára mentem le fekvőhelyemre éjjel, hol már az első nap rettenetes volt a levegő. Talán ennek köszönhetem, hogy az egész tengeri út alatt nem kaptam meg a tengeribetegséget, amivel csak igen kevesen dicsekedhettek. Úgy a hadifoglyok, mint a német kolonisták egész kis kivétellel tengeribetegek voltak, amit a túlszűfolt fekvőhelyek, valamint a dögletes levegő nagyban fokozott még. Legtöbb ember nem is a hajó mozgása következtében lett rosszul, hanem a közvetlen közelségben levő beteg szomszédaiktól, akik minden további nélkül lerókázták emelletes priccseikről az alattuk lévőket.

Ilyen körülmények között érthető, hogy minden időmet a fedélzeten töltöttem. Volt azonban más oka is otttartózkodásomnak. Az ember sohasem tudhatja, mi adódik elő egy tengeri út alkalmával. Bármilyen történet is, a menekülés a hajófenékből szinte lehetetlenség. Ez a gondolat akkor érlelődött meg bennem, mikor egy alkalommal hirtelen rövidzárlat történt odalent és kialudt valamennyi villanylámpa. Valahol egy kis drótvezeték meg is gyulladt, mire valaki elordította magát:

— Tűz van!

Leírhatatlan pánik keletkezett. Mindenki egymást taposva a feljáróhoz rohant. Ha a matrózok nem érkeznek le azonnal lámpásaikkal, a jó ég tudja, hányat taposnak agyon a nagy tumultusban. Így is rossz volt látni azt a sok halálra vált arcot. Gyermekek módjára hangosan sírni kezdtek félelmükben, vagy keresztet vetve imádkoztak. Legtöbbje betegen jajgatott ágyában fekve, hangos könyörgéssel kérve az Úr-Jézust, hogy mégegyszer szabadítsa meg ebből a cudar helyzetből.

Alig lehetett nevetés nélkül megállni, amint ott járkált néhány baka egész nap mentőövvvel a derekán. Sőt

akadt olyan is, ki ládájára is rákötött egy mentőövet.

A harmadik nap délutánján sűrű, fekete felhők tornyosulnak az égbolton. A vizén itt is, ott is borjú nagyságú delfinek bukkannak fel, amiből a matrózok nagy vihart jósolnak. A szél is egyre erősödik, melynek fokozódó erejére abból lehet következtetni, hogy a hajónkat követő sirlályok nem bírnak követni minket és minduntalan leeresztednek a vízre megpihenni. Némelyike a fedélzetre merészkedik, azonban a matrózok nagy rudakkal kíméletlenül elzavarják őket. Nem egy ellankadt madár az ütés következtében élettelenül zuhant a fedélzet padlójára. Az elhullott elalélt madarakat a tengerbe hajigálják, hol szempillantás alatt az éhes delfinek szájába kerülnek.

Estére már lehetetlenség volt a fedélzeten maradni, hol a ponyvák alatt a csomagok tetején húzódtam meg. A hullámok átsapnak a fedélzeten s a vízár végigsöpör az egyik oldaltól a másikig. A hajó formálisan felágaskodik, mint egy makrancos paripa, majd hirtelen orrával lefelé kezd zuhanni a tatóngó hullámvölgybe. A következő percben már teljesen oldalra fekszik, akárcsak egy beteg állat. Recseg, ropog minden ízében, azt hittük, kettétörik minden pillanatban.

Most látjuk csak igazán, hogy milyen régi, ócska rozoga tákolmány volt ez a hajó. A vihar tombolt. Dörgött és villámlott!.. Félelmetesebb, fenségesebb időt, sohasem éltem még át! Koromsötét van odakinn, bent a hajófenéken vészesen visszhangzanak az örült hullámverések, amint a hajó oldalát pacsokolják. A gépeket leállítják, a vasmacskákat leeresztik. Mint egy körhinta, úgy forog körbe a hajó, hol egyik, hol a másik oldalára dülve. Jaj annak, aki nem fogózkodik meg jóerősen valamibe, úgy hempereg a padlón, mint egy rongybábu. Nem igen akad valaki, aki felsegítené a szerencsétleneket. Még a harctéren sem láttam ilyenfokú halálfélelmet az emberek arcán, mint itten!...

Helyzetünk valóban válságos volt, mint később a kapitánytól magától hallottuk. Tizenöt éve járja ezt a tengert mondotta — de még nem volt része ilyen ítéletidőben, jóllehet a Keleti-tenger mindig is a rakoncátlan tengerek közé tartozott.

Fokozza az izgalmakat a nagy lótás-futás a matrózok között, a kiabálások és vezényszavak, amik hozzánk is lehallatszanak. A gépek ismét működésbe kezdenek s fel-

húzzák a vasmacskákat is. Csak jóval később tudjuk meg: egy matróztól, mi történt tulajdonképpen. Szikratáviratot és segélyjeleket fogtak fel, hogy a közelben villámcsapás érte és kigyulladt egy kanadai fűszállító gőzös, mely nemsokára el is süllyedt. A hajó legénysége négy mentőcsónakon menekült.

Most a szerencsétlenség színhelye felé, a mentőcsónakok keresésére indul a hajónk, eredeti útirányunktól eltérve. A mi helyzetünk csak most vált kritikussá — mesélte a matróz — mert a Keleti-tenger a háború alatt tudvalevőleg blokádirozva volt. Az angolok meg az oroszok tele rakták aknákkal, a német tengeralattjáróktól való félelmükben. A háború után felszedték az aknákat, a főútvonalakat legalábbis megtisztították. Azonban nagyon sok akna elszabadult s azok sok hajószerencsétlenséget okoztak már eddig. Aknavédő hálóval ugyan fel van szerelve hajónk, de mit ér az ilyen viharban, mikor a hullámok alulról vagy akár felülről is rádobhatják a hajóra az aknát?!

Jó órát is mehettünk teljes gőzzel, míg a gépek zakatolása gyöngülni kezd, majd teljesen megáll. Fentről futkosás, kiabálás hallatszik. Elsők között voltam, kik mindenáron fel akarunk jutni a fedélzetre. Csakhogy az nem megy olyan könnyen! A matrózok minduntalan lekergetnek bennünket, aposztrofálhatatlan gorombaságokkal, sohasem hallott durva hangnemben. Szívós kitarásunk, azonban nem ismer határt.

Annyit mégis sikerül látnunk, hogy egy emberekkel tele mentőcsónakot húznak fel csigákon. Majd mindenféle ordítás hallatszik ... Halló ... Hého ... Hé ... A fedélzetre vivő lépcső felső fokán szorongok többedmagammal és jól láthatom, amint a felhúzott mentőcsónakot lassan leeresztik. A csónakból valami furcsa sírás, nevetés-féle hallatszik. A fáklyák fényénél meg is tudom őket számlálni, tíz férfi és egy nő van benne, azonkívül egy macska és egy malac. A hajó orvosa veszi őket azonnal ápolás alá. Konyakot itat velük és a gépház meleg rostélyán csinálnak számukra fekvőhelyeket.

Az egyik matróz, ki részt vett az életmentésben mesélte, hogy mikor a hajótöröttek meglátták hajónkat, eszelős nevetésben törtek ki. A kiállott izgalmaktól már félig tébo-lyodottak voltak. Amint az idő kissé lecsendesedett, ismét

felengednek bennünket a fedélzetre. Én azonban most a gépház közelében tartózkodom és figyelem a hajótöröttet. Hogyan tér ismét vissza öntudatuk, hogyan tér újból beléjük az élet. Délfele már mind talpon van az egyetlen nő kivételével, ki még mindig eszméletén kívül fekszik. Csak azt sajnáltam, hogy nem tudtam beszélgetni velük, mert csak angolul beszéltek s így nem tudhattam meg részleteket hajójuk pusztulásáról. Annyit megtudtunk, hogy négy mentőcsónakon menekültek és csak egynek sikerült hajófedélzetre kerülni.

A következő éjjel ismét van valami szenzáció. Riga előtt egy angol hadihajó tartóztatja fel hajónkat és igazoltat bennünket. Impozáns látvány volt a hatalmas kivilágított hadihajó, amint óriási reflektoraival megvilágította hajónkat. Úgy úszott az a hadihajó, mintha egy kivilágított tündérpalota lett volna,

Ezután minden akadály nélkül folytatjuk utunkat a német partok felé.

A technika csodájáról szeretnék még megemlékezni, mi itt a tengeren elhagyatottságunkban sokkalta inkább imponált nekünk a maga grandiozitásában, mint a szárazföldön. Egy pesti tisztársunk, aki pénzzel úgy látszik jól el volt látva, szikratávíron üzenetet küldött családjának. A következő táviratot küldte: A Bagdad német gőzösön útban vagyok hazafelé. Jól vagyok. Még a hajón megkapta a választ: Boldogok vagyunk. Mi is jól vagyunk. Örömmel várunk.

Titkos irigység fog el e hír hallatára. Miért nincs nekem is annyi pénzem, hogy én is megszerezsem ezt az örömet családomnak.

39. FEJEZET.

A kora délelőtti órákban futótűzként terjedt a híre, hogy nemsokára meglátjuk már a német partokat. Erre a híre, hogy a szárazföldről közeledünk a fedélzet zsúfolásig megtelt hadifoglyokkal és kolonistákkal. Amikor pedig megpillantjuk a távolban a német partokat, zúgó éljenzés és „Hoch“ kiáltásban tör ki a tömeg. Vége-hossza sincs a lelkesedésnek.

A nap ragyogóan süt, a tenger tükörsima. Minden olyan szép és ünnepélyes, mintha csak a természet is velünk

akart volna örülni. Hajónk méltóságteljesen úszik el Swine-Münde partjai mellett, hol a fürdőközönség lelkes kendőlobogtatással üdvözi az érkező hajót. Swine-Münde, ez a remek szép Keleti-tengeri fürdőhely tele van nyaralókkal. Fehérruhás nők és férfiak tömege hullámszik a sétányokon, hol a katonazenekar éppen egy Strauss keringőt játszik.

És most, hogy az életet ismét ilyen közel látom magamhoz, érzem át újból az elmúlt öt esztendő minden nyomorúságát.

Milyen különbözők is az egyes emberi sorsok. Hogyan és mi szerint osztogatja a természet a jót és a rosszat, örömet és bánatot, szerencsét és szerencsétlenséget. Végzettség e az, avagy csak a buta vak véletlen, hogy kinek, miből mennyi jut osztályrészül.

Délután érünk be Stettin kikötőjébe, hol szép fogadtatás van már előkészítve számunkra. Óriási tömeg lepte el a hajóállomás kikötőjét és mikor a hajónk a mólónál kiköt, egetverő „Hurrá“ kiáltás tör ki a tömegből. A katonazene előbb a német, majd az osztrák, magyar és végül a török himnuszt játsza. Egy dísz-század katonaság áll a móló szélén feszes vigyázásban. Amint a hajóhídon át levonulunk, kis fehérruhás lányok sorfala előtt megyünk el. Valóságos virág-estőt szórnak ránk és minden katonának egy kis szeretet csomagot nyújtanak át.

Egy magasrangú tiszt üdvözlő beszédet mond:

— Szeretettel üdvözlünk benneteket! bajtársaink, kik küzdöttetek hazátokért és szenvedtetek idegen rabságban. Nektek pedig szövetséges bajtársaim, a nagy német nép háláját és köszönetét tolmácsolom hűséges fegyverbarátságotokért. Isten hozott benneteket és vezéreljen további utaitokon! ...

A tömeg lelkesen megéljenezzi, de a rend pillanatok alatt teljesen felbomlik. Neveket kiáltoznak, csókok cuppannak. örömkönnyek csilognak a szemekben, a boldog viszontlátok mámoros örömeiben.

Annál szomorúbb, szívfacsaróbb látvány a sok fekete-ruhás öregasszonyt látni, kik reszkető kezükben katonafiuk fényképét lobogtatják, Neveket szólítanak vékony síró hangon: Hans, Edmund, Kari... wo bist Du mein Kind? Der kommt schon niemer zu Haus ...!

Úgy kell őket erőszakkal elvezetni, babusgatni, vigasztalni ...

—Talán a következő transporttal jön haza a Hans — próbáljuk vigasztalni a nénikét. Nem kell búsulni, most már mind hazajönnek a foglyok.

—Igen, igen, köszönöm kedvesem — bólogatnak szegények és a Hans és a Kürt kopott katonaképei újból bekerülnek a szegényes, öreg ridikülökbe a könnyekkel megáztatott feketeszegélyű zsebkendők mellé.

Ó, ti szegény jó anyák, ha tudátok, hogy se Hans se Kurt, sem pedig sok-sok millió katonafiú nem jön haza többé soha. Tömegsírok meszesgödreiben alusszák álmukat az örök feltámadásig.

Ne is gyertek ki többet katonákat várni ti drága jó anyák, hogy ne lássátok a szerencsés hazaérkezettek boldog örömét, hogy ne keljen szívetekben még keserűség is a fájdalom mellett. Maradjatok inkább otthon fényképeitekkel... Nézegessétek, beszélgetsetek velük, emlékezzetek rájuk. Simogassátok meg őket, úgy mint akkor régen és eljön értetek is a jó angyal és elvisz benneteket az álmok országába. Ott majd látni fogjátok őket, csakúgy mintha élnének. Így könnyebb lesz kivárni az időt míg újra együvé kerültök, hogy aztán örökre együtt maradjatok az idők végtelenségéig.

Irodába vezetnek bennünket regisztrálás véget. Pontos adatokat kell bediktálnunk. Meg kell mondjuk, hova akarunk menni. Nem értjük tisztán a feladott kérdéseket.

—Bajtársak! — szól egy tiszt — úgy látszik ti nem vagytok tájékozva az itthoni események felől. Mi a központi hatalmak, sajnos elvesztettük a háborút. De nem a harctereken, hanem a Hinterlandban. Azóta megváltozott minden. Európa új térképet kapott. Nézzétek meg az új térképet. Mindenki a legjobban teszi, ha visszamegy illetőségi helyére. Külön transzportokat állítottunk össze, osztrákot, magyart, csehet, román és jugoszlávot.

Bizony, mi csak felületesen voltunk informálva az itthoni eseményekről. Csak most tudtuk meg a valóságot ebben a német irodában. Kétszer is megnézem jól a térképet. Nagyvárad Romániához tartozik. Nem tudom mittévé legyek?„ Hátha már nem lakunk Váradon? Apám köztisztviselő volt. De ha ott nem, hát hol keressem őket? .. Mégis csak jobb lesz odamennem — gondoltam — ott legalább megtudják majd mondani hová lettek . . ?

Így indulok tehát útnak a román csoporttal. Berlinben egy napot időzünk, amit arra használok fel, hogy vilamosra ülve, keresztül-kasul járva megnézem a várost. Ami leginkább feltűnt nekem, a nagy rend és tisztaság volt az uccákon, villamoson, állomáson mindenütt.

Breslaun és Kölnön át érkezünk meg a cseh határra. Itt szigorúan átvizsgálják bennünket, ruháinkat fertőtlenítették.

40. FEJEZET.

Hosszú volt az út Krasznójárszktól idáig. Hozzávetőlegesen 15.000 kilométer, de talán hosszabbnak tűnik fel innen az út hazáig. Az egész úton, idáig nyugodt voltam, de most már kezdek izgatott lenni. Istenem! Hiszen öt hosszú esztendő — végtelennek tűnt fel azóta — hogy otthonról eljöttem. Fogságom egész ideje alatt egyetlen levelet sem kaptam hazulról. Azt sem tudtuk, mi is történt azóta voltaképpen?... Kezünkbe került ugyan néha egy-egy újság, melyben megjelent néha egy kis hír Magyarországról.

Egyízben azt olvastuk benne, hogy Magyarországon rettenetes spanyol-járvány pusztít és Budapest uccáin százával fekszenek az eltemetetlen halottak. Máskor meg forradalomról számoltak be, meg vad testvérháborúról. Noha ezeket a híreket mindig fenntartással olvastuk, mégis elképzelhető, milyen hatással voltak ránk. Elvégre öt esztendő éppen elég nagy idő ahhoz, hogy sok-sok minden történjék valahol. Halminál a román határra érve ismét átvizsgálták holmijainkat és bizony nem egy kedves, szomorú emléktől kellett megválnom.

Ahogy vonatunk egyre beljebb robog velünk, izgatottságom mindjobban fokozódik. A közbeeső állomásokon minden idegszálammal ismerősöket keresek, de egyben rettegek is találkozásunktól. Vájjon mi lesz arcukra írva, mikor engem megpillantanak. Mi lesz első szavuk hozzám? Vagy talán elkerülnének, hogy ne tőlük tudjam meg az első rossz híreket? Az idegeim pattanásig feszülnek, szívem verését a torukomon érzem.

Nagykároly állomásán áll a vonatunk, midőn egy ismerős váradi vasutas jön velem szemben.

— Nini, hisz ez a fiatal úr! Hát mégis haza teccet jönni? Pedig már igen csak elsiratták odahaza.

—Az Istenért! mondja már mi van a szüleimmel? Hol vannak? Hogy vannak?

—Hát hun vónának? Hát ott Váradon! Jól vannak, oszt várják nagyon a fiatal urat!

—Áldja meg az Isten magát ezért a jó hírért — mondom neki — aztán okvetlen jöjjön fel majd hozzánk egy kis áldomásra, és máris szaladok a forgalmi irodába.

Bemutatkoztam s megmondtam, hogy apám a nagyváradi állomás raktárfőnöke. Megkértem a forgalmi tisztet, hogy adasson le egy táviratot Váradra és közöljék apámmal hogy az esti vonattal érkezem.

Soha még olyan hosszú utazásom nem volt az életben, mint Nagykárolytól Váradig. Az idő is mintha megállt volna ... Az órák mutatója is alig cammogott. Vonatunk meg mintha csak mászott volna. Azt hittem már, hogy sohasem érjük el Váradot!

Erősen esteledett már, mire feltűnnek a váradi szőlőhegyek és templomtornyok sötét sziluettjei. Apró villanyfények vibrálnak szerte-szét mint sok világító kis szentjánosbogár.

Várad ... Várad ... drága szülővárosom! Újra láthatlak ... A szívem összeszorul s ezer ifjúkori emlék rohan meg egyszerre ...

Már a fűtőháznál vagyunk, mozdonyok sístergő pőfékelése hallatszik, boldog gyermekkorom jólismert zenéje.

Ott a mozdonyfordító . . . Mennyit játszottunk azon Mi, „vasutasgyerekek“.

Átfutok gyorsan a másik oldalra. Most a nagy felüljáró híd alatt járunk, hol telente nagy ródliversenyeket rendeztünk és köveket dobáltunk a mozdonyok keményeibe . . .

Itt vannak már a lapostetejű raktárépületek, a nagy petróleum ciszternák, hol rablósdit és bújócskát játszottunk.

Látom már a repülőhíd karcsú sziluettjét, melynek vasvázán oly sokszor akrobatikus tornamutatványokat végeztünk ...

Most hosszú, végnélküli percek következnek, míg beérkezünk az állomásra ...

Így érkeztem haza ötévi távollét után 1920 augusztus 31-én.

Ott állok a kocsi ablakában, egész testemen csendes remegés fut keresztül majd meleghullám önt el s meg kell fogódnak egy pillanatra!

A vonat megáll. A perron tele van várakozókkal. Valaki a nevemet kiáltja. Megismerem, az apám hangját. Ott van mindenki: apám. anyám, testvéreim! Az egész állomás apraja, nagyja, mind engem várnak.

Szempillantás alatt ugrom le a vonatról és máris az anyám karjai között vagyok. Görcsösen szorít magához . . . forró könnyeivel benedvesíti mindkét arcomat.

— Sokat imádkoztam érted édes fiam és a jó Isten meghallgatta imámat és haza vezérelt téged. Mutasd már magad, hadd lássalak. De megemberesedtél.

Ölelések, csókok zuhataga zúdult rám. Leány test véreim, akik nem jutottak mindjárt közelembe, kezemet csókolgatják.

Földöntúli boldogság járja át a szívemet. Úgy éreztem, hogy ez a viszontlátás kárpótol mindenért. Mennyi kedves ismerős arc. Mennyi drága emlék mind itt körülöttem. Öreg vasutasok, a füstös pályaudvar, mind, mind a régiiek voltak. De az arcok, azok megváltoztak. Több lett a barázda rajtuk és több a fehér haj, mint öt évnek előtte.

A legszembetűnőbb változást az anyámnál meg az öcsémnél találom. Anyám haja hófehér lett a sok sirástól meg a sok álmatlanságtól. Mind énmiattam. Öcsémet meg éppen meg sem ismerem. Mikor elmentem hazulról, 12 éves gyerek volt, most meg 17. Egy felnőtt fiatalember!

Odahaza egyszerre adunk fel ezer kérdést egymásnak. A sok drága étel mind ott marad a tálakban. Kellett is most nekünk az étel, mikor itt ülünk ismét szemtől szemben, mint egykor régen, öt évvel ezelőtt...

Patyolatfehér ágyat vetett anyám, hogy kipihenhessem a hosszú út fáradalmait. Az álom azonban elkerül, nyitott szemmel töltöm az éjszakát. Ki is gondol ilyenkor alvásra, ki is tudna ilyenkor aludni? Olyan nagyon valószínűtlennek tűnik fel előttem minden. Sehogysem tudtam beleélni magamat abba, hogy ismét itthon vagyok. Csak reggel fele a jól ismert vonatok járása hoz számomra enyhülést és ringatnak álomba. Azt még tisztán hallom, amikor az anyám odaszól testvéreimnek:

— Csendbe legyetek, lábujhegyen járjatok, hogy a fiam fel ne ébredjen.

Apámmal madarat lehet fogatni. Visz mindenfelé magával. Büszke az elveszett és megkerült katona fiára!

Sokáig visszahúzódva figyeltem a megváltozott embereket és helyzeteket, aztán magam is beálltam a sorba és megpróbáltam folytatni ott ahol abbahagytam.

41. FEJEZET.

Szépe Gyurka és Kovácsy Gyula csak két évvel később 1922-ben jöttek haza. A két esztendő szenvedéseiről egész kötetrevalót lehetne írni. Elmondották, hogy a cukorgyárból a Szmolniba kerültek és onnan vitték őket ki naponta rakodómunkára a Névára. Nagyon sokat szenvedtek a hidegtől, a rossz táplálkozástól, de legtöbbit az égető honvágytól. Többször próbálkoztak szökni, de mindannyiszor rajta vették.

Egy szökés alkalmával Szépe Gyurka láblövést kapott, minek következtében hónapokat töltött a petrográdi rabkórházban. Végül is hivatalos hadifogoly-csere útján jutottak haza 1922 nyarán.

Nagyritkán találkozunk. Ilyenkor hármásban beülünk valami kis zenés kávéházba, ahol egy kis bor mellett az édesbús magyar nóták hangjainál felelevenítjük régi, közös emlékeinket. Ilyenkor újra életrekelnek a rég elfelejtett nevek, arcok... Zolyácska, Vera, Jelena, Lubácska, Nelli és Éva, Frau Csernin és Ciris professzor... Batasowék, az utazásunk, szökéseink... A bajtársak, kikkel együtt ettük a rabság keserű kenyerét, kikkel együtt szenvedtünk és akik örökre ottmaradtak . . . Ilyenkor együtt maradunk a késő éjjeli órákig és elérzékenyülve, mint három testvér búcsúznak el egymástól a legközelebbi viziontlátásig.

Dr. Szépe György most Nagykőrös város ügyésze, Kovácsy Gyulát vitézzé avatták s főtisztviselője a Magyar Általános-Hitelbanknak.

Végül el kell még mondjam a Mayr fiúk tragédiáját. Négy Mayr fiú volt, mind a négy katona. A legidősebb Sándor orvos volt, Tibor tényleges főhadnagy, Zoltán és Józsi csak éppen iskolájukat elvégzett diákok. A három fiatalabb katonatestvér különböző harcokban és időkben orosz hadifogságba esik. A sors különös kegye jóvoltából, mindahárom a szibériai Krasznojárszkba kerül. Ott él a három testvér a legnagyobb egyetértésben és boldogságban. Sokszor együtt

voltam velük. Kedves, szolgálatkész, igaz bajtársak voltak, halkszavúak és szerények.

Még most is látom őket a krasznojárszki táborbeli kis játéközemben, hol gyermekjátékokat készítettek. Kis lovakat, szánkókat, Mikulásokat. Egyszer éppen karácsony előtt jártam náluk. Nagy munkában voltak. Halomba állt a sok apró gyermekjáték. Ahogy nekem mutogatták csillogó szemmel, boldog meglepődéssel kész játékaikat, az volt az érzésem, hogy ők is ott valamennyien játszadozó nagy gyermekek, kik talán saját gyönyörűségükre készítik a különféle játékokat.

Elérkezett a hazaindulás ideje. Tekintettel a hosszú út veszedelmeire, úgy határoztak, hogy Tibor főhadnagy külön egy másik társasággal vág neki az útnak s a másik kettő szintén külön másokkal. Nem akarták kockáztatni, hogy együtt érje esetleg valami baj mindhárójukat.

Jóska útközben beteg lett, jelentkezett egy kórházba. Vakbélgyulladás állapítanak meg. Nyomban megoperálják. Az operáció sikerül és pár hét múlva folytathatják utukat. Az út fáradalmi nagyon megviselték leromlott szervezetét, úgy, hogy csak annyi ereje van, hogy haza érhesse. Itthon a hazaérkezés, a rég várt viszontlátás boldog perceiben édesanyja ölelő karjaiban hal meg.

A legidősebb orvos a háború folyamán halt hősi halált. Két katonafia halálát nem sokáig bírja túlélni szegény édesanyjuk. Hiába van már otthon két katonafia, nem tud beletörődni a szegény anyaszív két fia elvesztésébe. Nem sokkal éli túl őket. A fájdalom, a bánat elviszi fiai után.

Ennyi csapás zúdult a megmaradt két fiúra. Zoltán gyöngének bizonyult. Egészségi állapota sem kielégítő. Kiújul a fogságban szerzett maláriája. Megelégelte. Nem bírja tovább az életet... s egy ködös novemberi napon kiment a temetőbe és édesanyja sírjánál agyonlövi magát!...

A négy fiú közül csak Tibor él ma. Honvéd őrnagy. A daliás termetű, fiatalos arcú tiszt galambősz hajjal él retentő emlékeivel szívében ...

Ennél többet a hazájának senki sem adhatott!...

Drága kicsi fiam!

Mondanivalóm végére értem. Ha mindent nem is, de egyet-mást mégis megtudhadtál apád hányatott életéből... Pedig mi még a szerencsések közül valók voltunk, akik ép bőrrel megme- nekültünk a nagy világégésből. De amiket átélünk, örökké meg- maradnak lelkünk legmélyén. Fiatal éveim szörnyű megpróbálta- tásaiért, úgylátszik, veled igyekezett kárpótolt engem a sors!...

*

S az idő, ez a megfoghatatlan semmi, telik-múlik ... Em- lékeinkre lassanként a feledés láthatatlan ködfátyola borul...

Most ismét szeptember van ...

A krasznójárszki hadifogoly temető vadvirágai már el- hullajtották színes szirmaikat. A Jenisszej piszkos hullámain tatár prémvadászok hajója siklik a Jeges-Tenger felé... Mono- ton, mélabús nótájukat szertehinti az örök szibériai szél...

VÉGE.